2. maggio. 1882.
Vend. Sciomer.

BIBLIOTECA
ERNESTO MONACI
MDCCCXLIV. MCMXVIII

II A 20

Digitized by Google

ONOMASTICON
SACRUM.

Digitized by Google

ONOMASTICON
SACRUM
OPUSCULUM TRIPARTITUM

IN CUJUS PRIMA PARTE

Termini ſacro Liturgici voceſque minus uſitatæ
a diverſis Liturgicarum rerum Scriptoribus
adhibitæ explicantur.

IN SECUNDA

Rituum, Uſuum, Dignitatum Eccleſiaſticarum, atque
rerum quæ ad ſacra peragenda inſerviunt
prima inſtitutio exploratur.

IN TERTIA

Voces & termini in Breviario occurrentes quoad
genuinum ſenſum minus obvii exponuntur.

AUCTORE

MONACHO CISTERCIENSI

C. S. B.

ROMÆ MDCCLXIV.

EX TYPOGRAPHIA FRANCISCI BIZZARRINI KOMAREK.

Sumptibus Venantii Monaldini Bibliopolę.

PRAESIDUM FACULTATE.

EMINENTISSIMO PRINCIPI

JOSEPHO MARIA FERRONI

CONGREGATIONIS SACRORUM RITUUM

PRÆFECTO.

ERUDITIONUM faſciculum ad Sacros Ritus ſpectantium, ex diverſis probatis Auctoribus mihi ſoli, meo commodo collectum, ex quo inſtantibus quibuſdam amicis

meis, typis concedendi conſilium aſſumpſi, reluctante nihilominus meo ſenſu, ob ſatis mihi perſpectam præſentis opuſculi tenuitatem; nemini nihilominus æquius, conſultius, & dignius, ut Auctori & operi in inſtanti editione patronum ſeligerem, Eminentissime Princeps, quam Tibi nuncupari debere ſum arbitratus; quandoquidem ob excelentem tuam Urbi, & Orbi perſpectam in Theologicis, Canonicis, Civilibus, & Liturgicis facultatibus eruditionem, meritò a Regnante Pontifice CLEMENTE XIII. Sacræ Rituum Congregationis Præfectus es conſtitutus, ſuper cæteras omnes Congregationes,

pro

pro mei tenuitate judicii ſpecta-
bilis. Aliarum ſiquidem Con-
gregationum ſollicitudini com-
miſſæ ſunt adminiſtrationes re-
rum omnium quæ fiunt ſub Cæ-
lo. Congregatio autem Sacro-
rum Rituum, Cæli aſtra con-
ſcendens, ſuis judiciis, quaſi
lapide lydio; gemmarum illa-
rum ſplendorem probat, & præ-
tium, quo fulciri par eſt, quæ
dignæ cenſeantur, ut in firma-
mento collocatæ, quaſi ſidera
in perpetuas reſplendeant æter-
nitates.

At quò ſe audet extollere hu-
mi reptans lingua mea, adhærens
faucibus meis; utique nimis au-
dax ſi Eminentiæ Tuæ digna lo-
qui blandiretur ſibi. Loquar ni-

hilominus, ſed ex multis quæ in EMINENTIÆ TUÆ laudem fari poſſunt, pauca ſolum, quæ nemo non videt, quæ Roma experitur, quæ probi omnes commendant; alioquin ſatius magis eſſet contemplari in ſilentio, quod laborioſa non ſufficit explicare locutio. Tua amabilis præſentia, & ſpiritus vivacitas, quæ florentiores adhuc agentem annos, inter nobiliſſimos Collegii Clementini convivas, optimæ ſpei evaſurum in virum, omnium ore prædicabat, jam ex tunc omnium tibi animos devicit. Vultus tui ſerenitas ad gravitatem compoſita, ſemper ſingularem tibi conciliavit venerationem, & amorem. Incon-

cuſſa

cuſſa omnibus in rebus pro munere tuo gerendis firmitas quam retines, animi tui conſtantiam probat. Sacer ardor pro Canonizatione Sanctorum promovenda, indefeſſo ſuper eorumdem acta ſtudio, quo inflammaris, tot tibi Tutelaria numina pro diutina, quam una cæteris cum Tuis clientibus, tibi enixe a Deo præcor incolumitate ſervanda adauget, quot Venerabilium & Beatorum promoves cauſas. Demum ſupergrandis in excipiendis omnibus protectionem tuam implorantibus benignitas, cordium facta magnes, in tuarum commendationem virtutum proborum omnium ſolvit linguas, quas inter mea balbu-

tiens, dignum tam ſpectabili Purpurato Principe loqui quid valeat? Loqueretur plane, ſaltem quæ proprio didicit experimento, jam protracta in annorum ſerie, ex quo dignante magnitudine tua, parvitatis meæ frequentem pateris ad Te acceſſum, ſi majora de te loqui non prohiberet ſumma moderatio Eminentiæ Tuæ, a qua quot beneficiis cumulata puſillitas mea, tot tibi eſt titulis devicta. Ut autem de iiſdem a Munificentia Tua mihi collatis vigeat (prout minimo inter Monachos ſuppetere valent vires) numquam intermoritura memoria, præſens ſiſto opuſculum Tibi ſacrum, ut omnibus notum fa-

ciam

ciam quod EMINENTIÆ TUÆ glo-
riabundus vivo.

Ex Collegio S. Bernardi Romæ ad Thermas

Umilitate, Obbedientia, Obſequio

Æternum addictiſſimus
D. N. N. Monachus Ciſtercienſis
C. S. B.

Digitized by Google

LECTORI
TYPOGRAPHUS
FRANCISCUS BIZZARRINI KOMAREK.

NON modo utile, ſed perneceſſarium ſacris deditos, voces quibus res ſacræ ſignificantur habere perſpectas. Vocum exoticarum, vel earum quæ apud Scriptores aliquos licet uſurpatæ, minus tamen ſunt uſitatæ (quapropter earumdem ſignificatio minus eſt obvia), indicem Onomaſticum, pro ſua ſatis omnibus Liturgicæ ſcientiæ amatoribus nota eruditione, ſcripſit R. D. Edmundus Martene, Congregationis S. Mauri Monachus in fine ſui commendatiſſimi Operis inſcripti De antiquis Monachorum Ritibus; *ſed cum in perplures alias voces exoticas, vel minus uſitatas præſentis Opuſculi tripartiti Auctori, varia legendo antiqua manuſcripta, incidiſſe contigerit; ampliorem vocum exoticarum, minuſque uſitatarum explicationem ex probatis Auctoribus & manuſcriptis colligere ſtuduit. Eruditorum judicio hunc non levem laborem futurum proficuum intellexi, quandocumque publici fieret juris; quapropter meis ſumptibus evulgandum aſſumpſi; alio itidem ad præſentis Operis impreſſionem excitatus motivo manum admovi. Opera onomaſtica in quibus de nomenclatione ad res ſacras ſpectante, & de earumdem explanatione fuſius diſſeritur, cum majoris ſint molis, & conſequenter illa empturis majoris diſpendii, nec omnium Ec-*

cleſia-

cleſiaſticorum vires, qui Eccleſiæ pro ſuo munere deſerviunt graviores patiantur expenſas, hinc ſequitur inter Miniſtros Eccleſiaſticos inveniri, qui laborant inopia librorum, in quibus ſignificationes ſacrarum vocum enucleantur ad res ſacras, & ſacra miniſteria pertinentium. Cum autem in hoc compendioſo Onomaſticon ſignificationem vocum ad res ſacras magis uſitatas ſpectantium perſtrictam compererim, publicæ commoditati, & beneficio vulgandum aſſumpſi. Vale.

LE-

LECTORI

AUCTOR PRÆSENTIS OPUSCULI.

PRæclare ſcripſit Epictetus apud Arianum lib. 2. cap. 27. *Principium eruditionis eſt intelligentia vocabulorum*: multiplices enim patiuntur acceptiones vocabula quædam, voceſque, ac nomina, quæ ab uno, una ſub ſignificatione ſumuntur; ab altero ſub omnino diverſa explicata ſæpe conſpicimus. Quare ad rem S. Maximus Martyr adverſus Pyrrhum luculenter ait: *Dicere aliquid, nec ejus quod dicitur varias ſignificationes diſcernere confundere eſt*. Porro ſi quavis in facultate, vocum ad eam ſpectantium notio ne dum utilis, ſed prorſus neceſſaria invenitur, potiori jure hoc eſt ſentiendum in Liturgicis, Eccleſiaſtico præſertim viro, cujus eſt & ea apprime calere quæ ſui ſunt muneris, & eos docere qui ea ignorant. Quare non ad aliorum eruditionem, ſed ad meam inſtructionem hoc mihi collegi per interſtitia Onomaſticon, infructuoſum quidem futurum eruditis, & quibus Codicum copia ſuppetit: tyronibus autem, librorumque inopia laborantibus facem aliquam allaturum, licet enim mancum ſit & aridum, fontes tamen innuit ex quibus ſtudioſi ſitim abunde explere valeant.

Huic vocabulario inſerui nonnulla Ambroſianæ Liturgiæ propria, ad quorumdam ſciollorum illuminationem, quorum modicus non

eſt

eſt numerus, qui cum nec ex cortice, nec ex nomine Liturgicos noverint Codices, veterumque Rituum omnino jejuni ſint (inter quos veteres Liturgicos Ritus, Ambroſianus nuncupatus ſpectabilem ſibi vindicat locum) reliquos ſpernunt, atque derrident. Quo circa abs re non erit hic referre quod Viro Clariſſimo Joanni Andreæ Irico Ambroſianæ Doctori, ſuis editis lucubrationibus Orbi Litterario notiſſimo accidit. Hic cum ſua tractus Ambroſianos erga Ritus veneratione, in Metropolitana Mediolanenſi Veſperis cujuſdam ſolemnitatis, ſacra faciente Archiepiſcopo, devote adſtaret, audiens quoſdam juvenes alienigenas, qui forte aderant, curioſitate non devotione tracti, ſtultorum more cathinnantes, & Ambroſianos Ritus ſubſannantes, ad eos converſus rugoſa fronte, elatoque ſupercilio dixit. Hi porro ſunt Ritus qui Auguſtinum per S. Ambroſium ex Manichæo Catholicum reddiderunt.

Sed ut in ſemitam a qua modicè in gratiam Ambroſianæ Liturgiæ declinavi regrediar; quidquid ſentire valeant de hoc tripartito Opuſculo in quorum manus inciderit, meo uſui ſæpe numero profeciſſe fateor, tunc maximè cum de aliquorum Rituum Eccleſiaſticorum prima inſtitutione contigit ſermo: cujus rei notitia ad dirimendas plures controverſias frequenter eſt non modo opportuna, ſed ſcitu neceſſaria: quapropter eamdem notitiam in ſecunda hujus tripartiti Opuſculi parte perſtrictam exhibeo.

De-

Demum cum ſicut ſupra jam monui & ex S.Maximo Martyre didici, quod dicere aliquid, nec ejus quod dicitur varias ſignificationes ſcire, aut genuinum neſcire diſcernere ſenſum,confundere ſit;quoſdam eſſe ex his qui ad officii Eccleſiaſtici penſum tenentur, qui in præfatam confuſionem poſſint impingere, ſuſpicari non erit abs re, cum aliquando ex his aliquos ſit invenire in genuina intelligentia ſacrorum vocabulorum nondum apprime inſtructos: ad eoſdem itaque ab hac confuſione avvertendos, tertia præſentis Opuſculi pars forte poterit eſſe proficua, in hoc ſaltem quod ibi collectam habent vocabulorum exoticarumque vocum quæ in Breviario occurrunt intelligentiam, & dilucidationem, quam nonniſi pluribus in voluminibus diſperſam eſt invenire.

Cæterum ingenue fateor plura in hoc Opuſculo ineſſe, quæ cenſoriam mereantur ſpongiam, & me quoque qui ſcripſi judice, digna lini: quo circa meam fateor ignorantiam, & excuſationis loco mihi libenter uſurpo, illud Auguſtini epiſt. 80. *Mihi non videtur errare quiſquam cum aliquid neſcire ſe ſcit, ſed cum putat ſcire quod neſcit.*

Poterit forte contingere, ex quo præſens Onomaſticon, meo tantum uſui, & commodo a me collectum, quod cum publici erit juris factum, non eſſe defecturos qui ſibillent tamquam infructuoſam orbi litteratio ejus impreſſionem, quandoquidem plura quæ in eo perſtringuntur, fuſius

fuſius in Liturgicis operibus digeſta conſpiciantur; nihilominus aliquantula etiam utilitate non defraudari, præſentis Opuſculi lectionem non deſpicientes, auſim aſſerere; quandoquidem facilius hic haberi poſſunt obvia plura, quæ Clericali, & eo magis ſacro inſignitis caractere ſcitu ſunt neceſſaria; præterquamquod plures profert eruditiones fideliter ex Codicibus manuſcriptis extractas, non modico ſtudioſorum numero forte hactenus ignotas, quia nuſquam impreſſas; manuſcriptorum autem Auctóres, & Bibliothecæ in quibus citata manuſcripta aſſervantur; ex quibus ſingulares notitiæ ad rem extractæ ſunt, in decurſu Operis opportunis in locis indicantur.

Quidquid autem poſſint critices de hoc Opuſculo effutire, mihi hæc ſcripſi, meo commodo, meæ eruditioni. Si tibi Lector benevole laborem meum agnoveris, vel in modico eſſe poſſe proficuum, de mea lucubratione, de tua eruditione redde precor debitas grates bonorum omnium Auctori.

IM-

IMPRIMATUR;

Si videbitur Rmo Patri Sac. Pal. Apoſt Magiſtro.

Dominicus Jordani Archiep. Nicom. Viceſg.

APPROBATIO.

MAndatis obtemperans Rmi P. S. P. Mag. Thomæ Auguſtini Ricchini, attente, & magna cum voluptate perlegi *Onomaſticon Sacrum Opus tripartitum &c. Auctore Monacho Ciſtercienſi C. S. B.*; & in eo nihil a me fuit offenſum quod Eccleſię legibus eſſet adverſum. Imo viſum eſt mihi opus omnigena ſacra eruditione refertum, quodque quo compendioſius, eo majori futurum ſit utilitati antiquitatis ſacræ ſtudioſis: quo circa prælo digniſſimum judicio.

Romæ ex Collegio Calaſſanctio nono Kal. Octob. 1763.

Fauſtus Antonius, Maronus Schol. Piar. & Congreg. Sac. Rit. Conſultor.

AP-

APPROBATIO.

EX commiſſione Rm̃i P. Thomæ Auguſtini Ricchini S.P.Ap.Mag. non ſine animi mei jucunditate perlegi librum cui titulus: *Onomaſticon Sacrum Opuſculum tripartitum a Monacho Ciſtercienſi C.S.B. elucubratum*. Opus ſane parvum quantitate molis,ſed magnum quantitate virtutis, in eo ſiquidem præclarus Auctor terminos & vocabula in Liturgicis libris paſſim uſurpatà, & quandoque ſatis obſcura nova & vetera de Theſauro ſapientiæ ſuæ eruditionis proferens monumenta exponit atque dilucidat, indicatis Codicibus, probatiſque Scriptoribus, ut hii qui vel ex placito, vel ex munere hujuſcemodi ſtudiis vacant,ibi habeant unde commodam notionem plenius decerpant.Quare cum in hoc Libro nihil repererim, aut orthodoxæ Fidei dogmatibus alienum,aut ſanctis moribus diſſonum,prælo dignum exiſtimo.

Romæ ex Collegio PP. Carmelit. Excalc. S.Mariæ de Victoria pridiæ Idus Febr.1764.

Fr.Theodorus a Spiritu Sancto Carmel. Exc. promovendorum ad Epiſcop. Examin. ac Congreg. Sacrorum Rituum Conſultor.

AP-

APPROBATIO
ABBATIS GENERALIS
CONGREGATIONIS S. BERNARDI
EX ORDINE CISTERCIENSIS.

ONomaſticon Sacrum Opuſculum tripartititum, a Monacho Congreg. noſtræ collectum, a duobus ejuſdem Congreg. Theologis ex commiſſione noſtra reviſum; cum nihil a Fide, & bonis moribus diſſonum continere præfati Reviſores compererint, quantum ad nos ſpectat publici juris fieri poſſe permittimus.

Romæ ex Collegio S. Bernardi, die Doctori mellifluo Sacra 1763.

D. Joannes Sianda Abbas Generalis.

D. Robertus Cavalloti Abbas, & Secretarius.

IMPRIMATUR,

Fr. Thomas Auguſtinus Ricchinius, Ord. Præd. Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter.

INDEX

INDEX

AUCTORUM QUORUM TESTIMONIO FULCITUR PRÆSENS OPUSCULUM TRIPARTITUM.

A.

Agatias lib. 1.
Amalarius lib. 3. *de Div. Offic.*
S. *Ambroſius*.
Anaſtaſius Sinaita.
Anaſtaſius Bibliot.
S. *Anicetus Pp. in ep. ad Clerum Gallic.*
S. *Auguſtinus*.
S. *Athanaſius in ep. ad Solit.*

B

Baronius.
Beda.
S. *Bernardus Ab. & Doct. Mell.*
Berno de S. G. M. cap. 1.
Bibliothecarius in Leone III.
S. *Bonaventura lib. de expoſ. Miſſæ*.
Bollandiſtæ.
Bonif. VIII. C. ultim. de privileg.

C

Aſſinenſium Statuta.
Cencius Camerarius in Cærem.
Cæremoniale Epiſcop.

Ciam-

Ciampinus.
Conc. Cartag. 4.
Conc. Laodic.
Conc. Cartag. ſub Papa Cæleſt.
Conc. Baſilenſe.
Conc. Tolet. anno 633.
Conſuetudines Lyrę.
Concordia Dunſtani cap. 1.
S. *Cyrillus Hieroſol.*
S. *Cyprianus.*

E

S. E*Piphanius.*
Euſebius in ſua hiſt.

F

F*umagallus.*

G

G*Emma de antiq. rit. Miſſę.*
Gloſſa.
Glycas.
Gregorius Turon.
Gregorius de Rives in declar. vocum.
S. *Greg. M. epiſt. lib. 2.*
S. *Gregorius Nazian.*

Hil-

H

Hildemarus.
Hincmarus.
S. Hieronym. in ep. ad Corinth.

I

INnoc. III. in ep. ad Falconem.
Joannes Diaconus in vita S. Greg.
Joannes Lucius lib. De Regno Dalmat.

L

LEo Papa IV. Tom. 4. Concil.
Lanfrancus in Decret.
Lib. uſuum Ciſterc.
Lib. uſuum Becenſium.
Luitprandus lib. 6. hiſt.

M

MAgri litera A.
Manuel Caritopolus.
Martene de antiq. Monac. uſibus.
Menardus.
Micrologus de Eccleſiaſt. obſerv.

O

ORdo Romanus.
Ordinarium Caſin. & Cartuſ.

S. Pa-

Digitized by Google

P

S. P*Acianus ep. 2. ad Symfor.*
Petrus Mallius in hiſt. ſacra.
Puricellus in Monum. Baſilicę Ambroſianę.

R

R*adulphus Tungrenſis lib. 4. c. 3.*
S. Remigius in teſtamento num. 7.
Rupertus Abbas lib. 1. de Div. Offic.

S

S*Ergius I. PP. citatus ab Anaſtaſio.*
Sigebertus in Chronic.
Sozomenus.
Spicileginm Tom. 1. ad ann. 1513.
Stephanus Tornacenſis.
Stephanus Eduenſis lib. de Sacram. Altar.
Statuta Cluniacenſia.
Syntagma doctrinę ad Monac. S. Athan.

T

T*Ertullianus adverſus Gentes cap. 9. de Spectac.*
Theodoretus.
Theodorus Balzamon.

V

V*Alafrus.*
Vicecomes lib. 7. cap. 5.

OPUS-

ONOMASTICON

SACRUM

Potiores ritus, voceſque Eccleſiaſtico Liturgicas breviter dilucidans.

A

A *Bacus*. Menſa tabula &c. ſeu ſcrinii genus, ſuper quod deponi ſolet ſupellex, ſeu ſacra indumenta, & alia pro Miſſa neceſſaria. Dicitur quoque *Credentia*.

Ablutio. Ritus abluendi manus poſt oblationem antiquiſſimus eſt in Eccleſiis: unde Cyrillus Hieroſolymitanus initio Catecheſeos quintæ myſtagogicæ ait: *Vidiſtis Diaconum aquam lavandis manibus porrigentem Sacerdoti, & illis, qui circum altare Dei ſtabant Presbyteris*. Hæc ablutio ex Nicolao de Plove in expoſitione Miſſæ, in Eccleſia ſua Poſnanienſi differtur uſque ad finem Præfationis, dicto à nonnullis pſal. *Lavabo*, & à quibuſdam omiſſo propter Canonis continua-

tionem. In Eccleſia autem Ambroſiana dictus Pſalmus non legitur: ablutio enim manuum differtur uſque ad illa verba: *Vt nobis Corpus & Sanguis fiat &c.*

Ablutio altera fit in Miſſa poſtquam Sacerdos Corpus & Sanguinem Domini ſumpſit, & alios communicavit. Hujus ablutionis ritus deſcribitur à Joanne Epiſcopo Abrincanenſi apud Menardum his verbis: *Particulam, quæ in Calice remanſit, Sacerdos ſumat, & poſt Diacono calicem ad mundandum, & ſumendum quod remanſit porrigat: qui in ſiniſtrum cornu altaris calicem cum patena deferat, partem ſibi accipit, & partem Subdiacono tribuat. Poſt mundato utroque, utrique participent. Acolythus verò alterum calicem Sacerdoti ad mundandum digitos deferat.* Sed quid fieret de Ablutione, ſilet. Lotionis quoque manuum meminit Ordo Romanus, ſed non Ablutionis, quæ nunc ſumitur à Sacerdote. Fortè priùs projiciebatur in Sacrarium: in antiquis enim Eccleſiis ſingula altaria à parte Epiſtolæ parvam habebant Piſcinam ad hunc uſum elaboratam: unde in libro uſuum Ciſtercien. cap. 53. hæc habentur: *Si quid reſiduum fuerit de Sanguine, bibat illud Diaconus cum calice poſtquam fiſtulam reddiderit Subdiacono. Quam fiſtulam, antequam reddat, in quantùm potuerit ab utraque parte ſugendo, à Sanguine Domini evacuet. Subdiaconus verò tenens*

fiſtu-

fiſtulam contrà faciem ſuam in tranſverſo, eat ad Sacerdotem per retrò altare miniſtrare vinum in calice. Qui calice recepto reſpergat digitos ſuos in ipſo, quem ponens ſuper altare, eat ad piſcinam abluere in ipſa digitos aqua. Quibus terſis, redeat ad altare ſumere vinum, quod dimiſit in calice. Quo ſumpto, iterum aſpergat calicem vino: quo hauſto; ponet illum non reclinatum ſuper altare juxta patenam.

Lotam quoque, ſeu ablutam fuiſſe & ipſam patenam patet ex Martene de Antiquis Monachorum ritibus lib.2. cap.4. *Deinde patenam à Subdiacono accipiens, diligentiſſimè eam vinum ſuperinfundendo, abluit; & illam ſuperinfuſionem Subdiacono eodem modo, quo ipſe priùs ſumendam tribuit.*

Ablutorium. Locus propè Sacrarium pro lavandis manibus deſtinatus, tam pro Sacerdote ſacra facturo, quàm pro miniſtris. *Fratres revertentes per Ablutorium in chorum, faciant orationem: & poſt induantur albis paratis. Sacerdos indutus Caſula &c.* Lib.uſuum Ciſtercien.

Abraſio capitis. Abraſionem capitis, ſeu Tonſuram initium ab Apoſtolis habuiſſe, colligitur ex Syntagmate doctrinæ ad Monachos. Divi Athanaſii: *Prolixam Cæſariem non ale, quòd ejuſmodi ſpeciem præſciderit Apoſtolus.* Petrus enim deriſionis & ignominiæ cauſa ab Evangelii inimicis tonſus legitur. Significat

ficat autem hæc Tonſura ſpineam Chriſti coronam. De hac Abraſione, ſeu tonſura Anicetus PP. in Epiſt. ad Clerum Gall. hæc habet: *Clerici comam non nutriant, ſed deſuper caput in modum ſpheræ radant*. Et Concil. Carthagin. 4. can. 44. *Clericus neque comam, neque barbam alat*.

Rem mirificam ſcribit Gregorius Turon. in vit. SS. PP. c. 17. *S. Nicetus Epiſcopus, ab ipſo ortus ſui tempore deſignatus eſt Clericus: nam cum partu fuiſſet effuſus omne caput ejus, ut eſt conſuetudo naſcentium infantium, à capillis quidem nudum cernebatur, in circuitu verò modicorum capillorum ordo apparuit, ut putares ab iiſdem coronam clerici fuiſſe deſignatam*.

Abſconſa, *ſconſa*: Cæca laterna à verbo *Abſcondo* ſic dicta, eò quod lumen, ſeù candela in illa abſconderetur. Hujus vocis frequens mentio in Monachorum ritibus. Lanfrancus in Decret. c. 4. *Tunc accenſa candela in abſconſa, unus eorùm in dormitorio debet circuire lectos omnium*.

Abſida, Tribuna, ſeu pars rotunda Eccleſiæ retro altare majus.

Abſis, licèt idem ſignificet ac *Abſida* aliquando tamen ſumitur pro ipſa ſede Epiſcopali, quæ communiter in medio Tribunæ collocabatur. *Dicebam ego quibus poteram qui nos in abſidem honoratiores, & graviores aſcenderunt &c.* S. Auguſtin. ad Albinum.

Ab-

Abſiſgradata, ſic dicta, ex eo quod ad illam gradibus duplici ex parte ad orientem, & occidentem; ſive interioribus & exterioribus aſcenderetur. *Tranſit honor hujus ſeculi, tranſit ambitio: In futuro Chriſti judicio nec abſida gradata, nec cathedra velata &c.*

Abſida linteata idem ac velata, ſeu Epiſcopalis ſedes velis, ſeu linteis cooperta. *An Novatianus quem abſentem epiſtola finxit, quem conſecrante nullo, linteata ſedes excepit.* S. Pacianus epiſt. II. ad Symphor.

Abſolutio. Hoc vocatur nomine brevis illa oratio, quæ abſoluto ſingulo quoque nocturno recitatur, antequam lectiones incipiantur.

Abſolutio quoque dicitur oratio illa, quæ circa cadaver, vel tumulum dicitur a Sacerdote.

Abſolvo ſumitur aliquando pro *libero*, *facultatem do*, *poteſtatem facio &c.* Liber uſuum Ciſtercienſ. *contingat, ut aliquis conjugali nexu ligatus, Monachis hoc ignorantibus ſuſcipiatur, dum cognitum fuerit, eijciatur. Quod ſi poſtea ſigillum Epiſcopi ſui, vel certum teſtem adduxerit, quod uxor ejus caſtitatem vovens, eum abſolverit, recipi poterit.*

Abſolvo aliam quoque ſignificationem admittit, ideſt: dimitto, condono, veniam facio &c. ut ex vita S. Galterii Abbatis Pontiſarenſis n. 16. *Injungitur reum de peccatis ſuis coram Deo, & Sanctis ejus in præſentia noſtra confiteri, abſolvit omnes, & ab omnibus abſolvitur*. Et ex ſtatutis Cluniacenſ.: *Ducunt*

eum fratres in capitulo inter manus, ſi eſt adeò infirmus, & petit veniam .... & contra illos confitetur, & abſolvit eum Prior, & cunctis reſpondentibus Amen, ipſe cunctos, ſi quid contra eum deliquerint, abſolvit. In ſtatutis S. Lanfranci. *Illi diligenter illud in ſepulcro componant, & abſolutionem ſcriptam, & a fratribus lectam ſuper pectus ejus ponant, & operiant*. Ex quibus patet nomine *Confiteri*, ſeu Confeſſionis, & Abſolutionis venire. *Confiteor Deo omnipotenti*: & *Miſereatur tui omnipotens Deus &c.*

Abſtenſio apud Clericos aliquando ſumitur pro ſuſpenſione, unde.

Abſtentus idem ſignificat ac excommunicatus, ſeu ad tempus ſuſpenſus ab eccleſiaſticis functionibus. *Accipiat ſententiam, quam prior dixit, ut abſtentum a nobis ſciat*. S. Cyprianus epiſt. 38.

Acclamationes nihil aliud erant, niſi preces, quas Diaconi Cardinales, Subdiaconi, aliique ordines faciebant Papæ poſt Collectam. Archidiaconus & alii ſtantes juxta altare, alta voce dicebant: *Exaudi Chriſte*: Scriniarii vero ſtantes in choro reſpondebant: *Domino noſtro Papæ* vita.

Deinde. Archidiaconus tribus vicibus dicebat: *Salvator mundi Tu illum adjuva*: reſpondentibus Scriniariis. Sequebatur Litania, ideſt: *Sancta Maria Tu illum adjuva*: *S. Michael Tu illum adjuva*: *S. Gabriel Tu illum adju-*

va

va &c. Iſtæ porro laudes eodem ferme ritu fieri ſolent Papæ in ſolo ſuæ coronationis die. *Cencius Camerar. in Cæremon.*

Acclamationes ſimiles intra Miſſarum ſolemnia factas quoque fuiſſe Imperatoribus, & ipſis abſentibus eorum Imaginibus colligitur ex initio libri xi. Epiſtolarum Gregorii Magni. *Venit Icona Phocæ & Leontiæ Auguſtorum Romam, & acclamatum eſt eis in Lateranis in Baſilica Julii ab omni Clero, vel Senatu. Exaudi Chriſte: Phocæ Auguſto, & Leontiæ Auguſtæ Vita.* Hunc acclamationum ritum in cunctis Eccleſiis antiquatum, adhuc in Dalmatia vigere ſcribit Joannes Lucius lib. 2. de Regno Dalmatiæ cap. 6.

Acerra: licet aliquando accipiatur a nonnullis pro Thuribulo, communiter tamen uſurpatur pro vaſculo ad recondendum incenſum deputato, vulgo *Navicula*: Tertull. adver. Gentes c. 9.: *Quantum quidem & ipſum proinde examinatorem Chriſtianum adhiberi, & foculum, & acerram oportebat.* Etiam Agatias lib. 3. *Diripiebant, ſuiſque ornatibus ſpoliabant, multas quidem amulas ſacras, quam plurimos etiam Calices, & Acerras &c.* Frequens autem eſt vox hæc in Ritualibus Monaſticis, ut videre eſt apud Martene.

Accipere veniam: Genuflecto: Genuflectere &c. *In vigilia Annuntiationis ſonet capitulum diutius ſolito, ut omnes accurrant ad initium Lectionis; & cum pronunciata fuerit Annun-*

nuntiatio a latere, accipiant omnes veniam ſupergenua. Martene de antiquis Monach. ritibus l. 4. c. 4. & infra: *Annuntiatio Dominica in capitulo pronuntietur alta voce, omnes debent convenire, & flectere genua in terram dum pronuntiatur*. Hic ritus ſervatur in mea Congregatione in omnibus privilegiis ejuſdem B. V. M.

Acetabulum. Gregorius de Riues in declaratione vocum difficilium in eccleſiaſtica hiſtoria dicit eſſe menſuram capientem ſeſquicyatum: un bichiero e mezzo. Macrius autem vult eſſe ſcutellam *Acetabulum argenteum pondo centum triginta ſiclorum* Teſtament. S. Remigii num. 7.

Acolytus, *Acolythus*, *Acolutus*, omiſſa hujus nominis etymologia & quæſtione, quo tempore Acolytatus inter Ordines adnumerari cœperit, nullum fere eſt Miſſale, Cœremoniale nullum, in quo Acolytorum mentio non fiat. Illius partes ſunt præparare luminaria in ſacrario, candelabrum cereoſque portare, & alia exequi juxta Eccleſiarum mores & conſuetudines.

Acroaſin: Contra Novatianorum hæreſim perperam aſſerentium non eſſe in Eccleſia poteſtatem dimittendi peccata poſt Baptiſmum, non quod ſimpliciter negarent lapſis pœnitentiam, viſum eſt Patribus modum & ordinem pœnitendi certis legibus ſtabilire, ideoque quatuor pœnitentium gra-

dus,

dus, ceu ſtationes conſtituerunt. Prima dicebatur *Fletus*, Græce - Proclauſin - ſecunda *Auditio*, Græce *Acroaſin*. Tertia *Subſtratio*, Græce *Hipoptoſin*. Quarta *Aptaſin*, Græce, quod eſt *Conſiſtentia*: *Acroaſin* ergo ſecundus erat locus, aut gradus, de quo ſub voce *Auditio*.

Adgeniculor, flectere genua, procumbere in genua, genibus advolvi Sacerdotum &c. quod præſtabant pœnitentes in primitiva Eccleſia, de quibus Tertullianus lib. de Pœnitentia, c. 9. *Exomologeſis proſternendi & humilificandi hominis eſt diſciplina... mugire dies noctéſque ad Dominum Deum ſuum Presbyteris advolvi, caris Dei adgeniculari &c.*

Adminiculator: qui cauſas Viduarum, Pupillorum, & Derelictorum defendebat. Hujus in Romana Eccleſia offitii meminit Luitprandus lib. 6. Hiſtor. c.6.

Adminiſtratio Reipublicæ Latine idem ſignificat, ac Græce *Oeconomia*. Œconomiæ autem nomine utitur S. Epiphanius hæreſ.75. pro ſacrificio; quare apud illum idem eſt *Facere Oeconomiam*, ac ſacrificium offerre.

Adoro: *Adorare*. Hæc vox aliquando ſignificat inclinationem, venerationem, ſalutationem &c. Caſſinenſium ſtatuta: *Poſt hæc veniat Abbas cum omnibus fratribus ante illos* (pauperes) *& adorent eos, ponentes genua*

ſua

ſua in terram, & ex Mſs. Germaniæ: *Dominus Abbas cum quibus voluerit, pergunt ad mandatum duodecim pauperum .... cum vero pervenerint, adoratis illis &c.* & ex lib. uſuum Beccenſium: *Omnes flectant genua ante pauperes ut adorent Chriſtum in illis pauperibus.*

Advectio Latine nihil aliud ſonat, quam illam Proceſſionem, quam Græci faciunt a Protheſi, ideſt ab altari minori ad ſacrum Bema, ideſt ad majus altare, ad illud portantes panem & vinum pro ſacrificio.

Adventus nomine intelligimus præparationem ad Domini N. J. C. diem natalem. Ritu Romano incipit a Dominica proximiore feſto S. Andreæ: Ambroſiano vero, & Mozarabo ſex de Adventu aſſignantur Miſſæ, incipit enim Adventus in Dominica viciniori feſto S. Martini, ideoque olim vocabatur *Quadrageſima S. Martini*; & aliis *Quadrageſima minor*. In ordine Gelaſiano nonniſi quinque de Adventu Domini Miſſæ notantur, id autem non obſcure innuit Amalarius lib. 3. de Divin. Off.

Æditus: Cuſtos Ædis ſacræ, ſacriſta, *Infantibus ad Eccleſiam intrantibus Æditus primum ſignum ſonet*. Concordia Dunſtani cap. I.

Æphonotrophium. Collegium Cantorum, ſive locus, ubi Cantores alebantur. *Fecit ad*

S. Ste-

S. Stephanum Æphonotrophium, *ubi Primicerius & Cantores manerent*. Petrus Mallius hiſtor. ſacra, loquens de Sancto Gregorio Magno.

Aër. Tribus velis Græci ſacra tegunt: uno diſcum, altero calicem, tertio, eoque majori utrumque ſimul: hunc vero Aërem vocant, quia per modum aëris circa terram expanſi dona ambit.

Aëra. Non omnes conveniunt in aſſignanda hujus vocis etymologia: quidam enim volunt derivare ab *Aes*, eo quod in monetis imprimeretur numerus, ſeu nota, qua pretium ejus conſignabatur, & annus currens. Alii vero, & probabilius dicunt hanc vocem componi his ex ſillabis abbreviatis ideſt A. E. R. A., ut ſignificent *Annus erat Regni Augusti*: ejus enim temporibus, tanta vis auri ab Hiſpania collecta, adunataque fuit, ut abunde ſuffecerit pro triumpho, idque anno quarto poſt Triumviratum Auguſti, ideſt anno trigeſimo octavo ante Chriſtum natum. Ut ergo Aëræ numerus ad Chriſti annorum ſupputationem reducatur, anni 38. deducantur.

Ætas intelligibilis. Fuiſſe olim oblatos infantes, & pueros Monachis, ut in Cœnobiis educarentur, patet ex Gregorio M. lib. 2. Dialogor. c. 3. ubi loquens de S. P. Benedicto, hæc habet. *Tunc quoque bonæ ſpei ſoboles. Eutychius Maurum, Tertullus verò Patri-*

cius

cius Placidum tradidit. Placidus verò pueriles agebat annos. Quæ autem fuerit hujuſmodi Oblatorum, ſeu Puerorum diſciplina, & cuſtodia legere eſt apud Martene de antiquis Monachorum ritibus lib. 5. c. 5. n. 5. & alibi. Tales autem pueri, ſeu infantes Profeſſionem non emittebant, niſi in ætate ſufficienti eſſent conſtituti. Hæc porro ætas ex Mſs. uſuum Beccenſium *Ætas intelligibilis*, ideſt capax diſcretionis appellatur, *Cum autem venerint ad ætatem intelligibilem, faciant profeſſionem, ſicut alii faciunt.* Intelligitur, ſi ita eis placuerit; ſecus ad ætatem intelligibilem deducti, ſi vitam Monaſticam profiteri illis non arridebat, a Monaſterio dimittebantur.

Agape erat convivium publicum, quod in Eccleſia, ſumpta Euchariſtia, fieri ſolebat ad mutuam charitatem fovendam, & ad pauperes refocillandos, ut docet Hieronymus in Epiſt. 1. ad Corint. cap. 11. Idem habet Chryſoſt. in eamdem Epiſt. Homil. 27. & Œcumenicus in ipſam quoque Epiſtolam ait: *Præcipuis diebus, ſive feſtis poſt ſacrorum myſteriorum participationem agebantur communes menſæ, præparantibus illas divitibus, ac pauperes invitantibus.* Videndus Tertullianus c.39. Apologetici.

Triplex autem erat Agape, Natalitia, Funerea, & Connubialis, quas hoc diſticon enumerat Nazianzenus.

Non

Non epulum *natale* adiens cum pluribus, aut quod
Funereum eſt, vel quod *connubiale* petens.

In dedicatione quoque Eccleſiarum exhiberi ſolitas fuiſſe, teſtatur Gregorius M. lib. 1. Epiſt. 4. ad Petrum Subdiaconum, & alibi.

Quia tamen in Agapes graves irrepſerant abuſus, ideò Concil. Laodic. anno 320. can. 28. ſancivit: *Non oportere in Dominicis locis, ſeu Eccleſiis Agapen facere, & intus manducare, vel accubitus ſternere.*

Hoc idem prohibuit Mediolani S. Ambroſius, ut refert S. Auguſtinus de ſua ſancta Matre Monica lib. 6. Confeſſ. c. 12. ſcilicet ipſam, quum Mediolani verſaretur, & ad memorias Martyrum, ut in Africa conſueverat, caniſtrum cibis refertum detuliſſet, fuiſſe ab Oſtiario prohibitam, quia talia D. Ambroſius interdixiſſet: Monicam verò morigeram domum reportaſſe: quæ inde abſtulerat.

Agapetæ ſorores, dictæ etiam *adoptivæ*, & etiam *devotæ*, erant quædam Virgines ſacræ, quas Clerici Conſtantinopolitani ſub pietatis ſpecie domi alebant. Hunc peſſimum uſum, ſeu novum concubinati genus, ut ait S. Hieronymus epiſt. 22. ad Euſtoch. ſic exclamans: *Unde in Eccleſia Agapetarum uſus introivit?* de medio ſuſtulit S. Joannes Chryſoſtomus.

Agathon. Hoc nomen a Græcis tribuitur Sacrificio, ſeu Euchariſtiæ: ſignificat autem, ſeu interpretatur *Bonum*.

Agen-

Agenda nihil aliud importat, quàm totam Miſſæ ſeriem, ut patet ex Concilio Carthag. ſub Cœleſtino PP. *Quiſquis Presbyter inconſulto Epiſcopo Agenda in quolibet loco voluerit celebrare, ipſe honori ſuo contrarius exiſtit.* Et Anaſtaſ. Bibliothecarius in Leone Secundo ſtatuit, ne *Mauri Epiſcopi Agenda celebraretur.* Item Auguſtinus epiſt. 118. ritum Sacrificii *Ordinem agendi vocat.*

Agendæ defunctorum paſſim fit mentio in Antiphonario S. Gregorii, & in antiquis Scriptoribus offitiorum Eccleſiaſticorum. In Miſſalibus &c. Et Beda in vita S. Auguſtini Anglorum Apoſtoli: *Per omne ſabbatum à Presbytero loci illius Agendæ eorum ſolemniter celebrantur.*

Agitatio thuribuli. Thuribuli ductus Incenſatio. *Incenſet primò medium ipſius Altaris deſuper, tribus, vel quatuor agitationibus .... Clerici verò thurificatores accepto thure, thuribula ſua lentè agitantes &c.* Martene l. 4. c. 1.

Agnus Dei. Confracta Hoſtia ſequitur deprecatio ad Chriſtum Agnum Dei peccata mundi tollentem. Sergius I. PP. teſte Anaſtaſio, *ſtatuit, ut tempore confractionis Dominici Corporis Agnus Dei, qui tollis peccata mundi à Clero & populo decantaretur.*

Et in Liturgia Chryſoſtomi Sacerdos diviſurus ſanctum Panem, dicit; *Frangitur, & dividitur Agnus Dei Filius Patris.* Succeſſu temporis ſtatutum fuit, ut in tertio diceretur

Dona

Dona nobis pacem. In Baſilica tamen Lateranenſi ſemper dicitur *Miſerere nobis*.

In Eccleſia Ambroſiana numquam in Miſſa, dicitur *Agnus Dei*, niſi in Miſſis pro Defunctis, & in tertio: *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona eis requiem ſempiternam, & locum indulgentiæ, cum Sanctis tuis in gloria*.

Alba eſt prima veſtis ſacra, qua Sacerdotes in veteri Teſtamento induebantur, dicta etiam *Poderis*. Hanc ſecundo loco induunt, qui ritu Romano utuntur: Ambroſiani verò, ſicut & Maronitæ primo loco Camiſium, ſeu Camiſiam alii nominant; unde Amalarius lib. 2. cap. 18. *Poſtea Camiſiam induimus, quam Albam vocamus*.

Alleluja: Hujus vocis, ſeu nobiliſſimi Cantici primus in novo Teſtamento mentionem facit Joannes Apoſtolus in ſua divina Apocalypſi c. 19. ubi dicit ſe audiviſſe in cœlo ſupernarum Virtutum choros canentes *Alleluja*, ideſt *Laudem Deo*. S. Gregorius M. l. 7. epiſt. 63. ſcribit quoſdam murmuraſſe, quòd ad Miſſas dici feciſſet Alleluja extra tempus Pentecoſtes, quibus ſic reſpondet: *Ut Alleluja hic diceretur de Hieroſolymorum Eccleſia ex B. Hieronymi traditione, tempore beatæ memoriæ Damaſi PP. traditur tractum.*

Alleluja verò dimittitur, ſeu deponitur juxta communem Eccleſiæ conſuetudinem à Dominica ſeptuageſimæ uſque ad Sabbatum San-

Sanctum: iſtis enim triſtitiæ diebus minimè congruit lætitiæ canticum. In Eccleſia autem Mediolanenſi dicitur uſque ad Dominicam in Capite Quadrageſimæ. In omnibus autem tam Miſſalibus, quàm Ritualibus Ambroſianis ſemper reperitur, ſeu legitur *Halleluja*, & aliquando *Hallelujah*.

Alleluja cum Melodiis. Quo ritu cantetur *Alleluja* in Mediolanenſi Eccleſia, & præcipuè in Metropolitana, longum foret hic minutim exſcribere. Quia verò legitur apud Puricellum in monumentis Ambroſianæ Baſilicæ pag. 1143. quòd in quodam Proceſſu, de quo ibi fuſiùs interrogatus Domnus Arnoldus Presbyter inter alia reſpondit. *Se audiſſe ab illa diſcordia infra Præpoſitum, & Canonicos aliquando celebrare Miſſam & Allelujam cum melodiis in ſolemnibus diebus. Sed dicit, quod ſæpius audivit, quod dimittebant melodias in Alleluja, cum eas memorarent in eorum miſſis*. Videndum porro eſt, quæ nam foret hæc melodia. Rupertus Abbas l. 1. de Divin. Offit. c. 35. hæc habet. *Dum vero pſallimus* Alleluja, *jubilamus magis, quam cantamus, unamque brevem digni ſermonis ſyllabam in plures neumas protrahimus &c.* Neumæ autem, ſive neumata ſunt notæ illæ, quæ in fine hujus vocis *Alleluja* prolixe cantantur, de quibus S. Bonaventura lib. de Expoſit. Miſſæ cap. 2. ſic ait: *Solemus longam notam poſt Alleluja ſuper*

hanc

hanc litteram A. *prolixius decantare &c.* Et Stephanus Eduenſis lib. de Sacramento Altaris, c. 12. *Allelujatici cantus modulatio laudes fidelium Deo dicatas exprimit. Verbum eſt breve, ſed longo protrahitur pneumate.*

Alleluja declinari jam ſupra vidimus, & ibi dictis adde ex Martene l. 1. c. 2. *Duodecimumque Pſalmum ſub Alleluja reſponſione.*

Allelujaticus ℣. Alleluja, qui poſt Antiphonas cantatur. Martene loc. cit. *Antiphonæ minores cum Allelujaticis ſuis.*

Aliturgici dies apud Græcos ſunt omnes Quadrageſimæ dies, quibus Miſſas non celebrant, ſed ſolis præſanctificatis utuntur, excepto Sabbato, Dominica, & feſto Annuntiationis: apud Latinos autem ſola Feria Sexta in Paraſceve: at in eccleſia Ambroſiana omnes feriæ ſextæ in Quadrageſima, nullum enim fit offitium de Sancto toto eo tempore.

Almutia: *Almutium*. Eccleſiaſtici indumenti, ſeu ornamenti genus, quo utuntur in aliquibus Eccleſiis Canonici, ſeu Beneficiarii &c. Concil. Baſileen. *Eccleſias ingrediuntur non Capucia, ſed Almutias, vel Birreta in capite tenentes*. Et Cæremoniale Epiſcoporum l. 1. c. 18. *Qui ſolent geſtare Almutium, cum aſſurgunt, a ſcapulis ad brachia dimittant*. Alexander PP. III. Almutii uſum Monachis S. Germani a Pratis conceſſit. *Quia*, inquit, *nonnulli prædicti Monaſterii Monachi graves infirmitates occurrunt, propter*

 fri-

frigus, quod patiuntur, ex eò quòd diſcoopertis capitibus ſemper Horas Eccleſiaſticas canunt.

Alphabetum, ideſt litteræ illæ hebraicæ quæ ſolent præmitti, & legi ante Lectiones, ſeu Lamentationes Hjeremiæ in tribus tenebrarum diebus, ut *Aleph, Ghimel &c. Tres primas Lectiones ex Lamentatione Hjeremiæ Prophetæ deſumebant, quas ſine cantu, & ſolitis Alphabetis legebant.* Conſuetudines S. Benigni, & Corbejen. apud Martene l. 3. c. 13.

Altare quid ſit, breviter hiſce verbis deffinit Optatus Milevitanus. *Altare quid eſt, niſi ſedes Domini noſtri?* Quia verò varia & multiplicia ſunt altarium genera, diverſaque ſortiuntur nomina, breviter hic cuncta referre placuit.

Altarium majorum & minorum omnibus nota eſt diverſitas.

Altaria, lignea fuiſſe primis Eccleſiæ ſeculis, ut expeditius de loco in locum tempore perſecutionum transferri poſſent, & uſque ad Athanaſii tempora in uſu fuiſſe, patet ex ejuſdem epiſtola ad Solitarios. *Cum rapuiſſent ſubſellia, & cathedram, & menſam, erat enim lignea, & vela Eccleſiæ &c.* Ex quibus verbis conſtat promiſcuum fuiſſe uſum in Oriente altarium.

Altaria, argentea etiam fuiſſe patet ex Pontificali, ubi legimus Conſtantinum Magnum feciſ-

feciſſe in Baſilica Conſtantiniana ſeptem Altaria, quorum unumquodque libras argenti 260. penſabat. Sixtus quoque PP. Tertius obtulit Baſilicæ S. Mariæ altare argenteum, penſans libras 300.

Altaria portatilia & motoria illa erant, quæ Epiſcopi itinerantes ſecum olim ferebant, ut in his, in locis ab Eccleſia diſſitis, Miſſas facere poſſent. Horum meminit Hincmarus Remenſis in Capitulis editis anno ſui Epiſcopatus duodecimo. *Si neceſſitas popoſcerit, donec Eccleſiæ, vel Altaria conſecrentur, & in Capellis etiam, quæ conſecrationem non merentur, Tabulam quiſque Preſbyter cui neceſſarium fuerit, de marmore, vel nigra petra, aut litio honeſtiſſimo, ſecundum ſuam poſſibilitatem honeſte affectatam habeat, & nobis ad conſecrandum afferat; quam ſecum, cum expedierit, deferat, in qua ſacra Myſteria ſecundum ritum Eccleſiaſticum agere valeat.*

Altaria prædicta in ordine Romano *Tabula itineraria* vocantur, & a Bonifacio VIII. cap. ult. de Privileg. n. 6. *Altaria viatica*.

Altare Capitaneum, ſive *Cardinale* erat primum altare in apſide, ſeu fronte Baſilicæ ponè majorem aram locatum. Martene de antiquis Monac. rit. l. 2. c. 5.

Altare unigenum, ſeu *Ara unigena* Græci unicum tantum altare in ſingulis habent Eccleſiis; & unius tantum altaris meminerunt

 Pa-

Patres, & Hiſtorici Græci, Unigenamque hanc Aram vocat Tyrius orator in Panegirico Encæniorum Templi a Paulino Epiſcopo ædificati, ut apud Euſebium lib. x. ſuæ Hiſtoriæ. Unicum etiam altare eſſe debebat in Templo maximo Mediolani, juxta mentem munificentiſſimi Fundatoris.

Altaragium. Oblationes poſitæ deſuper altare. *Aſſignabatur ſexta pars illius æſtimationis in obventionibus Altaragiorum*. Pariſ. in vita S. Gulielmi.

Altitudo ritus. Ritus major, ut primæ, vel ſecundæ claſſis, ſeu, ut ajunt Ambroſiani *ſolemne*. *Quod ſi in die Dominico evenerit aliqua feſtivitas .... tunc illa celebratur, ſicut conſuetudo, & altitudo ejus exigit*. Ordin. Caſſinen.

Altius inclinare, ideſt profundius, ſubmiſſius. *Qui dum per Chorum tranſit* (ideſt ille, qui Textum Evangelii defert) *omnes altius inclinant illi*. Ordin. Caſſinen.

Ama: *Amula*: *Hamula*: *Hama*. Licet vox hæc diverſimode ſcribatur, unum tamen, & idem ſignificat, ideſt vaſculum, ſeu vaſcula illa, ex quacumque materia elaborata, in quibus vinum & aqua pro ſacrificio continentur.

Archidiaconus ſuſcipit amulas, & refundit in calicem majorem. *Archidiaconus ſumit amulam Pontificis cum vino de Subdiacono, & refundit ſuper colum*. Ord. Roman.

Amu-

Amularum deauratarum meminit Anaſtaſius in Gregorio. *In Oratorio amulas deauratas*; & in Benedicto III. *Amulam unam ex Argento*. Agatius etiam in vita Juſtiniani Imperator: *Amulas ſacras, ſive vaſa hiſtorialia, & aſperſilla, ex puro auro*.

Ambo: Pulpitus, ſeu locus, ex quo cantari ſolet Evangelium. *Interim Diaconus hebdomadarius, rubeis paramentis indutus, collocato libro in medio ſuper altare, dicit genuflexus in gradu Munda cor meum &c. Tunc ſumpto libro, prævio Subdiacono parato, & Acolithis cum incenſo, & luminibus accenſis, aſcendit in Ambonem, ſeu ad lectorile, ubi Paſſionem cantat, ut infra &c.* Miſſale Ambroſ. Tit. Feria ſexta in Paraſceve. Anaſtaſ. Bibliot. in Epiſt. S. Maximi: *Obſecrans, ſupplicans, expoſtulans in pavimento ipſius veſtigiis provolutus, quo nihil horum ſuper Ambonem contra catholicam Dei Eccleſiam prædicaret*; Apud Caſſinenſes ex Martene lib. 3. c. 15. ſuper Ambonem legebatur benedictio Cerei. *Diaconus aſcendens in Ambonem dicit tribus vicibus alta voce: Lumen Chriſti*.

Ambroſiana Parochia: Clerus Mediolaneſis. *Augebat autem hujus ignis incendium hoc per maximè, quia congregatis quaſi ad ſynodum totius Ambroſianæ Parochiæ Clericis &c.* S. Petrus Damiani in opuſc. *Actus Mediolanen.*

Ambroſianus. Pluries in Regula S. P. Benedicti fit mentio *Ambroſiani* dicendi in divino Officio: ſumitur autem ab omnibus pro hymno: Sanctus enim Ambroſius plures ex illis compoſuit. In diverſa autem ſignificatione accipitur in Calendario, ſeu Ordinario Corbejenſi ex Martene l. 3. c. 26. de antiquis Monach. ritibus. *Quartum verò* (ſermo eſt de Reſponſoriis) *in tribus nocturnis, non ſolùm ex eo tempore, ſed etiam a Paſcha uſque ad Calendas Septembris, Ambroſianum, erit*; & lib. 4. c. 6. *Quartum Ambroſianum de pluribus Apoſtolis*; & lib. 5. c. 5. *Cum vero ad Veſperas, vel Laudes cantat aliquis eorum Reſponſorium Ambroſianum &c.* & lib. 4. c. 4. *Si verò ſpecialiùs aut pro pluvia, aut pro ſerenitate orandum eſt, in atrio Eccleſiæ S. Mariæ cantent ℟. S. Ambroſij &c. ſqualent arva: ſive, obduſcere polum.*

Ex dictis non abſurdè colligerem diu viguiſſe apud Benedictinos Ambroſianum ritum, licèt non in omnibus, quod ex ſequenti Rituali Beccenſis Monaſterii à Martene lib. 4. c. 2. refertur in hæc verba: *Si verò feſtum Apoſtoli Dominica evenerit in craſtino fiet: commemoratio tamen fiet in ſabbatò ad Veſperas de Apoſtolo. Antiphona Cum carnifices: Oratio de Vigilia. Idem porrò obſervabitur cum in feriam ſecundam S. Andreæ feſtum inciderit &c.* Subdit porrò laudatus

Mar-

Martene : *Illud autem maximè notandum eſt*. Certe Vir Clariſſimus haud quaquam hoc dixiſſet, ſi Ambroſiani ritus, nullum in Dominicis feſtum admittentis, niſi D.N. J. C. majorem habuiſſet notitiam : adhuc enim in Mediolanenſi Eccleſia relatus ſervatur ritus. Ex MS. etiam S. Martialis Lemovicenſis ex eodem Martene hæc habentur: Nonis Aprilis : *Hic incipiunt parva Reſponſoria, quæ dicuntur Ambroſiana*.

Beda in Epiſt. ad Egbertum Epiſc. *S. Antiſtes Ambroſius, hoc, de fide loquens, admonet: ut verba ſimboli matutinis ſemper horis fideles decantent*. S. Ambroſium pſalendi modum, quem Orientales ſervabant, in occidentem induxiſſe, & quidem primò in ſua Eccleſià, quem & Damaſum Papam ſtatuiſſe legitur in Romano Breviario, conſtans eſt omnium opinio.

Martene ſæpe cit. l. 1. c. 2. ſcribit S. Benedictum multa ex Ægyptiorum Diſciplina hauſiſſe, certiſſimum tamen eſſe eum *conſuetum morem S. Ambroſii in nonnullis eccleſiaſticis Offitiis elegiſſe, ut ſcribit Amalarius in ſupplem. de Divinis off.*

Arnoldus de Kniſthon Monacus Ciſtercienſis, lib. 10. de Eventibus Angliæ, ſcribit Monachos Abbatiæ Molunenſis *Ambroſianum ritum exercuiſſe*.

Amictus prima veſtis, quam Sacerdos ſacra facturus ritu Romano induit, Ambroſiano au-

Ambroſianus. Pluries in Regula S. P. Benedicti fit mentio *Ambroſiani* dicendi in divino Offitio: ſumitur autem ab omnibus pro hymno: Sanctus enim Ambroſius plures ex illis compoſuit. In diverſa autem ſignificatione accipitur in Calendario, ſeu Ordinario Corbejenſi ex Martene l. 3. c. 26. de antiquis Monach. ritibus. *Quartum verò* (ſermo eſt de Reſponſoriis) *in tribus nocturnis, non ſolùm ex eo tempore, ſed etiam a Paſcha uſque ad Calendas Septembris, Ambroſianum, erit*; & lib. 4. c. 6. *Quartum Ambroſianum de pluribus Apoſtolis*; & lib. 5. c. 5. *Cum vero ad Veſperas, vel Laudes cantat aliquis eorum Reſponſorium Ambroſianum &c.* & lib. 4. c. 4. *Si verò ſpecialiùs aut pro pluvia, aut pro ſerenitate orandum eſt, in atrio Eccleſiæ S. Mariæ cantent ℟. S. Ambroſij &c. ſqualent arva: ſive, obduſcere polum.*

Ex dictis non abſurdè colligerem diu viguiſſe apud Benedictinos Ambroſianum ritum, licèt non in omnibus, quod ex ſequenti Rituali Beccenſis Monaſterii à Martene lib. 4. c. 2. refertur in hæc verba: *Si verò feſtum Apoſtoli Dominica evenerit in craſtino fiet: commemoratio tamen fiet in ſabbatò ad Veſperas de Apoſtolo. Antiphona Cum carnifices: Oratio de Vigilia. Idem porrò obſervabitur cum in feriam ſecundam S. Andreæ feſtum inciderit &c.* Subdit porrò laudatus Mar-

Martene : *Illud autem maximè notandum eſt*. Certe Vir Clariſſimus haud quaquam hoc dixiſſet, ſi Ambroſiani ritus, nullum in Dominicis feſtum admittentis, niſi D.N. J. C. majorem habuiſſet notitiam : adhuc enim in Mediolanenſi Eccleſia relatus ſervatur ritus. Ex MS. etiam S. Martialis Lemovicenſis ex eodem Martene hæc habentur: Nonis Aprilis : *Hic incipiunt parva Reſponſoria, quæ dicuntur Ambroſiana*.

Beda in Epiſt. ad Egbertum Epiſc. *S. Antiſtes Ambroſius, hoc, de fide loquens, admonet: ut verba ſimboli matutinis ſemper horis fideles decantent*. S. Ambroſium pſalendi modum, quem Orientales ſervabant, in occidentem induxiſſe, & quidem primò in ſua Eccleſià, quem & Damaſum Papam ſtatuiſſe legitur in Romano Breviario, conſtans eſt omnium opinio.

Martene ſæpe cit. l. 1. c. 2. ſcribit S. Benedictum multa ex Ægyptiorum Diſciplina hauſiſſe, certiſſimum tamen eſſe eum *conſuetum morem S. Ambroſii in nonnullis eccleſiaſticis Offitiis elegiſſe, ut ſcribit Amalarius in ſupplem. de Divinis off.*

Arnoldus de Kniſthon Monacus Ciſtercienſis, lib. 10. de Eventibus Angliæ, ſcribit Monachos Abbatiæ Molunenſis *Ambroſianum ritum exercuiſſe*.

Amictus prima veſtis, quam Sacerdos ſacra facturus ritu Romano induit, Ambroſiano au-

 tem

tem tertio loco, ex Amalario l.2. c.17. *Eſt veſtimentum, quo colum undique cingitur.* Rupertus Abbas lib. 1. c. 19. *Sacerdos in officio altaris amictu caput ſuum obnubit.* Gemma animæ l.1. c. 201. *Hinc Humerale, quod in lege Ephod, apud nos Amictus dicitur, ſibi imponit, & illo caput, & collum, & humeros, unde humerale dicitur, cooperit: & in pectore copulatum duabus vittis ad mamillas cingit.* Fiebat autem Amictus ex lino puriſſimo, ut ex ſcriptore de ritibus veteris Eccleſiæ ſub nomine Caroli Magni: *Sequitur ſuper humerale, quod ſit ex lino puriſſimo.*

Amiculum accipitur pro genere velaminis ad cooperiendum cap.

Amen vox hebræa eſt, & diverſas ſignificationes continet optandi ſcilicet, & affirmandi, ut ait S. P. Bernardus ſerm. 7. de Verbis Domini in Cœna Dom. Abſoluta oratione cunctus populus reſpondebat *Amen: Ubi ſic cum ſimilitudinem cæleſtis tonitrui Amen reboat.* S. Hieron. l. 2. c. 2. Nunc autem ad vitandam confuſionem ſolus miniſter *Amen* reſpondet.

In Mediolanenſi Eccleſia omnes qui communicant poſt illa verba Corpus D.N. J.C. &c. reſpondent *Amen*. Hinc S. Ambroſius lib.4. de Sacram. *Ergo non otiosè cum accipis tu dicis: Amen. Jam in ſpiritu confiteris, quòd accipias Corpus Chriſti. Dicit tibi Sacerdos*

cerdos Corpus Chriſti: & tu dicis Amen hoc eſt verum. Et Tertullianus de Spectaculis: *Ex ore, quo Amen in Sanctum protuleris, gladiatori teſtimonium reddere*. Theodoretus in epiſt. v. ad Corint. e. 1. *Non ſolus Sacerdos orans offert hymnum, ſed etiam qui Amen adjungit*. S. Ambroſius lib. De iis, qui initiantur: *Ante conſecrationem aliud dicitur, poſt conſecrationem Sanguinis nuncupatur, & tu dicis Amen, hoc eſt verum eſt*. S. Auguſtinus L. 10. contra Fauſtum c. 10. *Habet magnam vocem Chriſti Sanguis in terra, cum eo accepto ab omnibus gentibus reſpondetur Amen*.

Amphibalum: *Amphibolum*. Veſtis Epiſcoporum propria, aliis autem *Amictus*. *Futuro Epiſcopo Amphibalum album Paſchale relinquo*. Teſtamentum S. Remigii. Et in vita S. Bonifacii Epiſcopi. *Lacrymarum ei gratia in ſacro non deerat offitio, ut Amphibali ſummitas, quo caput tegebatur, ex profuſione earum madida videretur*.

Amphityron. Cortina, ſive velum, quod tendebatur ante altare tempore conſecrationis.

Ampulla: Ambulla, Amula &c. Vidæ *Ama*.

Anabole: Anabolaſium, Anaboladium, Ambolagium, Anaſolagium: ſumuntur pro Amictu. D. Ambroſius lib. de Benediction. Patriarch. ubi nos Geneſis 49. legimus: *Lavabit in ſanguine uvæ pallium ſuum &c.* ipſe legit: *Anaboladium ſuum*.

Anagnoſtes ideſt Lector in Eccleſia, unus ex mino-

nori-

noribus Ordinibus. *Patrueles Conſtantius Gallus & Julianus, Lectorum, quos Anagnoſtes dicimus, munere aliquamdiu functi ſunt*. Glycas.

Analogium: idem ſignificat ac *Ambo* ſic autem nuncupatur, quia in eo verbum Dei legitur & annunciatur.

Anaphora Græcè: Latine autem *Miſſa*: elevationem, ſurſum elationem, ſupplicationem, & invocationem ſignificat. Dicitur autem *Anaphora* quia Sacrificium ſurſum Deo offertur; vel quia adſtantes Sacrificio ſurſum corda ad Deum tollunt. *State cum reverentia, ſtate cum tremore illa elevationis hora... Anaphora enim dicitur, quia rurſum ad Deum fertur &c.* Anaſtaſius Sinaita orat. de Synaxi. Et in Liturg. 1. Baſilii: *Stemus cum timore, attendamus ad ſanctam Oblationem* (græcè Anaphoram) *in pace offerendam*.

Androna. Locus in Eccleſiis aſſignatus pro Maſculis, & mulieribus. Mos enim erat dividendi feminas à viris in Eccleſiis, qui & nunc Mediolani, & præſertim in ruralibus Eccleſiis. *Dum quamdam pauperem in anguſtis Andronarum receſſibus à Veſpilionibus inveniri mortuum contigiſſet*. Joannes Diaconus in vita S. Gregorii l. 2. c. 29.

Animetta. Palla linea, quâ calix cooperitur. Vicecomes lib. 7. c. 5. & Fumagallus in expoſitione Miſſæ Demetrii Cidonii. Græci

ci *Pſichiam*, ideſt *Animam* vocant.

Annale ex Magri, Feſtum primæ claſſis.

Anniverſarium, annua Commemoratio unius, vel plurium defunctorum, vel ex annuo legato, vel ex pia liberalitate proveniens. Dicitur etiam *Annuale*, quia ſingulis annis certà die celebratur &c. vel quia poſt annum ab obitu fieri conſuevit.

Anniverſitas, annua commemoratio Epiſcopi defuncti, vel ejus conſecrationis. *Sed & ne Mauri quondam Epiſcopi Anniverſitas celebretur*. Bibliothec. in Leone III.

Annualis ſolemnitas; illa, quæ ſingulis annis celebrari ſolet. In Corbejæ tamen Calendario hoc titulo ſingulari prænotatur Feſtum Nativitatis B. M. V. ut ex Martene l. 4. c. 8.

Annonciare antiphonam. Præintonare. *Abbas primam antiphonam Laudum ſibi a Cantore annonciatam imponat*. Martene l. 4. c. 1.

Annotinum Paſcha. Dies anniverſaria illorum baptiſmatis, qui anno præcedenti fuerant Baptizati. *Romani annotinum Paſcha, quaſi anniverſarium Paſcha dicunt, quia antiquitùs apud illos, qui in priore Paſcha baptizati erant, eadem die in ſequenti anno conveniebant ſuæque regenerationis anniverſarium diem cum oblationibus ſolemniter celebrabant*. Micrologus de Eccl. obſervat. c. 56.

In aliquibus Sacramentariis manuſcrip. poſt Dominicam in Albis Miſſa particularis aſſignatur cum hoc titulo: *Miſſa in Paſcha annotinum*.

An-

Anvexia : Dedicatio Eccleſiæ : *Differentia magna eſt Eccleſiarum, quæ conſecrantur per Encænia, quæ dicuntur Anoexia*. Balſam. reſponſ. 338.

Annulus adnumeratur inter inſignia Epiſcopalis ordinis, ut conſtat ex ordine Romano. *Pontifex ergo annulum portat, ut ſe ſponſum Eccleſiæ agnoſcat, ac pro illa animam, ſi neceſſe fuerit, ſicut Chriſtus ponat*. In quarto Concilio Toletano, can. 27. ſancitur, ut Epiſcopo injuſtè depoſito; tamquam ſuæ dignitatis ſignum, reſtituatur Annulus. Vid. Gemma de antiq. rit. miſſæ lib. 1. c. 216. Ejus uſus Abbatibus per privilegium conceſſus fuit : Quare Innocentius tertius uſum Annuli concedens Fulconi Corbejenſi Abbati, ad eumdem ſcribit. *Inter ceteros ſiquidem ſacramentales ornatus Prælatis Eccleſiarum conceditur annulus, qui eſt ſignaculum fidei, juxta quod pater filio revertenti dari annulum in manu præcepit &c.*

Antidoron : Panis benedictus, non tamen conſecratus : ex pane enim integro Græcus Myſtopartem eccipit pro conſecratione, quam Crucis ſigno obſignat, reliquam vero, Liturgia completa, populo diſtribuit.

Antimenſia, ſeu *Antimenſium* : Quum Græci Altaria portatilia, ſeu motoria non habeant, illorum vice utuntur Antimenſiis, cujus nominis hæc eſt ratio, quòd ea habeant loco menſæ, ſeu altaris, ſunt autem Antimen-

ſia

ſta quidam panni altarium ritu, & vice conſecrati, quibus a multis ſeculis utitur orientalis Eccleſia, quum liturgiam contigit facere in altari non conſecrato. *Reperta ſunt Antimenſia, & fiunt à Pontificibus, quo tempore celebrant dedicationem Eccleſiæ, ut ponantur in ſacris menſis, quando permiſſu Pontificis Oblatio Liturgiæ ſit in Oratorio*. Theodorus Balſamòn in expoſit. can. 31. Concil. Trull. Et Manuel Charitopulus lib. 3. Juris orientalis: *Antimenſia non in omnibus menſis poni neceſſe eſt, verùm in iis tantum, de quibus neſciatur, an ſacrata ſint, an non. Antimenſia enim locum obtinent altarium, quæ ideò conſecrata ſunt Antimenſia. Ubi ſcitur altaria conſecrata eſſe, non opus eſt Antimenſiis*.

Antipetaſma: Pallium, ſeu Altaris frontale, in quo Crucis ſignum ponebatur.

Antiphona: Si ad vim nominis attendatur, nil aliud ſonat, quàm cantum reciprocum, ſeu alternativum. Uſus tamen invaluit, ut Antiphonas vocemus breves illas ſententias, quas pſalmis præponimus, & ſubjicimus.

Antiphonatim ideoque canere idem eſt, ac reciprocè pſallere. *Hymnum Ambroſianum Te Deum laudamus cùm ipſo antiphonatim canere cæpit*. In vita S. Caroli. *Ambroſius Epiſcopus ritum canendi antiphonas in Eccleſia, primus ad Latinos tranſtulit a Græcis, apud quos hic ritus jam inoleverat ex*

inſti-

inſtitutione S. Ignatii Antiocheni Epiſcopi . Sigebert. in Chron. c. 12.

Antiphoniſta , qui antiphonas cantat , vel præintonat . *Primò hebdomadarios officii : ſecundò Cantores : tertiò ſuccentores : quartò Antiphoniſtas* . Ceremon. S. Juſtinæ .

Antiphonarium , volumen continens totius anni Antiphonas , ordinatum in Romana Eccleſia à S. Gregorio M. ut ſcribit Berno , c. 1.

Antitypon vox Græca,quæ duplicem poteſt habere ſenſum: ſumi enim poteſt pro ipſa Euchariſtia , & etiam pro pane & vino ante Conſecrationem .

Apalareus , *Apalarea* . Pelvis plana ad ſimilitudinem patenæ . *Pro veræ benedictionis cauſa direximus vobis Apalareum unum* . In vit. Pontific. editis à Gretſen . Et Anaſtaſius in Sergio . *Hic poſuit in abſida Baſilicæ ſupraſcriptæ ſedem argenteam , penſantem libras centum viginti* .

Apex . Mitram ſignificat : ex Gregorio de Rives in declaratione vocum difficilium in Hiſtoria ſacra .

Apocriſarius Nuntius , ſeu Legatus . In Monachorum tamen ritibus ex Martene accipitur pro principali Sacrarii Cuſtode , ſeu Sacriſta .

Apologiæ . Harum nomine veniunt preces illæ , ſive Orationes, quas Sacerdos ſacrum operaturus , ſive ex devotione , ſive ex Rubricarum præcepto recitat , & quibus , ut ad ſacrum

erum altare purior accedere poſſit, ſe excuſat, & purgat, quod licet peccator, & indignus ad ſacra Myſteria appropinquare præſumat, & audeat. Has inter Orationes, ſeu Apologias celeberrima eſt illa D. Ambroſii, quæ incipit *Summe Sacerdos, & vere Pontifex &c.* quam quidam ſcriptor contra fidem veterum Codícum, ut loquitur Card. Bona lib. 2. c. 1. n. 2. Anſelmo Cantuarienſi adſcribit. Has preces, ſeu Apologias Protelaſticas vocat Georgius Pachimeres, quod ante *Teleten*, ſive Sacrificium dicerentur. Has legi ſolitas fuiſſe ante Offertorium; cum peracta Miſſa Catechumenorum incipiebat Miſſa Fidelium, aſſerit Menardus apud quem plures legi poſſunt pag. 242.

Apophoreta. Theca, arca, capſa &c. *Oſſa evellens ex cineribus nuperrime defunctorum hominum, ſicque impoſitis in diverſis Apophoretis venditabat apud plurimos pro SS. Martyrum, & Confeſſorum reliquiis*. Radulph. Tungr. l. 4. c. 3.

Apoſtolia nuncupabantur Templa, quæ Apoſtolorum memoriis erecta erant. *Rufinus Conſularis in ſuburbio Chalcedonis magnam Eccleſiam in honorem Petri & Pauli extruxit. & Apoſtolium ab ipſis appellavit*. Sozomen. lib. 8. c. 17. Quidam Apoſtolæum legunt.

Apoſtolicus. Quamvis hæc vox communiter accipia-

cipiatur pro Summo Pontifice, tamen aliquando ſignificat rem aliquam ad ipſum pertinentem, unde Anaſtaſius in Adriano II. ſcribit: *Cum Apoſtolicis infulis celebrantem.*

Apoſtolus. Omnes Sacramentorum Codices tam editi, quam Mſs. poſt Collectam inquiunt *ſequitur Apoſtolus*, ideſt Lectio ex Apoſtolo Paulo. Licet enim ipſa Lectio, ſeu Epiſtola ex aliis tam veteris, quam novi Teſtamenti libris deſumatur, ſeu deſumeretur, ut plurimum tamen ex Pauli Epiſtolis accipitur, ideoque ſolius Apoſtoli, dictis in Codicibus fit mentio, quapropter inde orta eſt nomenclatura *Epiſtolæ*, quæ huic lectioni communiter tribui ſolet, licet non ex Epiſtolis Pauli, ſed ex aliis ſcripturæ libris ſit accepta.

Ambroſiani numquam dicunt *Lectio Epiſtolæ*, ſed abſolute *Epiſtola B. Pauli Apoſtoli &c.* Sectoque titulo Epiſtolæ Sacerdos obverſus ad Crucem dicit ſecreto *Jube Domine benedicere* ſibique protinus benedicens dicit: *Apoſtolica Doctrina repleat nos gratia divina*. Tum ſequitur Epiſtola. In omnibus autem & ſingulis Miſſis legitur, Defunctorum etiam, his tantum exceptis diebus, ideſt in omnibus Quadrageſimæ feriis, illis enim diebus ſolam lectionem dicunt; in Sabbato autem ante Palmas, quod ab ipſis appellatur *Sabbatum in traditione Symboli*, Epiſtola legitur. In tribus Rogationum diebus

bus ſolam habent Lectionem ex veteri Teſtamento, ſicut & in Miſſa quotidiana pro pluribus defunctis, quæ ſolam habet Lectionem.

Apotheoſis, vox Græca, quæ licet rigoroſè Deificationem ſignificet, ſumitur quoque pro Beatificatione, & Canonizatione Sanctorum.

Appellus, ſeu *Appellum*, ab appellando, ſeu vocando ſic dictum, erat ſignum, quo Monachi convocabantur, ſeu congregabantur. *Si debeat aliquis infirmus ungi, vel viſitari, eat Conventus in Chorum, & ſonet Appellum*. Conſuetúd. Lyræ.

Apportare Proceſſionem. Præparare, ſeu ea diſponere, quæ ad Proceſſionem neceſſaria ſunt. *Secretarius aſſumtis ſecum Converſis, vadit, ut omnia ſigna pulſentur, & apportetur Proceſſio, ideſt Aqua benedicta, thuribulum, & acerra, Crux, atque candelabra &c.* Martene l. 5. c. 10.

Apſis: idem *ac Abſis*: *Abſida*.

Aqua benedicta. In quadam Homilia Leonis Papa IV. de Cura Paſtorali, quæ extat Tom.4. Concil. p. 34. legitur: *Omni die Dominica ante Miſſam, Aquam benedicitæ, unde populus aſpergatur; & ad hoc proprium vas habete*. In Capitulis Hincmari Remenſis an.852. c. 5. *Ut omni die Dominico quiſque Presbyter in ſua Eccleſia, ante Miſſarum ſolemnia Aquam benedictam faciat in vaſe ni-*

 tido,

tido, & tanto miniſterio convenienti, de qua populus intrans Eccleſiam aſpergatur. Puricellus in Monument. Baſilicæ Ambroſianæ pag. 1155. *Presbyter ille, qui habet ſeptimanam ex illis Monachis, qualibet die Dominica vadit reveſtitus in Chorum B. Ambroſii, & ibi facit Aquam ſanctam, & dat de illa, & proijcit ad altare B. Ambroſii in circuitu, & poſtea dat de illa Abbati.* In vita quoque S. Benedicti Anianenſis, & ex ſec. IV. Benedictin. p. 1. *Altare cum reverentia circum eant, ſanctiſque ſe aquis perfundant.* Vocatur etiam à nonnullis Aqua hæc *Luſtralis*; *Sanctificata &c.*

Aquamanile: *Aquimanile*: *Aquamanus*, unum & idem ſignificant, ideſt vas illud, ſeu inſtrumentum, ſeu pelvis, unde aqua poſcentibus miniſtratur: ſeu etiam vas illud in quo aqua conſervatur pro lotione manuum Sacerdotum, & Miniſtrorum. Ex Concil. Carthagin. quarto Subdiaconus in ſua ordinatione ſuſcipit de manu Archidiaconi ſcyphum aquæ, cum *Aquamanili*, & manuterſio: ad ipſum enim ſpectabat aquam ad miniſterium altaris præparare, ipſamque lavandis manibus Epiſcopo, Presbyteris, & Diaconis præbere.

Ara unigena: Vid. *Altare unigenum*.

Arca. In monumentis Baſilicæ Ambroſianæ à Puricello illuſtratis pag. 1037. legitur. *Item dixit, quod conſuetudo eſt Mediolanenſis Eccleſiæ,*

cleſiæ, quod Decumani omnes, aut pars major, qui ſunt de numero centum veniunt ad Eccleſiam majorem, antequam Miſſa major ibi incipiatur in Dominicis diebus, & præcipuis feſtivitatibus ad portandam Arcam & Ideam &c. Idea porrò erat Imago B. Virginis Mariæ, quam geſtatoriæ *Arcæ* impoſitam Miniſtri ſuppoſitis humeris bajulabant ab Eccleſia Himali, ideſt S. Mariæ ad Æſtivam, ideſt S. Theclæ, cujus *Arcæ* ſimul, & *Ideæ* lapideam effigiem nunc quoque videre eſt præ foribus Eccleſiæ S. Mariæ Beltradis.

Archiacolutus, Acolitorum caput, ſeu major, *Stephanus Archiacolutus, cum omnibus Acoluthis &c.* Luitpran. lib. 6. c. 6.

Archiparaphoniſta; idem qui Archicantor, ſive Præcentor, Cantorum caput: *Deinde deſcendit Subdiaconus ſequens ſcholam, & accipit fontem de manu Archiparaphoniſtæ, & defert Archidiacono &c.* Ordo Roman.

Archidiaconus, Eccleſiaſtica dignitas, ab aliis Archilevita nuncupatus, Diaconorum caput. *Qui cum adoleſcens eſſet, Choro Diaconorum præfuit*. Theodor. lib. 1. hiſt. c. 16. Et S. Hieronym. epiſt. 55. ad Evagrium. *Quemadmodum ſi exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de ſe, quem induſtrium noverint, & Archidiaconum vocitent*.

Archiepiſcopus, Epiſcoporum caput, dictus etiam Metropolita, & Metropolitanus, cui totius Provinciæ cura incurabit. Mediolanenſis

 Archi-

Archiepiſcopus in Italia primus erat poſt Romanum Pontificem.

Archipresbyter, Præsbyterorum Prior. Archipresbyteratus primus inter dignitates Eccleſiaſticas. *Sunt Archipresbyteri in Epiſcopiis Canonicorum curam gerentes*. Valafr. de rebus Eccl. c. 31.

Archiſubdiaconus, inter Subdiaconos prior, de quo fit mentio in Ordine Romano. *Archiſubdiaconus levat calicem, & dat eum Archidiacono*.

Archiclavus, dignitas Eccleſiaſtica cujus meminit quædam ſubſcriptio apud Magri, lit. A. *Signum Arnulphi Archiepiſcopi, ſignum Guarcilonis Archiclavi &c.*

Archichorus, qui Choro præſidet.

Archondica, nomen commune, competens omnibus offitiis, & dignitatibus Eccleſiaſticis. *Offitia autem Eccleſiaſtica dicuntur Archondica*. Can. 7. in Trullo,

Arma Sacerdotalia. Indumenta ſacra pro Liturgia celebranda. Magri ex quodam vetuſto Codice Rotaldi Abbatis.

Armarius, idem qui Cantor, aut Præcentor, cui etiam incumbebat cura Eccleſiaſticorum librorum. Martene in Indice Onomaſtico.

Armarius quoque accipitur pro Magiſtro Cæremoniarum, ex Conſuetud. S. Benigni ex cit. Martene. *Interim dum offerenda cantatur, accedit ad altare Armarius, ut provideat,*

deat de hoſtiis miniſtratis a Secretario, & ponat ad conſecrandum.

Armariolum, ideſt Ciborium, ſeu Tabernaculum, in quo reponitur, & adſervatur Sanctiſſimi Chriſti Corpus. Ordinarium Caſſinenſe: *Quando Abbas dixerit ſuum Confiteor, ibit ad Armariolum calicum ubi Corpus Domini eſt, ſua proceſſione præcedente ipſum, & aperiet ipſum, & flectet genua, & incenſabit Corpus Domini &c.* In Chronico S. Benigni Divionenſis, ut ex tomo 1. Spicilégii ad annum 1513. legitur, quemdam Theobaldum inſtituiſſe, & fundaſſe luminare in die ſolemnitatis Corporis Chriſti, & per octavas, pro quo poni debent duo cerei *ante Armariola lapidea, in quibus reconditur prædictum Sacramentum, & continuo diù, noctuque lucere.*

Aſella, *Aſcella*: ideſt *Axilla*. *Diaconus ponat manum ſuam ſub Aſella ipſius Celebrantis, ut poſſit expeditius agere.* Liber uſuum Ciſtercien. Et ex Martene l. 2. c. 5. *Diacono ſupponente manum ſub Aſella Sacerdotis, & tenente ei caſulam.*

Aſpatium, *Aſpaticum*: locus in quo Epiſcopus ad altare proceſſurus, ut ſacra faceret, indumenta ſacra accipiebat, & a Clero ſalutabatur, proinde dictum etiam *Salutatorium.* *Poſtquam Theodoſius venit ad Templi ambitum, non eſt ingreſſus in divinum Templum, accedens autem ad Ambroſium Pontificem in Aſ-*

patice, *eum rogavit &c.* Theodor. lib. hiſt. c. 18. *Theodoſius inveniens Antiſtitem Ambroſium reſidentem in Salutatorio*. Paulus Diaconus. l. 13.

Aſpergillus. Inſtrumentum ad porrigendam, & miniſtrandam aquam benedictam. *Aſpergilla ex puro auro*, *quam plurimos etiam calices*. Agat. lib. 2. Hiſtor.

Aſſiſius Cuſtos Eccleſiæ. *Aſſiſios Pontifex vocat*, *qui non ſunt Canonici*, *qui ſervire debent Eccleſiæ*, *nec vocantur ad omnes tractatus cum Canonicis*, *& dicuntur Aſſiſii*, *quaſi aſſidui*. Gloſſa in epiſt. Gregorii IX. lib. 3. tit. 14. c. 16.

Aſteriſcus. Multa habent Græci inſtrumenta ad uſum ſacri miniſterii, & inter alia *Aſteriſcum*, ex duobus arcubus ut plurimum argenteis conſtantem, radiis ad ſtellæ ſimilitudinem fultum, quo hoſtias ſacras, ſeu conſecrandas cooperiunt, ne vela eas tangant, & particularum ordinem perturbent.

Atriarius, qui Eccleſiæ atrium cuſtodit, & everrit.

Atrium, ſeu veſtibulum Eccleſiæ, erat ſpatium clauſum, amplum, & quadratum, porticus habens columnis ſuffultas, ſive in uno tantum latere, ſive in duobus, vel tribus ante aditum Baſilicæ, & deſuper cellas extructas. Medium erat ſub dio poſitum, & ante fores Cantharum, ſeu concha, aquas ſalien-

ſalientes recipiens ne fideles illotis manibus Templum adirent, ex Card. Bona.

Porro in atrio ſeu porticu, ante fores Eccleſiæ ſtabant pœnitentes primi ordinis, & ſtipem emendicantes, qui tamen non permittebantur intus ab orantibus elæmoſynam petere, ne ſacra facientibus, Deumque precantibus moleſti forent. Chryſoſtom.hom.28. *Ante Eccleſias, & Martyrum monumenta, præ foribus pauperes ſedent, ut nos ex hujuſmodi ſpectaculo multum capiamus utilitatis.*

Audientes: Secundus gradus, ſeu ſecunda pœnitentium ſtatio. Morabantur autem intra fores Eccleſiæ, in Propylæo, ubi lectionem ſcripturarum, earum interpretationem, ſermoneſque audiebant, ab illa lugubri, humilique deprecatione abſoluti, quæ propria flentium erat: pro eis tamen nulla erat manuum impoſitio, nullæque orationes, cum illarum capaces nundum eſſent. Hæc porro *ſtatio* dicebatur.

Auditio, quæ præter jam relatos pœnitentes complectebatur, & admittebat Ethnicos, Judeæos, Hæreticos, Schiſmaticos, & primi generis Catechumenos. Pro ratione autem contritionis, & humiliationis citius, aut tardius ab hac claſſe ad tertiam tranſibant. Quos porro *Audientes* appellavimus, nonnulli *Auditores* nominant.

Audientia, *Auditus*. Canere in *Audientia*, ſeu

in *Auditu*, nihil aliud eſt, niſi canere, ſeu recitare alta voce, ut audiri poſſint ea, quæ dicuntur. Ordinarium Corbejen., & Compendienſe ex Martene l. 3. c. 14. jubent, ut Feria Sexta in Paraſceve Pſalmi Pœnitentiales *in auditu, & in audientia dicantur*.

Augere Sanguinem. Martene ſæpe citatus, l. 2. c. 4. n. 14. Sermonem habens de Canone uſque ad finem Miſſæ, profert Conſuetudines Mſs. Divionenſis Monaſterii Sancti Benigni, ubi habetur. *Debet autem* (Subdiaconus) *vinum in ampulla juxta eum jugiter eſſe, ut quando opus eſſe perſpexerit, eodem vino Sanguinem augere poſſit*. Quid hoc ſignificet, omnes intelligunt. Num autem recte, an ſecus fieret, ſapientiores diſquirant.

Aula Baſilicæ, erat altera illius pars, ad quam patebat adytus per tres portas, quarum media alias magnitudine, & ornamentis ſuperabat.

Auriphrygium, ſeu *Phrygium*, Mitram ſignificat. Iſidorus lib. 19. origin. cap. 31. *Mitra eſt pileum Phrygium caput protegens*. Dicitur autem *Auriphrygium*, quod auro, ut plurimum contexta ſit.

Authentica. Ambroſiano ritu Feriæ ſecunda, tertia, & quarta poſt Dominicam Palmarum dicuntur Feriæ in Authentica, ideſt majores, ſive privilegiatæ reſpe-

ctu

ctu aliarum Feriarum totius Quadrageſimæ. Illis autem tribus diebus adhibetur Color rubeus.

B

BACILE: *Baccile*: *Bacchile*: *Bacinum* unum & idem ſonant, ideſt Pelvim, ſeu vaſis genus abluendis manibus, & ad alia ſuſtentanda deſtinatum; Ordinar. Tullenſe *Diaconus indutus alba, ſtola, fanulo, Dalmatica portat Lanceam cum candelâ. Vnus puer portat Bacinum cum incenſò*.

Baja: ſeu *Bacii*: Rami Palmarum, ex Rives.

Bajulus. Hoc nomine appellantur in libro uſuum Beccenſium illi, qui portabant Crucem adorandam. *Bajuli procedentes paullulum dicant alium verſum*.

Baculus Paſtoralis, eſt inſigne auctoritatis, ſollicitudinis, & correctionis Epiſcoporum. Ejus meminit ordo Romanus, & Concilium Toletanum habitum anno 633. Varia autem ſortitus eſt nomina Baculus iſte; quæ ſuo unaquæque loco deſcribemus. Porro hujuſmodi Baculi, aliquando fuerunt argentei, ut ex Teſtamento S. Remigii apud Flodoardum lib. 5. cap. 8. licet ibi Cabuta appelletur. *Et argenteam Cabutam figuratam*: Sauſſajus lib. 2. ſuæ Panopliæ dicit ſe Rhemis vidiſſe eumdem baculum Laminis aureis cooper-

per-

pertum, & cælaturis affabre exornatum. Fuerunt & Cypreſſini, ut ex epiſt. 233. & ſeqq. Stephani Tornacenſis: in primo enim Abbas Silvæ majoris ad eumdem Stephanum ſcribens, ait: *Mittimus veſtræ cariſſimæ Paternitati munuſculum indignum dignitate veſtra, ſed offitio congruum, Baculum videlicet Cypreſſinum*: & in poſteriori ad Epiſcopum Aurelianenſem: *Munuſculum vobis mittimus Baculum Paſtoralem Cypreſſinum*. Baculo quoque ligneo uſum etiam fuiſſe, vel cum eodem tumulatum fuiſſe S. Uldericum Auguſtanum Epiſcopum, Mediolani quieſcentem conſtat ex Actis Viſitationis ejuſdem Baſilicæ factæ a Gluſſiniano anno 1578. Ibi enim, ut ex Puricello in Monumen. Baſil. Ambroſ. pag. 813. ſic legitur. *Cum ad arcam inſpiciendam juſſu B. Caroli eo veniſſemus anno 1578. invenimus corpus cum Epiſcopalibus indumentis, quæ tamen ferè ſubito evanuerunt. Circulis æneis, quibus Baculus Paſtoralis ligneus cingebatur, hæ litteræ inſculptæ erant: Henrico Higduſtaño dilecto filio.*

Baculus ligneus præſertim apud orientales, oſſibus etiam, ſive ebore connectebatur ut ex Iſidoro c. 219. *Hic Baculus ex oſſe, & ligno efficitur*. Forma tamen Baculi diverſa eſt, non enim eſt in ſummitate retortus, ſeu curvus, ſed ſumma pars deſinit in globum vel in ſignum Crucis, vel in lignum litera T. ſu-

ſuper impoſita, vel duobus ſerpentibus ex ebore ornatur, qui reflexis capitibus ſe mutuo reſpiciunt.

Baculi uſum Cardinales non habent: eſt enim, ut diximus, juriſdictionis ſignum: ideo legitur Marinum Vicarium Romanum in octava Synodo auferri juſſiſſe Photio ingredienti *Baculum*; *Quia* (inquit) *Baculus ſignum eſt Paſtoralis dignitatis, quod hic habere nullatenus debet, quia lupus eſt, & non Paſtor.* Baron. tom. 10. Annal. pag. 427.

Baculo Paſtorali cur non utatur ſummus Pontifex, aut quando deſierit illum ferre, ſi quis quærat, legat Diſſertationem hiſtoricam Joannis Ciampini.

Baculos quoque, non tamen Pontificales, neque ut dignitatis inſignia, geſtatos fuiſſe in Proceſſionibus Rogationum à Monarchis, multis oſtendit Martene l.3. c.19. ex Floriacenſibus Conſuetudinibus. *Parati ſunt duo clientes eleemoſynarii hinc inde cum baculis, egredientibus ſingulis baculos porrecturi. Quotiens baculos accepimus, caputia capiti imponimus.* Cur autem baculos acciperent, ea eſt ratio, quia in his Proceſſionibus nudis pedibus incedebant.

Baculatus, qui procedit vel incedit cum Baculo.

Baſtonum Paſtorale, idem ac Baculus. Puricellus Monum. Baſil. Ambroſianæ pag. 1133. *Si Domnus Abbas cum Fratribus ſuis, & Capellanis, & Crucibus Eccleſiæ, & cum omnibus*

nibus ſuis ornamentis , & infula , & Baſtono Paſtorali , & ſceptro regali &c. Citatus Puricellus pag. 418. loquens de Heriberto Mediolani Archiepiſcopo , habet . *In Monaſterio S. Dionyſii , quod ipſe fundaverat , extra Eccleſiam ſepelitur ... Poſt ſeptem menſes , cum vellent Monachi corpus ejus transferre , invenerunt corpus ejus integrum cum oculis apertis , baculum paſtoralem ſummo cum vigore tenentem .*

Bancalia : Bancalium &c. ex Durando l. 1. Ration. cap. 3. n. 23. ſunt panni , ſeu tapetia , quæ ſupra ſedes , vel Bancos in choro ponuntur . Statuta Lanfranci . *Sedilia Refectorii , capituli , clauſtri tegantur Bancalibus .*

Banci autem rigoroſè ſignificant *ſedem ligneam .* In Pontificali Romano : *Presbyteri verò ordinati retrò Pontificem , vel hinc & inde , ubi magis commodum erit , in terram genuflexi habeant libros coram ſe ſuper ſgabellis , ſeu Bancis ordinatis .*

Barbatus Frater illiteratus, Converſus, Laicus, ſic dictus , quia longam nutriebat barbam . Refertur in vita S.Hermenoldi lib.2. apud Bollandum , ſexta Januarii , punitio cujuſdam Fratris , ex his , quos *Barbatos* dicimus . Et in vita S. Alberici Abbatis ordinis Ciſtercien. legitur : *Tumque deffinierunt Converſos , Laicos & Barbatos ſe ſuſcepturos .* Ipſam porrò barbam Monachis benedictam fuiſſe

fuiſſe conſtat ex vita S.Godehardi apud Bolland. die 4. Maii, n. 12.

Baſilicæ erant Regum habitacula, ſive publica Ædificia, in quibus judicia exercebantur, & à Mercatoribus negotia tractari ſolebant. Hoc tamen nomen Chriſtianorum Eccleſiis tributum eſt, in ipſis enim, Regi omnium Deo cultus & Sacrificia exhibentur, & æternæ ſalutis negotia pertractantur. Ad has porrò dedicandas, ſeu conſecrandas, neceſſarie ſunt Sanctorum Reliquiæ, ſicut evidentiſſimum habemus ritum, ſeu teſtimonium ex Epiſt. 54. S. Ambroſii ad Sororem S.Marcellinam ſic ſcribentis, *Cum Baſilicam dedicare vellem mihi tamquam uno ore interpellare cæperunt dicentes: Sicut in Romana (Apoſtolorum ſcilicet) ſic Baſilicam dedices. Reſpondi: Faciam, ſi Martyrum reliquias invenero*. Invenit autem Sanctorum Prothaſii & Gervaſii, Martyrum Corpora. Et lib. de hortat. ad Virgines, loquens de Reliquiis Sanctorum Vitalis, & Agricolæ Bononiæ repertis ait: *Munera ſalutis accipite, quæ nunc ſub ſacris altaribus reconduntur*.

Baſilicarii: *Baſilicana*: erant, qui in Baſilica Lateranenſi per vices inſerviebant, ſeu illi, quibus Baſilicæ, ſeu Eccleſiæ incumbebant; *Ante veſtiarium debet Camerarius ſcoparæ, & ante Baſilicam Baſilicanus*. Hildemarus in Regul. S. Benedicti, c. 35.

Baſſi-

Baſſinum ſeu *Baſſinus*; Pelvis, ſeu Baſcile &c. *Coram Papa flexis genibus teneat Baſſinum argenteum, in quo ſunt Cineres*. In Cæremon. Dictum etiam Batiolum, Bachile, de quo ſupra, dicitur etiam.

Baucus, & eſt vas pro miniſtranda aqua, ſeu infundenda pro manuum ablutione: *Bacile cum bucali pro manibus abluendis*, Pontific. Romanum. Et Anaſtaſ. in Leone IV. *Baucos inauratos tres*.

Belenterion, quid ſit colligi poteſt ex vita S. Anſegiſi ſec. 4. Benedict. part. 1. p. 365. *Juſſit condere Domum juxta abſidam Baſilicæ S. Petri ad plagam ſempentrionalem quam Conventus, ſeu Curiæ, quæ Græcè Belenterion dicitur appellari placuit: propter conſilium in ea de qualibet re perquirentes convenire fratres ſoliti erant*. Capitulum, ſeu Locutorium. Vid. *Aſpatium*: *Aſpaticum*.

Bena apud Græcos eſt Altare majus.

Benedictio. Multiplices ſortitur ſignificationes, ſeu differentias hæc vox *Benedictio*. Aliquando ſumitur pro Cantico trium Puerorum *Benedicite omnia opera Domini &c.* & in hoc ſenſu accipitur à S.P. Benedicto in ſua Regula. S. Quoque Fructuoſus in Curſu Matutin. ſeu Reg. c. 3. *Duodenis iterum cantatis Pſalmis adeant cubilia, paullumque quieſcentes, gallicinio jam ſonante, recitatis tribus Pſalmis cum Laude, & Benedictione ſua, celebrent offitium* V. Martene pluribus in locis.

Benedictio quoque accipitur pro *Dono* & hoc pacto S. Gregorius M. l. 6. epiſt. 37. *Benedictionem* vocat munera quædam, ſeu Sanctorum Reliquias ad ſe miſſas ab Alexandrino Patriarcha: *Suſcepimus autem Benedictionem S. Evangeliſtæ Marci &c.*

Benedictio alia eſt conſecrativa, ideſt illa in qua ſacra intervenit unctio, ut in calicibus, patenis, altaribus, campanis &c.

Benedictio alia eſt Conſtitutiva, quà res benedicta in ſacro conſtituitur, itaut talis poſt modum non deſinat umquam eſſe, nec ad profanos uſus amplius redire poſſit, tamquam ad ſacrificii, & ſacramentorum uſum & miniſterium deſtinata, ut Benedictio Corporalium, Tabernaculi, Pixidis, Paramentorum &c.

Benedictio invocativa nullo modo præbet rebus benedictis eſſe ſacrum, ſed ſolum operatur, quòd fideles illis utantur abſque periculo incurſus dæmonum & etiam cum merito, ut Benedictio comeſtibilium, domus, thalami &c.

Benedictio alia, datur ex invocatione ſimul, & precatione mixta, quæ interpellatio dici poteſt, quæ ex Auguſtino ſerm. 7. de Orat. in Eccl. *Licet per hominem, non tamen ab homine datur*: & eſt illa, quæ poſt Miſſæ Sacrificium, & poſt illa verba: *Sit nomen Domini benedictum*, datur.

Benedictio alia dici poteſt deprecativa, qualis datur à Sacerdote illi, qui ritu latino Epi-

Epiſtolam eſt lecturus, vel Evangelium, & lectiones in Choro recitaturus.

Benedictiones porrò ſolemniores, ideſt quæ fiunt majori cum ſolemnitate, & apparatu ſunt Benedictio Candelarum in Feſto Purificationis B. Mariæ V. Benedictio Cinerum in initiò Quadrageſimæ: Benedictio Palmarum, ſeu Olivarum: Benedictio Cerei in Sabb. ſancto: Benedictio Fontis Baptiſmalis eod. Sabb. &c. Loquendo tamen juxta communem Eccleſiæ praxim.

Benedictionalis eſt liber continens Benedictionum formas in Miſſarum ſolemniis, quæ olim diverſæ erant, juxta dierum feſtorum diverſitates. Ex Sacramentario S. Gregorii, & ex Ord. Romano. *Epiſcopo dicente per omnia ſecula ſeculorum, Diaconus accipiat Benedictionalem librum, & converſus ad populum, dicat Humilitate vos ad benedictionem, & Clero reſpondente Deo gratias, porrigat Epiſcopo librum &c.*

Ejuſdem benedictionis ritum alium ex Miſſali Vaticano MS. refert Card. Bona Rer. Liturgic. libro 2. cap. 16. hic autem eſt: *Reſponſo* Amen, *poſt Orationem* Libera *Pontifex ponit particulam ſuper patenam. Tum Diaconus ad populum converſus Cambucam in manibus tenens, dicit alta voce*: Humiliate vos ad benedictiouem: *& Chorus reſpondet*: Amen: *& Statim cantat alta voce: Princeps Eccleſiæ, paſtor Ovilis tu nos benedicere digneris*

generis &c. Qui plura deſiderat, legat Card. Bona loc. cit.

Biothanatus : ideſt violenta morte raptus, ſeu occiſus. *Altera autem die Adrianus præcepit Corpora Sanctorum in foveam altam projici: & Pontifices templorum poſuerunt nomen loci illius ad ſeptem Biothanatos.* Acta S. Getulii, & ſeptem Martyrum. Aldhelmus lib. 1. de Virginit. c. 16. *Extraneus ab Eccleſiæ ſocietate inter Biothanatos reputabitur.*

In aquæ benedictione, quæ aliquibus in Eccleſiis fiebat in Vigilia Epiphaniæ, antequam à Sacra Rituum Congregatione prohiberetur, Sacerdos dicebat: *Sed expellas omnem umbram, omnes machinationes Diaboli, ſive Biothanatorum &c.*

Birrus : *Birrum*: Ex Puricello in monum. Baſilicæ Ambroſ. pag. 454. *Clericale Birrum indumenti fuit genus. Suum igitur & proprium Clerici etiam Birrum Mediolani geſtabant. Birrum verò, vel Birrus videtur fuiſſe quoddam brevius, ac exterius indumentum, quo Brachia tantum & humeri tegerentur. Epiſcopi ſic etiam ſuum, ſed pretioſius geſtabant.* Idem habet Rives loc. ſepe cit. his verbis. *Birrus eſt breve indumentum Clericorum, humeros tantum & brachia tegens: erat ad modum Lucernæ ... Birro lineo in Aphricana Eccleſia utebantur ſimplices Clerici; ſerico autem Epiſcopi, quæ &*

Mozzetta dicitur. Eodem genere utuntur Cardinales, & Epiſcopi. Concilium Gangrenſe can. 12. *Si quis amictu Pallii utitur, & eos qui Birris utuntur deſpicit, anathema ſit.* Et in actis martyrii S. Cypriani: *Exuit Birrum, inde tunicam, & ſic in linea expectavit Spiculatorem.* Cit. Puricellus p.453. refert caput 18. vitæ S. Arialdi, ſcriptam à B. Andrea Abbate Vallis-Umbroſæ in quo hæc habentur: *In eodem denique tempore, defuncto Monaſterii S. Ambroſii Abbate, alius Clericus Cancellarius, nomine Ariprandus, Clericale Birrum, eatenus ignominioſe delatum reliquit, & hujus Monaſterii nomen Abbaticum ſibi nafande uſurpavit.*

Brachia Sanctorum. Thecæ ex auro, argento, aut alia quacumque materia elaborata, brachiorum formam referentes, in quibus Sanctorum Reliquiæ,& Brachia preſertim adſervabantur, *ſupra memorata ornamentorum inſignia* (portantur) *Brachia Sanctorum, auro & argento involuta: ſcrinia quædam cum Reliquiis Sanctorum Philacteria, & alia hujuſmodi &c.* Conſuet. Divionen.

Brachiale, ideſt manicæ ceratæ, quas induebat Papa in Sabbato ſancto, quando baptizabat, ne ſacra paramenta madefaceret. *Hoc factò revertitur ad eandem Eccleſiam, ibique exuit ſe pallio, & induit brachialia cerata, & revertitur ad fontes, & baptizat tres pueros.* Cæremon. Cencſi Camerarii.

Bran-

Brandeum. Velum, quod applicabatur Sanctorum Reliquiis, & à ſummo Pontifice maximo pro dono ad principes mittebatur, quod ita divina implebatur virtute, ut etiam pondere augeretur, ut ſciſſum ſanguinem emitteret. S. Gregorius ſcribens Conſtantinæ Auguſtæ lib. 3. epiſt. 30. *Cognoſcat autem Domina, quia Romanis conſuetudo non eſt, quando Sanctorum Reliquias dant, ut quidquam tangere præſumant de corpore, ſed tantummodo in pyxide Brandeum mittitur, atque ad ſacratiſſima corpora Sanctorum ponitur*.

Significat etiam altaris velum, ſupra quod celebrabatur. *Et ſic Brandeum altaris, quo conſecratum Corpus Domini involverat, dividebat*. Chronic. Sigeberti.

Brandones ex Martene in onomaſtico vocum exoticarum, ſunt faces, aut tædæ. In ritibus autem Monachorum. & eccleſiaſticis ſignificare ſolent primam jejunii quadrageſimalis hebdomadam, quòd hujus prima die ſub Veſperum pueri Brandonibus accenſis geſtare ſolerent. Hinc *Dominica in Brandonibus* pro Dominica prima quadrageſimæ.

Bucale hic non accipitur pro uſitata liquidorum menſura, ſed pro illo vaſe, quo medio, miniſter Aquam præbet Sacerdoti, quum abluendæ ſunt manus. *Bacile cum Bucali, pro abluendis manibus*. Pontific. Rom.

Bucca. Os. *Intereà curatur, ut infirmi bucca lavetur, recepturi ipſum Dominicum Corpus. Ipſum autem Domini corpus in vino aquà mixto intingitur, quo epoto ebibit quoque ablutionem calicis, & ſi poteſt, ablutionem digitorum Sacerdotis, & adhuc calicis &c.* Conſuetud. Cluniacenſes.

Bugia, dicta etiam *Scotula*. Inſtrumentum ut plurimùm argenteum pro ſuſtinenda candela accenſa, & adhiberi ſolet aliquo Prælato ſacra operante.

Burſa vox communis in omnibus miſſalibus, & ritualibus: dicta *Burſa Corporalium*, quia in ea reconduntur.

Burſarius: Theſaurarius Eccleſiæ.

Butto: vas concavum ad lampadis ſimilitudinem, in eo enim ponebatur oleum. *Obtulit in Baſilica S. Petri Buttonem de argento puriſſimo*: Anaſtaſius in Leone IV.

Buxa: *Buxis*. *Buxula*: Arcæ, ſeu capſæ, aut pyxides, in quibus Sanctorum reliquiæ ponuntur. *In buxula lignea recondita fuerunt*. In vita S. Mauri Abbatis: *cum verò abſides & altaria ornata fuerint linteaminibus palleis, capſis, & diverſis reliquiarum crucibus, & Philacteriis, buxis quoque & pixidibus, &c.* Conſuetud. Germaniæ apud Martene l. 3. c. 15. Gallicè *les Reliquiaires*. *Buxus* verò apud cit. Martene in Onomaſtico, dypticum, ſeu tabellam ad ſcribendum ſignificat.

Ca-

C

CAbiſcola, ex Magri, *Succentor*.
Cabuca: *Cabuta*. Baculus Paſtoralis. *Argenteam Cabutam figuratam*. Flodoardus in Teſtamento S. Remigii. *Tum Diaconus ad populum converſus, Cambucam in manibus tenens &c.* Vid. ſupra *Benedictionalis*.

Cadere in faciem: Proſternere ſe; in terram procumbere: Conſuetudines Floriacen. *In Vigilia Nativitatis Domini, quando in Capitulo Nativitas Domini a puero pronunciatur, omnes in faciem cadant*. In mea Congregatione hoc etiam obſervatur in omnibus pervigiliis B. M. V.

Cadus, vaſis genus, Pelvis, Catinus &c.

Calamaucus Vide infra *Camelaucium*.

Calamus, Inſtrumentum aureum, vel argenteum pro ſumendo Chriſti Sanguine ex calice, alias *Fiſtula*. *Ornamenta aurea, vel argentea, præter Calicem, & Calamum, quo Sanguis Domini ſumitur, non habemus*. Statuta antiqua Carthuſianorum. *Pontifex ſolus communicat ſuper altare ſine Miniſtris, & non cum Calamo*. Daventr.

Caligæ: Communiter ſumuntur pro tibialibus licet nonnulli cum ſandaliis eas confondant. *Priuſquam tamen ſandalia pedibus imponantur, Caligis induuntur, uſque ad genua protenſis, ibique conſtrictis ... Caligæ quoque*

jacinthini, ideſt aërei coloris. Durand. lib. 3. cap. 8. nunc autem coloris feſto convenientis ſervatus uniformitas.

Calix: vas ſacrum ad Chriſti Sanguinem in eo conficiendum. Salvatorem noſtrum in Calice conſecraſſe, docet Evangelium, cujus autem materiæ, vel formæ fuerit docet Baronius ad an. 34. n. 63. ex Beda his verbis. *Non præterimus tamen dicere, quod Calix ille, in quo Redemptor noſter Jeſus Chriſtus ſacratiſſimam Euchariſtiam conſecravit, ut egregium tantæ rei monumentum, a communi uſu electus, ac ſumma induſtria aſſervatus, adhuc Bedæ temporibus Hieroſolymis videbatur, de quo hæc ipſe lib. de locis ſanctis cap. 2. In Platea, quæ Martyrium, & Golgotha continuat, exedra eſt, in qua Calix Domini ſcriniolo reconditus per operculi foramen tangi ſolet, & oſculari, qui argenteus Calix inde duas habet anſulas, ſextarii Gallici menſuram capit.*

Calicum aureorum & argenteorum uſum, etiam in primitiva Eccleſia probant innumera ex ſacris hiſtoriis teſtimonia.

Calices ligneos ſimiliter aliquando adhibitos, in uſum ſacri Miniſterii conſtat ex Concilio Triburienſi ſub Formoſo, Can. 18. *Vaſa, quibus ſacroſancta conficiuntur Myſteria calices ſunt, & patenæ, de quibus interrogatus Bonifacius Martyr, & Epiſcopus, ſi lice-*

ret

ret in vaſculis ligneis Sacramenta conficere, reſpondit: Quondam Sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur; nunc econtra lignei Sacerdotes aureis calicibus utuntur. Honorius etiam in Gemma animæ lib. 1. c. 89. ait: *Apoſtoli, & eorum ſucceſſores in ligneis calicibus celebraverunt.*

Calices fuſiles (a), prohibito ligneo, decernunt Canones editi in Anglia ſub Edgaro Rege c. 14.

Calices item lapideos, ſeu marmoreos in Miſſa adhibitos fuiſſe colligitur ex vita S. Theodori Archimandritæ apud Surium 22. Aprilis: narrat enim Georgius Presbyter ejus ſcriptor, quod cum Monaſterium ab ipſo ædificatum argentea ſupellectili careret, & *vaſa* tantum *marmorea* in myſteriis adhiberentur, miſit Theodorus Archidiaconum ſuum ad regiam civitatem, ut argenteum vas ad ſacrorum myſteriorum uſum compararet.

Ex Lapide quoque Onychino (b) elaboratos legimus Calices: in Synodo enim Duziacenſi edita a Cellotio p. 4. c. 5. inter crimina Hincmari Laudunenſis Epiſcopi hoc numeratur, quod Calicem Onychinum, auro & gemmis ornatum ab Eccleſia ſuſtulerit. Sanctus quoque Berneucardus Epiſco-

(a) Fuſiles *di materia atta a fonderſi.*

(b) Onichynus, *pietra che ha il colore dell' ugna umana.*

pus Hildeſeimenſis, ut ex ejus Vita, inter alios Calices, quos Eccleſiæ dederat, unus erat ex *Lapide Onychino*, & alter *Chriſtallinus*. Victor III. Caſſinenſi Monaſterio inter alia duos *Calices Onychinos* donavit, ut ex Leone Oſtien. in fine lib. 3. Chron. Caſſinen.

Onychino Lapidi ſimilis eſt *Sardonix* ex qua gemma Sugerius Abbas ſe altaris officiis Calicem comparaſſe ait in lib. de Geſtis ſuis, cum Regnum adminiſtraret.

Calices corneos prohibuit Synodus Calcutenſis in Anglia ſub Adriano primo c. 10. & Thomas Bartholinus lib. de Medicina Danorum ſcribit penes ſe eſſe Calicem corneum, quo olim in ſacrificio Miſſæ Norvegi utebantur.

Calices vitreos utpote mundiores adhibitos quoque fuiſſe colligitur ex Scriptoribus. Sanctus Gregorius Magn. lib. 1. Dialog. c. 7. ſcribit, S. Donatum Epiſcopum Aretinum & Martyrem, fractum a Paganis Calicem vitreum, quoipſe utebatur in ſacrificio Miſſæ, oratione ſua reparaſſe. Et S. Hieronymus epiſt. 4. ad Ruſticum, loquens de Exuperio Toloſano Epiſcopo: *Nihil illo ditius, qui Corpus Domini in caniſtro vimineo, & Sanguinem portat in vitro*. Calicis quoque vitrei fracti, & S. Laurentii meritis in ejus Baſilica reparati Mediolani, meminit Gregor. Turonen. lib. 1. de Gloria Martyrum c. 46.

Cali-

Calices ex ære, vel aurichalco jure prohibiti fuerunt, quia ob vini virtutem, quæ æruginem parit, vomitum provocant.

Calicum picturis ornatorum, ſeu celatorum meminit Tertullianus lib. de Pudicitia, c. 7. ubi ait: *Procedant picturæ Calicum veſtrorum, ſi vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius &c.* & cap. 10. *Si forte patrocinabitur Paſtor, quem in calice depingis.* Et poſt pauca: *At ego ejus Paſtoris ſcripturas haurio, qui non poteſt frangi.*

Calices mediocres. Hujuſmodi Calices preparabantur pro oblatione, ſeu offerenda in Miſſis facienda, ut ex Udalrico l. 3. c. 12. *In privatis diebus ad Miſſam matutinalem, quia cuncti offerunt, curet hebdomadarius Aprocriſiarii, ſeu Theſaurarii adjutor, ut inter Calices mediocres ad hoc ſolum factos, & inter ampullas cum vino, habeat quinque & totidem patenas cum hoſtiis ...... ut inde fratres eas accipiant cum offertoriis oblaturi.*

Camboca, Cambuca, Cambuta, Capuita, Cambuta, Baculus Paſtoralis, de quo ſupra.

Camelaucium. Pileus, ſeu Pilleolus in modum Crucis aſſutus. *Apoſtolicus Pontifex cum Camelauco ſolitus eſt Romæ procedere*. Anaſtaſius. Dicitur etiam *Camelaucus*, *Camelaugum*, *Camelauſium*, qua ex nominum variatione oritur *Camaurus*, ſolius Summi Pontificis ornamentum.

Cam-

Cambagi. V. Compagi.

Camelarchium. V. Cimiliarchiæ,

Camera. Tectum, ſeu fornix in curvitatem deſinens, ſeu arcus ædificium ſuſtinens. Sanctus Gregorius Turonen. lib. 1. de Gloria Martyrum loquens de Inventione Corporum SS. Gervaſii, & Prothaſi facta Mediolani per S. Ambroſium, hæc habet: *Quando glorioſa Corpora tranſlata in Eccleſiam fuerunt, dum in honorem ipſorum Martyrum Miſſarum ſolemnia celebrarentur, cecidiſſe e Camera tabulam unam, quæ illiſa capitibus Martyrum, rivum ſanguinis eliquerit*.

Camiſia, *Camiſius*, *Camiſium*, ſunt una & eadem res, nec aliud ſignificant, niſi *Albam*. Amalarius l. 2. c. 18. *Poſtea Camiſiam induimus, quam Albam vocamus*. Et Iſidorus lib. 19. Origin. c. 27. *Poderis eſt tunica Sacerdotalis linea corpori aſtricta, uſque ad pedes deſcendens, hæc vulgo Camiſia vocatur*.

Campana. Hic immorandum non cenſeo in quærendo tempus, locum, & a quo primo inventus fuerit Campanarum uſus. Appellantur quoque Campanæ ab aliquibus Nolæ, vaſa fuſilia, vaſa productilia, pelves æneæ, lebetes, æs, æramentum, Clocea, codon, tintinnabulum &c. eas perſonare offitium eſt Oſtiarii, quem decet ſuperpelliceo indutum eſſe, ut ex Concilio Colonien.

3. cap. 31.

3. cap. 31. & ex Decretis S. Caroli Archiepiſcopi Mediolani.

Campanarum benedictionem, ſeu ritum eas benedicendi, ſunt qui dicunt a Joanne XIII. originem traxiſſe anno ſcilicet 968. ſed multo antiquiorem eſſe ex ritualibus libris docet Menardus in Notis ad librum Sacrament. pag.207. in Codice enim Rhemenſi tempore Caroli Magni exarato, reperitur formula benedicendi, & ungendi Campanas hoc præfixo titulo. *Ad ſignum Eccleſiæ benedicendum*.

Campana Elæemoſynæ: Campana groſſior utriuſque Campanæ ſit mentio in Conſuetudinibus S. Germani, ex Martene. *Poſt lectiones Matutinorum Conventus debet habere duplices Mappas.... Poſt Campanam elæemoſynæ, debet pulſari groſſior Campana propter Nonam*. Hic Campanæ groſſioris nomine venit Campana major: nomine autem Campanæ elæemoſynæ intelligi poteſt ſignum pro refectione datum, ſeu pro caritate, vel pro convocandis pauperibus pro danda illis elæemoſyna.

Cancelli, repagula quædam, quæ altare circumdant, ut Eccleſiaſtici a reliquis ſeparentur. Dicuntur quoque *Balauſtra*: Cencius autem *Rigas* vocat.

Cancellatis manibus incurvari; ideſt, una manu in modum Crucis ſuper aliam poſita. *Dicto Deus in adjutorium meum intende, moroſè, tra-*

trahendo a Sacerdote, cancellatis manibus incurventur profundè, qui ritus obſervat in Congregatione mea quoties dicitur *Gloria Patri* in Choro, & recitatur Oratio currentis offitiis.

Candela, *Candelæ*. Ritus accendendi candelas aliaque lumina in Eccleſiis, ab ipſis Apoſtolorum temporibus initium habuit, & jam apud Hebræos vigebat, quibus in Templo lucernæ accenſæ erant, & aureum Candelabrum, quod Mediolano Pragam adſportatum, & ſupra ſepulcrum S. Jo. Nepomuceni collocatum legi. Hunc ritum culpabat Vigilantius, dicens: *Prope ritum Gentilium videmus ſub prætextu religionis introductum in Eccleſias, ſole adhuc fulgente moles cereorum accendi*. Vigilantio autem reſpondet S. Hieronymus oſtendens eum ritum univerſalem eſſe in Eccleſia, non ad fugandas tenebras, ſed ad Letitiæ ſignum demonſtrandum. Mycrologus cap. 11. *Juſta Romanum Ordinem numquam Miſſam abſque lumine celebramus, non utique ad depellendas tenebras, cum ſit clara dies, ſed potius in typum illius luminis, ſine quo & in meridie palpamus, ſicut in nocte*.

Candelæ autem non ſolum accenduntur rigoroſè in Miſſa, ſed & in aliis Eccleſiæ functionibus, juxta earum varietatem, ita ut, quæ in una accendi ſolent, in alia interdicantur. Sic V. G. in Eccleſia Romana, ejus ritu uten-

utentibus Feria Sexta in Paraſceve ad Paſſionis cantum non adhibentur lumina, quæ tamen in Ambroſiana jubentur accendi, ut ex Rubrica. *Diaconus hebdomadarius, rubeis paramentis indutus, ſumpto libro, prævio Subdiacono, & Acolythis, cum incenſo, & luminibus, aſcendit in ambonem*. In aliis Eccleſiis candelabra ab Acolythis portantur ad Evangelium, in Ambroſiana a Subdiacono in Metropolitana, ut ex Rubricis generalibus, tit. *Ritus proprii Eccleſiæ Metropolitanæ in Miſſarum ſolemnium celebratione* ubi habetur: *Cum proceditur ad Evangelium cantandum, non Acolythi, ſed Subdiaconus fert Candelabrum accenſum, & thuribulum*, & alibi, ſub eodem titulo: *In acceſſu ad Miſſam incohandam thuribulum, & luminaria non feruntur ab Acolytis, ſed a Subdiacono, qui præcedens Diaconum, dextera manu fert candelabrum unum, quod Cantarium vocant, cum candela accenſa, ſiniſtra vero, thuribulum fumigans*.

Candelabra quoque, ſive alia vaſa affabre facta ex auro argento, aliaque materia, in quibus candelæ accenſæ ponebantur, antiquiſſimo ritu in Eccleſia ſemper fuiſſe expreſſe habemus apud Anaſtaſium, & alios frequenter numerantes Pharos coronatos, lampades, canthara, cereoſtata, lucernas argenteas &c. Lampadis accenſæ fit mentio in Rubricis Miſſalis Ambroſiani, tit. *De*

Sabbato Sancto: Vbi fontes baptiſmales ſolent benedici, Sacerdos benedicturus cum eodem Pluviali albo procedit ad Fontem, Clero, & Miniſtris præcedentibus cum Cruce, & lampade accenſa.

Candelas illuminare, ideſt, accendere. Ordinarium Caſſinen. apud Martene loc. cit. l. 3. c. 7. Loquens de Candelis benedicendis in Feſto Purificationis. *Tunc illuminentur, & manu Sacerdotis, ſive Abbatis.* Et lib. 3. c. 13. §. de Cœna Domini: *Lampada una ſervetur uſque in Sabbatum Sanctum ad illuminandum Cereum.* Et in Dunſtani Concordia: *Candela, quæ more ſerpentis infixa eſt, ab illo accendatur, dehinc Cereus ex illo illuminetur igne... Cuſtos accipiat candelam ſuam illuminatam in cannam... ita ut ſummitas candelæ, quæ illuminatur &c.*

Candelas tutare, ideſt extinguere. Citatus Martene: *Initio primi pſalmi ſit Cuſtos paratus... & ubi audierit Antiphonam, tenens cannam in manu ſua tutat lampadam unam: in fine vero pſalmi tutat aliam... & ſic ex una parte una, alia ex alia tutatur.*

Canna: rigoroſe loquendo, eſt menſura, qua telam, pannos, & alia metimur. Hic autem & ſupra, ſumitur pro virga, ſeu haſta, ſeu arundine, qua cum (a) goſſypio cerato luminaria Eccleſiæ altius locata accendun-

(a) Goſſypium ceratum. *Cerino.*

duntur : vel ſupra quam erat emunctorium; ſeu inſtrumentum ad candelas extinguendas : vel ſupra quam Candela accenſa ponebatur, ut in Sabbato Sancto. Hujus vocis frequens mentio apud Martene. *Cuſtos accipiat candelam in manu ſua illuminatam in cannam, & pergat proſequente eum populo &c.* Ord. Corbejæ.

Canna quoque, ſive *Cannula* aurea, vel argentea accipitur pro fiſtula, ſeu iſtrumento illo; quo ſugebatur e calice Chriſti Sanguis. *Quia Sanguis effuſio propter incultioris populi ruſticitatem merito timebatur Canna eſt feruminata* (a) *affabreque inſerta.* Lindan.in Panopl. Evangel. l. 4. c. 36.

Canola, *Canolum* : Brevis canna, in modum arundinis elaborata ex auro, argento, vel alio metallo, in quo includebantur illæ Reliquiæ, quas Summus Pontifex dono dabat principibus perſonis. *Sed cum ejus famam lucidiſſimam, vitamque ſanctiſſimam veram reperiſſet, eum in tantum honoravit, ut & Canolam Sancti Petri Apoſtolorum Principis in ſignum amoris præcipui tribuere dignaretur.* In Vita S. Criſoloi Mart. Hac in Canola in modum clavis facta, limatura Vinculorum S. Petri, incluſa debebat neceſſario eſſe juxta ritum temporum illorum; hæc autem Canola vocabatur *Benedictio Sancti Petri*, cujus frequens men-

(a) Feruminata. *Saldata.*

mentio in S. Gregorii epiſtolis. *Canolum* quoque genere neutro reponitur in nonnullis Vaticani Scripturis, in quibus ſermo habetur de donariis a Summis Pontificibus factis: & de Nicolao III. ſic ſcribit: *Canolum argenteum ad obſervandum Corpus Chriſti*.

Canon Miſſæ, hoc eſt regula. Hac porro voce utitur Eccleſia ad indicandum hanc eſſe regulam fixam, & ſtabilem, qua novi Teſtamenti incruentum Sacrificium eſt celebrandum. Incipit autem ab illa Oratione: *Te igitur clementiſſime Pater &c.* uſque ad Orationem Dominicam, quæ abſoluto Canone recitatur. Canon porro in Concilio Eboracenſi ſub Cœleſtino III. *Secretum Miſſæ nuncupatur*: *Quia ſecretum Miſſæ frequenter invenitur aut ſcriptorum falſitate, aut librorum vetuſtate corruptum, ita ut &c.*

Canon quoque appellatur pſalmorum, in choro dicendorum numerus, ſeu Regula. *Ex in venerabilis Patrum Senatus intelligens Angeli magiſterio Congregationibus Fratrum generalem Canonem non ſine diſpenſatione Domini conſtitutum, decrevit hunc numerum tam in Veſpertinis, quam in Nocturnis conventiculis cuſtodiri*. Caſſianus.

Canones quoque dicuntur decreta illa, quæ in Conciliis fiunt, ſive ea ſpectent ad fidem, ſive

ſive ad mores, vel ad diſciplinam, agendorum enim, ſeu fugiendorum ſunt Regula.

Canonia: Præbenda Canonicalis, ſeu Beneficium Canonicale. *Dominus Papa veſtro interventu privilegium ſuum Eccleſiæ noſtræ indulſit, in quo ſpecialiter expreſſit Canonias*. Petrus Cellen. lib. 8. epiſt. 15.

Canonarcha, caput Regulæ, ille autem apud veteres Monachos dicebatur, cui cura incumbebat alios convocandi ad opus Dei. *Cum quadam nocte ſurrexiſſem, ut pulſarem ſignum, ea quippe cura mihi, ut canonarchæ injuncta fuerat, ut excitarem fratres ad collectam* Moſchus in vit. PP. lib. 10. cap. 50. Et S. Dorotheus: *Adventabat interea modico intervallo hora vigiliæ, & cum paullulum obdormiſſem, excitabar a Canonarcha noſtro*.

Cantharus ſive Cantharium in liturgia Ambroſiana ſemper ſignificat candelabrum ſimul cum candela: *dextera manu fert candelabrum unum, quod Cantarium vocant &c.* Rubr. Miſſal.

Cantharus quoque ſumitur pro vaſe aqua pleno, quod præ foribus Baſilicarum ponebatur pro lavandis manibus. Huic porrò lotioni poſitum fontem in atrio Baſilicæ Vaticanæ commemorat S. Paulinus Nolanus, epiſt. 33. ad Alethium: *Ubi Cantharus miniſtra manibus, & oribus noſtris fluenta ructantem faſtigiatus*

tus ſolido ære tholus ornat. Et epiſt. 12. ad Severum. *Sancta nitens famulis interfluit atria lymphis Cantharus &c.* Sanctus Leo Magnus fontem cum Canthaaro ante Baſilicam Sancti Pauli extruxit, addito epigrammate cujus hos tantùm verſus refero.

Perdiderat laticum longæva incuria curſus,
Quos tibi nunc pleno Cantharus ore vomit.

Cantatorium liber, ſeu Tabella, in qua ſcriptum erat Reſponſorium poſt Epiſtolam canendum. *Poſtquam legerit Cantor cum cantatorio, aſcendit, & dicit Reſponſorium Graduale*. Ordo Romanus.

„ *Canto*: *Cantus &c.* Quo tempore divina celebrari officia cœperint cum ſuavi vocis „ modulatione patet ex Nicephoro lib. 9. „ hiſt. c. 16. cujus hæc ſunt verba: Cum „ jam per trià à Chriſto nato ſecula ſimplex cantus, ſeu potiùs recitatio nullo „ modulationis fuco permixta Chriſti populos nutrivisſet, ecce tibi Harmanius „ quidam Bardeſani hæreſiachæ hæreticus filius, mali corvi malum ovum, cum „ ſua prava dogmata muſicis numeris includeret, & multi ex Syris propter verborum venuſtatem, & ſonorum ſuavita-

„ tem

„ tem demulſi, paulatim hæreſes imbibe-
„ rent. S. Ephrem, ea re cognita, carmina
„ catholicam fidem reſonantia veneficis
„ Harmonii verſibus oppoſuit, clavo vi-
„ delicet clavum trudens. Eo utique ſuavi
„ vocum ſonorumque flexu accomodata,
„ Syris audienda præbuit, & canenda: ab
„ eoque poſteriores Eccleſiæ Cantores mo-
„ dulorum formulas mutuati, magis atque
„ magis eas auxerunt, & propagarunt.

Cantor: uſitatiſſimum nomen in ritualibus & Miſſalibus, Ambroſianis præſertim: eſt autem Officii nomen, non ordo. *Non oportet præter Canonicos cantores qui ſuggeſtum aſcendunt, alios canere in Eccleſia.* Concilium Laodic. c. 15. Innocentius III. de Myſteriis Miſſæ, cap. 2. *Debent ergo Cantores conſonis vocibus, & ſuavi modulatione concinere.* Eorum autem offitium eſt previdere & quæ cantanda ſunt, & qui cantare debeant, ut omnia ordinatè fiant.

Cantus alterni in occidente primus Author fuit S. Ambroſius, quum perſequente illum impia Juſtina Imperatrice Arriana, populoque in Eccleſia excubante ad ſui Paſtoris defeſionem, ne mœroris tædio contabeſceret, Orientalium pſallendi modum im mediolanenſi Eccleſia introduxit, quem & S. Damaſum PP. ſtatuiſſe legitur in Breviario Romano; altius tamen fuit in Eccleſia canendi Dei laudes initium, quandoquidem de

cantu alternativo loqui videtur Paulus ad Epheſ. 5. Tempore Trajani Cæſaris jam conſueviſſe Chriſtianos Romæ in unum convenientes hymnos canere, pſalmos, & cantica habent antiqui Patres Juſtinus Mart. Tertull. Clem. Alex. Cyprianus, quem ritum a Chriſto Domino, & Apoſtolis fuiſſe præſcriptum aſſerit S. Auguſtinus Epiſt. 119. cap. 18.

Canticum de Evangelio: Tria ſunt Cantica, quæ in divinis officiis ex Evangeliis accipiuntur; videlicet *Benedictus Dominus Deus Iſrael*, ad Laudes: *Magnificat*, ad Veſperas, & ad Completorium: *Nunc dimittis*. Cantici porro de Evangelio ad Veſperas, primus omnium meminit S. P. Benedictus in Regula. *Veſpertina autem Synaxis quatuor pſalmis cum antiphonis terminatur: poſt quos pſalmos Apoſtoli lectio recitanda eſt, inde Reſponſorium, Ambroſianum, verſus, Canticum de Evangelio &c.* Hunc ritum porrò univerſalis Eccleſia recipiens comprobavit. Nomine autem *Lectionis Apoſtoli*, venit *Capitulum*, & *Ambroſiani* appellatione intelligitur *Hymnus*.

Canticum Archiepiſcopi, vel *Sacerdotis* dignioris in Liturgia Ambroſiana, vocatur Reſponſorium illud, incipiens *Tenebræ factæ ſunt &c.* quod cantatur poſt ſecundam lectionem ante Paſſionem fer. ſexta in Paraſceve.

Capel-

Capellus: Pileus: quo caput tegimus. *Dum defunctus in majorem Eccleſiam portatur, tranſeunte conventu per medium Eccleſiæ infirmorum, ſtabant ibidem omnes infirmi, qui de lectis ſurgere valebant, carne utentes ad unam partem cum capellis in capitibus.* Martene l. 5. c. 10.

Capital, ideſt Amictus, & quod & primo loco induatur, & capiti imponatur.

Capitergium. Davent: in Cæremon. MS. apud Dominicum Magri, eſſe ait Linteum illud, quo cingitur caput Epiſcopi, dum oleo ſacro inungitur.

Capiti Lavium. Hoc nomine appellabatur Dominica Palmarum, ea enim die lavabantur capita baptizandorum in proximo Sabbato Sancto. *Vulgus autem eumdem diem Capiti Lavium nominat, quia tunc moris eſt lavandi capita infantium, qui ungendi ſunt, ne obſervatione quadrageſimæ ſordidata ad unctionem accedant.* Iſidorus lib. 6. Etymolog. c. 18. & Raban. de Inſtitut. Cler. lib. 2. c. 18.

Capitellum: Hujus vocis frequens mentio in liturgia Ambroſiana. Lectio brevis ex veteri, ſive novo Teſtamento, quæ ſingulis horis Canonicis poſt decantatos pſalmos recitatur: *Ad cujus tumulum beatus Maximus, cum ad Orationem veniſſet; poſt effuſas preces, dicto etiam Capitello &c.* Gregorius Turonen. de Vitis SS. c. 4.

ſubjungit Capitellum , id eſt Verſiculum , quem antiqui Capitulum appellabant.

Capitium ſuperior Eccleſiæ pars. Martene l. 3. c. 7. Loquens de diſtributione, & benedictione Candelarum in die Purificationis B. M. V. in Capitio, hoc eſt in ſuperiori parte Eccleſiæ hoc præſtabant.

Capitulata: Lampas, ſeu candelabrum multorum luminum. S. Auguſtinus epiſt. 165. inter vaſa ad Eccleſiæ ſervitium deſtinata, *Capitulatam*, *& lucernam argenteam nominat*.

Cappa eſt veſtis Eccleſiaſtica ſola anterioris parte aperta, ab humeris uſque ad pedes deſcendens, quam moderni *Pluviale* vocant. Hujus vocis pluribi meminit cit. Martene. Auctor miraculorum S. Hugonis Abbatis narrat Gulielmum Anglorum Regem eidem S. Abbati miſiſſe cappam pene auream totam, in qua aurum, vel margaritarum, & gemmarum textus apparebat. Ordo Romanus agens de Proceſſione, Epiſcopi celebraturi, inquit: *Duo Presbyteri, ita ut ad Miſſam, excepto quod cappis induti ſunt, veſtiti miniſtrent ei*.

Succeſſu temporis cappæ ſignificatio ad plures veſtes ſacras & profanas eſt extenſa, hoc nomine enim utitur Gaufridus Abbas in vita S. Petri Tarantaſienſis pro quotidiana Monachi veſte cap.27. *Tolle tibi hanc cappam manicatam*, ideſt Monachalem cucul-

lam. Et Cæſarius Ciſtercien. lib. 1. Dialogor. c. 38. pro veſte communi ſecularium: *Videntes illum cappa trita atque vetuſta indutum, æſtimantes eum ſcholarem pauperem & vagum, ſuſcipere noluerunt.*

Cappa etiam pro habitu & veſte Summi Pontificis dicta fuit a Petro Damiani lib. 1. epiſt. 20. ad Cadolaum Antipapam. *Habes juxta morem Romani Pontificis cappam rubeam.* Et demum lib. 4. cap. 127. *Cappa propria veſtis eſt Cantorum.* Sunt & Cappæ Cardinalium, Epiſcoporum, & Canonicorum, quibus induti Choro interſunt. Canonici omnes Ordinarii Eccleſiæ Metropolitanæ Mediolani, non ſolum viginti, ut ſcribit Magri, olim dicti *Cardinales.* Cappis rubeis utuntur.

Cappæ, *Groſſulani Mediolanenſis* Archiepiſcopi meminit Puricellus in monum. Baſil. Ambroſ. pag. 502. loquens de illo judicio Groſſulanum inter, & Liprandum. *Et illico* (Liprandus) *in conſeſſu eorum apprehendit cappam Groſſulani, ipſamque quaſſavit dicens: Iſte Groſſulanus, qui eſt ſub iſta cappa, & non de alio dico eſt ſimoniacus.*

Cappella, Oratorium, ſeu parva Eccleſia. Hincmarus Rhemenſis in Capitulis editis anno 12. ſui Epiſcopatus ſic ſancivit. *Si neceſſitas popoſcerit, donec Eccleſiæ, vel Altaria conſecrentur, & in Cappellis etiam, quæ conſecrationem non merentur.* Hujus nomi-

nominis Etymologiam habemus in gemma lib. 1. c. 28. *Antiqui mobiles Eccleſiolas in itinere de pellibus caprarum factas habebant, quas inde Cappellas vocabant.*

Cappellanus. Hæc vox non a Cappellis, ſed a S. Martini Cappa, quam Reges Galliæ in exercitu portare ſolebant, originem habuit. Sacerdotes enim, qui hanc ſervabant. *Dicti ſunt primitus Cappellani a Cappa B. Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ in præliis ſolebant ſecum habere; quam ferentes, & cuſtodientes cum ceteris Sanctorum Reliquiis Clerici Cappellani cæperunt vocari*. Valafrid. de reb. Eccl. c. 31. & Honorius in ſermone S. Martini. *Cuſtodes illius Cappæ, uſque hodie Cappellani vocantur*. Hic porro titulus ampliorem nunc habet ſignificationem, accipitur enim pro Sacerdote, cui, incumbit onus in certa Eccleſia, vel Altari celebrandi.

Capſa, *Capſella*. Tabernaculum, ſeu Ciborium, in quo reponitur Sanctiſſimum Chriſti Corpus: *Sacerdos hebdomadarius in pro feſto hujus diei duas conſecrat hoſtias magnas, quarum altera recondatur in monſtrantia ad hoc aptata, cum vitro perſpicuo, & includatur Capſellæ, in qua Corpus Domini pro infirmis conſervari ſolet*. Martene loc. cit. lib. 3. c. 25.

Capſella, *Capſa* vocata a Durando. Et ordinarium

rium Rursfeldenſe ex eodem Martene : *Abbas . . . aſcendit ad locum, in quo reconditum adſervatur hoc Venerabile Sacramentum, ac premiſſa venia monſtrantiam extrahat de Capſella*. Et infra : *Data benedictione cum Sacramento, ipſum includat intra capſellam ſuam*.

Capſa: Arca, Feretrum ubi reponuntur Sanctorum Reliquiæ proceſſionaliter ferendæ. *Conventu ingrediente in Eccleſiam, ſubtus capſam S. Mauri, nos tranſibimus per ſub ipſam capſam, & oſculabimur*. Conſuetud. Floriacen. Item Martene lib. 4. cap.8. *Finita Miſſa quatuor Presbyteri a Sacriſta rogati, in albis, & ſtolis reponant feretrum S. Apti in Caſſia ſua*.

Capſa Evangeliorum. Textus Evangeliorum, ſeu Evangelia in arcis, ſeu thecis cuſtodita. Refertur in vita S. Aicadri Gemeticenſis Monaſterii Abbatis, ſecul. 1. Benedictin. p. 961. quod Anſoaldo Epiſcopo cum Sancto Philiberto Quinciacum veniente, in eorum Sanctiſſimo adventu, Abbas & totius Cœnobii familia cum Capſis Evangeliorum occurrerit.

Capſum. Gregorius Turonen. in deſcriptione longitudinis, & latitudinis Eccleſiæ, ait: *Feneſtras in Altario triginta duas, in capſo viginti columnas* lib. 2. c. 14. ex quo deducitur latitudinem ſignificare voluiſſe : Capſum enim proprie vas Eccleſiæ ſignificat.

Caput

Caput Proceſſionis : Initium proceſſionis, ſeu illi a quibus Proceſſio inchoatur. *Præcedant ad caput Proceſſionis Miniſtri cum cruce, abſconſa, thuribolo, & aqua benedicta*, lib. uſum Ciſtercien.

Caput jejunii, ſeu Initium Quadrageſimæ nuncuparunt veteres noſtri quatuor illos dies Dominicam primam quadrageſimæ præcedentes, eò quod illis jejunarent diebus. *In Capite jejunii inchoatur, ut nec ad nocturna, nec ad horas capitulum, quàm quod de jejunio ſit, dicatur*. Udalricus lib. I. c. 60. Ambroſiano tamen ritu initum ſumunt jejunia feria ſecunda poſt primam Dominicam Quadrageſimæ, quæ appellatur: *Dominica in capite Quadrageſimæ*. Hunc porrò morem qui adhuc Mediolani viget, incohandi ſcilicet jejunium quadrageſimale feria ſecunda poſt primam Dominicam quadrageſimæ, antiquitus quoque ſervabatur in Romana Eccleſia, nec dum enim invaluerat ſub exordiis Pontificatus S. Gregorii Magni mos illud incipiendi in feria quarta præcedenti, ut fidem facit homil. 4. in Evangel. quam ad hujus rei probationem profert ipſe Amalarius lib. 1. de Officiis cap. 7. Non eſt tamen improbabile, ut ait Cabaſutius in notis ad Can. 26. Concil. Aurelianen. I., an. 517. Magnum Gregorium ſub finem vitæ ſuæ conſtituiſſe, ut feria quarta poſt Quinqua-

quageſimam, quæ nunc invaluit conſuetudo, jejunium aperiretur: cum ipſius Gregorii ſacramentarium hanc feriam quartam caput, ac initium eſſe jejunii affirmet.

Cardinales Mediolanenſis Eccleſiæ: iidem, qui nunc dicuntur Canonici ordinarj. Horum frequentiſſima mentio in hiſtor. Mediolan. *Faciant Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi Cardinales de ordine S. Mediolanen. Eccleſiæ*.

Ex Teſtament. Ariberti Archiep. anno 1034. apud Puricellum loc.cit. pag. 368. & pag. 481. ex Epiſt. Anſelmi Mediol. Archiep. data Idib. Julij 1100. *S. Mariæ Cardinales ibi adveniant reverenter cum proceſſione*, & pag. 566. ex quadam ſententia data anno 1123. *Die Sabbati, qui eſt primus dies menſis Septembris, civitate Mediolani, in curte Cardinalium majoris Eccleſiæ, juxta Tribunam S. Stephani, qui dicitur ad Fontes, tempore Domni Olrici Archiepiſcopi S. Mediolanenſis Eccleſiæ, in præſentia Cardinalium prædictæ S. Mediolanenſis Eccleſiæ*.

Carnis privium. Hoc nomine appellabatur Dominica Quinquageſimæ, ſequenti enim die multis in locis, & præſertim apud Monachos jejunium quadrageſimale initum ſumebat. Mozarabes vocant *Dominicam ad carnes tollendas*: & alii *Dominicam excarnaliorum*.

Caſu-

Caſubula: *Caſucula*: *Caſula*: eamdem habent ſiguificationem, ideſt poſtremum Sacerdotis operaturi indumentum, quod nunc *Planetam* dicimus. Conc. IV. Toletan. c. 27. *Presbytero in ſua ordinatione Planeta datur, quæ idem eſt, ac Caſula*. In vita S. Popponis apud Bolland. 25. Januarii. *In celebratione Miſſarum Caſubulam, qua induebatur, lacrymis humectabat*. Bleſſenſis ſerm. 41. *Planeta, quæ & Caſula dicitur, totum te circumdat & protegit, & ceteris ſuper eminet*. Rabanus *Septimum Sacerdotale indumentum, eſt Caſula, quæ ſicut caſa quædam, alia omnia tegit*.

Caſtrum doloris, aliis Repræſentatio corporis, eſt ille tumulus, qui in exequiis defunctorum ſolet erigi.

Catecheſis Inſtructio: quare *Catechiſta* Catechumenorum Magiſter, ſeu Inſtructor, ſeu Doctor Audientium appellabatur.

Cathecumenus porrò idem eſt, ac *Auditor*. Ven. Beda lib. 2. Commentar. in Eſdram, illos nuncupat novæ vitæ Auditores, Et Iſidorus lib. 7. origin. cap. 14. *Catechumenus dictus pro eo, quòd adhuc doctrinam fidei audit, nec dum tamen baptiſmum accepit, nam catechumenus Græcè Auditor eſt*.

Catechumenum, ſeu *Catechumenæum* locus pro Catechumenis in Eccleſiis aſſignatus, vel locus, ubi catechumeni in fide inſtruuntur. *Fuitque illi mater ſpiritualis Sancta Domi-*

na

na Romana Diaconiſſarum, *quæ accipiens eam duxit in catechumenum*. Vit. S. Pelagiæ c. 8.

In Rubricis Miſſalis Ambroſiani. Tit de Sabbato Sancto: *Interim ſi in Metropolitana aliqui ſunt per Archiepiſcopum baptizandi, dum præcedentes lectiones cantantur, per Archipresbyterum fiunt Catechiſmi baptizandorum, & Exorciſmi in valvis Eccleſiæ, & introducuntur*.

Cathedra ſumitur pro Ambone, ſeu Pulpito, ex quo Epiſcopus concionabatur; unde Eccleſia Cathedralis ſic dicitur a Cathedra: in præſens autem accipitur pro ſede illa pontificali, in qua Epiſcopi inter miſſarum ſolemnia, vel in aliis functionibus ſedere conſueverunt.

Cathedra porro iſta in Baſilica Ambroſiana Mediolani marmorea erat, ut ex laudato Puricello pag. 181. ubi ex Auctore Chronici prænotati Flos Florentinorum hæc inter alia habet: *Tunc duo de Cottis Portæ Novæ, induti Cottis albis debent Imperatorem ponere ſuper Cathedram marmoream, quæ eſt poſt altare S. Ambroſii.* Subdit verò laudatus Puricellus: *Ea nimirum eſt Archiepiſcopalis, de qua nos dicere inſtituimus*. Hactenus de uſu, quo Archiepiſcopalis illa ſedes eidem Imperatori deſerviret. Ad hoc evincendum & comprobandum in medium affert Acta Viſitationis factæ a D. Carolo anno 1566.

in

in quibus inter alia hæc leguntur. *In choro dictæ Collegiatæ adeſt Sedes Archiepiſcopalis, ubi quamplures habentur ſuperſtitiones; maximè à mulieribus prægnantibus.* Quæ nam verò forent illæ ſuperſtitiones, innuit. *Etenim hæ ſine doloris ſenſu ſe parituras confidebant, ſi appropinquante pariendi tempore, ſemel ei potuiſſent inſidere; quamobrem ſumma ſollicitudine hoc etiam curabant.* Cathedram Summi Pontificis in primitiva Eccleſia fuiſſe marmoream conſtat ex Platonia S. Sebaſtiani ad Cattacumbas, ubi adhuc in preſens extat Catthedra in qua S. Stephanus hujus nominis primus dum ſacra celebraret Myſteria a ſupervenientibus Sattelitibus troncato in odium Fidei ipsi Capite Pontificatum ſuum nobili decoravit Martyrio. *In ſua Sede caput abſcinditur*: Brev. Rom.

Cereus Paſchalis. Hujus Cerei benedictio ſicut antiquiſſima eſt, ſic & diverſimode fiebat præſertim apud Monachos, ut ex Martene l. 3. c. 15. In Eccleſia autem Ambroſiana licet conveniat cum Romana uſque ad illa verba. *Cerei hujus laudem implere perficiat*, in ſubſequentibus tamen omnino diſcrepat. An autem Cereus ille benedicatur, vel conſecretur, videndus V.C. Franciſcus Maria Cardin.Brancatius in ſuo tract. de *Benedictione Diaconali*, pag. 273.

Cereus fortior, ideſt major. *Armarius unum defor-*

fortioribus cereis ad opus Diaconi eligit. Ord. Corbejenſe apud Martene.

Ceroſtanda, *Ceroſtata*. Candelabra, quæ per ſe ſtant, vel in quibus cerei ſtant, aut in manibus portantur. *Feria tertia in Albis, quando Monachis major feſtivitas eſt, deſcendent omnes e ſurſum cum theſauro Ceroſtandis, crucibus &c.* Codex Caſſin. apud Martene l. 1. c. 27.

Ceſſatorium, ſignum, quod dabatur Monachis, ut ab opere manuum ceſſarent. Regula Magiſtri cap. de *ceſſatorio Dominicæ*.

Chora: *choræ* ſunt diſtinctiones pſalmorum, ſingulæ tres pſalmos cum una antiphona continentes. S. Donatus c. 75. Regulæ, in duas partes æquales annum dividit, ab uno æquinoctio ad aliud: quo tempore, ideſt ab æquinoctio autumnali ad illud veris, duodecim choras, hoc eſt pſalmos triginta ſex cum duodecim antiphonis, dicendas ſtatuit: ab æquinoctio veris ad autumnale octo tantum choras, ideſt viginti quatuor pſalmos, cum antiphonis octo. Vid. Martene in onomaſt.

Ceroferarius, Acolytus ſic dictus, quod candelabrum, ſeu cereum ferat. *Cum enim ab initio rerum noſtrarum ordinem fuiſſe conſtet in Eccleſia Ceroferariorum Clericorum qui & Acolyti dicantur*. Baron. tom. 1, Annal.

Ceroferalium, Candelabrum dictum etiam *Ceroferarium*. *Accenſiſque ſuper cruces cereis, atque ceroferariis*, lib. Hiſt. Remen. cap. 19.

cap. 19. *Illis vero ceroferalia deportantibus &c.* Acta S. Sebaſtiani Martyris.

Chirothecæ : Latinè *Manicas* ſignificant. Sunt autem ornamentum proprium Epiſcoporum. Ordo Romanus agens de Conſecratione Epiſcopi, hanc oràtionem dicendàm præſcribit, quando electus induitur Manicis: *Immenſam clementiam tuam rogamùs omnipotens Deus, ut manus iſtius famuli tui fratris noſtri ſicut exteriùs obducuntur manicis iſtis.*

Chirothecarum uſum in Miſſæ Sacrificio in uſu fuiſſe ab ipſis SS. Martini & Ambroſii temporibus aperte colligitur, ex illo inſigni miraculo a Gregorio Turonenſi enarrato hoc pacto. *Hic* (ideſt S. Ambroſius) *ſuper altare dormiens inter Lectionem, & Epiſtolam per ſpatium fermè trium horarum in Eccleſia Mediolanenſi, Turonis ſepulturæ S. Martini adfuit Cappa ſerica indutus, corpus B. Martini ſepelivit, ubi Chirothecam dimiſit Pontificalem. Tamdem à ſomno excitatur &c. Quòd poſteà compertum fuit, quòd totus populus Turonenſis ipſum oculis ſuis viderat ipſa hora, & Chirothecam ibidem.*

Chriſmale licet communiter accipiatur pro velo, quo tegebatur ſacri Chriſmatis Vas, à Beda tamen in ſuo Pœnitentiali ſumitur pro Corporali, ſeu pro illo panno lineo, quo ſacrum Chriſti Corpus excipie-

F batur,

batur, *Qui in plebem ſuam Chriſmale perdiderit, quadraginta dies pœniteat.*

Chriſmon: quid ſignificet, & ad quos inſerviret uſus lapis iſte, cum Chriſti Monagrammate inſculptus, legendi ſunt Beroldus, Landulphus, & P. Allegranza, qui de hoc diffusè agunt. Servatur adhuc in Metropolitana Mediolanenſi retro majus altare prope Sacrarium meridionale.

Chiroſemantra, ſeu *Semanteria* ſunt Mallei, ſeu ligna, queis Græci, aliæque Nationes ſub Turcarum jugo gementes utuntur ad convocandos fideles ad Synaxim. Ea deſcribit Allatius in tract. de recent. Græcorum Templis. *Sacerdotes Græci ligneo inſtrumento ad Græcos in Eccleſia convocandos utantur, Id eſt lignum binarum decem pedarum longitudine, duorum digitorum craſſitudine, latitudine quatuor, quàm optime dedolatum non fiſſum, aut rimoſum quod manu ſiniſtra tenens medium Sacerdos, vel alius, dextra malleo ex eodem ligno curſim hinc inde traſcurrens, modò in unam partem, modò in alteram, propè, vel eminus ab ipſa ſiniſtra ita lignum diverberat ut ictum nunc plenum, nunc gravem, nunc acutum, nunc crebrum, nunc extenſum edens perfecta muſices ſcientia auribus ſuaviſſime modulatur.*

Chlamis coccinea: *Chlamis rubea*, ſic dicta Cappa, ſeu habitus ille, quo inducitur

Papa

Papa in defunctorum exequiis.

Ciborium ex Martene in Onomaſtico, *Altaris tegimen, & umbraculum, quatuor columnis innixum*, in quo veteres cereos accendere ſolebant: *Præterea accenduntur ad cantica incæpta, quinque cerei de cirio, uſque ad finem Matutinorum ardentes*. Conſuetud. S. Benigni. Vidend. Mabillonius in Comment. prævio ad Ord. Roman. tom. 2. Muſæi Italici.

Ciborium quoque communiter accipitur ab Eccleſiaſticis, pro Tabernaculo, in quo Chriſti Corpus cæleſtis cibus adſervatur. *Ciborium ex argento puriſſimo &c.* Anaſtaſius in Leone Tertio.

Cicendulus: *Cicendula*: *Cicendulum*, *Cicindilia* nihil aliud ſignificat, niſi lampadem, lumen, ſeu candelabrum. *Inter organa vatum, & ardentes cicendulas &c.* Fulbertus Carnoten. epiſt. 68. & Gregorius Turonen. lib. 4. c. 31. *In ſacrarium ſub velo tranſiens cicendelem extinguere voluit*. Mediolani in Ambroſiana Baſilica legitur epitaphium cujuſdam Lanterii, qui anno 1154. multa legavit eidem Baſilicæ, diverſis tamen ſub oneribus, inter quæ: *Ipſi perpetuò ſuper hoc ſepulchrum Cicendulum accendant. Quotidie in Quadrageſima minore cicendulam ardere faciant ſupra ſepulchrum*. Hujus nominis etymologia porrò deſumitur à *Cicindela*, ex mu-

ſcarum genere noctu lucens,quam alii *Noctilucam*: alii *Notedulam* vocant. Ab hac itaque lychnus penſilis, quem vulgò *lampadem* vocamus, Cicindela appellatur, quia tota nocte ſervatur accenſa.

Cidaris. Mitra, ex Alcuino.

Cimiliarcha: Theſaurarius, ſacrorum Vaſorum Cuſtos: Sacrario Præfectus, dignitas Eccleſiaſtica, & præcipuè in Metropolitana Mediolanenſi jam dudum collata Illmõ ac Rmõ D. D. Innocentio Herba Odeſcalcho: In clero porrò ſeculari Mediolani bini olim erant hoc nomine inſigniti; in Metropolitana S. Mariæ majoris unus: alter in Ambroſiana, ut ex Puricello pagina 791. Pergit porro cit. Auctor enarrare modum quo inſtituebatur hic ſecundus: inſtituebant autem ſub hac verborum formula: *Tollite claves, & Dominus permittat vos benè regere ad honorem Dei, & hujus domus, & beatorum Ambroſii & Protaſii & Gervaſii*, Offitium ſiquidem hujus Cimiliarchæ hoc erat, ex eodem Puricello ex variis proceſſibus & teſtibus ibi adductis: *Tenere claves ornamentorum & Palliorum Eccleſiæ S. Ambroſii, & librorum, & Planetarum, & ornamentorum, maxime Canonicorum, & imperare Cuſtodibus ut occludant, & aperiant Eccleſiam: & recipere ducentas libras olei quas dat Dominus Archiepiſcopus, & libras viginti quatuor ceræ, & li-*

& libras duas incenſi quam ceram & incenſum dat ſimiliter in anno Dominus Archiepiſcopus : & facere ornare Eccleſiam & altaria ſancti Ambroſii diebus congruentibus : & aperire , vel facere aperiri Altare (majus ſcilicet , & aureum) *vel per ſe , vel per Nuncium , ſuum , & recipere oblationes , quæ fiunt in Eccleſia , & dividere per Canonicos , & aſſignare , ſicut tenetur .*

Cimiarchia : *Cimilarchium* ; *Cemelium Cimilium* locus , in quo ſcrinia arcæ , theſaurus Eccleſiæ , ſacra ſupellex adſervatur , & cuſtoditur . *Res autem , quæ apud eum inventæ ſunt , in Cimiliarchio Eccleſiæ tuæ ſervari modis omnibus ſtudebis* . Sanctus Gregor. lib. 1. epiſt. 10.

Cinerarium ex Magri , Vas , ſeu theca , in qua conſervabantur cineres , ſeu oſſa Sanctorum , ideoque & oſſuarium dictum .

Cinis : Cineres ritu Romano benedicuntur in feria quarta poſt Dominicam Quinquageſimæ ritu autem Ambroſiano prima die Rogationum juxta eumdem ritum . Ritus porrò diverſos obſervatos olim in hac benedictione , vide apud Martene ſuo loco .

Cingulus , *Cingulum* , *Cingulum brachiale &c.* Ne alba defluat greſſumque impediat , eam cingulo ſtringimus . In lege vocatur Baltheus , & à Græcis Zona . *Cingulo pro arcu ſe tingit* Gemma lib. 1. c. 83. *Bra-*

chiale autem dicitur, quòd deficiente cingulo, manipulo uti poſſumus; ideoque & Cinticulum Sacerdotale nuncupatur ab aliquibus.

lamor pro tribulatione intra miſſarum ſolemnia. Quomodo fieret, hic clamor, quique forent ejus ritus, docet Martene loc. cit. pag. 869. ex conſuetudinibus Farfenſibus hoc pacto,

Ad Miſſam principalem jam dicta Oratione Dominica, miniſtri Eccleſiæ cooperiant pavimentum ante altare cilicio, & deſuper ponant Crucifixum, & Textum Evangeliorum, & Corpora Sanctorum: & omnis clerus in pavimento proſtratus jaceat, canendo pſalmum. Ut quid Deus repuliſti in finem, ſub ſilentio. Interim duo ſignacula percutiantur ab Eccleſiæ cuſtodibus ſoluſque Sacerdos ſtet ante Dominicum Corpus, & Sanguinem noviter conſecratum, & ante prædictas reliquias Sanctorum, & alta voce incipiant hunc clamorem dicere: Oſtende nobis Domine &c. (ſequuntur preces) *Quo clamore facto reportentur reliquiæ ſuis locis & dicat Sacerdos ſub ſilentio collectam: Libera nos &c.*

Clarificare reſponſum. Præintonare, ſeu incipere Reſponſorium. *Hebdomadarius Melodiæ primum clarificet Reſponſum: reliqua vero Reſponſoria a junioribus ad priores derivare debent.* Martene lib. 2. c. 1. cui conſonant

ſequen-

ſequentia: *Primum Reſponſorium Cantor concinere debet*.

Claſſicum: Hæc vox ſæpiſſimé legitur apud Martene, & ſignificat omnium Campanarum pulſationem, quam & *Glaſii* nomine indicare ſolebant.

Ciriaca ſeu *Cyriaca*: vocatur Eccleſia a multis ſcriptoribus. *Sic etiam Cyriaca*, *ideſt Dominica a Domino nuncupatur*, *quia Domino dominantium in illa ſervitur*. Valafrid. de exord. & incremen. Eccl. c. 7.

Circulus, oſtia, a forma rotunda, quam habet, ſic autem appellatur a Severo Alexandrino in expoſitione Miſſæ.

Clericus nomen commune omnium inferioribus Eccleſiæ Miniſtris, uſque ad Subdiaconatum.

Clericus parvulus forſitan ſola prima tonſura initiatus: Puricellus monum. Baſil. Ambroſ. pag. 428. refert Teſtamentum Tadelberti confectum an. 1053. in favorem Ambroſiani monaſterii, ubi inter alia habetur. *Magiſtro ſcholarum ſex denarios: uni Lectori qua tuor: alteri ſimiliter: ei vero, qui cantat pſalmellum, denarios duos: aliis parvulis clericis cantantibus in choro panem & vinum ſecundum conſuetudinem feſtivitatum.*

Clerici pauperes. Clerici illi, qui feria quinta in Cœna Domini pro faciendo Mandato vocati fuerant. Conſuetud. S. Germani *Hebdomadarius Miſſæ matutinalis ibit celebratum*

tum ad altare ſanctæ Crucis, quam Miſſam una cum Miniſtris in Vincentiano Monaſterio cantabant pauperes clerici.

Cliens : ſervitores famuli. *Ad egreſſum Eccleſiæ parati ſint duo clientes elæemoſinarii, hinc inde cum baculis, egredientibus ſingulis ſingulos porrecturi.* Conſuetud. Floriacen.

Clinici erant Catechumeni, qui prætextu ſalutis æternæ tamdiu rem ipſam ſalutis procraſtinabantur, ut nonniſi in ultima infirmitate baptiſmum vellent ſuſcipere, dicti etiam *Lecticarii*. Canon 12. Neocæſarien. Concilii an. 314. illum a Sacerdotio excludit, qui ægrotans fuerit *Illuminatus*, ideſt baptizatus, eò quia per accediam, & ſalutis animæ ſuæ neglectum in id temporis baptiſmum diſtulerit. Cornelius quoque PP. an.255. in epiſt. ad Fabium Antiochenum, relata ab Euſebio lib. 6. hiſt. eccl. c. 35. diſerte aſſerit Novatianum non potuiſſe conſecrari Epiſcopum, quia non licet baptizatos in lecto aſſumere in clerum.

Clino : verbum raro uſurpatum : Inclino, ſaluto &c. *Eunti* (Abbati) *& redeunti. omnes inclinent, qui cum ad ſedem ſuam reverſus fuerit clinet, & cum eo omnes.* Ritual. Beccenſe.

Clocca : *Cloca* : Campana : S. Bonifatius Moguntin. Epiſcopus & Martyr, epiſt. 9. rogat Huctbertum Abbatem, ut *unam ſibi Cloccam traſmittat*. *Clocca* quoque, & *Cloca-*

rii

rii mentio apud Puricellum in Monum.Baſil. Ambroſ. pag.471. ex Inſtrumento confecto anno 1143. *De Clocario vero ita dixit jam dictus Anſelmus: Ut prædictus Præpoſitus, & Canonici a modo in antea permaneant taciti & contenti. De Clocis vero ita dixit. ut prædictus Abbas det eidem Præpoſito & Canonicis unam Clocam in Clocario novo, ſeu veteri, quo voluerit ipſe Abbas de illis mediocribus, quæ modo ſunt in Clocario. Etſi Abbas noluerit eis dare unam de ſuis Clocis, Præpoſitus emat unam de eadem menſura, & Abbas faciat eam mittere in ſuo Clocario.*

Clocæ ne baptizarentur, ſumpto rigorosé baptiſmo, vetuit Capitulare Caroli Magni.

Clocarum ſeu *Cloccarum* ideſt *Campanarum* benedictionem nonnulii referunt ad Jo.XIII., qui anno 968. magnam in Lateranenſi Baſilica, campanam fecit, cui & ſuum impoſuit nomen: ideoque ex vulgi errore, campanæ dicuntur baptizari, qui illas benedicit eiſdem alicujus Sancti nomen imponit, Sed multo antiquiorem eſſe Campanarum benedictionem vide ſupra, V.*Campana*. Apud Martene *Glocca* pro Cloca, aut Campana reperitur.

Cochleare: *Cochlear* Latinis, Græcis autem *Læbida*. Cochleari porro utuntur ad Communionem fidelibus miniſtrandam. Cochleare quoque etiam adhibebat Sacerdos pro ponenda

nenda aqua in Calice, ut ex ordinario Burſfeldeu. apud Martene l. 2. c. 4. *Diaconus miniſtrans panem ſuper patenam, & vinum in Calice. . : . miſceat Abbas per ſe, & fiat mixtura cum parvo cochleari in omni miſſa:* & infra: *Presbyter ſumpto parvo cochleari paululum aquæ ſimiliter infundat.*

Codo a nonnullis nuncupatur campana: Unde *Codonophonus*, qui præit perſonando campanam, aut illam pulſat. Magri.

Cola: *Colatorium*: *Colum*: Urceolis, ſive amulis veteres Colatorium jungebant, ideſt vas concavum, minutiſſimis foraminibus in imo fundo perforatum, per quod vinum & aqua pro Sacrificio ex urceolis in calicem refundebatur, ne quid impurum etiam minimum efflueret. Chronicon Moguntinum: *erant Colæ argenteæ novem, per quas vinum poterat colari*: Ordo Romanus: *Archidiaconus amulam Pontificis cum vino de ſubdiacono accipit, & refundit ſuper colum in calice*. Et Petrus Cellenſis lib.3. epiſt.2. *Calore igitur charitatis liquefacta, & colatorio diſcretionis eliquata, nihilominus & infuſorio exquiſitæ veritatis infuſa Domini gratia aſperitates fauci cum in confeſſione mitigat.*

Collecta: Multiplicem in re liturgica ſignificationem ſortitur hæc vox. Apud latinos Miſſam ſignificat, quia in illa colligitur in unum populus, ut Sacrificio interſit. S. Auguſtinus

ſtinus in Breviculo Collationum cum Donatiſtis, collatione tertiæ diei: *Confitebantur ſe Collectam, & Dominicum egiſſe*. In actis SS. Martyr. Saturnini & Sociorom apud Bolland. 11. Februarii, oblati fuiſſe dicuntur Proconſuli, quia *Collectam, ſeu Dominicam celebraſſent*.

Collectarum quoque nomine apud veteres accipiebatur omnis ſolemnis conventus, non ſolum ad Sacrificium, ſed etiam ad alia divina offitia. *Poſt Alleluja cantatum, quo ſigno vocabantur ad collectam &c*. Hieronym. in epitaphio Paulæ. *Quicumque negligentiæ cauſa ad collectas mane vel Veſpere non occurrerit, extraneus habeatur*. Tom. 1. Concil. Angliæ: *Per domos ſingulas Veſpere ſex orationes, pſalmoſque complebant juxta ordinem majoris collectæ quæ a cunctis fratribus in commune celebratur*. S. Pachomius in Reg. artic. 155.

Collectæ quoque dicuntur omnes illæ orationes, quæ dicuntur in miſſis, aut aliis publicis, ſeu privatis precibus. *Collectas nuncupari dicimus, quia neceſſarias orationum petitiones compendioſa brevitate colligimus, ſeu concludimus*. Valefridus c. 22.

Collecta a S. P. Benedicto in Regul. c. 11. venit ſub nomine benedictionis, cui aſſentitur S. Auguſt. de dono perſeveran. c. 23. *Talem benedictionem, & corde credente, & ore confitente, reſpondit Amen*. In ordine Corona-

ronationis Caroli Calvi, quæ in ejus Capitulari pag. 486. deſcribitur, benedictio pro collecta accipitur. Collectis enim quas ſinguli Epiſcopi ſuper Regem recitabant præfigitur hic titulus: *Benedictiones ſuper Regem Carolum ante Miſſam, & altare Stephani*.

Collectæ etiam accipiuntur pro elæemoſinis, quæ ad pauperes ſuſtentandos in primitiva Eccleſia fiebant, de quibus Apoſtolus 1. ad Corin. 16. *De Collectis quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinavi &c.* Harum mentionem faciunt S. Joan. Chryſoſt. Oratione de elæemoſyna & Collectis; & S. Leo Magnus Serm. de Collatis.

Collectaneum: Codex, in quo collectæ continentur. *Prior, quando viderit competere, mittat Sacerdotem, cum Collectaneo, & ſtola &c.*

Collectarius, ille, cujus erat populum cogere ad functiones ſacras. Lib. Uſuum Ciſter. c. 101.

Color: Colores, quibus communiter utitur Eccleſia tum in ſacrificio Miſſæ, tum in aliis functionibus ſacris, ſunt quinque, ſcilicet Albus, Rubeus, Viridis, Violaceus, & Niger. Albus adhibetur in omnibus feſtis Domini Noſtri Jeſu Chriſti, & in feſtis B. V. Mariæ, Confeſſorum Pontificum, & non Pontificum, Virginum & Viduarum: in Dominicis a Paſcha uſque ad Penteco-

ſten,

Digitized by Google

ſten, & in feſto S. Joannis Baptiſtæ, & Evangeliſtæ, & in octavis, ſupradictorum dierum.

Color rubeus in feſtis Pentecoſtes & per octavam uſque ad Sabbatum, in feſtis Apoſtolorum, & Martyrum, & eorum octavis, in feſtis Virginum & Martyrum, & in octava Innocentium.

Color viridis, in Dominicis poſt Epiphaniam uſque ad Septuageſimam, & a prima poſt Trinitatem uſque ad Adventum.

Color violaceus in Quadrageſima, in Adventu, in feſto Innocentium, in benedictione Candelarum, in proceſſione S. Marci, & Rogationum, inferiis quatuor Temporum, in Miſſis votivis, tamen ſecundum ritum.

Color niger in Paraſceve, in Miſſis Defunctorum, & eorum Exequiis.

Præter hos colores alium reperi, nempe *Fuſcum*: apud Martene de antiquis Monachorum ritibus lib.3. c.10. n. 2. *Diebus Dominicis & privatis ad majorem Miſſam Sacerdos caſula utatur Fuſcha*. De Conſuetud. Quadrag. ex lib. Conſuetud. S.Benigni: Conſuetud.quoque Cluniacen. fer.6. in Paraſceve: *Sacerdos indutus caſula fuſca ferens ſiniſtra miſſalem librum, Presbyter cum Diacono induti Planetis fuſcis*: Ex Ms. Divionenſi: *Sacerdos indutus caſula fuſca*.

Non eandem tamen colorum qualitatem ſerva-

ſervatam fuiſſe in Monaſteriis antiquitùs, patet excit. Martene, ut infra.

Colore rubro in prima Miſſa Natuit Domini veſtiti erant Sacerdotes & Miniſtri Corbejen. & Pariſien S. Germani Monaſter 1. 3. e 4.

Colore rubro, ſeu purpureo in feſto Purificationis B. Mariæ in candelarum benedictione veſtiebantur duo Sacerdotes: *De hinc duo Sacerdotes purpureis induti Planetis*.

Caſulis quoque purpureis induebatur Abbas Caſſinenſis in Miſſa ſolemni Dominicæ Palmarum: lib. 3. c. 12. & ex Conſuetud. S. Benigni Divionen. *Ad Miſſam Sacerdos auratis utitur veſtimentis, & caſula rubea aurata*. Ad veſperas quoque ejuſdem diei, Abbas ſolemniter illas decantans Cappa rubea erat indutus; ex Conſuetud. Dionyſianis: & ex illis S. Germani à Pratis, qui cantabat Veſperas habebat Cappam de Pallio albo: l. 3. c. 12. n. 34. Laudunenſes Monachi in *Paramentis rubeis* feria quinta in Cœna Domini cantabant. *Cappam rubeam* fer. 6. in Paraſceve Cluniacen. adhibeant: *Cappam rubeam* quoque in Monaſterio S. Germani induebat, qui Veſperas cantabat in Sabbato ante Dominicam in Albis, & in ipſa etiam Dominica. In Eccleſia eadem in Anniverſario Dagoberti Regis. *Miſſa debet ab Abbate celebrari ad majus Altare, cum Diacono, &*

Subdia-

Subdiacono indutis tunica, & Dalmatica ex purpureo.

Albas Caſulas Corbejenſes induebant in prima Dominica Adventus, & etiam San-Germanenſes *Sacerdos habens caſulam albam*. Ad Veſperas fer. quartæ majoris hebdomadæ *Abbas cantabat in Pallio albo*.

Nigro colore, ſeu nigris Caſulis aquam benedicebant in Dominicis Caſſiſenſes, illiſque induebantur in Dominica prima Adventus. *In nigris Planetis ad Miſſam procedunt*. Idem ſervabant in feſto Innocentium: *Ad Miſſam Diaconus & Subdiaconus in nigris planetis incedant*: quod & præſcribitur in Dominica Septuageſimæ, in die Cinerum & in diebus Rogationum.

Colligere orationem. Orationem, ſeu collectam recitare, ſeu concludere Pſalmodiam media oratione, ſeu Collecta.

Communicales, vas, ſeu Calix, quo fidelibus Sanguis Chriſti miniſtrabatur. *Communicales ex argento fecit per ſingulas regiones*.

Communio eſt illa antiphona, quæ cantabatur, in choro, tempore quo fideles communicabant. Hæc autem antiphona ritu Ambroſiano vocatur Tranſitorium, tunc enim Sacerdos à cornu Evangelii tranſit ad illud Epiſtolæ.

Communio Sacramentalis ea eſt, de qua ſic loquitur ordo Romanus. *Mox ut Pontifex cæpe-*

cæperit communicare populum in Senatorio, ſtatim Schola incipit antiphonam ad communionem, & pſallunt uſque dum communicato populo, etiam in parte mulierum, redit in Sedem, & repetito verſu quieſcunt &c.

Communionis autem talis erat ordo. Primò celebrans communicabat ſe ipſum, deinde, ſi aderant, Epiſcopos, vel Presbyteros ſimul cum ipſo Synaxim agentes: tum Diaconos, Subdiaconos, Clericos, Monachos, Diaconiſſas, Virgines, ultimo populum, primo Viros, poſtmodum mulieres. Celebrans in medio altaris, alii Presbyteri in circuitu, Diaconi retro altare, Subdiaconi & Clerici in limine Sanctuarii, reliqui extra Cancellos. Græci, Imperatori Sanctuarium ingredi permittebant: ſed Theodoſium, qui ex Græca conſuetudine eum ſibi locum aſſumpſerat, inde amovit Ambroſius, docens Purpuram Imperatorem facere, non Sacerdotem.

Communio ſub utraque ſpecie ab ipſis Eccleſiæ incunnabulis, uſque ad ſeculum XII. ſemper & ubique in uſu fuit, cum hac tamen differentia, quod omnes quidem ſub panis & vini ſpecie communicabant, etiam Laici & mulieres, cum ſolemni Myſteriorum celebrationi præſentes fuiſſent, ideoque de oblatione, ſive de oblatis participabant. Sed extra Sacrificium, & extra

tra Eccleſiam ſemper & ubique ſub unica tantum ſpecie, & quidem panis, communicabant.

Communio porro alia dicebatur *Laica*, alia *Peregrina*, alia *Eccleſiaſtica*.

Communionis eccleſiaſticæ tot erant ſpecies, quot ordinum gradus. Aliter enim inter ſe, & cum aliis Clerici minores, aliter Subdiaconi, Diaconi, Presbyteri, & Epiſcopi communicabant. Cum enim aliquis ob aliquod delictum Ordinis ſui munia exercere non poſſet, is Communione privari dicebatur, quia cum aliis, in his, quæ ſui ordinis erant, communicare, vetitum erat. Si autem perpetua depoſitione à ſui gradus honore removebatur, omne jus Communionis eccleſiaſticæ amittebat, & Laicos inter relegatus, ipſorum tantum communione fruebatur, ideſt extra Altaris ſepta, laicorum more.

Communio laica erat jus ſocietatis, & communicationis cum reliquis fidelibus in rebus tam eccleſiaſticis, quàm civilibus, Laicorum more; ex quo conſequens erat, ut Clerici ad eam damnati, & aliquando à gradu dejecti, in ordinem plebis redigerentur: unde fit ut communio Laica, quæ Laicis honor erat, Eccleſiaſticis eſſet dedecus, illis enim in pœnam irrogabatur.

Communio peregrina qualis fuerit, diſcrepant

inter ſe authores: communior tamen ſententia eſt tunc mulctatos fuiſſe clericos Comunione peregrina, quando in eo ſtatu, & loco collocabantur, in quo poni ſolebant clerici peregrini, ideſt, qui ſine litteris Commendatitiis, quas *Formatas* vocabant, nunc autem *Dimiſſoriales*, peregrinabantur, benigne tamen excipiebantur, ſumptibus Eccleſiæ alebantur, Clericorum tamen nullus cum illis, tamquam cum clericis communicabat, nec ullis Ordinis ſui muneribus fungebatur. Hujus communionis Peregrinæ meminit Agathenſe Concil. can. 2. *Contumacibus clericis, qui prioris gradus elati ſuperbia, communionem fortaſſis contempſerint, aut Eccleſiam frequentare, vel officium ſuum implere neglexerint, peregrina communio tribuatur, itaut cum eos pœnitentia correxerit, reſcripti in matricula, gradum ſuum dignitatemque recipiant.*

Communionis alterum genus erat in veteri Eccleſia, ſcilicet per Eulogias. Quid autem forent Eulogiæ, ſuo loco videbitur. Erat autem pro nunc panis, qui Conſecrationi ſupererat in particulas diſſectus, & in fine Miſſæ a Sacerdotibus illis diſtributus, qui ob aliquod impedimentum non poterant, aut parati non erant communicare.

Compagi, ab antiquis *Compaga*, ſeu *Compagia* vocabantur: ſunt autem *Sandalia*. In ordine

ne Romano pro *Calicis* accipiuntur, tit. de Ordinat. Epiſcopi. *Induunt Electum Compagos*, *Sandalia &c.* Horum uſus conceſſus fuit Dignitatibus Metropolitanæ Mediolanenſis.

Competentes erant illi, qui in fide rectè inſtructi Baptiſmum petebant. S. Auguſtinus ſerm. 116. de Tempore, *Primum Competentes iſti, quare hoc nomine vocentur, agnoſcant. Competentes dicuntur ſimul petentes, quomodo conſedentes, nihil aliud eſt, niſi ſimul ſedentes ... ideoque appellantur Competentes, ideſt gratiam Chriſti petentes*. Competentium meminit S. Ambroſius epiſt. 33. ad Sororem: *Poſt Lectiones, & Tractatum, dimiſſis catechumenis, Symbolum aliquibus competentibus in Baptiſteriis tradebam &c.*

Complenda ſive oratio ad complendum, eſt illa antiphona, & oratio, quæ poſt ſumptionem Sacramenti, manuumque lotionem dicitur a Sacerdote. *Finita antiphona ſurgit Pontifex cum Archidiacono, & veniens ad altare dat Orationem ad complendum*.

Completum; *Completorium*, poſtrema ex horis canonicis. *Recepto ſilentio nocturno, cum reverentia intrent oratorium ad Completum*. Ordo Converſat. Monaſticæ.

Concha: Olim ante fores Eccleſiarum ponebantur putei, ſeu fontes, aut Conchæ, ne Chriſtiani illotis manibus Templum adirent.

rent. Paulinus in Natal. feſt. S. Felicis.

Unde fluant pariter plenis cava marmora ſaxis.

Concha igitur genus eſt vaſis concavi. Finita Miſſa Sacerdos debet lavare manus juxta Udalricum l.v. c.30. propter calicem, & propter Corporale reportandum. Hujus ritus mentio in lib. 2. de Geſtis Sanctorum Rotonenſium, c. 1. *Accelera huc concham æneam, cum aqua, in qua lavant ſancti Sacerdotes manus ſuas poſt immolationem.*

Concilia Martyrum: Locus, in quo plurima Martyrum corpora ſepulta ſunt, ut notat Baronius in notis ad Martyrologium Rom.23. Jnnii, ubi ſic legitur. *Romæ S. Joannis Presbyteri &c. Corpus ejus a B. Concordio Presbytero juxta Martyrum Concilia ſepultum fuit.*

Conclamo, ſimul clamo, fortiter clamo. Conſuetudines Farfenſes loquentes de exequiis Monachorum hæc habent. *Duo fratres, videlicet Armarius, & unus ex aliis veniant & fleant juxta defunctum, conclament Kyrie eleiſon.*

Confeſſio hic non accipitur pro illa Sacramentali, quæ fit ad Sacerdotis aures, ideoque Auricularis dicta, ſed pro illa confeſſione, quam Sacerdos Miſſam celebraturus facit ad altaris

ris pedes, dicens: *Confiteor Deo omnipotenti &c.* Hujus Confeſſionis, qua omnes ferè Eccleſiæ utuntur, ſunt qui authorem faciunt Pontianum, alii Damaſum Pontifices. Varius fuit ejus ritus juxta Eccleſiarum diverſitatem ut videre eſt apud Card. Bona l. 2. c. 2. Rerum Liturgic. Ambroſiani addunt: *B. Ambroſio Confeſſori &c.*

Confeſſio: *Confeſſionem donare*; *Confeſſionem dare &c.* hic ſumuntur pro *Confiteor*, quod ad *Primam* & Completorium dicitur. Ordo Converſationis Monaſticæ. *Convenientes fratres ad Primam, dum completur ipſum offitium, ante Pſalmum quinquageſimum donent confeſſiones ſuas viciſſim, pariter ſupplici voto eorum certatim pro ſe orantes.* Crodegangus Metenſis Epiſcopus in ſua ad Canonicos Regula. *Poſt donent Confeſſiones ſuas viciſſim dicentes: Confiteor Domino, & tibi frater, quod peccavi in cogitatione, & locutione, & opere, propterea precor te, ora pro me.*

Confeſſio quoque accipitur pro loco ſubterraneo, ut plurimum ſubtus majus altare, ſeu pro ea parte Eccleſiæ, in qua Sanctorum corpora, vel aliæ Reliquiæ reconditæ ſunt. Baronius lib. de Rom. Pont. *In oratorio S. Crucis fecit Confeſſionem, ubi poſuit lignum Domini*: Anaſtaſ. Bibliot. *Fecit Confeſſionem B. Laurentii Martyris ex argento, penſantem libras centum*. Caſſiodorus epiſt. 3.

 Te-

Tenemus aliquid Apoſtolorum proprium, ſi peccatis dividentibus non reddatur alienum, quando confeſſiones illas, quas videre univerſitas appetit, Roma felicior in ſuis finibus habere promeruit. Scurolum communiter appellatur apud Romanos; ſumpta fortè denominatione ob loci obſcuritatem.

Confeſſor: Hæc vox apud veteres Scriptores pro Martyre accipiebatur, aut etiam pro illo, qui coram Judicibus publice catholicam fidem fuerat confeſſus. Nunc temporis autem ſub *Confeſſoris* nomine veniunt illi, qui ſancte viventes & morientes Sanctorum albo adſcripti ſunt.

Confeſſorum porrò feſtivitates, quo tempore in Eccleſia receptæ fuerint, cum priùs de ſolis Martyribus fierent, argui poteſt ex Calendario Frontonis, ante annos mille exarato; in quo nonniſi quatuor Confeſſores recenſentur, ideſt Martinus Turonenſis, Gregorius Magnus, Leo Papa, & Silveſter. Cum autem Martinus obierit, (juxta Baronium tamen) anno 402. temporis notam habemus, quo feſta SS. Confeſſorum agi cæperunt. Martino enim primus hic honor delatus fuit, in cujus honorem S. P. Benedictus in Monte Caſſino Oratorium extruxit.

Confeſſores etiam nominantur in illa oratione, quæ inter alias dicitur fer. 6. in Paraſceve, id eſt Oremus pro Acolytis, Exorci-

ſtis

ſtis & *Confeſſoribus*, qui autem ſint hi *Confeſſores*, nonnulli dubitant: eos autem Magri vult eſſe initiatos prima Tonſura, vel Cantorem, vel Pſaltem &c. & ad convalidandam ſuam hanc opinionem affert Can. 9. Concilii I. Toletani, ubi legitur. *Nulla profeſſa, vel Vidua abſente Epiſcopo, vel Presbytero, in domo ſua antiphonas cum Confeſſore ſuo, vel ſervo faciet.* In ead. quoque ſententia eſt Rives in Declaratione vocum difficilium in Hiſtoria Sacra.

Confirmo-Confirmare. Verbum hoc pluries uſurpatum in ordine Romano, & ab aliis Scriptoribus. Significat diſtributionem Sanguinis Chriſtifidelibus, poſt Corporis participationem. Hæc autem functio Diaconorum propria erat. *Ipſe Pontifex confirmatur ab Archidiacono in Calice ſancto: Recepto calice, Archidiaconus confirmat omnes Sanguine Dominico, quos communicaverit Pontifex. Archidiaconus tradit calicem Subdiacono, qui tradit ei pugillarem, eum quo confirmat populum*. Ordo Romanus.

Hoc autem munere fungebatur invictus Chriſti Martyr, & Levita Laurentius, quem ſic allocutum Xyſtum Pontificem dicit Sanctus Ambroſius lib. 1. Officiorum, c. 41. *Experire certe utrum idoneum miniſtrum elegeris: cui commiſiſti Dominici Sanguinis*

 con-

conſecrationem &c. Conſecrationem autem ſcriptum eſſe in antiquis tam editis, quam Mss. Codicibus, non *Diſpenſationem*, ut in vulgatis libris correctum eſt, firmiter aſſerit Card. Bona, Rer. Liturgic. l. 1. c. 25. Huic autem Lectioni nec formidandæ, nec corrigendæ, ſed omnino reſtituendæ, ut ipſe aſſerit; favet contextus, ſequitur enim: *Conſumandorum conſortium Sacramentorum: huic conſortium tui Sanguinis negas*.

Loquitur ergo de Conſecratione miniſteriali, non Sacramentali. Quare Petrus Bleſenſis epiſt. 132. ad Epiſcopum Londonenſem citata Ambroſii verba ſic explicat. *Nobis enim Diaconis conſecratio illius ſalutaris Hoſtiæ committitur, non ut conficiamus, ſed ut conficienti humiliter aſſiſtamus*.

Confractorium ritu Ambroſiano eſt illa antiphona, quam Sacerdos diviſa, fractaque Hoſtia poſt illa verba *Commixtio* ✠ dicit, poſt quam orationem Dominicam ſubdit.

Conſcientia, aſſenſus, notitia, participatio Innocentius III. ad Archiepiſcopum Piſanum. *Archiepiſcopos ad Concilium non vocabis ſine conſcientia Romani Pontificis*. Et Iſidorus lib. 2. de Eccl. officiis: *Presbyteros autem aut Diaconos non audeant ordinare præter conſcientiam Epiſcopi*. Tortorius lib. de Miraculis S. Benedicti, c. 14. refert

Hum-

Humbertum Monachum graviter Egrotantem admonitum à fratribus, quatenus ſui memor, Abbati, ſeu alicui Seniori propria confiteretur peccata, *& quidem de omni conſcientia ſua*, ideſt, quorum habebat notitiam.

Conſiſtentes erant de illorum pœnitentium claſſe, ſeu gradu, qui fidelium precibus, & ſacrificio uſque ad finem miſſæ aſſiſtebant: offerre tamen ad altare, ideoque & communicare prohibebantur: jus enim offerendi, ab illo communicandi indiviſum erat. Horum Sedes erat ab Ambone verſus Sanctuarium.

Conſultum, ſententia, votum, conſilium &c. *Quibus e xpletis ſpiritualium fructuum conſulta ſuſcipiens . . . per ejus vota, ſicut poſtulaverat, impleverunt*. Vit. S. Ausberti &c.

Contacium breve canticum, ſeu liber formulas ordinationum continens. Magri.

Conteſtatio. Hæc vox in aliquibus miſſalibus Præfationi præfigitur, quia in ea Sacerdos audita voce cleri, & populi, ſeu miniſtri aſſerentis. *Dignum, & juſtum eſſe Deo gratias agere*, conteſtatur veram eſſe hanc populi aſſertionem, & ſolemni gratiarum actione ſe, & fideles ad tremenda myſteria diſponit.

Converſus, *Converſæ*. Apud veteres Monachos ille dicebatur Converſus, qui a ſeculo ad con-

converſionem venerat Monaſticam profeſſurus vitam. Apud recentiores tamen hic frater laicus vocatur: & ſæpe in ritibus inferiores altaris miniſtri, ut Ceroferarii, thuriferarii &c. ex Martene in onomaſtico.

Converſæ porrò, quæ nam eſſent, & quale earum foret munus, me prorſus ignorare fateor, earum, tamen non rara mentio in Monachorum ritibus. Martene l.3.c.8. ex ordinario Tullenſi: *Hac Miſſa* [Nativitatis Domini] *finita, omnes Monachi & pueri Converſi & Converſæ in hac die Euchariſtiam ſumere debent*, & lib. 3. c. 23. *Sacriſta habeat alium calicem, & urceum cum vino, ut bibant Converſi, & Converſæ, qui Corpus Domini ſuſceperint*: & c. 16. *Diaconus tot hoſtias conſecrandas apponat, ut in ipſa die* (Paſchæ) *fratribus, qui non celebraverunt, Converſis, & Sororibus ſacra Communio ſufficiat*. Et idem precipitur pro feſto Aſſumptionis B. Mariæ Virginis, & omnium Sanctorum.

Circa annum Domini milleſimum ducenteſimum in Monaſterio S. Ambroſii Mediolani habitaſſe fœminas, quas *Converſas* vocabant, patet ex Puricello in Monum. ejuſdem Baſilicæ pag. 1159. *Et vidit, quod Cuſtodes ſimiliter deferunt Cruces ad corpora illorum, qui ſunt de Monaſterio, tam Abbatis & Monachorum, ſeu clericorum, quam converſorum, vel converſarum. Et*

illas

illas cruces ſpecialiter vidit deferri ad corpus Domini Amizonis Abbatis . . . Dominæ Taliæ converſæ, & Adelaxiæ converſæ. Item dixit: Se vidiſſe Cuſtodes Canonicorum portare Crucem intra Monaſterium ad corpus Abbatis, vel Monachi, vel converſi. vel Converſæ. Porro credibile eſt has ſorores, & has Converſas ſejunctim a Monachis habitaſſe, eo præſertim tempore, quo plures Humiliatorum domus tam virorum, quam mulierum, ſeu fratrum, & ſororum reperiebantur, in habitationibus tamen ſeparatis.

Cophinus. Tabernaculum. *Deinde idem Cardinalis debet incenſare altare, & Cophinum, in quo conſervatur Corpus Chriſti*. Davent. in Cæremon.

Copiatæ, clerici, ſeu alii dicti & *Laborantes*, quorum erat mortuos ſepelire: dicti *Libitinarii*.

Corda: Funis: Reſtis: *Levant quoque pannos ſuos, conſuetudinaliter . . . quos tamen non ſuſpendunt ad ſiccandum in corda*. Martene lib. 5. cap. 5.

Corona: Hoc vocabulo nuncupatæ fuerunt oblationes, ſeu hoſtiæ conſecrandæ, a rotunditate ſcilicet. S. Gregorius M. lib. 4. Dialog. c. 55. refert Presbyterum quemdam duos ſecum oblationum Coronas detuliſſe. Petrus Urbevetanus in Scholiis ad vitam Zephirini Papæ ait; Eum conſtituiſſe

tuiſſe, ut coronam conſecratam de manu Epiſcopi acciperet Presbyter, tradendam populo.

Corona Sacerdotalis, Tonſura, ſic dicta, quod in coronæ ſimilitudinem fieret. Ex hac porrò Tonſura orta fuit conſuetudo rogandi Epiſcopos per illorum Coronam. Hieronymus Epiſt. ad Auguſtinum, quæ eſt 26. apud eumdem Auguſt. *Fratres tuos Dominum meum Alypium, & Dominum meum Evodium, ut meo nomine ſalutes, precor Coronam tuam.* Ipſe quoque Auguſtinus ad Proculianum Epiſcopum epiſtol. 147. *Per Coronam noſtram nos adjurant veſtri, & per coronam veſtram vos adjurant noſtri.*

Coronæ autem nomine poteſt quoque intelligi Mitra, & ex ſupra relatis, & ex vita Sancti Goslini apud Bolland. 12. Febr. *Conſpicit itaque juſti, ac piiſſimi Patris epitaphium, corpuſque pallio, corona, quam Mitram dicimus, & baculo more majorum decenter tectum &c.*

Coronarum ſimiliter nomine veniunt illa eccleſiarum ornamenta, quæ ante altaria pendebant, & adhuc multis in Eccleſiis conſpiciuntur, quibus lampades, vel cerei appenduntur. Hiſce Coronis majoribus in ſolemnitatibus imponebantur cerei accendendi: Unde legitur in Udalrico lib. 1. de antiquis conſuetudinib. Cluniacen. c. 11.

Item

Item ſunt aliæ (feſtivitates) *in quibus coronæ accenduntur*. Et Statuta Lanfranci: *Accendantur duæ partes cereorum coronæ presbyteris*. Et ex Statutis Petri Vener. Abbatis Cluniacen. n. 52. *ſtatutum eſt, ut magnæ illæ Coronæ ex ære auro, argentoque elegantiſſimè compoſitæ, quæ in medio chori forti catena ſuſtentatæ dependent accenſi cerei non imponantur, niſi &c... in reliquis verò feſtivitatibus, quibus ſolet accendi machina illa ferrea, quæ vulgò Erga vocatur, pro illa lampadibus vitreis illuſtretur*.

Corona demum apud Monachos, eſt Monachalis Tonſura.

Corporale ſic dictum quia ſuper ipſum conficitur, & reponitur SS. Chriſti Corpus in Sacrificio Miſſæ, communi Ritu dicitur *Palla Corporalis*: ab aliis *Sindon*, *Palla linea &c.* In Ordine Romano vocatur *Palla Corporalis*: *Ubi Pallæ Corporales lotæ fuerint*.

Corporale, ſeu linteum, in quo involuta ſervabatur Euchariſtia, renovabatur in Cœna Domini, vetere combuſto, & ejus cineribus in piſcinam projectis, Lib. uſuum Ciſterc. cap. 21,

Corporale quoque apud Caſſinenſes unum ſemper ſervabatur in ſiniſtro cornu altaris; *ut ad manum poſſet eſſe contra periculum ignis, contra quod, ſi fortè contigerit, creditur*

à mul-

à multis, quia multum valeat expanſum. Martene lib.2. c.4. n. 16.

Corporatio: Sacerdos Græcus frangit Hoſtiam per medium in duas partes, & accepta una parte facit ex ea quinque particulas, & ponit in patena linea recta; habentque ſingulæ proprium nomen prima vocatur *Corporatio*, ideſt *Incarnatio*.

Cortina hoc ſub nomine veniunt vela illa, ſeu linaria, quæ ante portas Sanctuarii à Græcis appendi ſolent. Apud Latinos autem ſumitur pro illo velo, quod olim quadrageſimali tempore extendebatur ante Sanctuarium, quo Altare, Sacerdos, & Miniſtri eo tempore abſconderentur. Lanfrancus in Statutis: *Dominica prima Quadrageſimæ poſt Completorium ſuſpendatur Cortina inter chorum, & Altare.*

Idem præſcribunt liber uſuum recent. Ciſtercienſium, Cæremon. Benedictinum &c. Deponebatur autem in feria quarta majoris hebdomadæ ad illa verba cantavit *Emiſit ſpiritum* ſtatim demittitur Cortina magna totum altare cooperiens, & ſtatim habetur concio.

Credo in Deum, quòd præmittatur nocturnis vigiliis, ſimul cum Oratione Dominica, eſt recentioris inſtituti, cujus primam mentionem facit lib. uſuum Ciſtercienſ. *Dimiſſo offitii ſigno faciant ſolitam orationem ſuper miſericordias, id eſt Pater noſter, & Credo.*

Cre-

Cremia Sarmentorum. Fruſta ex lignis vitis combuſta. Conſuetud. S. Benigni: *Cineres vero hac die fratrum capitibus imponuntur. & ex induſtria fiunt de Cremiis Sarmentorum, qui etiam ſtudioſè mundantur, & cribantur, & benedicti conſervantur ab Infirmario, ut morientibus fratribus cum cilicio ſubſternantur.*

Crepitaculum, malleus ligneus, quo olim Monachi excitabantur, & hodie in uſu eſt in tribus tenebrarum diebus. *His adhuc dubitantibus, excubitor ad matutina Cantica excitat ligni pulſibus*. Leo Imperator in Panegyr. de S. Joanne. Tabula quoque mortuorum in Monach. ritib. nuncupatur, pulſari enim ſolet, cum Infirmus morti proximus eſt: Hanc porrò tabulam S. Humbelina S. Patris Bernardi Sorore animam agente, percuſſit Angelus, ut in ejus vita.

Crocha in Monachorum ritibus apud Martene Baculum Paſtoralem ſignificat, ſicut & *Croſſa*: *Præeuntibus ceroferariis & Capellano Croſſam, ſive Pedum ante eum nullo medio deferente*. Martene l. 4. c. 1. & infra: *Poſtremò Abbas ſine Croſſa cum Capellano ſubſequente*.

Crocea quid ſit, declarat Cæremoniale Roman. l. 1. c. 4. *Eſt autem Crocea genus chlamydis longa ad terram uſque ad imum, & circa collum rugoſa, in forma Capparum Prælatorum*

torum; *videmus cucullum*.

Crotalum lignum illud, quod Campanarum vice pulſatur tribus ultimis diebus majoris hebdomadæ. Miſſale Ambroſianum tit. de fer. 6. in Paraſceve. *Interim datur ſignum veſperarum cum crotalo, ſeu tabula lignea*. Ambroſiano ritu dictis tribus diebus, ſonantur Campanæ, & quidem in feria ſexta in Paraſceve uſque ad illa verba, quæ cantantur à Diacono *Emiſit ſpiritum*: & ſilent uſque ad ſequens Sabbatum uſque ad *Alleluja*.

Crucibolus, patera, ſeu ſcyphus, in quo ſignum Crucis inſculptum erat: *Offero etiam Refectoriario dicti Monaſterii ad uſum Præſidentis quotidie in refectorio ſcyphum meum deauratum, & per totam partem exteriorem barbaris vinitoribus ad dracones pugnantibus cælatum, quem Crucibolum meum ſolitus ſum vocare, quia ſignum Crucis per tranſverſum ſcyphi imprimitur interius*. Charta Vithlaphii Merciorum Regis pro Monaſterio Croylandenſi anno 833. apud Ingul. in hiſtoria Croylandenſi.

Cruſta: In Mss. Conſuetud. Cluniacenſium c. 52. tit. de obitu Fratris, & extrema Unctione hæc leguntur. *Quo facto lavat manus, & priùs in cinere confricat. Olim in Cruſtis ſiliginei panis iſtud fiebat*. Martene l. 5. cap. 8.

Cruſtu-

Cruſtula : In Concilio Toletano celebrato anno 663. Can. 6. hæc leguntur. *Ad Conventus noſtri agnitionem delatum eſt, quòd in quibuſdam Hiſpaniarum partibus quidam Sacerdotum .... de panibus ſuis uſibus præparatis Cruſtulam in rotunditatem auferant, eamque ſuper Altare, cum vino, & aqua pro ſacro libamine offerant.*

Crux inter candelabra collocari debet: Joannes enim Apocalyp. 1. 13. vidit *In medio ſeptem Candelabrorum aureorum ſimilem filio hominis*. Ideoque SS. PP. ex Bonaventura lib. de Myſteriis Miſſæ, ſtatuerunt ne quiſquam Miſſam agat, niſi in altari adſit Crucifixi imago.

Crux decuſſata erat illa, quæ duobus lignis æqualibus, & in tranſverſum diſpoſitis compacta erat, in hunc modum. X.

Crux commiſſa, duobus quoque lignis conſtabat, quorum unum longius erat, aliud brevius, & hoc longiori ſuper imponebatur. T

Crux immiſſa ſimiliter ex duobus fiebat lignis, quorum unum longius ſuper imponebatur alteri breviori, ita ut ſupereminceret in parté ſuperiori. ✠.

Crucem ſequi: ex Martene in Indice onomaſt. eſt Proceſſionem agere.

Cruces ferre ad corpora: cum Cruce funera, ſeu exequias, præcedere. *Cuſtodes Canonicorum deferunt Cruces ad corpora illorum, qui ſunt de Monaſterio. Puricellus pa.* 1159.

H *Crucem*

Crucem ſibi depingere. Crucis ſigno ſe ſignare *Quando debet recitare Evangelium, oſculatur Altare, ſingulas cruces ad ſequentia S. Evangelii in fronte, & in pectore ſibi depingit*. Martene l. 2. c. 6.

Cruciculas veloces, Cruceſque communes idem Martene loc. cit. memorat. *Ad Pax Domini ſit ſemper vobiſcum tres veloces cruciculas faciens: Ad Sanctificas, tres communes cruces facit*.

Crucem imprimere ideſt ſigno crucis ſignare. Ibidem: *Cum dicit Honor & gloria, extra calicem in ſummitate ipſius duas cruces imprimit* Bursfeldenſes. *Sacerdos accedens ad Altare impreſſo ſigno crucis labio illius, ipſum oſculatur. Crucem imprimit Altari, ipſum oſculando*. Et Caſalinus. *Sacerdos Altare in labio, ſignando illud deoſculabitur*. Talis autem ritus adhuc obſervatur in Mediolanenſi Eccleſia ut ex ejus Rubricis.

In *Cruce incenſare*. Crucis ſignum facere cum thuribolo ſupra rem, quæ thure adoleri debet. Martene l. 5. c. 10. *ſacerdos incenſat Altare majus in cruce, ſimiliter corpus defuncti in cruce, a capite incipiens*.

Crux pectoralis ſic appellata, quia ante pectus pendet, debet autem continere Reliquias Sanctorum, A Græcis *Encolpion* dicitur.

Cubicularius Cappellanum quoque ſignificat, ideſt illum, qui curam Oratorij, ſeu Eccleſiæ habet. *Hic etiam conſtituit & addidit*

ſupra

ſupra ſepulcra Apoſtolorum ex Clero Romano cuſtodes, qui dicuntur Cubicularij. Anaſtaſius in Leone, ex quo deduci poteſt.

Cubiculum etiam accipi pro oratorio, vel capella. *Hic ſepultus eſt in Cæmeterio Priſcillæ, cubiculo claro* Anaſtaſius in Marcello.

Cucuma: Cucumellum. Vas ex quacumque materia pro conſervandò vino & aqua ad uſum Sacrificii. *Calices duo aurei, item calices ſex Argentei, Cucumellum unum*. Baronius apud Magri. Et S. Ambroſius ſerm. 9. *Dii aurei, ex quibus cucumæ melius fiunt ad uſus hominum*.

Culpus: Ictus alicui rei impactus. *Prior det modicè culpos in ſcilla tribus vicibus*. Conſuetud. S. Benigni.

Cuphia apud Lexicographos, aliquando accipitur pro Mitra, aliquando pro pileolo, quem geſtabant eccleſiaſtici ad aures protegendas. *Eccleſiaſtici pileolos ſeu Cuphias geſtant in capite, dum aſſiſtunt altaribus*. Albin. Flaccus de divin. offit. c. 37.

Cupa ſporta viminibus contexta. *Juſſitque antecedere Cruces, cum cereis & thuribulis, cupamque ſuam & peram*. Lib. Miraculor. S. Colombani. *Cupa* quoque appellatur pars illa Calicis, in qua conſecratur, & Sanguis Chriſti conficitur.

Curſus: tota ſeries divini offitii quotidie ab Eccleſiaſticis recitandi: *Curſum veſtrum horis certis decantate*. Ordo Roman. & cap. 28.

Monachor. Sangallenſium : *ut poſt omnes curſus in Eccleſia illud ſignum expectent*.

Cuſtos; Significationes multiplices ſortitur hæc vox; pro ratione rerum quæ cuſtodiuntur. Dicitur enim Cuſtos Vaſorum Sacrorum, Paramentorum, Bibliothecæ &c. Per honorificum autem fuiſſe in Hierarchia Ambroſiana Cuſtodis offitium, ex eo patet, quod Eribertus de Antimiano, qui poſt Arnulphum ſecundum Mediolanenſem rexit Eccleſiam, anno milleſimo ſeptimo Subdiaconus erat ejuſdem Eccleſiæ, & ſimul Cuſtos S. Vincentii apud Canturium, in cujus Eccleſiæ Confeſſione repertus fuit lapis, cujus aliqua tantum verba refero ad rem facientia, *ſexto Nonas Julii Tranſlatio S. Adeodati, & Dedicatio iſtius Eccleſiæ, & ibi requieſcunt B. M. Eccleſiius & Manfredus Presbyteri, ſeu Savinus Diaconus, qui fuerunt inventi juxta ſepulcrum S. Adeodati Anno Domini* 1007. *Indict. V. tempore Domini Ariberti de Antimiano, Subdiacono S. Eccleſiæ Mediolanenſis, & Cuſtodis iſtius Eccleſiæ, ſeu tempore Henrici Regis*. Puricell. loc. cit. pag. 337.

Cuſſinus, Cuſinus, eſt pulvinus, ſeu pulvillus, ſeu lectricium, cui Miſſale ſuperponitur.

Cymbalum: Tintinabulum, Scilla, Signum &c. *Cum audierint Cymbalum ordinate, & ſine ullo ſtrepitu feſtinent*, Ordo Converſationis Monaſticæ.

Cymbi-

Cymbilia: Vide Cemelium, Cimiliarchia.

D

DAlmatica ex S. Silveſtri inſtitutione eſt proprium Diaconorum indumentum, cum antea, teſte Alcuino, Colobiis, ſive tunicis, cum manicis ad cubitum tantum pertingentibus uterentur. In Dalmatia primum inventæ ſunt, unde & nomen acceperunt, & illinc Romam tranſlatæ. Erant autem Dalmaticæ talares, ſericæ, albæ, auro ornatæ, pſagulis, ſeu clavis ex purpura aſſutis diſtinctæ? *Dalmatica a Domini inconſutili tunica, & Apoſtolorum colobio eſt mutuata, eſt veſtis candida, manicata, duas lineas coccineas ante & retro habens, & tramites purpureos*. Gemma c.201. Nunc autem Dalmaticæ colores variantur pro ratione feſtivitatum; varia earum nomina ſuo loco videbimus.

Dalmaticam majorem, & minorem enumerat ordo Romanus inter indumenta propria Epiſcoporum. Minor erat illa, quæ prius induebatur, manicas enim ſtrictiores habebat, ad differentiam illius, quæ ſecundo loco veſtiebatur, & Laxior eſſe debebat, & ideo Major nuncupata, ſive tales dicantatur eo quod minor ſit Subdiaconi, major autem Diaconi.

Dalmaticas albas induebant Diaconi, & Sub-

diaconi Baſilicæ Ambroſianæ Mediolani pro recipiendo Archiepiſcopo in die Palmarum. *Abbas S. Ambroſii debet eſſe ibi præparatus & indutus Pluviali albo, cum Diaconibus, & Subdiaconibus ſuis indutis Dalmaticis albis*. Puricellus pag. 98.

Dare confeſſionem, vide Confeſſionem donare, & adde ex Martene lib. 3. c. 22. *data confeſſione, ceſſatiſque ſignis, dicitur Gloria in excelſis*. Et ex Conſuetud. S. Germani *ſigno Completorii pulſato agatur Oratio, qua finita, dato ſigno a Priore invicem ſibi dent confeſſiónes, ſalutare remedium &c.*

Daſium, Tegimen, umbraculum, Baldachinum, Gallicè *un dais*. Conſuetudines S. Germani *Conventus aſcendet ad menſas, ſed non ſedebit, quouſque Prior ſederit ad Daſium, & ſederit ſuper ſedem. Si vero Abbas non fuerit ad collationem, conventus non erit ſuperius ad menſas, ſed ſtabunt inferius, donec Abbas tranſierit, & ſederit ad Daſium ſupradictum*. Et Martene lib. 3. c. 24. qui loquens de Anniverſario Childeberti Regis Chriſtianiſſimi, in Eccleſia S. Germani Pariſienſis inter alia hæc habet. *In refectório autem debent poni duplices mappæ, duplicem pittantiam: de clarato autem quilibet habebit unam juſtitiam, & duos gaſtellos, & ponetur ad Daſium pro Rege defuncto panis, vinum, pittantia &c.*

Data-

Datarus: ſeu *Datarum*. Inter Capitulares veterum Monachorum actus feriæ quintæ in Cœna Domini, primus erat Martyrologii lectio, in qua præmiſſa lectione diei, Lunæ &c. annuntiabatur Paraſcevæ ſeu Paſſio Domini N. J. C. quod ſignificat ordinarium Caſſinenſe his verbis: *Finita Prima abſolvatur Capitulum: Lector autem dicto Dataro, & Luna, adjungat: Paraſceve: Dominus Noſter Jeſus Chriſtus crucifixus eſt.*

Decanus, dignitas eccleſiaſtica, & præcipuè in Hierarchia Ambroſiana: *Decani* quoque erant inter Monachos, qui decem Monachorum curam gerebant ex Regula S. Patris Benedicti.

Decumanus. Alios inter Eccleſiaſticos ordines, quos numerabat Ambroſiana Hierarchia, erat ille Presbyterorum, qui vocabantur Decumani, & cum ferula incedebant, quos tamen D. Carolus ſuppreſſit. Horum mentio pluries apud Puricellum, & præcipue pag. 1037. *Item dixit, quod conſuetudo talis eſt Mediolanenſis Eccleſiæ, quod Decumani omnes, aut pars major, qui ſunt de numero centum &c.* & infra: *Vidi Dominum Algiſium Archiepiſcopum corrigere illos, qui ſunt de numero centum &c.*

Decuria: apud veteres Monachos ſumebatur pro Collecta, ſive Oratione; vel Commemoratione: *Lyrenſes tres faciebant com-*

memorationes .... in ſecundo autem additur & quarta, & ad Capellam decuria quinta, Deus cujus miſeratione &c. immò ſi neceſſe eſſet & ſexta, vel pro pluvia, vel pro ſerenitate &c. Martene lib.3.c.iij.

Decuria ritu Ambroſiano eſt diviſio Pſalterii in binas hebdomadas: in prima enim hebdomada, dicitur Decuria una, ſecundaque in alia.

Deus in adjutorium meum intende S. P. Benedictus fuit primus, qui horas canonicas ab hoc verſu inchoandas inſtituit, quem poſtea Ritum univerſalis Eccleſia recipiens comprobavit.

Depoſitio, dies natalis, ſeu obitus Sancti alicujus, vox uſitata in Martyrologiis.

Diaconia: Baſilicæ deſtinatæ pro ſeptem Eccleſiæ Romanæ Diaconis. Anaſtaſius in Stephano.

Diaconicum: *Diaconion*: *Diaconium*: ideſt locus Eccleſiæ proximus, in quo Epiſcopus pellegrinos recipiebat. Significabat etiam in quo indumenta, vaſaque Sacra conſervabantur. *Educitur è Diaconico & Diacono ipſum precedente, & deducentibus Presbyteris duobus per portam Templi dexteram*, Simeon Theſſalonicen. deſcribens comitatum Epiſcopi Græci ſacris veſtibus induti, uſque ad Altare.

Diaconiſſa. De iltis diffuſe agit Cabaſſutius in Notitia eccleſiaſtica. Illarum autem primum

mum oſſitium erat cura januarum Sanctorum veſtibulorum, ideſt illius partis Eccleſiæ, per quas ſolæ ingrediebantur mulieres. Ignatius epiſt. 12. ad Antiochenos: *Saluto in Chriſto Diaconiſſas ſacrorum veſtibulorum cuſtodes*. Ad ipſas pariter ſpectabat eleemoſynarum diſtributio inter fæminas, eaſque baptizandas inſtruere, & invigilare, ne qua hora veſtibus exuebantur ad baptiſmum vel baptizatæ in vertice à Sacerdote perungebantur, quidquam præter decorum aſpectui, vel contactui Sacerdotis occurreret: ideoque obviam ibant oculorum illecebris opponendo linteos, ipſæque reliquas unctiones in toto corpore proſequebantur. Illarum etiam erat Offitium miniſtrare ægrotis,ut ex Hieron.Epiſt. ad Nepotianum: *Multas anus nutrit Eccleſia, quæ & offitium præbeant, & beneficium recipiant miniſtrando, ut infirmitas tua fructum quoque habeat eleemoſynæ*.

Diaconiſſa viduæ juxta Apoſt. 1. Timot. 5. eligi debebant non minus ſexaginta annorum, nec bigamæ. Tertullianus lib. de velandis Virginibus, de Diaconiſſis ſcribit. *Ad quam Sedem præter annos ſexaginta non eliguntur*. Et S. Hieronymus in cap. 6.: *Nec Eccleſiaſticis vidua ſuſtentatur alimentis, niſi quæ ſexaginta annorum eſt, & maturitatem habet pariter morum, & ætatis*.

Diaco-

Diaconiſſarum etiam habitus a ſeculari diſtinguebatur, ut ex Can. 14. Concil. 4. Carthaginen. *Viduæ, quæ ſe devoverunt Domino, & veſte Laicali abjecta ſub teſtimonio Epiſcopi, & Eccleſiæ in religioſo habitu apparuerint &c.*

Diaconiſſæ quoque benedicebantur; illiſque manus impoſitio fiebat, non quidem Sacramentalis, ſed purè cæremonialis, ex Cabaſutio. Diaconiſſarum porrò quotidie creſcentibus vitiis, & decreſcente pietate, & ſimul conſuetudine defferendi baptiſmum in provectiorem ætatem, ipſarum quoque exoleſcere cæpit miniſterium; adeoque de illis abolendis Concil. Arauſicanum I. ſub Leone I. ſtatuit: *Diaconæ omnimodis non ordinandæ: Si quæ jam ſunt, benedictioni, quæ populo impenditur, capita ſubmittant.* Et Concil. ſub Hormiſda, c. 21. *Viduarum conſecrationem, quas Diaconas vocitant, penitùs abrogamus*, & Synod. 2. Aurelianen. canon. 18. *Placuit etiam, ut nulli poſtmodum feminæ Diaconalis benedictio pro conditionis hujus fragilitate credatur.*

Diaconiſſarum aliquod adhuc ſupereſt veſtigium in Metropolitana Mediolanenſi: ibi enim, & ubicumque Archiepiſcopus Pontificaliter celebrat, in Miſſis cantatis, nonnullæ fæminæ, ætate provectæ, habitu particulari indutæ, panem & vinum pro Sacrifi-

cio

cio offerunt, aliaque præſtant, de quibus ſub Tit. Veglones Vegloniſſe.

Diaconus. Diaconorum Ordo in lege Evangelica ſumendus eſt ex Act. Apoſt. c.6. quando Apoſtoli ſeptem viros elegerunt, & orantes illis manus impoſuerunt. Quo exemplo in Concilio Neocæſarien. can. 15. ſancitum legitur: *Diaconi ſeptem eſſe debent, etiamſi magna ſit civitas*. In eorum prima ordinatione, manuumque impoſitione duplex illis miniſterium collatum fuit; ſcilicet Sacrificio aſſiſtendi, & bona Collegio Apoſtolico collata pauperibus diſtribuendi. Olim in eorum ordinatione, manus Chryſmate ungebantur, ut docet Menardus in Notis ad Lib. Sacramentorum Sancti Gregorii Magni, & ex antiquo Pontificali, nec non ex epiſtol. Nicolai I. ad Grodulphum Bituricenſem Archiepiſcopum. Eorum porro offitia, munera tam vetera, quam nova vid. apud Bona, Hallier, Morinum &c.

Dicerion. Inſtrumentum ſacrum, quo Græci in Sacrificio Miſſæ utuntur, eſt Cereus biſulcus, quem ſæpe celebrans præ manibus habet, & ex eo populo frequenter benedicit.

Dicterium: Ambo: Pulpitus &c. ſic dictum, quia ex eo dicuntur Evangelia &c.

Dies Aliturgici apud Græcos ſunt omnes Quadrageſimæ dies, quibus Præſanctificatis

utun-

utuntur, exceptis Sabbatis, Dominicis, & die Annontiationis. Dicuntur autem *Aliturgici* ideſt *ſine Miſſa*. In Mediolanenſi porro Eccleſia, in ſolis feriis ſextis Quadrageſimæ, etiamſi in illis incidat Annontiationis feſtum Miſſa non celebratur. Sabbati diem Alexandriæ & Romæ Aliturgicam fuiſſe, habemus ex Socrate l. 3. hiſt. Eccl. c. 21. *De Synaxi variæ conſuetudines ſunt: nam quamquam omnes ubique in orbe terrarum Eccleſiæ ſingulis ſeptimanis vertentibus die ſabbati Myſteria celebrant, Alexandrini tamen & Romani ex antiqua traditione iſtud facere renuunt*: Alexandrini & feriam quartam, & ſextam addebant ex eodem Socrate. *Alexandriæ, quarta feria, & ea, quæ dicitur Paraſceve & leguntur Scripturæ, & Doctores eas interpretantur, omniaque quæ ad Synaxim pertinent adminiſtrantur, præter Myſteriorum celebrationem*, cui & adſtipulatur Nicephorus Calliſtus lib. 12. cap. 24. Dies quoque Aliturgici in Romana Eccleſia erant fer. 6. in Paraſceve, & Sabbatum ſanctum, qua die licet nunc Miſſa celebretur, ea tamen dicebatur in nocte Reſurrectionis. In Quadrageſima quoque officio Miſſæ caruit fer. quinta, uſque ad Gregorium II., in cujus Vita ſcribit Anaſtaſius: *Hic quadrageſimali tempore, ut in quinta feria jejunium atque Miſſarum Celebritas*

britas fieret in Eccleſiis, quà non agebatur inſtituit &c. Certum quoque eſt, ex Bona lib. 1. c. 17. in antiquis Sacramentorum libris Lectionariis & Calendariis nullam inveniri Miſſam & Evangelium tam in quadrageſima, quam extra per totum annum feriæ quintæ aſſignatum, niſi poſt Gregorium II. in Quadrageſima tantum, & octav. Paſchæ: vid. cit. Card. Bona.

Dies liturgici ſunt dies illi, quibus ab uno ſacerdote plures miſſe celebrantur, ut in præſens in die Nativitatis Domini. An autem & alii fuerint dies, ſub voce *Miſſa*, videbitur.

Dies Ramolivæ. Dominica Palmarum. *ipſa die Ramolivæ Abbas cum Monachis cantat Miſſam ſuam* Puricell. Loc. cit. p. 1134. & infra: *Item dicit, ſe interfuiſſe proceſſioni Ramolivæ* & pag. 1072. *Teſtatur, quod portavit Crucem obviam Archiepiſcopo, & ad Sanctum Michaelem die Ramolivæ*.

Dies feſtus pro Imperatore. Hujus diei feſti cit. Puricellus mentionem facit pag. 1070. *Item teſtatur ſe vidiſſe Zaninum ſcartabiam portare Crucem ante Abbatem Ambroſium in die feſti, quod celebratur pro Imperatore Federico, & filio ejus Anrico .... Scartabia portavit Crucem pro feſto, quod celebrabant pro Imperatore Federico .... In die proceſſionis, quæ fiebat ad honorem Federici Imperatoris, & ejus filii,*

Dies ſolis, ideſt dies Dominicus, ut ex Juſtino Martire Apologia ſecunda, dicente, hoc die fieri omnium conventum, legique ſcripta Apoſtolorum, & Prophetarum, & ab eo, qui præſidet, Orationem haberi, qua populum inſtruit.

Dies Cœnæ Domini: dies Panis, dies Lucis, dies Indulgentiæ, dies Natalis Euchariſtiæ vocatur feria quinta majoris hebdomadæ.

Diapſalma: Pauſa, ſeu intervallum in recitatione Pſalterii: *Legimus in* 49. *Pſalmo ſub ſecundo diapſalmate Spiritum ſanctum dixiſſe: peccatori autem dixit Deus*: Optat. Milev. lib. 4.

Dipnon à Græcis vocatur divina Liturgia, ideſt *Cæna*.

Diptycha, ſunt tabulæ, quæ duas habent plicas. Diptycorum autem tria erant genera. Primum erat peculiare Epiſcoporum, qui illam rexerant Eccleſiam, dummodo ſanctitate claruiſſent. Secundum illorum ſeu vivorum, ſeu defunctorum, in quibus eorum deſcribebantur nomina, qui adhuc viventes dignitate aliqua, vel beneficiis illi Eccleſiæ collatis coſpicui, aliove titulo benemeriti erant. Tertium erat Mortuorum, qui in catholica communione deceſſerant. Quod autem ad primum genus ſpectat, pro ſolis Epiſcopis cum ſanctitatis opinione vita functis, talis inſcriptio ſpeciem quamdam Canonzationis habebat.

Sacra-

Sacrarum tabularum recitatio deprædicet eos, qui ſanctè vixerunt, & ad ſtudioſæ vitæ perfectionem conſtanter pervenerunt. Dionyſ. in Theor. c. tertio. Erat autem pœna gravis, & ſumma ignominia è dipticis deleri: ab illis enim ſoli ſchiſmatici, hæretici, & excommunicati expungebantur; quare Anaſtaſ. in Agathonem. *Abſtulerunt de Diptycis Eccleſiarum nomina Patriarcharum.* Hæc autem Diptyca legebantur inter Miſſarum ſolemnia in primo *Memento*, ſeu commemoratione pro vivis ad illa verba, ſignata N.N. In altera parte Tabellæ ſcripta erant nomina defunctorum, & recitabantur in altero memento. *Poſt illa verba, quibus dicitur;* In ſomno pacis, *uſus fuit antiquorum, ſicuti etiam uſque hodie Romana agit Eccleſia, ut ſtatim recitentur ex dipticis nomina Defunctorum &c. Alcuin. de celebrat. Miſſ.*

Directorium Chori. Liber in quo continentur, quæ in Choro ſunt dicenda, quo ritu, quibus cæremoniis &c.

Diſcon. Quam Latini Patenam vocant, hanc Græci *Diſcon* nominant.

Diſcus, vas magis cavus & capacius Patena, ne panis, aut micæ Sacramenti excidant. *Diſcus lectica eſt, in qua Corpus Domini a Sacerdote & Diacono componitur, qui ſunt Joſeph & Nicodemus.* S. Germanus in Theoria.

Diſpa-

Diſparo: diſparare, ornamenta auferre, tollere &c. *Circumciſio Domini celebratur ſicut una de ſuperioribus feſtivitatibus, excepto quod aula Monaſterii non ornatur, quæ quinta Dominicæ Nativitatis die diſparari debet*. Lanfranci ſtatuta.

Dominica, dies Domini, dies lucis, dies panis &c. a PP. vocatur.

Dominicas totius anni hoc pacto enumerat, ac diſtinguit S. Romana Eccleſia, ideſt.

Dominicæ Adventus quatuor, poſt quas aliæ uſque ad Dominicam primam poſt Epiphaniam, à qua incluſivè uſque ad Septuageſimam ſex aliæ numerantur, poſt quas Sexageſima, Quinquageſima, & Quadrageſimæ Dnminicæ ſex. Dominica Reſurrectionis, poſtquam Dominicæ quinquæ uſque ad Aſcenſionem: Dominica infra octavam Aſcenſionis, Dominica Pentecoſtes, & poſt illam Dominicæ vigintiquatuor, uſque ad Adventum.

Dominicarum autem anni diverſum ſervat ordidinem Mediolanenſis Eccleſia, videlicet.

Dominicæ Adventus ſex, quarum poſtrema dicitur, De *Incarnatione Domini*, in qua binæ aſſignantur Miſſæ. Dominicæ poſt Epiphaniam ſex. Dominicæ Septuageſimæ, Sexageſimæ, Quinquageſimæ.

Dominica prima, dicta in capite Quadrageſimæ.

Dominica 2., dicta de Samaritana.

Domi-

Dominica 3. quæ dicitur de Abraham.
Dominica 4. appellata de Cæco.
Dominica 5. nuncupata de Lazaro.
Dominica Palmarum.
Dominica Reſurrectionis.
Dominica prima poſt Paſcha, dicta in *Albis depoſitis*.

Dominica Mediana, apud veteres, erat Dominica in paſſione Domini: ut apud Martene lib. 3. cap. 11. num. 26. Cur autem ab hac Dominica non amplius dicatur Gloria Patri ad Reſponſoria &c. ad Introitum &c. hanc rationem afferunt Conſuetudines Grandimontenſes, c. 15. *Quia in Dominica in Paſſione Domini incipit Eccleſia recitare ignominiam paſſionis Chriſti; & gloria Chriſti cum ignominia Paſſionis ejus dicenda non eſt congruè*.

Dominica media omninò diverſa erat, à Dominica Mediana, ut ex ſequentibus: erat enim Dominica quarta Quadrageſimæ. quaſi enim mediat inter omnes jejunii dies. *Sunt præterea in anno quinque Dominicæ, quæ præ cæteris paulò feſtivius celebrantur, ... quarum prima eſt Dominica Septuageſimæ, Dominica I. Quadrageſimæ, & media Dominica*. Conſuetudin. S. Benigni: & illæ S. Germani à Pratis: *Dominica in medio Quadrageſimæ, qua canitur Lætare*. Et Conſuetud. Compendienſes. *Sabbato mediæ Quadrageſimæ parabi-*

rabitur Eccleſia, *& ſonabit Claſſicum*. Ritu Ambroſiano hæc Dominica vocatur de *Cæco*: in illa enim legitur Evangelium cœci nati: ingreſſa autem incipit: *Circumdederunt me gemitus mortis &c.*

Dominica Lætare, quarta Quadrageſimæ, ſic appellata quia introitus Miſſæ illius Dominicæ incipit *Lætare Hieruſalem*, dicta, etiam.

Dominica panis, Evangelium enim de multiplicatione panum in ea legitur.

Dominica Judica me: Dominica Paſſionis. Lib. Uſuum Ciſtercien. *Sollicite providcatur, ut ante Dominicam, qua canitur offitium Judica me Deus &c.* Hæc Dominica ritu Mediolan. dicitur de Lazaro, cum in eà legatur Iſtoria Lazari reſuſcitati. Ingreſſa hæceſt. *Videns Dominus ſororem Lazari ad Monumentum, lacrymatus coram Judæis, exclamavit: Lazare veni foras, & prodiens ligatis manibus & pedibus ſtetit ante eum, qui quatriduanus fuerat mortuus.*

Dominica nova à Græcis dicitur *Dominica in Albis*; in ea enim deponebantur albæ veſtes.

Dominica etiam in Albis depoſitis ritu Ambroſiano nuncupatur prima Dominica poſt Paſcha, & in Sacramentar.o.

Dominica poſt albas: in illa enim Dominica, ſive Sabbato præcedenti Neophyti albas veſtes deponebant.

Dominica de Roſa erat Dominica poſt Aſcenſionem

nem, in qua ex Tholo S. Mariæ ad Martyres Romæ proijciebantur Roſæ, ad prænotandum adventum Spiritus Sancti. Durandus lib.6.c.107. *Tum etiam ex alto ignis proiicitur .... & etiam flores varij, ad denotandum gaudium & diverſitatem linguarum.*

Dominica excarnaliorum. Vide *Carnis privium*.

Dominica Palmarum, in ea enim Palmæ, ſeu Olivæ benedici ſolent, proinde etiam dicta *Dominica florum Hoſanna*, *Paſcha petitum*. Dicebatur etiam *Sabbatum S.*, ut in lib. 3. de geſtis Sanctorum Rotonenſium, c. 1. Vide Martene lib. 3. c. 12. n. 1.

Dominica in Brandonibus: Dominica prima Quadrageſimæ. Conſuetud. S. Germani apud Martene: *Dominica in Brandonibus feſtum in albis de quinque cereis*. Vide ſupra *Brandones*.

Dominica Sanctarum. Tertia Dominica poſt Paſcha, in qua Græci celebrant feſtum ſanctarum mulierum, quæ venientes ad ſepulchrum, ut ungerent Corpus Jeſu, illud non invenerunt. Ex Tipico S. Sabbæ.

Dominicale. In veteri Eccleſia hoc erat diſcrimen viros inter, ac Mulieres in ſuſceptione Euchariſtiæ, quod Viri nuda manu, mulieres vero ſubjecto linteolo illam accipiebant. Porro linteolus iſte, *Dominicale* vocabatur: *Non liceat mulieri nuda manu Euchariſtiam accipere*. Concil. Antiſſiodo-

ren. can. 36. Can. 42. *Unaquæque Mulier, quando communicat, Dominicale ſuum habeat: quodſi non habuerit, uſque ad alium diem Dominicum non communicet.*

Dominicum Sanctum: Dominica Palmarum: *Dominico Sancto ad Vigilias claſſicum ſonet ad excitandos fratres.* Uſus Beccenſes.

Dominicum, ideſt Miſſa: eſt enim functio maxima, quæ agitur, ex Chriſti inſtitutione, & ex Eccleſiæ præcepto. *Numquid ergo Dominicum poſt cœnam celebrare, debemus, ut Myſticum calicem frequentandis Dominicis offeramus?* Cyprianus epiſt. 36. ad Cæcilium: & lib.de ep. & eleemoſyn. *Locuples es, & dives, Dominicam celebrare te credis, quæ corbonam omnino non reſpicis, quæ in Dominicum ſine ſacrificio venis.* Et in actis S. Saturnini. *Chriſtiani ſumus, & ſine Dominico eſſe non poſſumus. Dominicum cum fratribus celebravi.*

Dominicum quoque pro Templo ab antiquis uſurpatum fuit; cujus nomenclaturæ rationem reddit Euſebius orat. de Laudibus Conſtantini, cap. IV. *In urbibus ac pagis fana ac delubra in honorem unius omnium Regis, ac Domini dedicavit, unde etiam Doni vocabulo honorata ſunt . . . ab eo quippe Dominica appellantur.*

Dorſale, *Dorſalia*, *Doſſalia*, ſunt panni in Eccleſia, ſeu in choro pendentes a dorſo Clericorum, aliàs Aulæa, ſeu Tapetia. Durand.

rand. lib. 1. Rational. c. 3. n. 23. Apud Pariſium legitur, quod Richardus Abbas Eccleſiæ ſuæ dono dedit *Doſſale unum*, ſive *Tapetium* in quo paſſio S. Albani figuratur. Et Udalricus l. 1. c. 11. *In choro duo dorſalia, & ſex in præsbyterio ſuſpendantur*, & infra, *Tota Eccleſia à fine uſque ad finem dorſalibus repleatur*.

Doxologia magna à Græcis nuncupatur Hymnus Angelicus, ideſt *Gloria in excelſis &c.* & ab illis in Matutinis, & Laudibus recitatur.

Doxologia quoque dicitur SS. Trinitatis glorificatio ideſt: *Gloria Patri, & Filio &c.*

Draco, Dracones portatos fuiſſe in proceſſionibus, patet ex veteri Caſſinenſium ordinario, ſeu Calendario relato a Martene loc. cit. lib. 3. c. 12. & quidem in Dominica Palmarum: *Præeunt Vexilla, & Draco*. In die Cœnæ Domini, l. 3. c. 13. *Pergunt ad oſtium Eccleſiæ, ferentes haſtam, cum imagine ſerpentis*. Et cap. 2. in die quoque Aſcenſionis. *Præeuntibus vexillis, & Dracone*. In Rogationibus delatos quoque fuiſſe dracones, & ſerpentes, innuit Sacerdotale, c. 4. *Poſtea ſequuntur vexilla, ſi portanda ſunt. Deinde portentur ſerpentes & dracones ſuper perticam, & maximè in Rogationibus* & alibi: *in aliquibus Eccleſiis ſolent portari Dracones & lupi ſuper porticas, ad denotandum cauſam, quare in-*

ſtituta fuerit proceſſio. Alicubi portabantur ſubter crucem, ad denotandam victoriam de Dracone infernali reportatam. *Labarum, quem dicunt Draconem, in ſpeciem crucis Dominicæ.* Joan. de cultu Imaginum.

Duodecima, Veſperarum hora, eo quod hora duodecima diei cantaretur. *Prima debet ſic dici, quomodo duodecima, quæ dicitur Veſpera.* Magiſter Reg. c. 34.

E

E*Ccleſia* ex communi loquendi uſu idem ſignificat, ac Templum: primis tamen ſæculis non Templi, ſed Eccleſiæ nomine utebantur fideles. Templa enim tunc vocabantur ædificia ingentia, in quibus animalia Idolis immolabantur. Quare Hieronym. epiſt. ad Ribarim adverſus Vigilantium: *Mortuo cadaveri, atque polluto præbebant excubias, ut poſt multa ſecula Dormitantius ſomniaret, imò eructaret immundiſſimam crapulam: & cum Juliano perſecutore Sanctorum Baſilicas aut deſtrueret, aut in Templa converteret.*

Eccleſia Hiemalis, Eccleſia æſtiva. Ad hæc uſque tempora frequens eſt harum Eccleſiarum mentio in Miſſalibus, & Liturgicis libris Ambroſiani ritus. Erant autem ambæ Matrices, iu quibus Clerus Synaxim agebat, æſtivo tempore in una, hyemali vero

ro in altera. In rubricis Dominicæ ſextæ Adventus. *Miſſa in Eccleſia Hiemali*. In die S. Paſchæ *Miſſa pro baptizandis in Eccleſia Hyemali*. Hyemalis porro B. Mariæ ſacra erat: & Æſtiva SS. Virginibus, & Martyribus Theclæ, & Pelagiæ. Hinc apud Puricellum pag. 368. *Intus ab hac Civitate ad Eccleſiam B: Dei Genitricis Mariæ, quæ dicitur Hyemalis, & Sanctarum Teglæ, & Pelagiæ, quæ dicitur Æſtiva.*

Emboliſmus eſt illa Oratio, quæ immediatè ſequitur Orationem Dominicam in Miſſa, ſcilicet *Pater noſter &c.* Ab aliquibus vocatur, *Interpoſitio*, *Excreſcentia*, *Superaugmentum &c.* in ea ſiquidem magis exprimuntur mala illa, à quibus liberari petimus, præterita ſcilicet, præſentia, & futura.

Enbolus, Porticus Eccleſiæ, ſumpta denominatione ab Embolio, quod introductionem ſignificat: per porticus enim patet adytus ad Eccleſiam: olim in illis variæ pingebantur hiſtoriæ ſacræ.

Encænia, innovatio, ſeu Dedicatio Eccleſiæ. *Facta ſunt Encænia apud Conſtantinopolim, & recondita ſunt Lipſana Andreæ & Lucæ Apoſt.* Paulus Diac. lib. 16.

Enchirium Linteum, quo manus abſterguntur, S. Germanus in Theor. *Enchirium, quod eſt in zona, linteum eſt, quo manus exterſit ſuas*. Loquitur autem de Linteo, quo ma-

nus lavit ſuas Pilatus, cum Jeſum tradidit Judæorum voluntati.

Encolpium Crux pectoralis, intus Sanctorum Reliquias habens. *Impoſuit ſupra colla noſtra Encolpium, ideſt Crucem cum pretioſo ligno, vel reliquiis ſuſpenſam &c.* Synod. 8. act. 5.

Endotis, *Endiſtis*. Tobalea, ſeu linteamen pro cooperiendis altaribus. Agnell. in Vita S. Maximi Ep. Ravenn. *Donavit & endotim Biſſinam, pretioſiſſimam, omnem Chriſti Dei hiſtoriam continentem, quo in die Epiphaniæ aram maximam exornari conſueviſſe teſtatur.*

Energumenus: a Dæmone obſeſſus, agitatus &c. Iſti, Diaconi voce ab Eccleſia ſimul cum catechumenis eiciebautur his verbis: *Ite Energumeni*. Concil. Eliberit. can. 29. *Energumenum, qui ab erratico ſpiritu agitatur, hujus nomen neque ad altare cum oblatione eſſe recitandum*, dicitur & *Arreptitius*.

Enophotius: Lampas unius luminis, *obtulit caniſtra enophotia ex argento puriſſimo*. Anaſtaſ. in Benedicto III. *Exaphetius* lampas novem luminum. Anaſtaſ. in Leone III. *Caniſtra Enneaphotia*,

Ephod, Amictus, ſeu Humerale. *Hinc Humerale, quod in lege Ephod, apud nos Amictus dicitur ſibi imponit*. Gemma animæ l. 1. c. 201. S. Hieronymus epiſt. 128. ad

Fabio-

Fabiolam docet, quod ubicumque in Scriptura legitur *ſuper humerale*, illud apud Hebręos *Ephod* appellatur; duo autem erant ſpecies Ephod, unum ſimplex, & lineum, de quo hic actum amictus dictum, quod deferebant inferiores Sacerdotes; aliud honorificentius ornatum pro uſu Pontificum de primo agitur 1. Reg. 2. 2. Reg. 6. De Ephod verò pontificali, ejuſq. ſtructura agitur Exodi 28. & 39.

Epigonation, *Epigonatium*, habitus Sacerdotalis, formæ quadrangularis palmi, & dimidii, ex utroque latere, quod è zona appenſum geſtatur, ſoliſque Epiſcopis, & aliis in dignitate conſtitutis permittitur.

Epimanicion apud Græcos, Latinis eſt Manipulus.

Epinicion, Hymnus, quem Græci triumphalem vocant: & eſt ille, quem poſt Præfationem omnes ſimul modulantur: *Sanctus, Sanctus, Sanctus &c.*

Præclare S. Ambroſius lib. 3. de Spiritu Sancto cap. 18. *Cherubim, & Seraphim indefeſſis vocibus laudant, & dicunt Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabbaoth &c.*

Hymnum hunc additum Sacrificio Miſſæ a Sixto primo quidam ſcribunt: ſed ille ſolum conſtituit, ut Sacerdote ipſum incipiente, populus eumdem cantaret. Concil. Vaſenſe, anno 529. *In omnibus Miſſis,*

etiam

etiam in illis quæ in defunctorum commemorationibus fiunt, ſemper Sanctus, Sanctus, Sanctus eo ordine quo ad Miſſas publicas dici debet.

Epiſcopa, quæ fuerat uxor viri ad Epiſcopatum aſſumpti: licet quidam velint eam eſſe Presbyteram. Concil. Turon. c. 13. *Epiſcopum Epiſcopam non habentem, nulla ſequatur mulierum turba.*

Epiſcopium ſumi poteſt & pro Epiſcopatu, & pro habitatione Epiſcopi, & pro ejus diœceſi: Floridoardus l. 2. c. 12. *Carolus Rex Rogobertum Epiſcopatu deturbavit, & cuidam Miloni, ſoli tonſura clerico, dedit hoc Epiſcopium.*

Epiſcopalis ſalutatio. ideſt illa verba, quæ dicit Epiſcopus ſalutando populum, dum Miſſam celebrat, ideſt *Pax vobis*: S.Petrus Damiani in lib: cui tit. *Dominus vobiſcum*, Græci dicunt *Pax omnibus*.

Cum ingreſſus fuerit is, qui præeſt Eccleſiæ, ſtatim dicit Pax omnibus. Quando ſermonem facit: & concionatur: Pax omnibus: quando benedicit. Pax omnibus. Quando jubet oſculari. Pax omnibus. Joannes Chryſoſtom. homil. 3. in Epiſtol. ad Colonenſes. Cyrillus in Joan. libr. 12. *Salutat diſcipulus uſitata illa voce Pax omnibus.*

Epiſtola ſemper dici debet poſt Collectam, ſeu orationem. Hæc in omnibus Sacramentorum codicibus venit, ſub nomine, ſeu voce

Apo-

Apoſtoli, quia ut plurimum ſumitur ex Epiſtolis S. Pauli: ideo quum Patres dicunt: *Poſt collectam*: *ſequitur Apoſtolus*: ſemper intelligendi ſunt de Epiſtolis Sancti Pauli. Ritu Ambroſiano non dicitur *Lectio Epiſtolæ*, ſed abſolutè *Epiſtola*. Vide ſub verbo *Apoſtolus*.

Epiſtolarium liber in quo continentur Epiſtolæ omnes intra annum legendæ.

Epiſtolella apud Ambroſianos eſt Capitulum, quod legitur in fine ſingularum Horarum Canonicarum.

Epitrachelion, ſic vocatur Sacerdotalis ſtola apud Græcos, differt autem a ſtola Diaconali, ſeu ab Orario, quia ſtola eſt latior orario, nec ullis notis exarata, ſicut Orarium Diaconorum, cui ter inſcriptum eſt. *Agios*.

Epomadion apud Græcos idem ſignificat ac apud Latinos *Pallium.* Magna autem differentia eſt inter utrumque quia Epomadion, ſeu Pallium Græcorum eſt longa faxia paullò latior latino Pallio, collum primò involvens, tum à collo per medium pectus infra genua deſcendens, crucibus ſimiliter intertexta. Vocatur etiam *Omophrium*.

Erga: *Hercia*; Candelabrum ferreum, in modum, occæ, ſeu trigoni confectum, ſuper quod imponebantur candelæ, ſeu Lampades in Eccleſia. Lanfranci Statuta apud Marthene l. 4. c. 1.

Sta-

Statutum eſt, ut magnæ illæ coronæ, ex ære auro, argentoquæ elegantiſſimè compoſitæ, quæ in medio chori forti catena ſuſtentatæ dependent, accenſi cerei non imponantur, niſi in quinque præcipuis feſtis. In reliquis verò feſtivitatibus, quibus accendi ſolebat machina illa ferrea, quæ vulgò Erga vocatur, pro illa lampadibus vitreis illuſtretur.

Evangelia. Hæc tanto in honore ſemper habita fuere apud Fideles, ut in octava Synodo c. 3. decretum fuerit pari honore venerandam Chriſti crucifixi imaginem, ac ſanctorum Evangeliorum codices. Proinde thecis aureis gemmiſque pretioſiſſimis Evangeliorum liber ornabatur: quorum ornamentorum rationem reddit Rupertus Abbas lib. de div. offitiis c. 23. dicens. *Codices quoque Evangelii auro & argento, lapidibuſque pretioſis non immeritò decorantur; in quibus rutilat aurum cæleſtis ſapientiæ, nitet argentum fidelis eloquentiæ, fulgent, miraculorum pretioſi Lapides:* Moſcovitæ, ſeu Ruſſi, non audent. Evangelium tangere, niſi priùs laverint manus ſeque ſigno crucis munierint, & caput inclinaverint. Evangelium porro lectum fuiſſe in omni Conventu, ſtatim ac ſcriptum fuit, communis eſt omnium Patrum conſenſus.

Ambroſiano Ritu, in Metropolitana præci-

pué,

puè, juxta D. Caroli inſtitutionem, Diaconus in Miſſa ſolemni, priuſquam Evangelium cantet, alta voce dicit: *Parcite fabulis*: & unus ex Cuſtodibus ſubdit: *Silentium habete*, altero Cuſtode reſpondente: *Habete ſilentium*.

Evangelium S. Joannis in ſine Miſſæ legi præcepit S. Pius V. cum antea ad libitum legeretur, ut conſtat ex pluribus Miſſalibus, tam editis, quam Mſs. & hoc Evangelium ſemper legunt Ambroſiani quocumque feſto, ſeù vigilia incidente, ſemper enim in Dominicis de Dominica offitium peragunt, & in feriis de feria, vel pro defunctis.

Evangelium Miſſæ præcedebat aliquibus in Eccleſiis Antiphona dicta *Ante Evangelium*, cujus meminit Radulphus Tungrenſis de Can. obſerv.popoſit.23. Loquens de Evangelio. *Ante quod, & poſt quod cantantur antiphonæ quæ dicuntur ante Evangelium, quibus carent Romani*. Hanc antiphonam ante Evangelium præcipit Miſſale Ambroſianum in die Epiphaniæ, ut ex Rubrica: *Antiphona ante Evangelium. In Bethleem Judæ Salvator natus eſt. Herodes turbatus eſt, totus mundus gaudet: Joannes teſtificans ſuper flumen Jordanis: Qui poſt me venit, ante me factus eſt.* Nomine verò Antiphonæ poſt Evangelium, venit Offertorium.

Evangeliarium liber continens Evangelia.

Euca-

Euchariſtia licet rigoroſè ſignificet *gratiarum actionem*, ſub ejus tamen nomine a S. Baſilio in Regula veniunt & Veſperæ, eo quod ad referendas Deo gratias pro beneficiis per diem acceptis ſint inſtitutæ.

Euchariſtiæ, ſeu SS. Sacramenti expoſitio pro oratione 40. Horarum Mediolani initium ſumpſit ſub Franciſco ſecundo Duce, anno 1534. promovente quodam Bono Cremonenſi. Romæ autem initium habuit ſub Clem. VIII.

Euchologium a Græcis nuncupatur Ritualis liber continens orationes pro recta Sacramentorum adminiſtratione.

Eucteria apud Græcos Eccleſiæ omnes ſæpe vocantur, illæ etiam, quæ a Latinis oratoria dicuntur.

Eulogia Græcè, latinè Donum, ſive Benedictio interpretatur. Cum olim fideles panem offerrent pro Sacrificio Miſſæ, Sacerdos tot partibus reſervatis, quot pro Sacrificio neceſſariæ erant, & pro fidelium communione, reliquum in partes dividebat, & his, qui in Miſſa minimè communicaverant, diſtribuebat: qui mos adhuc permanet in Eccleſia orientali. Porro panis iſte ſub Eulogiæ nomine veniebat. Concil. Nanneten. c. 9. ſtatuit, ut Eulogiæ in fine Miſſæ, iis, qui communicare parati non erant diſtribuantur.

Eulogia, quoque pro ipſa Euchariſtia uſurpata reperi-

peritur. *Accedimus ad myſticas Eulogias, & ſanctificamur, participes facti ſacræ carnis, & pretioſi Sanguinis omnium noſtrum Salvatoris Chriſti*. Cyrillus Alexandrin. epiſt. ad Neſtorium: & S. Maximus Martyr ad c. 3. Eccleſiaſt. Hjerarch. *Elevans Sacerdos ſacrum panem, oſtendebat Eulogiam dicens: Sancta Sanctis*.

Exedræ erant Sedes pro Sacerdotibus diſpoſitæ per interiorem Sanctuarii partem ſeu circuitum; atque his altior erat Cathedra Epiſcopalis in medio Sanctuarii collocata.

Exomologeſis Græcè: Latinè autem Confeſſio. Hæc vox Exomologeſis in diverſa ſignificatione a multis accipitur: & quidem primò pro peccatorum publica reconciliatione, quæ communiter incipiebat primo Quadrageſimæ die. *Qui libellos à Martyribus acceperunt, ſi incommodo aliquo, aut infirmitatis periculo, occupati fuerint, non expectent præſentiam noſtram, quin ad Presbyterum quemcumque præſentem, vel ſi Presbyter repertus non fuerit, & urgere exitus experit, apud Diaconum quoque Exomologeſim facere delicti ſui poſſit*. S. Cyprianus lib. 3. epiſt. 17. Ex quibus verbis clare patet hic accipi Exomolegeſim pro reconciliatione non ſacramentali, ſed purè cæremoniali; hanc enim ſolam, non verò primam Diaconus dare poterat.

Exomologeſis ſecundo ſumitur pro generali illa Con-

Confeſſione, quam Sacerdos Miſſam celebraturus ad pedes altaris facit per illa verba: *Confiteor Deo omnipotenti &c.* & vocatur *Apologia Sacerdotis*. Plures ex hujuſmodi Apologiis videre eſt apud Card. Bona, Rer. Liturg. l. 2. c. 1. Vide etiam *confeſſionem dare*, *donare &c.*

Baptizandi quoque adulti, baptiſmo hanc præmittebant peccatorum confeſſionem, ſeu exomologeſim: *Ingreſſuros baptiſmum orationibus crebris, jejuniis, & geniculationibus, & pervigiliis orare oportet, & cum confeſſione omnium retro delictorum &c* Tertull. lib. de Baptiſmo c. ultimo. Quæ verba ſanè non de ſacramentali confeſſione ſunt accipienda, ut patet, non enim nondum initiatus, Sacramentalis abſolutionis erat capax.

Emologeſis tertiò accipitur prò Sacramentali, ſeu auriculari Confeſſione, de qua cit. Tertullian. lib. de Baptiſmo cap. 20. *Nobis gratulandum eſt, ſi non publicè confitemur iniquitates, aut turpitudines noſtras*. Similiter S. Cyprianus ſuum Clerum arguit, quod lapſis auſus fuerit Euchariſtiam dare, *nundum pœnitentia acta, nundum exomologeſi facta*. Epiſt. 10. & Epiſt. ſeq. *Æſtimato juſto tempore, poſtea exomologeſi facta, ad Eccleſiam redeat*.

Exomologeſis quartò accipitur pro publica Proceſſione, ſeu ſupplicatione facta: una

cum

cum externis pœnitentiæ ſignis ad Deum placandum, ejuſque miſericordiam implorandam in aliqua gravi neceſſitate: unde Concil. Toletanum Can. 6. *Pro incolumitate Principis noſtri, atque ſalvatione populi, & indulgentia totius peccati, & à cunctis fidelibus expulſione diaboli, Exomologeſes celebrentur*.

Exorciſta: Clericus ex Minoribus Ordinibus, cui ex commiſſione ſpectat exorciſmos ſuper Energumenos legere, & dæmones ab obſeſſis corporibus expellere.

Exorciſmus. Adjuratio: Fiunt autem exorciſmi a Sacerdote antequam baptizet per illa verba *Exorcizo te omnis immunde ſpiritus &c.* In benedictione aquæ, & ſalis: *Exorcizo te creatura aquæ, creatura ſalis &c.*

Extenſis manibus collectæ, ſeu orationes debent ſemper dici, qui mos antiquiſsimus eſt. Quare Tertullian. in Apologet. c.30. *Manibus expanſis, capite nudo, quia non erubeſcimus, precantes ſemper ſumus*.

Et lib. de oratione c. 11. *Nos non attollimus tantum manus, ſed etiam expandimus, e Dominica Paſſione modulatum*.

Exſuflo: deteſtor, maledico &c. *Quis, rogo, fidelium non ſtatim cum ipſa magia deteſtetur & exſuflet*. Beda l.5. hiſt. Anglic.22. Exſuflatione quoque fideles, dæmones eijciebant: Tertull. lib. 2. de Uxore: & libro de Idololatria: Quo ore *Chriſtianus*

 thu-

thurarius, ſi per templa tranſibit, aras expuet, & exſufflabit. Vox *Thurarius* ſignificat illam, qui thus Idolis adhibuerat. In benedictione quoque Fontis baptiſmalis in Sabbato Sancto, Sacerdos ſufflare debet ter in aquam in modum Crucis ante illa verba: *Totamque hujus aquæ*.

F

F*Acio*: *Facere* univerſaliter apud ſacros, & profanos Scriptores ſacrificare ſignificat; ideo & ipſum Sacrificium *Agenda* nuncupatur, ſeu ordo agendi, ex Auguſtino epiſt. 118. c. 6.

Facere ſignacula, ſeipſum ſigno Crucis ſignare & Evangeliorum librum, ut apud Martene lib.4. c.21. *Dum Chorus reſpondet Gloria tibi Domine, Abbas factis ſignaculis ſicut ſupra dictum eſt, ſtans textum Evangeliorum incenſet*.

Facere ante & retro, frequentiſſima eſt vocis, ſeu ritus iſtius mentio in Ritualibus Monachorum; ſumitur autem ad ſignificandam ſalutationem, ſeu inclinationem duplicem, quæ fit a dextris & a ſiniſtris: tamen aliquando etiam accipitur pro ſimplici inclinatione.

Facere fidelitatem, ideſt jurare, promittere. *Abbas faciat fidelitatem ſuper textum ſancti Evangelii, quod ſecundum poſſe ſuum ſer-*

ſervabit jura, & conſuetudines Eccleſiaſticas, & res alienatas revocabit. Apud Martene l. 5. c. 1.

Facere Litaniam: Litanias recitare, ut plures apud cit. Martene: *Novitiis proſtratis in terram fiant Litaniæ*.

Facere incenſum: Incenſare, Thurificare &c. *Sacerdos facit incenſum ſuper Altare .... Diaconus facit incenſum circum Altare*, Martene l. 2. c. 4. & ibidem n. 27. *Sacerdos ſuſcepto thuribulo facit incenſum ſuper Calicem, & Oblatas, & reddat thuribolum Diacono, cum quo Diaconus facit incenſum in circuitu Altaris*. Porro hic ritus adhuc ſervatur in Ambroſiana Eccleſia.

Facere commendationem, ideſt Abſolutionem Defuncti præſentis. *Abbas facit commendationem &c.* Martene l. 5. c. 10. & alibi. Dicitur autem *Commendatio* ab hac collecta. *Commendamus tibi Domine animam famuli tui*.

Facere obitum, Miſſam ſcilicet, & Defunctorum Offitium cantare pro aliquo Defuncto. Ms. Rituale Monaſterii Corbejenſis, tit. De morte Papæ, apud Martene l. 5. c. 19. n. 31. *Quando Papa mortuus eſt, & ſumus, in Eccleſia noſtra, debemus facere unum obitum ſolemnem pro anima ipſius .... Item dictum obitum debemus facere omnino altum, & ſolemnem, videlicet pulſare magnas campanas in obitu, & ad Miſſam, &*

ante magnum Altare debemus ponere ſolemniter unum pannum aureum, & quatuor candelabra &c.

F*acere Aquam ſanctam*, ideſt Aquam benedictam, ſeu jam benedictam aſpergere, & aliis dare &c. *Præsbyter, qui habet ſeptimanam ex illis Monachis, qualibet die Dominica vadit reveſtitus in Chorum B. Ambroſii, ibi facit Aquam ſanctam, & dat de illa, & proijcit ad Altare B. Ambroſii in circuitu, & poſtea dat de illa Abbati.... Poſtea ad Altare Sancti Pantaleonis, & ad Archiepiſcopos, qui ibi ſunt ſepulti.* Puricellus loc. cit. pag. 1155. &c.

F*acere benedictionem*. Benedicere: *Poſt Miſſam ſonet claſſicum: Abbas, vel illæ, qui Miſſam cantavit, poſt accipiat Crucem Caroli, & faciat benedictionem.* Conſuetud. Dioniſſianæ.

F*acere fractionem*: Hoſtiam conſecratam frangere .. *Si aliquis Sacerdos celebrans Divina, faciat fractionem ante Pater noſter per oblivionem..... Si aliquis Sacerdos cantat Miſſam, & faciat poſt Agnus Dei fractionem &c.* Conſuetud. Corbejen. & Compendien. apud Martene &c.

F*acere offitium*: Miſſam ſolemniter celebrare, ſive cantare. *Adorata Cruce, & ſuper Altare collocata, Domnus Abbas, vel Sacerdoš faciens officium &c.* Martene.

F*acere*, idem ac Idolis ſacrificare Concilium Illi-

Illiberitanum: *Placuit inter eos, qui poſt fidem baptiſmi ſalutaris ad templum Idololatricus acceſſerit, & fecerit, quod eſt crimen principale, & ſummum, placuit eum in finem cum Communione recipere.*

F*aldiſtorium*, ſeu *Fandiſtorium*: humilior ſedes pro Epiſcopo extra Diæceſim, vel coram alio majori Prælato celebrante. *Fandiſtorium* quoque dicitur locus ille, a quo Pontifex perorabat. Epiſcopus enim ad populum verba facturus, non e cathedra ſuperiori, ſeu Exedra hoc præſtabat, neque ex ambone, ſed ei apparabatur mobilis Cathedra ſupra eminentiorem altaris gradum ex qua concionabatur.

F*anon*: Vox Saxonica, expanſum, vel extenſum ſignificans. Rabanus Maurus lib. 1. de Inſtitut. Cler. c. 18. *Quartum Sacerdotis indumentum mappula, ſeu mantile, quod vulgo* Fanonem *vocant, ideſt manipulus.*

F*anon* quoque nuncupatur peculiare illud ſummi Pontificis ornamentum, quo induitur ſolemniter celebrans; ideſt velum ſericum ſubtiliſsimum, diverſis coloribus virgatum, quod poſt Albam & cingulum capiti imponit, & replicat ſuper humeros, & ante pectus.

F*anon* item in ordine Romano, eſt velum illud, quo utitur Subdiaconus, dum Patenam tenet, & quam porrigit Diacono poſt finem orationis Dominicæ: vulgò: *Conti-*

 nen-

nentia : Poſt quam viderint Calicem in quo Sanguis Domini eſt , Fanone circumdatum , & audierint : Sed libera nos à malo &c.

Fanon etiam pro Sindone accipitur . Ordo Romanus . *Cantores cantant offertorium cum verſibus ; & populus dat oblationes ſuas , ideſt panem & vinum , & offerunt cum Fanonibus candidis primò maſculi , deinde fœminæ* . Fanones autem fuiſſe Sindones , patet ex ipſius ordinis expoſitione apud Caſſandrum .

Mediolani in Metropolitana ad hæc uſque tempora viget hic ritus : in Miſſa enim ſolemni celebrans medius inter Diaconum & Subdiaconum deſcendit ad ingreſſum Presbyterii , ubi extenſa ſindone , quæ per Diaconum , & Subdiaconum tenetur hinc inde , recipit oblationes panis & vini à duobus ſenibus peculiari habitu indutis : tum deſcendens ad ingreſſum chori inferioris , eaſdem oblationes recipit a duabus mulieribus provectæ ætatis ſpeciali item habitu indutis .

F*anulus* , Manipulus Sacerdotum & Sacrorum Miniſtrorum , ſic appellatus , quaſi parvulus *fanon* Conſuetudines Benignianæ apud Martene .

Sequatur Diaconus indutus cum ſtola & fanulo , candelam ſine lumine portans . Poſtmodum Sacerdos indutus alba , cum ſtola , & Fanulo : *Favon* ab aliquibus etiam dicitur.

Fa-

Faſterla: Velum, vel ligamen: *Crux ab Armario duabus faſterlis, dum Miſſa minor cantatur, cooperta apportatur a duobus albatis*. Martene l. 4. c. 8.

Faſtigium: Baldachinum: *Fecit argenteum faſtigium quod habet in fronte Salvatorem ſedentem*. Anaſtaſ. in Silveſtro.

Faſti, Calendaria, in quibus Fidelium feſtivi dies ſcribebantur. *Habes tuos cenſus tuos Faſtos, nihil tibi cum gaudiis ſeculi*. Tertullian. de Corona milit, c. 13.

Faudeſtola: *Faudeſtolus*: Cathedra mobdis, throno minor, in qua nunc hic, nunc illuc ſedetur, *Tunc affertur ei Faudeſtolus, in quo ſedeat*. Martene l. 2. c. 3. Faldiſtorium.

Feneſtra: Hic accipitur pro Tabernaculo, in quo repoſitum adſervatur Corpus. D. N. J.C. *Lecturus Evangelium benedictione accepta accedat ad analogium cum reverenti inclinatione ad feneſtram venerabilis Sacramenti, ſi eam petranſire habuerit*. Conſuetud. S.Germani a Praris *Bursfeldenſes ſimpliciter poſt Miſſam ſacram Euchariſtiam includunt feneſtræ, in qua Sacramentum recondi conſuevit*. Martene l.3. c.23.n.47. agens de Fer. quinta in Cœna Domini, ex eorum ordinario c. 26.

Feretrum Capſa, Arca, Theca, in qua SS.Corpora, vel Reliquiæ includuntur. *Poſtquas ſequuntur duo clerici in cappis, qui ferant*

feretrum S. Firmini. Poſt hos quidam Monachus ferat Lanternam cum cereo accenſo juxta feretrum Martene l. 3. c. 19.

Feretrum: In proceſſione, quæ fit in Dominica Palmarum, etiam Corpus D.N.J.C. olim portatum fuiſſe, patet ex ſtatutis Lanfranci.

Interim Cantore incipiente antiphonam. Occurrunt turbæ, exeant duo Sacerdotes albis induti, qui portent Feretrum, quod parum ante diem ab eiſdem Sacerdotibus illuc debet eſſe delatum, in quo & corpus Chriſti debet eſſe reconditum.

Feriæ Ne Chriſtiani cum Gentilibus in dierum appellatione convenire viderentur, placuit primis fidelibus dies Feriarum nomine diſtinguere, ut uſque nunc ſervatum videmus.

Feriæ de exceptato ritu Ambroſiano vocantur omnes illi dies, qui ab ultima Adventus Dominica uſque ad Nativitatem Domini decurrunt, & majori ſolemnitate celebrantur.

Feriæ in Autentica juxta eundem ritum, ſunt tres illi dies poſt Dominicam Palmarum uſque ad feriam quintam, in quibus color rubeus adhibetur.

Fermentatus panis. An in primis Eccleſiæ ſeculis in ſacrificio adhibitus fuerit, variæ ſunt eruditorum ſententiæ. De quibus viden. Card: Bona in opere Liturg.

Fer-

Fermentum aliqui volunt nihil aliud fuiſſe, quam panem benedictum, qui populo deſtribuebatur, & ad Eccleſias & Paræcias mitti ſolebat in ſignum communionis, ſeu communicationis eccleſiaſticæ, & catholicæ. Nonnulli vero volunt ipſam fuiſſe Euchariſtiam. De hoc diffuſe Card. Bona lib. cit.

Ferramentum caracteratum: Ferrum illud, in quo coquuntur hoſtiæ, ſeu oblatæ pro Sacrificio Miſſæ. Quod autem Hoſtiæ non conſecratæ, ſeu oblatæ apponi ſolerent Monachis in refectorio, certis tamen diebus, illis qui non communicaverant, patet ex Udalrico lib. 1. c. 9. *In Quinquageſima, quia de cetero nec caſeum, nec ova comedimus &c. ſi forte ſunt in promptu cruda poma, vel ea, quæ in ferramento caracterato de conſperſione farinæ tenuiſſimæ fiunt, & ab hominibus Romanæ linguæ Nobulæ, a noſtratibus appellantur oblatæ &c.*

Fertum offertorium, ſive res oblata Deo in altari. *Offertorium tali ex cauſa ſumpſit Vocabulum: Fertum enim dicitur oblatio, quæ altari offertur*. Iſidorus lib. 6. c. 9.

Notandum hic eſt diſcrimen inter munera, & oblationes: omnia enim, quæ Deo offeruntur ſive ex teſtamento, ſive ex donatione, ſive res mobiles ſint, ſive immobiles, ſive pertineant ad Sacrificium; ſive pauperum, vel Eccleſiæ ſuſtentationi de-

deſtinatæ fuerint, oblationes dicuntur. Munera vero ſunt, quæ non in altari, ſed Eccleſiæ extra miſſam offeruntur.

Ferula: Baculus Paſtoralis. Candulphus relatus a Puricello pag. 417. loquens de Heriberto Archiepiſcopo Mediolani, qui diem ſuum obierat die 17. Februarij anno 1046. hæc habet: *Cujus corpus poſt decem menſes integrum, cum ſummo vigore Ferulam dextera portante, oculis apertis, videntibus univerſis repertum fuit*. Conſentit & Gualvaneus in Chronico majori cap. 244. *Poſt decem menſes . . . Inventus eſt oculis apertis corpore integro, Baculum paſtoralem cum ſummo vigore gerere*.

Ferula etiam appellabatur pœnitentium auditorum locus in Eccleſia, quia ibi erat pœnitentium ſtatio ſub eccleſiaſticæ cenſuræ ac diſciplinæ ferula.

Feſtum luminum: Dies Purificationis B. Mariæ Virginis, in ea enim die benedicuntur Candelæ. *Fidericus in Villa, quæ vocatur Autimiacum Feſtivitatem luminum celebrans &c.* Puricell. p. 1058. ex Radevico,

Feſtum Candelarum a Carthuſianis vocatur, ut ex eorum ordinario cap. 1. & inter feſta ſolemnia celebratur.

Feſtum luminum a Gregorio Nazianzeno vocatur Epiphaniæ dies, celebrabatur enim multis luminibus accenſis. Hic ritus uſque nunc ſervatur in Metropolitana Mediolanenſi,

nenſi, in pervigilio enim ejuſdem diei ſolemnis per totam Eccleſiam fit proceſſio ab univerſo clero ejuſdem Baſilicæ, multis cum luminibus etiam ſuper Cruces ardentibus.

Feſtum Architrichlini: Ritu Ambroſiano Dominica ſecunda poſt Epiphaniam, in qua è S. Joannis Evangelio cap. 2. nuptias in Cana Galileæ factas Mediolanenſis Eccleſia recitat. *Teſtatur ſe vidiſſe illud altare apertum*. [ideſt aureum in Baſilica S. Ambroſij] *in quodam die Architriclini*: Puricellus p. 1068. & infra: *Vidit enim, quod viventibus Imperatore Federico, & ejus filio in feſto Architriclini cuſtos Canonicorum portavit Crucem*.

Feſtum de Agios: Anno 1105. Septimo Idus Maij Mediolani inventæ ſunt pretioſæ Reliquiæ in Eccleſia S. Mariæ ad Portam, quare. *Ordinarii Cardinales ſanctæ Mediolanenſis Eccleſiæ, nec non Primicerius cum univerſo Sacerdotio, & Clero Mediolanenſi, omniſque populus, & omnis Ordo Laicorum* ſic incipit Epiſtola, qua ſtatuitur feſtum ſolemne celebrari in prædicta die in eadem Eccleſia. Rem totam exponit Puricellus pag. 520. ex quo hæc tantum refero. *In prædicto autem feſto ab Eccleſia æſtiva uſque ad prædictam Eccleſiam S. Mariæ ad Portam, ordinarii hebdomadarii Mediolanenſis Eccleſiæ proceſſionaliter vadunt ſem-*

ſemper præcedentibus vicinis, & Parochianis ipſius Eccleſiæ S. Mariæ cum viridibus frondibus, & ramis arborum, candelis accenſis alligatis eiſdem, & cantantibus Agios Agios, quod eſt nomen Dei: propter quod dicitur feſtum iſtud de Agios.

Reliquiæ porro ibi inventæ hæ fuerunt. Pars de Sudario Domini, & de Synode ejus, & de lapide, ubi ſederunt Angeli nunciantes reſurrectionem D. N. J. C. & de probato ligno ſalutiferæ Crucis Salvatoris noſtri, & de Veſte S. Mariæ, & de oſſibus ſanctorum Caſti & Polimij.

Fides Catholica. Symbolum S. Athanaſii, *Quicumque vult &c.* ſeu etiam Symbolum Apoſtolorum. *His etiam non neglectis, quæ in fine Pſalterii videntur adjecta, videlicet Te Deum Laudamus, Nunc dimittis, Gloria in excelſis, Pater noſter, cum fide catholica*. Petrus Damiani opuſc. 15. cap.9. Symbolum porro S. Athanaſii quotidie ad Primam recitatum fuiſſe à Monachis patet ex ordinario Tullenſi S. Apri apud Martene l. 1. & 4. n. 10. Idem præcipit Udalricus lib. 1. c. 2. his verbis. *Textus fidei, ſcilicet Quicumque, a S. Athanaſio conſcriptus.* Hoc autem Symbolum quotidie recitant Ambroſiani.

Fiala: *Phiala*: Ampulla, ſeu vaſculum, in quo vinum, vel aqua pro Sacrificio continentur alii legunt *Fiola*.

Finis:

Finio: *Finire*: *Finitus*: Morior, Mori, Mortuus, mors enim finem vitæ facit. *Offitium pro defunctis nec in vigilia, nec in die agatur, niſi brevis de foris afferatur, vel frater in Monaſterio finiat*. Lanfrancus c. 1. §. 3. & Conſuetud. Cluniacen. *Tunc ſi frater nondum finitus fuerit, current omnes cantando prædictum Symbolum... Quod ſi nondum finivit, repetito quater, aut amplius ab omnibus ut prius Credo in Deum &c. quo uſque finiatur: numquam enim finire debet frater, niſi ibi adſint panes*.

Fiſtula Cannula aurea, ſive argentea, qua Sanguis Chriſti olim e Calice hauriebatur. Ejus uſum ſic explicat ordo Romanus. *Diaconus tenens calicem, & Fiſtulam ſtet ante Epiſcopum, uſque dum è Sanguine Chriſti quantum voluerit, ſumat, & ſic calicem, & fiſtulam Subdiacono commendet*. Conradus Epiſcopus in Chron. Moguntino de Miſſæ apparatu, ait: *Erant quinque fiſtulæ ad communicandum aureæ, vel argenteæ deauratæ*. Fiſtularum pro Communione pluribi meminit Martene cit. Divionenſes Conſuetud. cap. 22. *Mox ut Subdiaconus pacem accepit, fiſtulam argenteam, cum qua Sanguis Domini ebibi ſolet, in ſacculo ex panno mundiſſimo facto reconditam de Armariolo Diacono defert... Sacerdos verò accipiens præfatam fiſtulam & longiorem à gibbo partem deorſum in Do-*

mini

mini Sanguinem mittens, breviorem verò, quæ & ſuperior, ori immittens, poſtea quam de Sanguine Domini ſumpſerit, eumdem calicem cum Sanguine & fiſtula dat Diacono, qui accipiens fiſtulam ſubtus digitos ſacros &c. Fiſtula utitur Summus Pontifex ſolemniter celebrans, ex illa hauriens quantùm vult de Sanguine, reliquum miniſtris relinquens, qui eadem fiſtula ipſum abſumunt. Hic uſus adhuc viget in Monaſterio S. Dionyſii in Francia Ord. S. Benedicti, Congregationis S. Mauri: ibi enim miniſtri veteri more, ſub utraque ſpecie communicant, & ſanguinem è Calice cum fiſtula hauriunt.

Flabella inter alia inſtrumenta Sacrificio inſervientia habent Græci, quibus duo Diaconi ex utroque altaris latere muſcas, & alias immundas beſtiolas abigunt, ne ſacra contingant. Manubrium habent longum ſatis, ligneum, ejuſque motu ventilant Diaconi ſacra Dona. Quod ſi Flabella deſint, Linteolis & velis hoc præſtant. Hildebertus Turonenſis Epiſc. epiſt. 18. mittens amico flabellum, ſcribit: *Dum igitur deſtinato tibi flabello deſcendentes ſuper ſacrificia muſcas abegeris &c.* In Conſuetud. Cluniacen. editis tom. 4. Spicilegii lib. 2. c. 30. *Uſus miniſtrorum, qui ſemper duo debent eſſe, ſtant cum flabello propè Sacerdotem, ex quo muſcarum infeſtatio incipit exugere,* *donet*

donec finiatur, eas arcere a Sacrificio, & ab altari, ſeu ab ipſo Sacerdote non negligit. Et Venuſinus Abbas, in vita S. Petri Abbatis Cavenſis n. 1. apud Bolland. 4. Martii. *Cum in Eccleſia S. Joann. celebraret, & quidam flabelli miniſterium negligenter exhiberet, Lampadem impulit, & oleum ſuper altare fudit*. Flabella quoque dicta fuere *Ventilabra*, & de his ſuo loco.

F*lentes* erant ex numero illorum pœnitentium, qui admiſſi ad pœnitentiam, in porticu extra Eccleſiam commorabantur, peccata ſua publicè confitentes & deplorantes, cinere & cilicio ſordidati, & ad miſericordiam excitandam omni ex parte compoſiti, pietatem ingredientium exorabant, ut pro ipſis apud Epiſcopum, & clerum intercederent: in hoc autem ſtatu permanebant quidam per annum, aut biennium, juxta criminum varietatem.

Crimina porrò publica pœnitentia excipienda ad tria potiſſimum reducebantur, Infidelitatem, Luxuriam, Homicidium. Pacianus in Paræneſi. *Reliqua peccata meliorum operum compenſatione curavit Spiritus Sanctus: hæc verò tria crimina, ut baſiliſci afflatus, ut veneni calix, ut lethalis arundo metuenda ſunt: Quid faciet contemptor Dei? quid Sanguinarius aget? quod remedium capiet fornicator? Numquid aut placare Dominum deſertor ipſius poterit?*

aut

aut conſecrare ſanguinem ſuum, qui effudit alienum? aut redintegrare Dei templum, qui illud fornicando in ſe violaverit? Iſta ſunt capitalia fratres, iſta mortalia. Canon. 16. ſive 17. Concil. Ancyrani an. 314. inſcribitur: *Qui irrationale ſcelus commiſerit, vel committunt*, id eſt, qui nefandè cum bruto, vel cum maſculo coeunt. *Iſtis ſtupratoribus puerorum, nec in fine dandam eſſe Communionem* ſtatuit Concilium Illiberitanum Can. 71. Tertullianus tract. de pudicitia: *Reliquas autem libidinum furias impias, & in corpora, & in ſexus ultra jus naturæ, non modò à limine, verum ab omni Eccleſiæ tecto ſubmovemus, quia non ſunt delicta, ſed monſtra.*

F*letus* autem dicebatur Locus ille, in quo hujuſmodi pœnitentes uſque ad certum tempus pro varietate ardoris pœnitentiæ morabantur. Græci proprio idiomate *Proclauſim* vacant.

F*lores*: & hos ſimul cum Palmarum, & Olivarum ramis benedictos fuiſſe colligitur ex Lanfranci Statutis cap. 1. §. 4. *Poſtea accedens Abbas, aut Sacerdos, benedicat Palmas, & flores, & frondes*: Et ex libro uſum Beccenſium. *Ponetur tapetum ante altare, & deſuper flores & frondes, & palmæ, quas benedicit Sacerdos.*

F*ons*: Fontes, Urcei aquæ, ſeu Amulæ continentes aquam pro Sacrificio Miſſæ. Ordo Roma-

Romanus: *Deinde deſcendit Subdiaconus ſequens ſcholam, & accipit fontem de manu Archiparaphoniſtæ, & defert Archidiacono, & ille ex amula infundit, faciens crucem in calicem.*

Fontis quoque nomine venit fons baptiſmalis, ad quem ex S. Dunſtani concordia procedere debebat Clerus in die ſanctoReſurrectionis. *De hinc eatur ad Fontes, pſalmum Laudate pueri Dominum, cum antiphona canentes, quem ſequitur Collecta. Inde verò revertentes chorum, vel Oratorium, quod eis competens videbitur, adeant, pſalmum in Exitu Iſrael decantantes, quem propria ſequitur collecta.* Hunc ritum precedendi ad Fontem baptiſmalem adhuc obſervat Clerus Metropolitanæ Mediolanenſis, per totam enim Paſchæ octavam poſt Veſperas proceſſionaliter ad Fontem procedit, in cujus circuitu plures tunc accenduntur lampades: eumdemque ritum aliæ quoque Eccleſiæ obſervaut.

Formalium, *Firmaculum*, *Firmale*, vulgo *Rationale*. Cæremoniale lib. 1. c. 7. *Super eo Pluviale tempori congruum, ſine tamen formalio.* Formalium ergo eſt illa lamina aurea, ſive argentea, deaurata, gemmiſque ornata, & diſtincta, quam Epiſcopi ante pectus ferunt ad Pluviale connectendum.

Formatæ, ideſt Litteræ, quas Græci *Canonicas* vocant. Formatarum porro multiplices erant ſpecies; aliæ enim vocabantur *Com-*

 munio-

municatoriæ & erant illæ, quæ ab Epiſcopis concedebantur ſuis ſubditis peregrè profecturis, ut quocumquè irent in communionem admitterentur, & ad hoſpitium, quare & *hoſpitales* dictæ fuerunt. Hæ autem non vulgaris notæ, ſeu protelariis Laicis, ſed ſolis honorificis perſonis concedebantur. Aliæ vocabantur *Pacificæ*, & inter has, & communicatorias vix ullum erat diſcrimen, niſi quod hujuſmodi litteræ pauperibus, & indigentibus clericis, ſeu aliis concederentur. *Omnes pauperes, & indigentes eccleſiaſticis auxiliis, cum proficiſcuntur, ſub probatione epiſtolii, ſive Pacificis, quæ dicuntur Eccleſiaſticæ, tantummodò commendari ſtatuimus, & non commendatitiis epiſtolis, quia commendatitias epiſtolas, quas dicimus, eos tantum accipere convenit, qui in opere ſunt clariores.* Concil. Chalced. an. 451.

Aliæ erant *Dimiſſoriæ*, ſeu *Dimiſſoriales*, queis dabatur facultas exercendi Ordines, vel alios ſuſcipiendi in aliis Eccleſiis, ſeu Diæceſibus illis clericis, qui eas ſecumferrent. *Si quis auſus fuerit aliquem, qui ad alterum pertinet, ordinare in ſua Eccleſia, quum non habeat conſenſum ſui Epiſcopi, a quo receſſit Clericus, irrita ſit hujuſmodi ordinatio.* Concil. Nicæn. cap. 17. & Concil. Milevitanum an. 416. *Placuit, ut quicumque deinceps ab Epiſcopis ordinantur,*

tur,

tur, litteras accipiant ab Ordinatoribus ſuis, manu eorum ſubſcriptas, continentes Conſulem, diem &c.

Aliæ erant *Litteræ Paſchales*, indicentes, qua anni ejus Dominica proximnm Paſcha celebrandum foret. *Placuit, ut dies venerabilis Paſchæ Formatarum ſubſcriptione omnibus intimetur.* Sic S. Ambroſius ad omnes Æmiliæ Epiſcopos, quibus ut Metropolita præerat ſcripſit Epiſtolam pro ſtatuenda Paſchalis ſolemnitatis die anni 387.

Aliæ erant *Encyclicæ*, ſeu circulares, quæ vel a ſummo Pontifice, vel a Primate, Metropolitano, Epiſcopo, vel etiam a Synodo ad alias Eccleſias, vel perſonas diſtribuendæ mittuntur, ſive in cauſis fidei, ſeu in rebus ad diſciplinam ſpectantibus.

Formatis quoque recenſeri poſſunt *Memoriales*, quæ Legatis, Nuntiis, ſeu Apocriſariis, & Reſponſalibus eccleſiaſticis expediuntur; His etiam addi poſſunt *Tractoriæ*, quibus providetur, ut Prælatis ad Synodum profecturis neceſſaria providerentur.

Foſſa, *Fovea*, Sepulcrum, Sepultura &c. *His finitis, & corpore usque ad foſſam allato, continuo ſpargit aquam benedictam in foſſam, atque incenſat eam. Quo facto ponitur corpus in terram, itaut pedes verſus orientem, & caput verſus occidentem. Sacerdos autem primum cum pala ter mittens aliquantulum ſuper illud de terra, ſubjungit*

git &c. Martene l. 5. cap. 10. Et Rituale Corbejenſe : *Tunc ad Miſſam debet fieri commendatio corporis... & debemus omnes iræ ad foveam , ſive ſepulturam defuncti .*

Foſſarii, ſic dicti Clerici illi, quorum munus erat corpora ſepelire : *Primus igitur in clericis Foſſariorum ordo , qui in ſimilitudinem Tobiæ ſancti ſepelire mortuos admonentur .* Hjeron.c.7. & de Muliere ſepties icta: *Clerici , quibus id offitii erat , cruentum linteo cadaver obvolvunt , & foſſam humum lapidibus conſtruentes ex more tumulum parant .* Hos *Pollinctores* vocabat antiquitas : erat autem offitii nomen , non ordinis . Horum meminit antiquus auctor lit.de ſeptem gradibus Eccleſiæ inter opera D. Hieronymi .

Fractio Panis , *Frangere panem &c.* Miſſam celebrare , Synaxim agere &c.

Fragmen, fruſtulum &c, Breviarium Caſalis Benedicti , agens de extrema Unctione : *In primis pulſantur Campanæ capituli , & dum in ſacrarium congregantur Monachi , Sacriſta infraſcripta præparare ſtudeat : aquam benedictam , fragmen panis , vas aquæ cum linteo .* Fragmen panis porro parabatur , ut in eo Sacerdos poſſet digitos mundare unctione expleta .

Frontalia , ideſt Pallia , ſeu amicula anteriora altarium ab antiquis *Veſtes* nuncupata : *Obſervan-*

ſervandum eſt ut menſa Chriſti . . . mundiſſimis linteis , & Palliis diligentiſſimè cooperiatur . Ivo Carnoten. 2. parte Decreti c. 132. ex quodam Concilio Rhemenſi .

Fumo perfundere , Incenſare . *Ipſe etiam Cereus per manum Diaconi ejuſdem incenſi fumo perfunditur* . Martene l. 3. c. 15.

G

G*Abatha* , vas planum , rotundum , in pelvis modum, quod pro Lampade inſerviebat . *Obtulit in Baſilica S. Petri Buttonem de argento puriſſimo cum Gabathis argenteis pendentibus in catenulis ſeptem* . Anaſtaſ. in Leone IV.

Galilæa inferior pars Eccleſiæ, quam *Navem* dicimus . *Fiat Proceſſio extra clauſtrum , & per Galilæam* . Martene l. 4. cap. 8. & l. 3. cap. 9. *Ad exitum Galileæ Monaſterii ſint præparati duo famuli elæmoſinarii &c.*

Galilæam , Græci vocabant totum illud tempus quod mediat inter Paſcha , & Aſcenſionem .

Gallicantus nomine apud veteres Monachos , inteligebatur hora ſurgendi ad Vigilias , circa enim mediam noctem Galli cantare ſolent .

Gambuca : *Gambuta* , Baculus Paſtoralis , *Faciat Crucem cum gambuca in Limine ſuperiori,*

riori , *& inferiori*. Curam , Conſecrat . Eccleſiæ .

Gaſtræ ex Martene in Onomaſtico , Vaſa Rotunda fictilia . *Catinus* .

Gazophylacium . Locus in quo deferebantur omnia dona ante Miſſam oblata , in quo & oblationum , & offerentium diligens fiebat per Diaconum inquiſitio . Alias *Secretarium* .

Gemelliones , Ordo Romanus inter vaſa Miſſæ Sacrificio inſervientia *Gemelliones argenteos numerat* . Sunt autem Urceoli , Gemelliones dicti , ſunt enim ejuſdem generis & formæ , & omnino ſimiles , & fere ſemper eſſe ſolent gemini fratres . *Ampullæ* , *Amulæ* .

Geniculatio genuflexio , inclinatio &c. , *cum reverenti geniculatione oſculetur* . Conſuetud. S. Geminiani &c.

Gladiolus Lanceæ figuram habens , eſt illud inſtrumentum , quo Græci panem conſecrandum ab integra ejuſdem panis maſſa ſecernunt .

Glaſium , omnium campanarum pulſatio , quam etiam claſſicum dici vidimus Martene &c.

Glocca , ſeu Cloca , Campana . *Ad primum ſonitum veſpertini ſigni glomerantur in Chorum* , *poſt ſolito ordine incipiunt Veſperas* , *ſingulæque Gloccæ pulſantur* . Conſuet. Germaniæ .

Gradale . *Graduale* ; *Cantores* , *qui Gradale* , *vel*

vel Alleluja ſunt cantaturi &c. Martene lib. 4. cap. 1. n. 9. Graduale autem ſic dicitur, non a gradibus altaris, ſed a gradibus Ambonis, ſeu pulpiti. Legitur autem, ſeu cantatur, dum lecta Epiſtola, Diaconus ſe præparat ad legendum Evangelium. *Finita lectione, illis, qui graduale & Alleluja cantaturi ſunt, juxta pulpitum in inferiori gradu ſtandum eſt.* Ordo Romanus, cujus vetus expoſitio apud Caſſandrum in Liturgi. c. 21. ait, *Reſponſorium quod ad Miſſam dicitur, pro diſtinctione aliorum Graduale vocatur, quia hoc pſallitur ingradibus*, Ambroſiani *Pſalmellum* vocant, & ſequitur veteris Teſtamenti lectionem, *Alleluja* enim cantant poſt Epiſtolam.

Gremiale pannus eſt, ſaltem ſericus, qui ingremio Epiſcopi celebrantis ponitur cum ſedet, & cum ordines confert. Cæremon. Epiſcop. lib. 1. c. 11.

Gremium Eccleſiæ, ideſt medium, vel myſticæ ſinus S. Matris Eccleſiæ.

Gyro, ſeu *Giro*: Lacinia, ſeu pars extrema veſtimentorum, ſeu togæ, quæ laxior fit, & in parte ſuprema contracta largius in ima ſe explicat, ſic dicta, quod hac parte giret veſtis, & circuli figuram efficiat. *Inde abſtrahens ſparſorium* [aſperſorium) *mox cum ſiniſtra manu gyrones Albæ accipiens, & ante ſe tenens, ſpargit primum de aqua Benedicta ſuper pavimentum*

 ma-

ma͞joris altaris, & exiens per januam ferream &c. Conſuetud. Cluniac. l. 1. c. 10.

H

H*Agiographus*, Sacer Scriptor ideoque omnes Canonicæ Scripturæ Hagiographæ dicuntur.

Haſta, Pertica, arundo, ſupra quam poni ſolent tres illæ candelæ in SabbatoSancto poſt ignis Benedictionem. *Poſt Nonam induatur Abbas vel Prior, vel Sacerdos hebdomadarius alba ſtola, & manipulo, ſimulque Diaconus & Subdiaconus cum manipulis.... Diaconus inter thuribulum, & candelabra ferentes, ferat haſtam cum tribus Cereis*. Conſuetud. Beccen. Pertica autem appellatur a Benignianis, & Dioniſſianis.

Hannapus idem ac Acerra, vas illud,in quo thus poni conſuevit pro Sacrificio. *Incenſaria argentea auro parata, quatuor: Hannapi argentei ſuper aurati tredecim*. In vita S. Gilberti Abb. 18. Febr.

Hebdomada ultima Quadrageſimæ, dicta *Major*, in ea enim recoluntur Majora noſtræ Redemptionis Myſteria. Hebdomada *Indulgentiæ*, illis enim diebus peccatores reconiliabantur. Hebdomada *Sancta* a ſanctioribus offitiis, quæ in ea celebrantur. *Pœnoſa*, ratione, dolorum & pœnarum, quas

quas pro nobis Chriſtus ſuſtinuit, *Authentica* ritu Ambroſiano.

Heptalichnum Candelabrum ſeptem luminum, quod ardebat in Templo Hyeroſolimitano.

Hercia, *Herga*, Vide *Erga*.

Hyerotheca Vas ſacrum; in quo conſervatur Euchariſtia, ſeu Pixis, Tabernaculum.

Hyerurgia, actio ſacra ad publicum bonum, quo nomine apud Græcos nuncupatur Sacrificium Miſſæ, quo nulla actio ſacratior.

Hiſtoria, Lectiones Sacræ Scripturæ, ſeu initium alicujus libri ejuſdem Sacræ Scripturæ, in choro legendum inter horas Canonicas. *Tres verſus primi Reſponſorij primæ hiſtoriæ adventus dicuntur ab hebdomadario, & a duobus ſenioribus, qui priores ſunt in ordine*: Conſuetud. Lyrenſes, & Rituale Corbejenſe loquens de Proceſſione, quæ fit in feſto Corporis Chriſti. *Ad prædictam Proceſſionem cantor incipiet primum & ſecundum reſponſorium de Hiſtoria, cum verſu*. Ordinar. quoque Corbejenſe. *Notandum, quod in omnis Hiſtoriæ inceptione ab Octavis Paſchæ uſquæ ad Adventum, hoc conſiderandum eſt, ut ſi menſis citra feriam quintam intraverit, in Domica antecedenti hiſtoria incipiatur*. Et ex Statutis Lanfranci §. De feſtivitatibus tertiæ claſſis. *Reſponſorium, ſi propria hiſtoria eſt, duo fratres canant in frocis ſuis: ſi*

riori, *& inferiori*. Curam, Conſecrat. Eccleſiæ.

Gaſtræ ex Martene in Onomaſtico, Vaſa Rotunda fictilia. *Catinus*.

Gazophylacium. Locus in quo deferebantur omnia dona ante Miſſam oblata, in quo & oblationum, & offerentium diligens fiebat per Diaconum inquiſitio. Alias *Secretarium*.

Gemelliones, Ordo Romanus inter vaſa Miſſæ Sacrificio inſervientia *Gemelliones argenteos numerat*. Sunt autem Urceoli, Gemelliones dicti, ſunt enim ejuſdem generis & formæ, & omnino ſimiles, & fere ſemper eſſe ſolent gemini fratres. *Ampullæ*, *Amulæ*.

Geniculatio genuflexio, inclinatio &c., *cum reverenti geniculatione oſculetur*. Conſuetud. S. Geminiani &c.

Gladiolus Lanceæ figuram habens, eſt illud inſtrumentum, quo Græci panem conſecrandum ab integra ejuſdem panis maſſa ſecernunt.

Glaſium, omnium campanarum pulſatio, quam etiam claſſicum dici vidimus Martene &c.

Glocca, ſeu Cloca, Campana. *Ad primum ſonitum veſpertini ſigni glomerantur in Chorum*, *poſt ſolito ordine incipiunt Veſperas*, *ſingulæque Gloccæ pulſantur*. Conſuet. Germaniæ.

Gradale. *Graduale*; *Cantores*, *qui Gradale*, *vel*

vel Alleluja ſunt cantaturi &c. Martene lib. 4. cap. 1. n. 9. Graduale autem ſic dicitur, non a gradibus altaris, ſed a gradibus Ambonis, ſeu pulpiti. Legitur autem, ſeu cantatur, dum lecta Epiſtola, Diaconus ſe præparat ad legendum Evangelium. *Finita lectione, illis, qui graduale & Alleluja cantaturi ſunt, juxa pulpitum in inferiori gradu ſtandum eſt.* Ordo Romanus, cujus vetus expoſitio apud Caſſandrum in Liturgi. c. 21. ait, *Reſponſorium quod ad Miſſam dicitur, pro diſtinctione aliorum Graduale vocatur, quia hoc pſallitur ingradibus*, Ambroſiani *Pſalmellum* vocant, & ſequitur veteris Teſtamenti lectionem, *Alleluja* enim cantant poſt Epiſtolam.

Gremiale pannus eſt, ſaltem ſericus, qui in gremio Epiſcopi celebrantis ponitur cum ſedet, & cum ordines confert. Cæremon. Epiſcop. lib. 1. c. 11.

Gremium Eccleſiæ, ideſt medium, vel myſticæ ſinus S. Matris Eccleſiæ.

Gyro, ſeu *Giro*: Lacinia, ſeu pars extrema veſtimentorum, ſeu togæ, quæ laxior fit, & in parte ſuprema contracta largius in ima ſe explicat, ſic dicta, quod hac parte giret veſtis, & circuli figuram efficiat. *Inde abſtrahens ſparſorium* [aſperſorium) *mox cum ſiniſtra manu gyrones Albæ accipiens, & ante ſe tenens, ſpargit primum de aqua Benedicta ſuper pavimentum*

quas pro nobis Chriſtus ſuſtinuit, *Authentica* ritu Ambroſiano.

Heptalichnum Candelabrum ſeptem luminum, quod ardebat in Templo Hyeroſolimitano.

Hercia, *Herga*, Vide *Erga*.

Hyerotheca Vas ſacrum; in quo conſervatur Euchariſtia, ſeu Pixis, Tabernaculum.

Hyerurgia, actio ſacra ad publicum bonum, quo nomine apud Græcos nuncupatur Sacrificium Miſſæ, quo nulla actio ſacratior.

Hiſtoria, Lectiones Sacræ Scripturæ, ſeu initium alicujus libri ejuſdem Sacræ Scripturæ, in choro legendum inter horas Canonicas. *Tres verſus primi Reſponſorij primæ hiſtoriæ adventus dicuntur ab hebdomadario, & a duobus ſenioribus, qui priores ſunt in ordine*: Conſuetud. Lyrenſes, & Rituale Corbejenſe loquens de Proceſſione, quæ fit in feſto Corporis Chriſti. *Ad prædictam Proceſſionem cantor incipiet primum & ſecundum reſponſorium de Hiſtoria, cum verſu*. Ordinar. quoque Corbejenſe. *Notandum, quod in omnis Hiſtoriæ inceptione ab Octavis Paſchæ uſquæ ad Adventum, hoc conſiderandum eſt, ut ſi menſis citra feriam quintam intraverit, in Domica antecedenti hiſtoria incipiatur*. Et ex Statutis Lanfranci §. De feſtivitatibus tertiæ claſſis. *Reſponſorium, ſi propria hiſtoria eſt, duo fratres canant in frocis ſuis: ſi*

non

non eſt propria hiſtoria .... Aut ſi jam cantata ſit, duo pueri canant.

Apud nonnullos Auctores hiſtoria quoque accipitur pro ipſo Reſponſorio, quod canitur poſt Lectiones. *Reſponſoria ad unum diem pertinentia vocantur Hiſtoria.* Rodulphus lib. de Canon. obſervant. c. 13.

Hyerophylax, Sacriſta, Vaſorum ſacrorum cuſtos. Cymiliarcha &c.

Horæ ab orando Deum ſic dictæ, vel quia ſtatis horis & temporibus ex Eccleſiæ ſtatuto recitantur. Dicuntur autem Canonicæ, ſive Regulares, quia juxta regulas ab Eccleſia præſcriptas recitandæ ſunt. Nomine autem Horarum veniunt omnes partes offitij, acipiendo a Matutino uſque ad Completorium. *Septem horas canonicas in die, quaſi ex debito canimus pro ſeptem gradibus, quos a ſeptiformi Spiritu ſuſcepimus. Formam autem habemus ab Apoſtolis, & aliis Sanctis, ut ſepties in die Salvatorem noſtrum Laudemus.* Gemma lib. 2. c. 53.

Hora Incenſi a S. Ambroſio lib. 3. de Virgin. vocantur Veſpere, certum eſt enim, quod in lege veteri aromata, & thura eo tempore in altari adolebantur, ut Exodi c. 29.

Hoſtia: Hæc vox in ampla ſignificatione accepta ſumi poteſt pro quacumque re Deo oblata: ſic nos admonet Apoſtolus exhibere corpora noſtra hoſtiam viventem &c. Apud Eccleſiaſticos tamen, & communi

lo-

loquendi modo apud fideles ſignificat panem illum azimum in quo Chriſti Corpus conficitur in incruento Sacrificio.

Hoſtias non conſecratas miniſtratas fuiſſe Monachis in Refectorio certis quibuſdam diebus patet ex ſtatutis Udalrici l. 2. c. 30. *In privatis diebus hoſtiæ non conſecratæ portantur in refectorio, ut his, qui eo die non communicaverunt, per manus Sacerdotis diſtribuantur.* Et in Conſuetud. S. Benigni: *In privatis diebus, exceptis his, in quibus una tantum hoſtia offertur, hoſtiæ non conſecratæ in refectorium portantur ab Hebdomadario Sacriſta, & dividuntur ab eo æqualiter in duobus vaſculis, ut illis qui non communicaverunt, per manus duorum Sacerdotum diſtribuantur.* Legend. Martene pluribus in locis.

Hoſtiaria, capſula, in qua conſervantur hoſtiæ conſecrandæ. *Diaconus latinus accipiens tres hoſtias ex Hoſtiaria, ponit eas ordinatim ſuper Patenam.* Cæremon. Pontific. l.2. c.24.

Hoſtiæ pro Miſſa deſtinatæ quo ritu, qua diligentia, & munditiæ conficerentur a Monachis, viden. Martene lib. 2. cap. 8. a n. 1. uſque ad 8. Non erit tamen injucundum hic exſcribere, quæ laudatus Author ſubdit: *Perſeveravit hic mos* [ſcilicet quod Monachi hoſtias conficerent] *uſque*

ad

ad ſeculum XV. *ut patet ex Bernardo Tergenſenſi Priore in libello Ms. de materia Euchariſtiæ Sacramenti adverſus quorundam circa hoc dubia & errores, cujus ſub finem* ita ſcribit : *Agite igitur cautè & ſecuram, imò certam viam tenete. Dubia, imo reprobata parte prætermiſſa, ſectamini hac in re morem, & ritum Patrum præcedentium Monachorum, qui pro ſtatu & lege habuerunt, ſuiſque poſteris in ſcriptis reliquerunt, ut ſibimet, ſuis manibus de granis tritici exquiſitis & electis pro Sacramenti debita materia, mundas conficerent Oblatas: quod & hodie ſumma cum diligentia multi Clauſtralium ſollicite obſervant. Et revera merito, ac juſte, quia res ipſa tam gravis & ardua idipſum rationabiliter expoſcit: ſuntque non modicum culpandi, quin & arctius arguendi, qui oblatas manibus Laicorum confectas pro Sacrificio acceptant, de quibus tamen dubitatur, an de debita materia exiſtant. Graviſſime autem reprehendendi & arguendi veniunt, qui tales oblationes in Sacrificio ſcienter aſſumunt, quia juſta magnorum, & potiorum ſententiam Doctorum, in ejuſmodi conficere non poſſunt. Vellem ego numquam potius miſſare, quam ſic damnabiliter idololatrare, & populo, quantum in me eſt, occaſionem idololatriæ præſtare.* Subdit Martene: *Ita homo*

mo ſeculi xv. cujus verba licet auſteriora, hic tamen referenda duximus.

Humerale : Superhumerale : Amictus. *Poſt ſandalias in Eccleſiæ veſtimentis ſequitur ſuperhumerale*. Antiquus Scriptor de ritib. veter. Eccleſiæ ſub nomine Caroli Magni.

Hydromyſta, ille erat, cui incumbebat cura Aquæ benedictæ præ foribus Eccleſiæ.

Hyerophilax ſacrarii cuſtos, Sacriſta.

Hyemantes. Inter pœnitentium gradus, ſive ſpecies numerabantur Hyemantes: Synodus enim Ancyran. can. 17. Leproſos, & eos, qui cum brutis rem habuerunt, inter hyemantes orare præcepit. Quidam putant fuiſſe arreptitios, quod veluti tempeſtatibus agitati, in continua quaſi hyemæ verſarentur ſub die, extra omne Eccleſiæ tectum. Hos deſcribit Tertullian. de Pudicit. c. 31. *Conciliciatos, concineratos, proſtratos in medium ante viduas, ante Preſbyteros, omnium lacrymas ſuadentes, omnium veſtigia lambentes, omnium genua detinentes &c.*

Hymnyo: cantare, laudare Deum. *Et qui pro indulgentiæ deſiderio iniquitates ſuas annuntiant, in tabernaculis juſtorum hymnyant*. S. Gregorius in prol. ad Pſal. Pœnitent.

Hymnologia : Hymnorum cantus: *Signo dato cum fratribus conveniens, horarum laudes perſolvebat hymnologiarum*. Hiſt. Rhemen.

men. de S. Remigio loquens c.25. Hymnologia etiam ſumitur pro Tractatu de Hymnis.

Hymnus: Cantus Eccleſiaſticus, metrice compoſitus. Tres autem conditiones habere debet hymnus, ideſt cantum, laudem, & hanc ad Dei honorem. In lege veteri Moyſes primus fuit, qui hymnos cecinit: qui mos ex Apoſtolica traditione in Evangelicam pertranſiit: Habemus enim ex Evang. quod Chriſtus Dominus, & Apoſtoli, hymno dicto exierunt in Montem Oliveti. A S. P. Benedicto hymnus vocatur *Ambroſianus*. D. enim Ambroſius plures ex illis compoſuit. Circa annum Domini 387. Ambroſius in ſua Mediolanenſi Eccleſia primus introduxit, ne populus pro illius incolumitate ſedulò invigilans tempore perſecutionis ab impia Juſtina contra Catholicos motæ, tædio afficeretur, quem morem poſtea Eccleſiæ Occidentales receperunt. S. Iſidorus de Offic. Eccl. lib. 1. *Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus, vir magnæ gloriæ in Chriſto, & Eccleſiæ clariſſimus Doctor, copioſius in hujuſmodi carmine claruiſſe cognoſcitur: atque inde Hymni ex ejus nomine Ambroſiani vocantur.*

Hymnus Angelicus, ideſt *Gloria in excelſis Deo*: ideo Angelicus dictus, quia in Nativitate Domini fuit ab Angelis cantatus. A Græcis

cis *Doxologia magna vocatur*. Prima hujus hymni verba ſunt *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*: aliqui legunt: *In hominibus bona voluntas.* Quis autem cetera addiderit, variant Scriptores. Concil. 4. Tolet. can. 121. habet. *Reliqua quæ ſequuntur poſt verba Angelorum, Eccleſiaſticos Doctores compoſuiſſe.*

Hymnus triumphalis: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus ſabbaoth*: Ambroſius lib. 3. de Spiritu Sancto: *Cherubim, & Seraphim indefeſſis vocibus laudant, & dicunt Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus ſabbaoth*: *Non ſemel dicunt, ne ſingularitatem credas non bis dicunt, ne Spiritum Sanctum excludas*: *Non Sanctos dicunt, ne pluralitatem æſtimes*: *ſed ter repetunt, & idem dicunt, ut etiam in hymno diſtinctionem Trinitatis, & Divinitatis intelligas unitatem.*

Hymnus Cherubicus, quem Græci Cherubim voces imitantes, ante magnum Introitum cantant dicentes: *Qui Cherubim miſtice repreſentamus, & vivificanti Trinitati ter ſanctum hymnum canimus, omnem ſecularem deponamus ſollicitudinem tamquam Regem omnium ſuſcepturi Angelicis inviſibiliter ſtipatum agminibus Alleluja.*

Hymnus a Græcis *Triſagion* dicitur, quem quotidie recitant, Latini autem ſemel in anno, ideſt in Paraſceve canunt Græce, & Lati-

Latine. *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus & immortalis miſerere nobis.*

Hymnus glorificationis a Patribus dicitur ille verſus *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.* R.lati Hymni Liturgici dicuntur, ad eorum differentiam qui in Offitio, non in Miſſa cantantur.

Hymnus Acathiſtus. Solemne pervigilium erat, quod Græci celebrabant in Sabbato hebdómadæ quintæ Quadrageſimæ in honorem B. M. V. pro liberatione ejus interventu obtenta Civitatis a barbaris irrumpentibus. *Civitas vero illæſa permanens interceſſione Deiparæ, quotannis ex illo tempore hymnum gratiarum agendarum cauſa concinit, diem illum Acdthiſton, quaſi ſeſſionis expertem nominans.* Gretſerus.

Hyppante, ſeu *Hypapante*, Feſtum Purificationis B. M. V.; ſignificat *Occurſum*, Simeon enim ſenex obviavit Chriſto Domino. *In principio menſis Februarii Proſerpina rapta fuit a Plutone, quam facibus accenſis in Aetna tota nocte per Siciliam quæſiſſe credebatur. Ipſi ad commemorationem ipſius, facibus accenſis, in principio menſis urbem de nocte luſtrant, unde feſtum iſtud Amburbiale, ideſt luſtratio vel proceſſio ab urbis ambitu Amburbiale dictum. Cum autem Sancti PP. conſuetudinem iſtam non poſſent exſtirpare, conſtituerunt, ut in honorem*

B.M.V.

B.M.V. cereos portarent accenſos : & ſic quod fiebat in honorem Proſerpinæ, modo fit ad laudem Mariæ. Innocent.III. in ſermon. hujus Feſti.

Hypodiaconus, Subdiaconus.

Hypoptoſin Græce, Latine *ſubſtratio*, tertius Pœnitentium gradus, ſeu ſtatio.

I

I*Cona*, Imago, Pictura.

Iconoſtaſion, locus in quo imagines reponuntur.

Iconomachus, Iconoclaſtæ, ſacrarum Imaginum oppugnatores, impugnatores, fractores &c.

Idæa, Hæc erat Beatiſſimæ Virginis Mariæ imago, quam geſtatoriæ arcæ ſuper impoſitam, Miniſtri ſuppoſitis humeris deferebant ab Eccleſia hyemali ad æſtivam. *Arcæ* & *Idææ* nunc quoque effigies lapidi inſculpta viſitur præ foribus S. Mariæ Beltradis, ſeu Bertradis. *Decumani omnes, aut pars major, qui ſunt de numero centum, veniunt ad Eccleſiam majorem antequam Miſſa major ibi incipiatur in Dominicis diebus, & præcipuis feſtivitatibus, & ad portandam Arcam & Ideam.* Puricell.Mem.Baſil.Ambr. pag. 1037.

Janitores, ideſt Oſtiarii, quibus Eccleſiæ januas cuſtodire incumbit. Quidam diſtinctionem

faciunt inter Janitores & Oſtiarios, quod iſti fores Eccleſiæ cuſtodiunt, Janitores vero ſint illi, qui olim cancellos, ſeu portas cuſtodiebant, per quas ad Sanctuarium, adytus patebat, ne quis indignus ingrederetur, ne Laici cum Clericis, ne Maſculi cum Fœminis; erant enim deſtinata loca pro utroque ſexu. Hos autem alii *Cuſtodes* appellant, & Diaconiſſarum munus erat reſpectu mulierum, ut ex epiſt. 12. Ignatii ad Antiochenos, *Saluto in Chriſto Diaconiſſas, ſacrorum veſtibulorum Cuſtodes.*

Idiota Idiotes apud Latinos *Converſum* ſignificat.

Liber uſuum Beccenſium. *In omni proceſſione, quæ agitur per clauſtrum poſt Crucem, ſemper incedunt. In Ramis Palmarum, & Rogationibus inter Idiotas & Cantores.*

Jejunium: Non omnes Chriſti actiones a nobi eſſe imitandas docet Nazianzenus Orat. 40. ait enim: *Ille Paſchatis Myſterium Diſcipulis in Cœnaculo tradidit, & poſt cœnam: nos in Templo & ante cœnam*, ideſt jejuni, ut explicat Nicetas in Commentario. Auguſtinus epiſt. 118. ſcribit: *Liquido apparet, quando primum acceperunt Diſcipuli Corpus & Sanguinem Domini, non eos accepiſſe jejunos. Numquid tamen propterea calumniandum eſt univerſæ Eccleſiæ, quod a jejunis ſemper accipitur? Et hoc enim placuit Spiritui Sancto, ut in honorem tanti*

Sa-

Sacramenti in os Chriſtiani prius Dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi. Et hæc quidem vetus erat inſtitutio; quæ tamen ſemper non ubique viguit: in Africa enim adhuc vivente Auguſtino in die anniverſario Cœnæ Dominicæ, Sacramenta altaris veſpere, ſumpto cibo celebrabantur. Quare in Concil.Carthagin.4. an.397. can.41. legitur: *Sacramenta altaris nonniſi a jejunis hominibus celebrentur, excepto uno anniverſario die, quo Cœna Domini celebratur.* Hunc autem morem Synodus Trullana abrogavit can.29., Conciliaque alia, & Patres abuſum hunc, ut crimen graviſſimum ſuſtulerunt, graviſſima anathematis & depoſitionis pœna interpoſita, quibuſdam tamen exceptis caſibus.

Jejunium magnum, ideſt jejunium Quadrageſimale. *Ab initio veris ejus anni, qui fuit 1071. ad extremos magni jejunii dies &c.* Puricell. loc. cit. pag.461. Vocabatur autem magnum jejunium ad differentiam alterius jejunii, quod obſervabatur ante Nativitatem Domini.

Iliton apud Græcos, Latine *corporale*, palla illa linea ſuper quam conficiuntur altaris Sacramenta: ſignificat autem *Sindonem*, in qua fuit involutum Corpus Chriſti.

Illatio: *Inlatio*: Præfatium, ſeu Præfatio. In Miſſali Mozarabico dicitur *Inlatio*, quia ex Fidelium verbis infert Sacerdos: Vere

dignum & juſtum eſſe Deo omnipotenti gratias agere, eumque laudare. In Miſſali quoque Gallicano dicitur *Inlatio*, & in aliquibus Miſſalibus *Conteſtatio Miſſæ*.

Illuminatorius, ſumitur aliquando pro Baptiſterio. *Sed quomodo pulcherrimi ab eo conſtructi Illuminatoris, quod quidem ſolemus vocare Baptiſterium*. In Vita S. Marci Presbyteri: unde.

Illuminati, recens baptizati, baptiſmuſque, Illuminatio.

Illuſtro: Illumino: Conſuetud. S. Benigni c.5. *Ad Vigilias omnibus cereis, qui ſunt in circuitu Ciborii videlicet viginti quatuor, ad Cantica incœpta accenſis, Eccleſia illuſtratur*.

Impoſitio. Magiſter in Regul. c.33. & 44. ita offitii ordinem diſponit. *Oportet in Nocturnis ab Abbate dici verſum . . . . . deinde aliud reſponſorium cum Alleluja, ut fiant duodecim impoſitiones*. Impoſitionum autem nomine intelligi debent Intonationes.

Immerſor, qui puerum baptizandum in aqua immergebat.

Immolatio ex Card. Bona *Præfatio*.

Impoſitio manuum multiplex eſt: alia enim eſt Conſecrativa, ut illa quæ fit in Collatione ordinum: alia pure deprecativa, quæ fit ſuper infirmos: alia pure cœremonialis, alia reconciliativa &c. de quibus conſulendi Theologi.

Im-

Imprimo : Imprimere Crucem &c. *Sacerdos ad altare impreſſo ſigno Crucis* . Conſuetudin. S. Germani : *Crucem pollice imprimit altari , ipſum oſculando* . Ordinar. Burſfeldenſe &c.

Incenſum : Ex Moſaicæ Legis præcepto , & Apoſtolica traditione incenſi uſus in Sacrificiis derivavit .

S. Ambroſius ad cap. 1. Lucæ : *Atque utinam nobis quoque adolentibus altaria , Sacrificium deferentibus , aſſiſtat Angelus* : Ordo Rom. apud Caſſandrum in Liturg. *Poſt Credo thuribula portantur per Altaria , & poſtea ad nares hominum feruntur , & per manus fumus ad os trahitur* .

Incentium facere , vide Facere incenſum .

Incenſare in Cruce , Facere Crucis ſignum cum thuribulo . *Sacerdos finitis collectis incenſat altare majus in Cruce , & corpus defuncti in Cruce , aſſidue cereum in manu portans* . Martene lib. 5. c. 10. Cit. Martene *Aromatizare* pro incenſare ſumit ex Ritual. Monaſt. *Signis ſonantibus ad Eccleſiam primo S. Mariæ poſito feretro altare aromatizet ... Denuo altare aromatizet , & corpus* .

Incenſorium , Thuribulum , *Incenſorium de argento unum* . Chron. Caſſin. l. 2. c. 98.

Inciſio , *Inciſiones* . Diviſiones , ſeu Pauſæ . Apud Martene l. 1. c. 2. *A Calendis Novemaris ad Cœnam Domini ante Nocturnos pſal-*

mos triginta decantabant ex Vdalrico l. 4. c. 41. Ab octava autem Paſchæ ad prædictas calendas, quindecim duntaxat pſalmos graduales, idque cum triplici inciſione, & precibus ad ſingulas inciſiones, hoc eſt ad ſingulos denos pſalmos, cum triginta dicebantur, vel ad quinos cum quindecim tantum.

Infans, *Infantes*. Pueri, qui in choro divinas Laudes canebant, & pſalebant. Hic mos diu viguitin Eccleſia tum orientali tum occidentali ut omnes in Eccleſia canerent, ut ex Niceti lib. de bono Pſalmodiæ, ex Ambroſio epiſt. ad ſororum, ex Fortunato lib. 10.

Pontificis monitis clerus, plebs pſallit & Infans.

In antiquis ritualibus Monaſticis frequentiſſima fit mentio puerorum in Choro cantantium, vel alia munia exercentium. Horum quoque Infantium, ſeu Puerorum ſæpe meminit Liturgia Ambroſiana tum in offitio, tum in Miſſa. In Sabbato ſancto, poſt lectionem tertiam de libro Exodi. *Canticum puerorum, cujus priorum verſum unus puerorum ſolus cantat, reliquos cum alijs.* Et apud Puricell. Monum. Baſilicæ Ambroſianæ pag. 428. *Alijs parvulis clericis cantantibus in choro, panem & vinum, ſecundum conſuetudinem aliarum feſtivitatum,* & pag. 482. *duos denarios accipiant Pueri, qui Miſſæ offitium fecerint.*

Infortunium, negligentia, Caſus, Eventus &c.

Si –

Si fratri in cella commoranti, vel alicubi extra Monaſterium ſuum infortunia de Corpore & Sanguine Domini evenerint, hic cum Monaſterium ſuum redierit, ſolus ſine conventu judicium accipiet. Conſuetud. de Lyra, ubi ſuperius legitur. *Incipit de emendatione Sacramenti: Si forte alicui fratri acciderit negligentia de Corpore & Sanguine Domini &c.*

Inſula comuniter accipitur pro Mitra. Eam ſic deſcribit Martene in Indice onomaſtico vocum exoticarum. *Inſula eſt faſcia in modum diadematis, a qua dependent vittæ ab utraque parte. Eſt etiam, caſula, planeta, Veſtis Sacerdotalis, ut videre eſt apud Hugonem de S. Victore in ſpecul. Eccl. l. 1. c. 26. Caſula, quæ alio nomine planeta, vel inſula dicitur*, & lib. 3. c. 8. *ſciendum, quod ab hac die* (Septuageſimæ) *uſque in Paſcha, non induitur Diaconus Dalmatica, nec Subdiaconus Tunica, ſed induuntur Inſulis.*

*Infra Actionem**. Hæc vox in liturgia Ambroſiana legitur poſt illa Canonis verba, *Tibique reddunt vota ſua &c.* ſequitur autem immediate. *Propria infra Canonem vel etiam actionem.* Infra actionem *ejuſdem Paſchæ & octavæ: Infra actionem ejuſdem Pentecoſtes, & octavæ: Commune infra Canonem: Commune infra actionem.*

Infuſorium Eccleſiæ Communi loquendi modo

Sacrarium, alias Piſcina. *Tollat, & lavet os infirmi, & mittat in infuſorio Eccleſiæ, aut in foco* apud Martene l. 5. c. 8.

Ingreſſa in liturgia Ambroſiana idem ſignificat ac apud Romanos *Introitus*.

Ingreſſus major eſt ſolemnis illa pompa, & ingens apparatus, quo Græci e Protheſi ad majus altare, ſeu Bema ſacra Dona conſecranda deferunt. Ritus hujus Ingreſſus Vid. apud Bona lib. 2. c. 29. Rer. Liturgic.

Ingreſſus, ſeu Introitus minor apud eoſdem eſt, cum Diaconus traditum ſibi a Sacerdote librum Evangeliorum ad altare defert.

Initio, Incipio, *Sacerdos initiat Matutinas*. Dunſtanus in Concordia.

Initio, ſacris imbuere, litare, Sacrificare, juxta illud *Initiati ſunt Beelphegor*.

Initiatus, in ſacris conſtitutus, ſeu recens baptizatus. S. Ambroſius lib. de Initiandis. *Nunc de Myſterijs dicere tempus admonet, atque ipſam Sacramentorum rationem ederæ, quam ante Baptiſmum, ſi putaſſemus inſinuandam nondum initiatis, prodidiſſe potius, quam edidiſſæ æſtimaremur*. Et Chryſoſt. hom. 72. in Evang. *Euchariſtiæ Myſterium quanta miſericordia plenum ſit, initiati ſolummodo noverunt*.

Intinctio, Baptiſmus, *Itaque Audientes optare Intinctionem non præſumere oportet*. Tertull. Pœnit.

Introitus eſt illa antiphona, quæ canitur, cum Sa-

Sacerdos intrat ad altare, & ab ipſo recitatur cum ad illud pervenerit.

Introitus Regularis. Omnes Introitus in S.Gregorij antiphonario, ex Pſalmis accepti ſunt, paucis exceptis, qui propterea a Durando l. 4. c. 5. dicuntur

Introitus irregularis, ut *Puer natus eſt nobis: Viri Galilæi: Spiritus Domini &c.* Romano ritu. Sunt & alij, qui neque ex Sac.Scriptura ſumuntur, ur *Salve ſancta Parens, Gaudeamus omnes &c.*

Iocale, Monile, Gemma, nonnulli *Rationale* eſſe volunt. *Poſt ordinabitur proceſſio, Diaconus portabit Iocale*. Conſuetedines S. Germani.

Irrigo, Aſpergo, *Sacerdos irrigabit magnum altare, & poſt altare B.Germani, & Sancta Sanctorum.* Cæremon. Caſalis Benedicti.

Jubilo, Cano, Canto. *Quo dicto aſcendunt fratres, quos juſſerit Cantor ante Martyres, & ibi jubilant: Emitte Domine benignitatis Angelum* Ordin. Corbæn.

Jubilus, *Jubilatio*. Hæc nomina veteres tribuerunt illis notis, quæ ſine verbis poſt Alleluja cantantur, & ab aliis Sequentiæ dicta ſunt. Amalarius lib.3. c.16. *Hæc Jubilatio, quam Cantores ſequentiam vocant, ſtatum illum ad mentem noſtram reducit, quando non erit neceſſaria locutio verborum*. Ordo Romanus, *ſequatur Jubilatio, quam Sequentiam vocant*. Radulphus Tungrenſis propoſit. 23.

Ju-

Jubili autem ſunt neumata gradualium , & de Alleluja reſecandi non ſunt, niſi cum illorum loco Sequentiæ decantarentur.

K

K*alendarium*, Calendarium , Calendarius, a Calendis ſic dictus: primo enim menſis die Pontifex , vocato populo totius menſis ferias , & quo ritu celebrandas annuntiabat, juxta profanos illorum temporum ritus. More autem eccleſiaſtico ſignificat librum illum , in quo Sancti cujuſque menſis notantur , & illi præcipuè , de quibus Miſſa celebrari & officium recitari debet.

Kyriaca, ſeu *Cyriaca* dicitur Eccleſia ab aliquibus ſcriptoribus. Valefridus de exord. & Incremen. Eccl. c. 7. *Sic etiam Cyriaca ideſt Dominica a Domino nuncupatur, quia Domino Dominantium in illa ſervitur.*

Kyrie eloiſon. Recitato Introitu celebrans a Deo miſericordiam implorat, pſallens alternatim *Kyrie eleiſon* ideſt *Domine miſerere*. Gentiles quoque ſolo lumine naturæ ducti, a ſuprema omnium cauſa opem implorabant iiſdem verbis, ut ſcribit Amianus lib. 2. Diſſert. Epicteti, c. 7. dicens , *Deum invocantes , precamur eum Kyrie eleiſon*. Cur autem vox hæc in liturgiis potius Græce , quam latine a latinis dicatur , hæc eſſe poterit ratio, quia cum Eccleſia hæc Hebraxis

braxis

bræis primum & Græcis, poſtmodum ex latinis ſit coadunata, ideo in liturgia omnes tres iſtæ linguæ adhibentur: *Amen* enim, *Alleluja*, *Sabbaoth*, *Oſanna*, voces ſunt hæbraicæ. Quis autem a Græcis ad Latinos hunc orandi modum traduxerit, eſt incertum. Communis Scriptorum opinio eſt eum fuiſſe S. Gregorium M. ſed multo tempore ante Gregorium viguiſſe hunc ritum in Romana Eccleſia patet ex Concilio Vaſenſi ſub Felice IV. c. 3. *Quia tam in Sede Apoſtolica, quam etiam per totas Orientales, atque Italiæ Provincias dulcis & nimium ſalutaris conſuetudo eſt intromiſſa, ut Kyrie eleiſon frequentius cum grandi affectu, & compunctione dicatur, placuit etiam nobis, ut in omnibus Eccleſiis noſtris iſta tam ſancta conſuetudo & ad Matutinos, & ad Miſſas, & ad Veſperam, Deo propitio intromittatur.*

S. Gregorius lib. 7. epiſt. 64. ad Joannem Syracuſanum ait: *Kyrie eleiſon nos neque dicimus ſicut a Græcis dicitur, quia in Græcis ſimul omnes dicunt, apud nos autem a Clericis dicitur, & a populo reſpondetur: & totidem vicibus etiam Chriſte eleiſon dicitur, quod apud Græcos nullo modo dicitur.*

Hunc ritum non dicendi neque in offitio, neque in Miſſa *Chriſte eleiſon*, adhuc obſervat Mediolanenſis Eccleſia, quæ tamen novem vici-

vicibus in Miſſa *Kyrie eleiſon* dicit, ideſt ter a Sacerdote ſtatim poſt Hymnum *Gloria in excelſis*, ter dicto Evangelio, & *Dominus vobiſcum*, a Sacerdote, & ter à miniſtro, dicto pariter dominus nobiſcum poſt ultimam collectam.

In eadem Mediolanenſi Eccleſia pluries repetitur *Kyrie eleiſon*, omneſque Benedictiones, ex rubricis generalibus ſic ſemper concluduntur. *Dominus vobiſcum*, & ter *Kyrie &c.* & ter repetitur quoque in earum principio, poſt *Deus in adjutorium &c.* In Purificatione B. M. V. in candelarum proceſſione, in gremio Eccleſiæ duodecies *Kyrie*, & ſimiliter in proceſſione Palmarum, & ſæpius in offitiis divinis, ut in ejus liturgicis libris,

L

L*Abida*, Cochlear, quo utuntur Græci ad Communionem fidelibus miniſtrandam.

Labellum, vas poſitum ad Eccleſiarum ingreſſum in quo aſſervatur aqua benedicta, ut ea fideles ſe aſpergant. *Et vidi Cuſtodes Monachorum portare aquam in Labello, qui eſt in Eccleſia S. Satyri. Puricellus pag.* 1157.

Laborantes erant quidam Clerici, quibus cura incumbebat ſepeliendi mortuos, *ſaluto Hippodiaconos, Lectores, Janitores, Laborantes &c.* S. Ignatius epiſt. 12. ad Antiochenos.

Id

Id autem erat offitii nomen, non ordinis.

Labores officinæ, ſeu loca deſtinata Monachis pro labore manuum. *Secunda feria* (Paſchæ) *eant cum Cruce, Patrociniis & aqua ſancta per ſingulos labores &c.* Tom. 4. Analect. Mabillonii.

Lucernum, *Lucernus*, *V. Birrus*.

Lamina accipitur pro Mitra: ex Polycrate apud Euſebium l. 5. hiſt. c. 24. & ex Hieronymo, aſſerentibus Joannem Apoſtolum *Laminam auream* in fronte geſtaſſe.

Lampada mediana, quæ in medio chori, vel Eccleſiæ lucet. *In Evangelio tutatur lampada mediana*. Ordin. Caſſin.

Lampades, ſeu alia lumina accenſa fuiſſe in primo Miſſæ Sacrificio credibile omnino eſt; illorum enim uſus in ſacris vigebat apud hebræos, quibus juſſerat Deus aureum Candelabrum, & lucernas ſeptem in Templo fieri.

Lampades quoque accenſas fuiſſe ſuper defunctorum ſepulcra conſtat ex Puricello pag. 465. ubi legitur offitialis *emat Oleum, & faciat ardere in Quadrageſima majore ſuper ſepulturam*.

Lampades choreæ: quæ in choro, vel per Eccleſiæ circuitum accendi ſolebant. *Abbas cantabit veſperas: ſeptem Cerei accendentur ante corpora Sanctorum, & ſex ad Angelos: & Candelabrum accendetur: Lampades choreæ debent accendi uſque ad craſtinum inceſſanter*. Martene lib. 4. c. 3.

Lam-

Lampadarium : *Lamparium* . Lampas major, quæ in Eccleſia diebus ſolemnioribus accendi ſolebat. *Accipiunt cereos ardentes ad gradum ſub Lampario*. Martene l. 3. c. 22. Et conſuetudines S. Dionyſii, *Omnis rota & duodecim Lampades Lampadarii debent accendi*. *In circuitu chori accendentur ſexaginta quatuor Cerei* : Et Ord. Tullenſe: *Ad hanc Nonam* (Aſcenſionis Domini) *quinque Lampades in Lampario accendantur*.

Lancea ſive gladiolus quo Græci Panem conſecratum a tota panis maſſa dividunt.

Lancea, *haſta pertica &c.* Martene l. 3. c. 15. agens de Sabbato Sancto habet: *Diaconus indutus alba, ſtola, fanulo, & Dalmatica, portet Lanceam cum candela*.

Lanterna: Sic dicta, quod incluſum in ea lumen lateat. *Poſt hos quidam Monachus ferat Lanternam cum lumine accenſo*. Mart. l. 3. c. 19.

Laux, ſeu diſcus, Patenæ profundioris figuram habens, quo utuntur Græci in Miſſæ Sacrificio, ſumpta ſimilitudine ab illis duobus vaſculis Lancium eſcariarum, in quorum altero pondus, in altero res ponderanda imponitur: unde *Bilances* dicuntur. Nonnulli vocant ſcutellam.

Lapſi: Lapſorum tria fuere genera 1. Sacrificatorum, qui Idolis hoſtias immolaverant: Secundum Thurificatorum, qui thus Idolis accen-

accenderant; Tertium libellaticorum, qui libellos a Magiſtratibus exceperunt, eorum lapſus, & cultum Idolis adhibitum atteſtantes: aut qui apud Acta ſcripto atteſtati fuerant ſe Chriſtum ejuraſſe. Hos deſcribit Plinius ad Trajanum ſcribens lib. 10. epiſt. 97. *Propoſitus eſt libellus ſine auctore, multorum nomina continens, qui negarent eſſe Chriſtianos, aut fuiſſe, quum præſente me, deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc juſſeram cum ſimulacris numinum auferri, & thure & vino ſupplicarent, prætereaque maledicerent Chriſto.* Eos vero, qui pecunia dimiſſionis libellos emebant, abſque mentione ullius in Religionem flagitii, ab omni lapſu immunes aſſerit S. Petrus Alexandrinus in ſuis de Pœnitentia Canonibus, cum injuſta vexatio pecunia poſſit redimi.

Lavatio: Aqua, qua Sacerdos lavat manus poſt quam infirmo Extremam dedit Unctionem. *Quo facto lavat manus in cinerem confricat; & hæc lavatio nonniſi in igne, & in loco mundo, & abdito ſolet effundi.* Mart. lib. 5. c. 8.

Lavatio apud eumdem lib.5. c.10. eſt lotio Cadaveris. *Poſt lavationem corporis, allato corpore, Abbas aſpergens illud aqua Benedicta.*

Lavatores, illi ſcilicet, qui Corpora defuncto-

ctorum lavabant: ex cit. Martene. *Inter lavandam lavatores quotquot ſciunt pſalmos, non ceſſant a Pſalmodia.* Antiquiſſimnm eſſe hunc ritum lavandi mortuorum corpora, pluribi oſtendit cit. Mart.

Lavellum, ſepulcrum, lapis ſepulcralis. Navellum, labellum, unum & idem ſunt. *Condiderunt illud in marmoreo lavello infra Oratorium B. Dei Genitricis Mariæ.* *In vitá* S. Anſelmi abbatis Nonantul. Sec. 4. benedict. p. 1. Et ex Puriçello loc. cit. p. 914.

Hoc eſt ſcriptum ſuper lavello, ſive monumento, ubi legitur, & cantatur Epiſtola, & Evangelium in Eccleſia S. Ambroſii. Sepultus eſt in Eccleſia S. Ambroſii in uno Lavello, quod erat dictorum Comitum de Inglexio: & illa corpora dictorum Comitum ſeu Regum extra dictum Lavellum fuerunt poſita: & ſuper dictum Lavellum cantabatur Evangelium & Epiſtola. Hoc porro Lavellum elegantiſſime, fuſe, & apprime erudite deſcribit P. Joſeph Allegranga ex Ord. Predicat. in libro, cui Tit. *Spiegazioni, e Rifleſſioni del P. Giuſeppe Allegranga ſopra alcuni ſacri Monumenti antichi di Milano*: an. 1757.

Laus: *Laudes*: Earum mentio, quo ad Miſſam ſpectat, fit in Decreto Conc. 4. Toletani ſub Honorio an. 633. can, 12. Sic. *In quibuſdam Hiſpaniarum Eccleſiis laudes poſt*

poſt Apoſtolum decantantur, prius quam Evangelium prædicetur: dum Canones præcipiunt poſt Apoſtolum non laudes, ſed Evangelium annuntiari. Præſumptio eſt enim, ut antea ponantur ea, quæ ſequi debent. Nam laudes ideò Evangelium ſequuntur, propter gloriam Chriſti quæ per idem Evangelium prædicatur.

Canonem hunc, qui multos in errorem traxit, optime explicat Card. Bona l. 2. c. 6. Rer. Liturg. hoc pacto: *Sunt autem Laudes, quæ poſt Evangelium priſco more Hiſpaniarum dicuntur, non hymnus trium puerorum, ſed verſiculus cum Alleluja, ei prorſus ſimilis, qui ritu Romano poſt Reſponſorium cantatur. Ipſum verò Reſponſorium cantabant Hiſpani poſt lectionem veteris Teſtamenti, quæ in eorum Miſſali Epiſtolæ præmittitur. Eodem fere ritu Ambroſiani, nam poſt Lectionem veteris Teſtamenti ſequitur Pſalmellus, quem vocant, inſtar Gradualis Romani: at verſum cum Alleluja concinunt poſt Epiſtolam*. Hinc elucet ritus Ambroſiani antiquitas.

De *Laudibus* porro, quæ in offitio recitantur, hæc habet lib. Fructuoſus Bracarenſis, Regal. c. 3. *Duodenis iterum cantatis pſalmis, adeunt cubilia, paullumque quieſcentes, gallicinio jam ſonante, recitatis tribus pſalmis cum Laude & Benedictione ſua Matutinum incipiant Offitium*. Nomi-

ne- autem Laudum hic veniunt tres poſteriores pſalmi : *Laudate Dominum de Cœlis : Cantate Domino canticum novum : Laudate Dominum in Sanctis ejus* , quos ſpetiali nomine veteres appellabant *Laudes* , eo quod ad reddendas Domino grates nos frequenter invitant : & nomine Benedictionis venit Canticum : Benedicite omnia opera Domini Domino.

Laxare debita. Vid. Confeſſio : Confeſſionem donare.

Latica lignea, ſacrophagus, ſeu capſalignea, Feretrum Arca &c. in qua defunctorum corpora, antequam humi mandarentur, reponebantur. In Chronico Centulenſi lib. 4. c. 32. de Nithardo Abbate hæc habentur : *In eodem quo pauſaverat ſarcophago invenerunt Lecticam ligneam coriatam domni Nithardi filij ejus Abbatis & Comitis corpus continentem, ſale perfuſum*. Per *Coriatam* debet intelligi Corio coopertam.

Lecticarij : Laborantes : Foſſarij ; ſic dicti, quia defunctorum corpora in Feretris, ſeu lecticis ad ſepulcra portarent.

Lectio : Ab ipſis Eccleſiæ incunnabilis in Miſſa recitata fuit Lectio, & antequam legeretur, indicebatur adſtantibus ſilentium. *Quando Lector dicit : Hæc dicit Dominus, & ſtans Diaconus ſilentio indicto omnibus os obſtruit, non Lectori honorem habens*

hoc

hoc facit, *ſed ei*, *qui per illum omnibus loquitur*. Chryſoſt. homil. 3. in 2. Theſſalon. Ritu Ambroſiano in Miſſa ſolemni ſemper recitatur lectio, & Epiſtola: Illa ut plurimum de veteri Teſtamento, cui per Lectorem præmittitur hæc vox: *Lectio*; Epiſtola vero ſemper de novo; & ex Apoſtolo, prævio hoc Tit. *Epiſtola B. Pauli &c.*

Lectionarium liber continens omnes Epiſtolas, & Evangelia, quæ ſingulis diebus per annum in Miſſa legi debent. Seriem vero ordinemque diſpoſitum fuiſſe a S. Hieronymo, communis eſt eruditorum ſententia.

In Metropolitana Mediolanénſi Lectores ſunt quindecim, cum eorum Primicerio. Ex his quinque dicuntur de *Phæudo Majori*, reliqui vero de *Phæudo Minori*: Almutias gerunt, cappamque nigram, ſerico viridi in interiori parte tectam, ſeu ornatam: Quoniam autem, ut ſupra jam vidimus, & ex S. Cypriani Epiſt. 33. & 34. Lectorum erat Epiſtolas, & Evangelia in Miſſa legere, hunc ritum quoque adhuc ſervari in laudata Metropolitana patet ex ſeqq.

Lectores Claviculariј: Horum mentio in rubricis Sabb. Sancti Miſſal. Ambroſiani. *Canticum quatuor lectorum claviculariorum* ℣. *Tunc cecinit Moyſes &c.*

Lectorium: *Lectoriale*: *Lectricium*. Analogium,

 Ambo,

Ambo, Pulpitus, ſeu quivis alius locus in quo & ex quo in Eccleſia legitur, & in choro.

Leviticus: Levita, Diaconus: *Unus ex Leviticis remaneat, & legat Paſſionem Domini ſecundum quatuor Evangeliſtas diſpoſitam*. *Martene* lib. 5. c. 12.

Legitimum: Canon Miſſæ.

Libellatici. V. Lapſi:

Libitinarii: ideſt Foſſarii, Lecticarii, laborantes.

Lignum congregans. Inſtrumentum ligneum, quo Græci utuntur ad Fideles in Eccleſiam convocandos. Latini hoc utuntur in triduo Paſſionis Domini. Ambroſiani Crotalum vocant. Nicephorus Blemidas in vita Sancti Pauli Latrenſis, *imperat, ut ante tempus lignum congregans Monachos pulſetur, & ſacra Myſtagogia peragatur*. Auctor vitæ S. Niconis. *Et ligni pulſatione omnes fratres convocat*. In vita Theodoſii Archimandritæ. *Monachi lignum pulſabant præter ſolitam propemodum horam*. Acta ſecundæ Nicœnæ Synod. act. 4. Cum Reliquiæ S. Anaſtaſii Martyris Cæſareæ appropinquarent. *Cives omnes magna lætitia perfuſi, ligna pulſantes obviam facti ſunt*. Leo Imperator in Panegyrico de S. Joanne Chryſoſt. *His adhuc dubitantibus, excubitor ad matutina cantica excitat ligni pulſibus*.

Li-

Ligneus locellus: Tumulus ex ligno factus, ſeu lignea capſa. S. Ethildrita, ex Regina Abbatiſſa Elienſis Monaſterii in ligneo *locello* depoſita fuit, quia in ea Inſula nulli reperiebantur lapides, ut habet Thomas Elienſis in ejus vita, ſec.2. Benedict. Ipſa autem ſic juſſerat.

Lympha ſanctificata. Aqua benedicta: S. Giſlenus ſumpta *lympha ſanctificata thuribolo, cum thiſmiamate, ſancto Evangelio. Dagoberto Francorum Regi ad ſe venienti obviam proceſſit*. Vita: n. 9.

Linea: Alba, Camiſium: Ordo Romanus loquens de Epiſcopi conſecratione: *Induunt eum lineam, cingulum &c.*

Lineum cincticulum: Manipulus.

Linteamen: Velum ſuper humerale Subdiaconi in Miſſa ſolemni, vulgo *Continentia Subdiaconus inde ſecedens, atque reverenter incedens, & linteamen de patena revolvens, manuque linteaminis parte involuta; ipſam tenens, partem ejuſdem linteaminis pendere ex induſtria facit, ut Diaconus quoque cum digitis mediis linteamine involutis &c.* Martene.

Linteamen: Dominicale: Pannum illud lineum, ſeu ſindon linea, quo mulieres communicaturæ excipiebant Corpus Chriſti Concil. Antiſiodoren. an.578. Can.36. *Non liceat mulieri Euchariſtiam nuda manu accipere*. Et Can.42. *Unaquæque mulier quando com-*

municat, *Dominicale ſuum habeat*. S.Auguſtinus ſerm.252. de tempore. *Omnes mulieres nitida exhibeant linteamina, ubi Corpus Chriſti excipiant*, & idem præcipit S.Maximus Martyr.

Linteolus, panniculus lineus pro calice abſtergendo, quem olim Monachi appenſum in cornu Epiſtolæ tenebant: *Purificatorium*.

Linteolus mappula linea, ſive Tobalea. *Ibi urceus argenteus, cum appenditio ſuo, ad manuum ablutionem. Ibi linteola plura, ſine quibus ſacrata vaſa, nec levantur, nec quoquam portantur*. Martene.

Linteum: Mappa linea pro extergendis manibus præparata: *Eat ad piſcinam abluere, ipſos digitos in aqua, quibus terſis ad medium linteum ad hoc ipſi præparatum redeat... Deterſis manibus ad linteum, quo Sacerdos paulo ante digitos ſuos deterſit*. Martene lib.2. c.4.

Linoſtina, *Linoſtima*. Ideſt ex lana, & lino contexta, in ſtamine linum, in trama lanam habens ex Iſidoro lib. 19. origin. c.22. communiter tamen accipitur pro ſtola Diaconali, quæ in humero ſiniſtro ab ipſis defertur, ad differentiam Sacerdotalis a collo ante pectus deſcendentis. S.Silveſter PP. decrevit, *ut Diaconi Dalmatica uterentur, & Palla linoſtima eorum læva tegeretur*. In Eccleſia Ambroſiana Diaconi ſtolam, ſeu pallam linoſtimam ſupra Dalmaticam gerunt.

Lipſana : Sanctorum, & præcipue Martyrum Reliquiæ. Theophanes in Juſtiniano Imperatore recondita *lipſana* Andreæ, & Lucæ Apoſtolorum, quæ ſolemni pompa a Menna Epiſcopo in Templum ſunt delata. Et ex Martene lib. 5. c. 16. n. 9. *Quoties ſæviſſima tribulatione aliqua prægravabatur Eccleſia, ibidem commorantes circumferebant lipſana Reliquiarum, quatenus ex donariis, & oblationibus Fidelium ſuæ repararent neceſſitatis incommodum.*

Liquamen : Oleum Sanctum Infirmorum. Ennenardus junior in vita S. Notheri Belbuli: *Convocatis fratribus, coram eis munitus eſt Viatico ſacroſancti Myſterii Corporis, & Sanguinis Chriſti, atque unctione divini liquaminis illinitus, valedicens omnibus benedixit eis.*

Liquor. Conſuetud. Divionen. c. 61. agentes de fer. ſexta in Paraſceve hæc habent. *Magiſter Sacriſta aliquot in Eccleſia de honeſtioribus retinet Sacerdotibus, qui cuncta altaria aqua & vino diligentius abluant, qui tamen non calceatis, ſed nudis pedibus hoc explent. Quidquid autem liquoris in majori altari fuſum fuerit, ſpongiis colligitur, indeque expreſſum in ſacrariis reconditur.* Liquoris ergo nomine veniunt aqua & vinum, queis altaria lota fuerunt. Hic mos adhuc obſervatur pluribus in locis, ſed ritibus diverſis.

Litania, *Litaniæ*. Multipliciter accipitur hæc vox Litania: illam S. P. Benedictus in ſua Regula accipit pro *Kyrie eleiſon*, quod ſæpe in divino Offitio dicitur: *Litaniæ*, *& completum eſt*.

Litania rigoroſe accepta Orationem, ſupplicationem, Proceſſionem, ſeu publicas preces ſignificat. Valafridus de rebus Eccl. cap. 28.

Litanias non tantum dici illam recitationem, nominum, qua Sancti in adjutorium vocantur infirmitatis humanæ, ſeb etiam cunctæ, quæ fiunt ſupplicationibus orationes appellari:

Litaniæ celebriores duæ ſnnt, majores ſcilicet, & minores. Illæ autem ſunt, quæ fiunt in feſto S. Marci. Litaniam hanc inſtituit S. Gregorius M. tempore quo Roma peſte laborabat: dicebatur autem *Septiformis*, quia totius Urbis Populus a B. Gregorio in ſeptem Eccleſiis deprecaturus diviſus eſt, ut ex Paulo Diacono lib. 3. de Geſtis Longobard. c. 25. ideoque etiam a nonnullis ſeptena appellata. Hæc autem eſt illa, quæ adhuc in tota Eccleſia fit. Concil. Aquiſgranenſe can. 10. ſic ſtatuit, ut *Litania major*, *more Romano ab omnibus ſeptimo Kalendas Maij celebretur*.

Litaniæ minores ſunt ille, quæ ritu Romano fiunt in triduo ante Aſcenſionem Domini. Quis primus illas inſtituerit, variant Auctores, certum tamen eſt, quod olim ſimul

cum

cum jejunio celebrabantur, ut ex Concil. Aurelianenſi I. c.29.

Quo triduo omnes abſtincant, & Quadrageſimalibus cibis utantur. S. Leo Tertius ex Anaſtaſio. *Conſtituit ut ante tres dies Aſcenſionis Dominicæ Litaniæ celebrentur.*

Litaniæ porro iſtæ ritu Ambroſiano celebrantur primis tribus diebus poſt Dominicam immediate ſubſequentem Aſcenſionem Domini, & quidem cum rigoroſo jejunio, & abſtinentia. Quo autem ritu, longum foret hic exſcribere. Ex libro autem Rogationum Eccleſiæ Mediolanenſis unuſquiſque videre poterit. Olim tamen majori cum rigore celebratas fuiſſe patet ex Puricello in Vita SS. Martyrum Analdi, & Herlembaldi. Quod vero ad Monachos ſpectat, diffuſe agit Martene libro 3. cap. 19.

Litanias in Sabbato Sancto in Monaſterio Sancti Germani a Pratis cantatas fuiſſe Gallice ſcribit cit. Martene lib. 3. cap.15. his verbis: *Duo Domini cantabant ipſam Litaniam Gallice, ut loquuntur ejuſdem Monaſterii Conſuetudines Mſs.*

Litania puerilis in Sabbato ante Pentecoſtem meminit cit. Martene lib. 3. cap. 22. *Cantetur Litania a puerilis duobus, qui cantaverunt: Sicut Cervus.* Dicitur autem *puerilis*, quia a pueris cantabatur.

Litaniam ab alijs diverſam in feſto S Marci canta-

ta-

Litania, *Litaniæ*. Multipliciter accipitur hæc vox Litania: illam S. P. Benedictus in ſua Regula accipit pro *Kyrie eleiſon*, quod ſæpe in divino Offitio dicitur: *Litaniæ*, *& completum eſt*.

Litania rigoroſe accepta Orationem, ſupplicationem, Proceſſionem, ſeu publicas preces ſignificat. Valafridus de rebus Eccl. cap. 28.

Litanias non tantum dici illam recitationem, nominum, qua Sancti in adjutorium vocantur infirmitatis humanæ, ſeb etiam cunctæ, quæ fiunt ſupplicationibus orationes appellari:

Litaniæ celebriores duæ ſnnt, majores ſcilicet, & minores. Illæ autem ſunt, quæ fiunt in feſto S. Marci. Litaniam hanc inſtjtuit S. Gregorius M. tempore quo Roma peſte laborabat: dicebatur autem *Septiformis*, quia totius Urbis Populus a B. Gregorio in ſeptem Eccleſiis deprecaturus diviſus eſt, ut ex Paulo Diacono lib. 3. de Geſtis Longobard. c. 25. ideoque etiam a nonnullis ſeptena appellata. Hæc autem eſt illa, quæ adhuc in tota Eccleſia fit. Concil. Aquiſgranenſe can. 10. ſic ſtatuit, ut *Litania major*, *more Romano ab omnibus ſeptimo Kalendas Maij celebretur*.

Litaniæ minores ſunt ille, quæ ritu Romano fiunt in triduo ante Aſcenſionem Domini. Quis primus illas inſtituerit, variant Auctores, certum tamen eſt, quod olim ſimul

cum

cum jejunio celebrabantur, ut ex Concil. Aurelianenſi I. c.29.

Quo triduo omnes abſtineant, & Quadrageſimalibus cibis utantur. S. Leo Tertius ex Anaſtaſio. *Conſtituit ut ante tres dies Aſcenſionis Dominicæ Litaniæ celebrentur.*

Litaniæ porro iſtæ ritu Ambroſiano celebrantur primis tribus diebus poſt Dominicam immediate ſubſequentem Aſcenſionem Domini, & quidem cum rigoroſo jejunio, & abſtinentia. Quo autem ritu, longum foret hic exſcribere. Ex libro autem Rogationum Eccleſiæ Mediolanenſis unuſquiſque videre poterit. Olim tamen majori cum rigore celebratas fuiſſe patet ex Puricello in Vita SS. Martyrum Analdi, & Herlembaldi. Quod vero ad Monachos ſpectat, diffuſe agit Martene libro 3. cap. 19.

Litanias in Sabbato Sancto in Monaſterio Sancti Germani a Pratis cantatas fuiſſe Gallice ſcribit cit. Martene lib. 3. cap.15. his verbis: *Duo Domini cantabant ipſam Litaniam Gallice, ut loquuntur ejuſdem Monaſterii Conſuetudines Mſs.*

Litania puerilis in Sabbato ante Pentecoſtem meminit cit. Martene lib. 3. cap. 22. *Cantetur Litania a puerilis duobus, qui cantaverunt: Sicut Cervus.* Dicitur autem *puerilis*, quia a pueris cantabatur.

Litaniam ab alijs diverſam in feſto S Marci canta-

tabant Monachi S. Dionyſij ex cit. Martene lib. 4. c. 4. Quam ex integro refert, in multis conſimilem Litanijs, quæ Ambroſiano ritu decantantur. *Ibi ante aquilam Cantores dicant : Exaudi Deus : Exaudi Chriſte &c. & Chorus reſpondet, Preces noſtras, S.Maria intercede pro nobis: S.Michael Intercede pro nobis. Exaudi Deus voces noſtras &c.* Litanias etiam Ambroſiano more cantari Genuæ in triduo Rogationum audivi a Viro fide digno, quem ſuper hæc conſului.

Litaniæ ternæ, quinæ, ſeptenæ, *ſive ternariæ quinariæ ſeptenariæ* ſæpe fit mentio in antiquis ritualibus, & pluribus in locis apud Martene quod quomodo intelligendum ſit hoc pacto explicat Dominicus Magri in Notitia Vocab.Eccl.ideſt, quod ter vel quinquies, vel ſepties repetitur *Kyrie eleiſon*. . Oppoſitam tamen init viam Martene docens per Litaniam triplam, ſeu trinam, quinam, vel ſeptenam nihil aliud debere intelligi, niſi quod ex omni Sanctorum ordine, tres fierent, vel quinque, vel ſeptem eorum invocationes, afferens ad hoc probandum Lanfranci ſtatutum. *Cantores Kyrie eleiſon, dexter Chorus ſimiliter reſpondeat: Ternos Sanctos de unoquoque ordine dicant*. Lib. autem 3. cap. 21. ſubjungit. *Itaque tripla hæc Litania erat, cujus ſingulæ Sanctorum invocationes ter*

pro-

pronunciabantur. Quod autem *Litania tripla* ſit intelligenda de invocatione trium Sanctorum de omni ordine, confirmari videtur ex ritu Eccleſiæ Romanæ, quæ in Litanijs Sabbati Sancti, tres, aut ad ſummum quatuor Sanctos invocat ex omni ordine.

Lituus Pontificius. Baculus paſtoralis.

Liturgia ſignificat totum ordinem, ſeu ſeriem Sacrificii Miſſæ, ut cum dicitur Liturgia Jacobi, Gallicana, Ambroſiana &c. cum addito tamen *Sacræ*, vel *Myſticæ* Euchariſtiam ipſam ſignificat.

Lobia, Atrium, porticus, *Item peto, ut tectum, ſeu lobiam removeant penitus & auferant, quam fecerunt &c. ſic etiam nobis lobiæ vocabulum hodieque in uſu eſt, idemque ſonat ac italicum illud corridore, corridojo, corritojo, ac latine Pergula, veluti a pergendo &c.* Puricellus cit. p. 1164. 1171.

Lorum communiter accipitur pro Mitra, licet alij pro Pallio. In Conſtantini donatione legitur. *Splendidum lorum Reſurrectionem Dominicam deſignans, ejus ſacro capiti manibus noſtris impoſuimus.* Balſamon loquens de Patriarcha Alexandrino. *Solus Patriarcha Alexandrinus celebrat capite loro tecto.*

Lotio manuum in Miſſa ritu Romano fit poſt oblationem, Ambroſiano vero poſt illa Canonis verba, *Fiat dilectiſſimi Filij tui &c.*

Lucernalis gratiarum actio. Veſperæ, ex S. Gre-

go-

gorio Niſſeno in vita S. Macrinæ, & ex S. Baſilio in lib. de Spiritu S. c. 29.

Lucernarium. Reſponſorium, quod ritu Ambroſiano canitur, & præmittitur quotidie Veſperis; pro feſtivitatum varietate diverſum S. Aurelianus in Regula ad Monachos. *Ad Lucernariam omni tempore & feſtis & quotidianis diebus in primis Directaneus*, Caſſianus lib. 3. Inſtit. c. 3. *Ad extremum undecimæ in qua lucernalis hora ſignatur*. Et regula incerti auctoris apud Auguſtin. *Ad Lucernarium autem pſalm. unus*.

Luminare, Lumina, Cerei accenſi &c. *Luminare erit ſimile ad Miſſam, quale fuit ad Placebo, & Dirige &c.* Conſuetud. S. Germani a Pratis, agentes de Anniverſario Regis Childeberti apud Martene. Et ex Chron. S. Benigni Divionen. Theobaldus quidam fundavit, & inſtituit luminare in die ſolemnitatis Corporis Chriſti, & per octavas. Vid. Martene &c.

Luter. Pelvis, ſeu vas, in quo vaſa ſacra pro miniſterio lavabantur.

M

M*Agiſtri puerorum*. De his frequens mentio apud Martene, eorum munera & functiones tam in choro, quam in Eccleſia acurate deſcribens. Pro ritu Ambroſiano, vide ſupra *Infantes*.

Ma-

Maledictio, ſumi etiam poteſt pro Excommunicatione. *Et ſi ſervitium tulerint, illam maledictionem habeant, quæ in centeſimo octavo pſalmo legitur, & cum Juda traditore in æterna pœna participent.* Puricell. pag. 371. & pag. 700. *Niſi reatum ſuum digna emendatione correxerit, centeſimi octavi pſalmi maledictionibus repleatur, & a Sacratiſſimo Corpore, & Sanguine Domini noſtri Jeſu Chriſti fiat alienus.*

Malleus excitatorius, Crotalum, Crepitaculum &c. lignum, quod pulſabatur ad convocandos Monachos ad Synaxim, dictus etiam *Malleus ligneus*. Hiſtoria Lauſiaca c. 104. in vita Adolii Abbatis. *Excitatorio malleo pulſabant cellas omnium, eos congregans ad Oratoria.* Et ex Martene lib. 5. c. 10. *Poſt mortem alicujus Religioſi in dicta tabula lignea cum malleo ligneo debet pulſari in clauſtro, in ſignum mæroris & triſtitie.*

Mandatum, Lotio, ſeu ablutio pedum, quæ fit in Cœna Domini pauperibus duodecim. Hæc juxta Eccleſiarum diverſitates diverſos quoque ritus admittebat, etiam circa numerum pauperum, ſeu aliorum, quibus pedes erant lavandi. Antiquiſſimum hunc eſſe in Eccleſia morem colligitur ex Beda in vita S. Cuthberti, c. 18. Secul. Benedict.

Mandyas Græca vox, Mantum, ſeu Cappa qua Epi-

Epiſcopi Græci utuntur, rigas habens collum verſus, & a parte anteriori aperta.

Manica, *Manitia*. Chirothecæ. *Manitias, quæ nos peregrina lingua Vantes vocamus*. In vita B. Philiberti.

Manipulus hodierna die inter veſtes ſacras numeratus, retroactis temporibus non erat aliud, niſi Sindon, ſeu mappula brachio ſiniſtro alligata ad ſordes & ſudorem abſtergendum. In Concil. Pictavien., ſub Paſchali II. can. 5. *Nemo Monachorum manipulo utatur niſi fuerit Subdiaconus*.

Manſionarius Eccleſiæ cuſtos. *Manſionarius dictus eſt cuſtos, & conſervator ædium Eccleſiaſticarum*. Panvin. de Interpret. voc. obſcur. Eccl.

Mantile, Manipulus. *Quartum Sacerdotis indumentum eſt Mappula, ſive Mantile, quod vulgo Fanonem vocant* Raban. Maurus de Inſtitut. Cler. c. 18.

Manutergium, *Manutergilum*. Sindon ſeu linteus lineus ad manus abſtergendas poſt earum lotionem. *Diacono aqua cum manutergio apportatur, & a duobus Converſis, qui de manutergio ſerviunt, brachium utrumque oſculatur*. Martene l. 2. cap. 4. *Pendet quoque in promptu Manutergiolum, ad quod Sacerdos, poſt quam ſe induerit, lavatus, tergit ſummitates digitorum, quibus neceſſario tangit res ſacratas*.

Mappa, Tobalea, ſeu linteum, quod ſuper altare extenditur. *Map-*

Mappula, Manipulus. *Mappula, quæ in ſiniſtra parte geritur, qua pituitam oculorum, & narium detergimus præſentem vitam deſignat.* Alcuinus, & ordo Romanus. *Subdiaconus Regionarius ponit mappulam in ſiniſtro brachio Pontificis.*

Mappula etiam dicebatur Baldachinum, quod ſuper caput Pontificis olim ferebatur. *Quatuor autem miniſtri ſuper Pontificem ferunt mappulam quatuor baculis alligatam, propter quod ipſi miniſtri Mappularii vocantur.* Innocent. III. de myſteriis miſſæ lib.2.c.7.

Mappulatus, qui manipulum geſtat. *Cum ex Planetatorum, Mappulatorumque proceſſionibus magnum Pontificem cognoviſſent &c.* Jo. Diaconus in vita S. Gregorii M.

Margaritæ vocantur apud Græcos hoſtiæ, ſive Panis conſecrati fragmenta, quibus etiam ægrotos communicant, extrahentes illa ex Pixide, vino communi perfuſa, medio cochleari infirmis miniſtrant.

Martyrium. Martyria a Græcis nuncupantur Templa in Martyrum memoriam erecta. In actis Concil. Chalcedon. ſæpe memoratur *Martyrium ſanctiſſimæ, & Deo dilectæ victricis Euphemiæ*; ideſt locus ille, in quo habebatur Concilium. Marcus Diaconus in Vita S. Porphirii: *Cum ei occurriſſem in gradibus Martyrii &c. . . . . Ivimus in Martyrium glorioſi Martyris Thimotei &c.*

Mar-

Martyrologium : dictum & Paſſionale. Liber in quo nomina, & Martyrum Paſſiones ſcribebantur. Nunc tamen in eo adnotantur, & alii Sancti, licet non Martyres.

Matricula: Catalogus, ſive liber, in quo notabantur pauperes, queis elæemoſina dabatur. *Matriculæ S. Mariæ, quæ dicitur Xonodochion ubi duodecim pauperes ſtipem expectant, ſolidus dabitur*. Teſtam: S. Remigii: ideo.

Matricularii dicebantur, qui in eo catalogo erant adſcripti: vel etiam Clerici, qui ſtipendium ab Epiſcopo accipiebant.

Matronæum. Locus particularis in Eccleſiis pro Matronis. *Fecit Cameram & Matronæum, & ſuper Confeſſionem Imaginem argenteam*. Anaſtaſ. in Symmaco.

Matutinarius Canonicus. Offitium Matutinum, id eſt ad præſcriptum Canonis & Regulæ Eccleſiaſticæ. *Dicite antiphonam de pſalmis in ordine, poſtea reſponſum, deinde antiphonam: iterum legat alius frater, & ſic impletis tribus Miſſis, dicite Matutinarios Canonicos... Deinde in ordine totus Matutinarius in Antiphonas dividetur*. *Cæſar*. Regula.

Matutinus, Matutinum S. P. Benedictus, aliique veteres Scriptores vocabant illam offitii partem, quæ illuceſcente aurora recitabatur, & a nobis Laudes nuncupatur, a *Matuta* ideſt Aurora, quia in Aurora cantabatur. *Melo-*

Melodiæ Francigenæ. Poſt Epiſtolam ritu Ambroſiano canitur ℣. cui præmittitur, & poſtponitur Alleluja, cum particularibus cæremoniis, multiſque notis muſicalibus poſt ultimas ſylabas. Puricellus loc.cit.p.1153. *Ab annis ſexdecim infra audivi primo dicere Canonicos Melodias Francigenas ante Evangelium in Natale, & Epiphania, & Paſcha Reſurrectionis*. Subdit porro laudatus Auctor. *Quarum quidem Melodiarum multas etiam hodie videmus libris inter mixtas choralibus*.

Melodima: Melodia, Concentus. *Pſalmorum nihilominus concentum dulciſſimo ultra omnes diſtinguens decoravit Melodimate*. In vita S. Gulielmi Abbatis.

Memoria: Eccleſia, Templum, Oratorium &c. *Nos Martyribus noſtris, non Templa ſicut Diis, ſed memorias ſicut hominibus mortuis, quorum apud Deum ſpiritus vivunt, fabricamus*. S. Auguſtinus l. 22. de Civit. Dei, c. 10.

Menæum Græcis eſt liber continens preces in choro recitandas, in duodecim partes diſtributus pro ratione menſium.

Menologium apud eoſdem, idem ac Calendarium Sanctorum vitas complectens, quæ ad horas matutinas recitantur.

Menſa: Pars Altaris ſuperior, ſupra quam celebratur Miſſa: ſumitur etiam pro Euchariſtia, & pro Miſſa.

Meridæ. Meridas vocant Græci partes illas Panis conſecrati, quas vidimus Margaritas dici.

Metanæa: *Venia Metanæa*: Genuflexio; Inclinatio: *Surrexerunt omnes cum gaudio, & lacrymis, & miſerunt Metanæam, & oratio facta eſt*. Anaſtaſ.: ſumitur quoque & pro *Pœnitentia*, ſeu ſatisfactione. *Cum frater noſter obierit, unuſquiſque pro eo ſeptem diſciplinas, ſeptingentas Metanæas facit*. S. Petrus Damiani. Et conſuetud. S. Benigni. *Poſt exuens tunicam facit ante Altare Metanæam*.

Miniſter: Miniſtri Altaris aliquando dicuntur Acolythi, qui inferiora Altaris munia exercent. Aliquando qui poſt Diaconum, & Subdiaconum in Altari miniſtrant, & lato modo omnes qui Sacerdoti in Miſſa inſerviunt, Miniſtri vocari poſſunt.

Miniſterium. Actio ipſa miniſtrandi, ſeu inſerviendi Sacerdoti ſacrificanti; ſeu exercitium Ordinum: ſic V. G. Diaconus Altari inſerviens, dicitur eſſe in miniſterio, & ſic de aliis.

Miniſterium quoque apud veteres Scriptores ſumebatur pro quolibet vaſe ad Sacrificia, vel ad Altaria deſtinato. Anaſtaſius in Xiſto. *Conſtituit ut Miniſteria ſacrata non tangerentur, niſi a Miniſtris ſacratis*. Et Strabo de Eccl. c. 24. *Urbanus Papa omnia miniſteria ſacra fecit argentea*.

Mini-

Miniſterium in libro uſuum Ciſtercien. c. 83. accipitur pro Corporali, in eo enim conficitur, & ex eo miniſtratur Sacramentum: *Diaconus dicto Benedicamus Domino, vel Ite miſſa eſt, inclinet: deinde iens ad Altare transferat inde Calicem, & Patenam ſuper miniſterium, ſumens ibi lingua ſua, ſi quid de Corpore Domini remanſerit ſuper Patenam.*

Miniſtralis: Miniſterialis. Calix, cum quo populo miniſtrabatur Sanguis Chriſti, quando ſub utraque ſpecie communicabat. Erant & Patenæ miniſteriales, ceteris ampliores, quæ diſtribuendæ Fidelibus Euchariſtiæ deſerviebant.

Miſſa prima celebrata fuit ab ipſo Chriſto Domino, qui *Hoſtia omnium Sacerdotum eſt, qui ſemetipſum pro omnium reconciliatione Patri libans, Victima Sacerdotii ſui, & Sacerdos ſuæ Victimæ fuit*, ut habet Paulinus epiſt. 5. ad Severum.

Ideo S. Laurentius Juſtinianus Serm. de Euchar. c. 7. *Nulla igitur humanis mentibus ineſſe debet infidelitatis ambiguitas, quando Deus ſolus iſtud perfecit Myſterium.* Quis autem hujus primi Sacrificii apparatus, incertum eſt: tenendum tamen cuncta decentiſſime compoſita, ornataque fuiſſe, quantum loci, temporis, perſonarum conditio, & aliæ circumſtantiæ permittebant. Calicem, quo Chriſtus conſecravit

in ultima Cœna argenteum fuiſſe, ſcribit Baronius an. 34. qui ut refert V. Beda de locis Sanctis: *In platea, quæ Martyrium, & Golgotha continuat, exedra eſt, in qua Calix Domini ſcriniolo reconditus eſt, & per operculi foramen tangi ſolet, & oſculari: qui argenteus Calix hinc inde duas habet anſulas, ſextarii menſuram capit, in quo illa eſt Spongia Domini potus miniſtra.*

Miſſa pſalmorum. S. Iſidorus c. 17. Regulæ: *In quotidianis offitiis vigiliarum primum tres pſalmi canonici recitandi ſunt, deinde tres Miſſæ pſalmorum, quarta Canticorum, quinta Matutinorum. In Dominicis verò diebus, vel ſolemnitatibus Martyrum, ſolemnitatis cauſa ſingulæ ſuper addantur Miſſæ.* Miſſas pſalmorum ſic explicat Menardus in Concordia Regularum c. 23. §. 7, aſſerens eſſe collectas, ſeu orationes, quæ olim dicebantur in fine pſalmorum. Miſſam canticorum, orationem, quæ in fine canticorum: Miſſam matutinorum, orationem, quæ in fine matutinorum. Cæſarius quoque in Regul. Monach. cap. 20. *Duos nocturnos faciant, & tres Miſſas: ab una Miſſa legat frater tria folia, & orate: legat alia tria, & orate: legat alia tria, & levet ſe &c.* Miſſarum ergo nomine orationes intelligit, ac ſi diceret: Duos faciant nocturnos, & tres orationes: ab una oratione legat frater tria folia, & fiat. oratio.

Miſſa matutinalis : Præter majorem Miſſam, quæ Conventualis dicitur, aliam ſolemniter cantabant.... Monachi poſt Matutinos, ſeu poſt Primam, quæ ideo matutinalis dicebatur. Cantabatur autem ad Altare capitaneum, ſeu Cardinale, hoc eſt primum in fronte Baſilicæ. Refert Beda Ceolfridum Abbatem, qui obiit anno 716. primo mane celebraſſe, ſeu cantaſſe Miſſam in Eccleſia B. D. Genitricis Mariæ, S. Dunſtanus in Concor. Regul. Monachorum, & Sanctimonialium Angliæ præcipit, ut Miſſa matutinalis pro Rege, vel quacumque neceſſitate imminente celebretur. Et Addo Abbas Dervenſis Monaſterii, ut ex lib. Miracul. S. Bercharii Abbatis, pro Heriberto Comite gravi morbo laborante matutinalem Miſſam celebrari juſſiſſe legitur. Hanc matutinalem Miſſam alii *de Luce* appellabant. Conſuetud. S. Germani a Pratis agentes de Fer. quinta in Cœna Domini: *Dominus Abbas mittit quæſitum centum pauperes... Quando pauperes fuerint reperti, ipſi adducuntur ad navem Monaſterii.... Hebdomadarius Miſſæ matutinalis ibit celebratum ad Altare S. Crucis*. Hanc autem Miſſam in Monaſterio S. Vincentii una cum miniſtris cantabant pauperes Clerici; ideoque ab aliquibus dicebatur *Miſſa pauperum &c.*

Miſſa Catechumenorum primis Eccleſiæ ſeculis

aliquot precibus, & pſalmis conſtabat, quibus abſolutis voce Diaconi dimittebantur Catechumeni, aliique, qui Miſſæ Fidelium adeſſe non poterant. Decurſu autem temporis admiſſi ſunt omnes in Eccleſia, donec lecto Evangelio fieret ſermo, quo habito, & illis excluſis Miſſa Fidelium incipiebat. Unde S. Ambroſius epiſt. ad Sororem 33. *Poſt lectiones, & Tractatum dimiſſis Catechumenis, Symbolum aliquibus competentibus in Baptiſteriis tradebam.* Et Concil. Carthag. 4. can. 84. *Epiſcopus nullum prohibeat ingredi Eccleſiam, & audire Verbum Dei, ſive Gentilem, ſive Hæreticum, ſive Judæum uſque ad Miſſam Catechumenorum.*

Miſſa Præſanctificatorum. Equivoce dicitur Miſſa, caret enim conſecratione Corporis, & Sanguinis Domini. Hunc morem Occidentalis Eccleſia ſervat in ſola Feria ſexta hebdomadæ majoris, ſeu Paraſceve: Orientalis autem omnibus Quadrageſimæ diebus exceptis Sabbato, Dominica, & feſto Annontiationis. Laodicæna Synodus an. 314. *Non oportet in Quadrageſima Panem offerre niſi Sabbato, & Dominicis tantum.* Et can. 52. Concilii Trullani: *In omnibus ſanctæ Quadrageſimæ diebus jejunii, præter quam Sabbato, & Dominica, & ſancto Annuntiationis die fiat ſacrum Præſanctificatorum miniſterium.* Ritus autem

tem apud Græcos hic eſt. Die Dominico præter illius diei oblationem, quinque alios Panes conſecrant, pro totidem ſequentibus Feriis uſque ad Sabbatum. Tum ſingulis diebus ſub Veſperam conveniunt in Eccleſiam, & in ipſo veſpertinarum precum offitio Sacramentum antea conſecratum proponunt, & ſumunt, præmiſſis aliquot pſalmis & orationibus. Et quia Panem antea conſecratum, & ſanctificatum ſumunt vocant hoc *Offitium Præſanctificatorum*, ideſt antea Conſecratorum.

Miſſa ſicca, *Miſſa nautica*: ab indiſcreta quorumdam devotione fuit introducta: ſicca vere, utpote carens ſumptione, & conſecratione Corporis, & Sanguinis Domini. Ritum eam celebrandi ſic exponit Durandus in rationali lib.4. c.1.

Sacerdos, ſi ex devotione, non ex ſuperſtitione velit totum offitium Miſſæ ſine Sacrificio dicere, accipiat omnes veſtes Sacerdotales, & Miſſam ordine celebret uſque ad finem offerendæ, dimittens ſecreta, quæ ad Sacrificium pertinent. Præfationem vero dicere poteſt, licet in eadem videantur Angeli invocari ad Conſecrationem Corporis & Sanguinis Domini. De Canone vero, nihil dicat: ſed orationem Dominicam non prætermittat; & quæ ibi ſequuntur ſub ſilentio dicenda non dicat. Calicem, vel Hoſtiam non habeat: nec de his quæ ſuper Calicem,

ſeu Euchariſtiam dicuntur, vel fiunt, aliquid dicat, vel faciat. Poteſt etiam dicere Pax Domini &c. & exinde Miſſæ offitium ſuo ordine peragat: melius eſt tamen alia omittere. Miſſam hanc feciſſe ſibi celebrari S. Ludovicum Francorum Regem, dum captivus teneretur, aſſerit Gulielmus Carnotenſis in ejus vita. *Totum offitium Miſſæ, abſque Sacramenti conſecratione, aſſidue cum uno Presbytero Prædicatore me adjuncto, tunc temporis ſibi Clerico ſuo jugiter exolvebat devoto corde.*

Miſſa hæc etiam Nautica dicta fuit, in mari enim & fluminibus celebrabatur, in quibus propter motum & agitationem vix poterat Sacrificium offerri abſque periculo effuſionis.

Miſſa biſaciata, Triſaciata. Petrus Cantor, qui floruit anno 1200. harum miſſarum meminit, & ſimul improbat, veluti monſtruoſas, & contrarias conſtitutioni, & conſuetudini Eccleſiæ: erant autem hujuſmodi. Solebant Sacerdotes plures Miſſas in unam congerere, celebrantes Miſſam diei, vel aliam præcipuam ſuo ordine, uſque ad offertorinm. Tum aliam incipientes uſque ad eundem locum, deinde tertiam, & quartam. Poſtea tot ſecretas orationes dicebant, quot Miſſas incæperant. Demum ſub uno Canone ſacrum perficiebant, totidem additis in fine Collectis, quot initio recitaverant.

Miſſa

Miſſa cum nota. Ideſt Cantata. Hujus miſſæ meminit Pius II. in erectione Collegiatæ Eccleſiæ Manliani in Sabinis anno 1460. *Necnon ut diebus ſingulis ſaltem tres Miſſas, & earum unam cum nota celebrare teneantur*:

Miſſa cum clamore. V. Clamor.

Miſſa Juditii, erat Miſſa, quæ celebrabatur ad aliquam veritatem occultam indagandam. Ejus ritum lege in Notitia Vocabulorum Magri.

Miſſam, mortuorum nuncupatam, ſub graviſſimis pœnis prohibuit Concil. Tolet.an.694. eaque celebrabatur pro inimico, utquam primum moreretur.

Miſſa Ambroſiana non ab Ambroſio ejus auctore dicta: ſed quia idem Sanctus ejus cæremonias vel auxit vel illuſtravit. In quo diferat a Romana, pluries hic notavi, reliqua lege in Card. Bona, vel in Miſſali Ambroſiano.

Miſſas plures ab eodem Sacerdote eadem die fuiſſe celebratas probat ad evidentiam Card. Bona lib. 1. c. 18. Auctoribus ab eodem relatis addere alios placuit ex Puricello pag. 1151. ſeqq. „ Creſcentibus quotidie diſcordiis & litibus Canonicos inter & Monachos Baſilicæ S. Ambroſii Mediolani Innocentius III. ad illas ſedandas componendaſque Judices delegavit Albertum Vercellenſem Epiſco-

„ pum,

„ pum, & Petrum Monaſterii Locedien-
„ ſis Abbatem, ex ordine Ciſtercienſi,
„ qui ex utraque parte auditis examina-
„ tiſque teſtibus, ut ex Proceſſibus intra
„ annum 1200. 1201 confectis, rem to-
„ tam componerent. Inter Reliquos teſtes
„ fuit numero ſecundus Mainfredus oculi-
„ blanci Canonicus Baſilicæ, qui ſic te-
„ ſtatus fuit. Vidi centies & amplius, quod
„ Canonici S. Ambroſii faciunt Miſſam,
„ & Miſſas ... Similiter eos vidi facere
„ Dominicis diebus Miſſas duas, & die
„ Lunæ Miſſas duas, & tres interdum.
„ Nec multo poſt interrogatus, a quibus
„ fiebant illæ Miſſæ, ſic reſpondit. Ego
„ vidi ex ipſis Miſſis celebrari a Domino
„ Lanterio, Præpoſito hujus Eccleſiæ...
„ Et Presbytero Alberto Burro: ſubdit
„ porro Puricellus: vide autem quemad-
„ modum tam ipſe, quam alii ſubinde
„ protinus fuerint ſuper hujuſmodi Miſſas
„ interrogati, ſiquidem interrogati fue-
„ runt, Si unus Sacerdos celebrabat
„ omnes Miſſas, an plures? Quas qui-
„ dem Miſſas addit Puricellus uno eodem-
„ que die binas, vel etiam ternas nuper
„ dixerant celebratas. Quod ſi uni Sacer-
„ doti plures uno die Miſſas celebrare non
„ licebat, ut quid iſta interrogatio? Idem
„ profecto Mainfredus huic etiam ſic re-
„ ſpondit: Immo plures ſcilicet prædicti:

„ &

„ & bene vidi una die Presbyterum Bur-
„ rum facere duas Miſſas „. Concilium Lambethenſe anno 1216. apud ſpelmarum tom. 2. Concil. Angliæ. *Bis in die nullus Miſſam celebrare præſumat niſi in diebus Nativitatis & Reſurrectionis Dominicæ.*

In geſtis quoque S. Aldrici Epiſc. Cenomanneniſis ſeculo 9. ex Miſcellaneis Ballutii tom. 3. pag. 51. legitur, inſtituiſſe ut in die ſuæ Conſecrationis unuſquiſque Presbyter tres Miſſas decantaret, & Clerici Pſalterium: Similiter pro ſe mortuo, in die ſuæ depoſitionis.

Miſſa publica dicitur non a loco, olim enim in Cryptis, abditiſque, ac remotioribus locis agebatur, ſed a conventu populi circumſtantis offerentis, ac communicantis. Gregorius M. Caſtorio Ariminenſi Epiſcopo lib. 4. c. 43. Miſſas publicas fieri vetat in Monaſterio, *ne in Servorum Dei receſſibus occaſio præbeatur popularibus conventibus, & ſimpliciores ex hoc animas plerumque, quod abſit, in ſcandalum trahat; frequentior quoque introitus mulierum arceatur.*

Ex quo tamen, & ex aliis ſtatutis non infertur vetitam olim fuiſſe in Monaſteriis Miſſam ſolemnem cum cantu, & miniſtris, ſed eam ſolum, ad quam fideles promiſcuè admittebantur, & quæ ab Epiſcopis cum totius populi cœtu agebantur, ne ſecula-

cularium concurſus diſtraheret Monachos: apud quos Miſſas ſemper in uſu fuiſſe patet pluribus in locis ex Martene loc. cit.

Miſſa ſolitaria, *ſeu privata*. Hujus Miſſæ nomine veniunt illæ, quæ a ſolo Sacerdote, nemine præſente, & reſpondente, olim fiebant in Monaſteriis; illa enim, quæ ſine Diacono, Subdiacono, cantoribus &c. uno tantum miniſtrante, ſive aliqui fideles adeſſent, ſive non: ſive ſolus celebrans communicaret, ſive alii, Miſſa privata dicebatur. Quo ad ſolitariam porro legi poteſt opuſculum Petri Damiani prænotatum *Dominus vobiſcum*. Plura enim ibi congerit ut hoc licitum eſſe oſtendat. Hoc etiam patet ex Martene lib. 2. c. 26. qui negantes hoc fieri poſſe ſic evincit. *Contrarium tamen videtur ex vita S. Wanebaldi, in qua Presbyter quidam Eccleſiam valde diuculo intraſſe dicitur ad Miſſam faciendam pro eo, unde ſuaviſſimo odore recreatus exivit ad conſortem hujus miraculi quærendum, quod certe non feciſſet, ſi ſocium Miſſæ Miniſtrum habuiſſet*.

Ex vita quoque S. Meginardi Eremitæ, qui a Siccariis Miſſam ſolus celebrans inventus eſt, & occiſus. Hoc idem probat inſigne illud miraculum, quod Mediolani evenit anno 1101. Feria Quinta in Cœna Domini, quum Presbyter Liprandus in teſtimonium & deteſtationem ſimoniacæ electionis Gro-

Groſulani, dicti Archiepiſcopi, illæſus per medias flammas tranſivit, & Groſulanum de Simonia convicit. Dum enim ignis facturus eſſet Judicium (en tibi exemplum de Miſſa Judicii) *indutus cilicio, Camiſio atque Caſula more Sacerdotis, ab Eccleſia S. Pauli, uſque ad Eccleſiam Ss. Protaſii & Gervaſii, & Beatiſſimi Ambroſii nudis pedibus Crucem portavit. Super quorum Sanctorum altare, ceteris Sacerdotibus deficientibus, ipſe ſibi Miſſam cantavit.* Cetera vide apud Puricellum in Actis SS. Arialdi & Herlembaldi, & in Mon. Baſil. Ambroſ.

Miſſa una, & eadem à pluribus Sacerdotibus celebrata. Mos iſte adhuc viget apud Græcos, & apud Latinos in ſolis Ordinationibus Epiſcoporum, & Presbyterorum, & hunc acriter defendit, probatque contra Durandum in 4. Sentent. diſt. 13. quæſt. 3. & alios Scholaſticos Card. Bona Rer. Liturg. l. 1. c. 18. plures congerens auctoritates & teſtimonia Conciliorum & Patrum, queis clariſſime oſtendit hunc morem viguiſſe in Eccleſia.

Miſſa ad prohibendum ab idolis. Hæc miſſa olim celebrabatur Kalendis Januarii ad tollendas ſuperſtitiones, quæ in illo die fiebant, & quibus Pagani ſe polluebant. De hac agit Menardus in notis ad lib. Sacrament., c. 33. In priſco etiam Ordine Romano reponitur

hæc

hæc Miſſa, cujus prima oratio hæc eſt: *Omnipotens ſempiterne Deus da nobis voluntatem tuam & fideli mente retinere & pia converſatione depromere, ut Eccleſia tua à profanis vanitatibus expiata, non aliud profiteatur verbis, aliud exerceat actione.*

Hujus Miſſæ veſtigium aliquod adhuc ſupereſt in Eccleſia Ambroſiana, ut videre eſt in Liturgia hujus diei, cujus hæc eſt Ingreſſa, ſive introitus: *In conſpectu gentium nolite metuere, vos enim in corde veſtro adorate, & timete Dominum, Angelus enim ejus vobiſcum eſt.* Oratio ſuper populum: *Omnipotens ſempiterne Deus, qui Menſæ tuæ participes a diabolico jubes abſtinere convivio, da, quæſumus plebi tuæ, ut guſtu mortiferæ profanitatis abjecto, puris mentibus ad epulas æternæ ſalutis accedat.* Lectio ex c. 6. Baruch. *Propter peccata, quæ peccaſtis &c.* uſq. ad *Angelus enim meus vobiſcum eſt.*

Miſſale, liber continens omnes Miſſas per annum legendas, dictum etiam *Sacramentale*, ſeu Sacramentorum liber.

Miſſaticus, *Miſſatica paratura*. Hac voce utitur auctor vitæ S. Udalrici Auguſtani Epiſcopi, & ſignificat omnem ornatum ad Miſſam celebrandam neceſſarium. Ordo Rom. *Miſſalia veſtimenta* nuncupat.

Miſſo, *Miſſas*. Celebrare Miſſam, *vellem ego potius nunquam Miſſare, quam ſic damnabiliter idololatrare*. Bernardus Tergenſen. V. *Hoſtia*.

Mitra, ornamentum Epiſcopale, dicta etiam Cidaris, Tiara, Infula, Phygium &c.

Mittentes dicebantur illi, qui ut mortem vitarent, thus in igne ponebant, ut S. Marcellinum feciſſe quidam dicunt, ſed non probant.

Monachæ. Monacharum mentio fit in Epitaphio, ſeu lapide ſepulcrali in Baſilica S. Ambroſii Mediolani: *In omni autem Anniverſario: Cantores omnes ſimul cantent ad ſepulcrum, ut ſi tunc ſepelirent eum, & cum duobus Cuſtodibus & ſex Monachabus de eadem Eccleſia &c.*

Modellus, Calix. Martene in Onomaſtico.

Monſtrantia quid ſignificet facile colligitur ex his, quæ refert Martene l. 3. c. 25. n. 9. loquens de feſto SS. Corporis Chriſti. *Sacerdos hebdomadarius in profeſto hujus diei duas conſecrat hoſtias magnas, quarum altera reconditur in monſtrantia ad hoc aptata, cum vitro perſpicuo, quæ poſt finem Miſſæ deportatur obvoluta linteo mundo, & includatur capſellæ in quo Corpus Domini pro infirmis conſervari conſuevit . . . . Præmiſſa venia monſtrantiam extrahat ex capſula, eam deferendo ad altare*. Ex his patet *Monſtrantiam* aliud non eſſe, niſi *Oſtenſorium*, ſeu Inſtrumentum illud, in quo Chriſti Corpus exponitur publicæ fidelium adorationi.

Myſtagogia a S. Dionyſio c. 1. Eccl. Hierarch. appellatur Miſſa.

Myſte-

Myſterion, Myſterium, Liturgia-ſacra, ſeu Res abſcondita.

N

N*Aon*, Pars Templi, ſeu ipſum Templum cancellis vel tabulatis a Narthece ſeparatum, in quo morabantur pœnitentes tertii generis, inferiorem partem occupantes, poſt quos manebant fideles, ſervata ſexus & ordinis diſtinctione.

Narthex, erat locus proximus januæ intra Eccleſiam, in quo primum viciniores portæ infideles, tum catechumeni, & pœnitentes ſecundi ordinis morabantur.

Natalis Calicis. Feria quinta majoris hebdomadæ, in qua Sacrificii inſtitutio recolitur. *Vocatur hæc dies Cœnæ Domini, vocatur & Natalis Calicis, quia hac eademque die myſticum Paſcha Dominus celebrans cum diſcipulis, Sacramenta Corporis & Sanguinis ſui illis, atque per illos nobis tradidit, & ipſe celebrationis initium fecit*. Eligius Noviomen. Epiſc. hom. 10. in Cœna Domini.

Natalis Epiſcopi, ſeu Pontificis, dies illius ordinationis, dictus etiam Natalitius dies, Natalis Sacerdotis, Anniverſarius ordinationis &c.

Navellum, ſepulcrum, tumulus &c. *Cum autem morerentur, ſepeliebantur in Eccleſia S. Ambroſii in Navello marmoreo rubeo,*

quod

quod erat poſitum ſuper duos Leones marmoreos rubri coloris . . . . & ſuper Navellum eſt una Aquila , ubi cantatur Evangelium , & Epiſtola . . . . Allico poſt paucos dies obiit , & fuit ſepultus in Navello Comitum Angleriæ , in S. Ambroſio. Puricellus loc. cit. p. 769. ſeq.

Navicula, Acerra, vaſculum illud in quo ponitur incenſum, dictum & Pixis.

Navis, Gremium, pars amplior Baſilicæ, ſeu media.

Necrologium, liber, in quo mortuorum nomina ſcribuntur.

Necrothyta, res mortuis ſacrificata. *Si ergo gulam , & ventrem ab inquinamentis liberamus , quanto magis oculos & aures ab idolothytis , & necrothytis voluptatibus abſtinemus*. Tertull. de Spectac. c. 13.

Nebulæ, *Nevolæ*, *Nobulæ*, unum & idem ſignificant, ideſt Hoſtias, ſeu Oblatas, ſcilicet panem ſubtiliſſimum, qui in ferro caracterato conficitur, Gallice Oubye : *Si forte ſunt in promtu cruda poma , vel ea quæ in ferramento caracterato de conſperſione farinæ tenuiſſimæ fiunt , & ab hominibus Romanæ linguæ Nobulæ , & a noſtratibus appellantur Oblatæ*. Martene &c. Hac voce adhuc utuntur aliqui, ad ſignificandos illos tenuiſſimos panes, quibus litteras miſſivas obſignamus. V. *Oblata*.

Neophylax. Cuſtos Templi.

Neophytus. Recens Baptizatus.

Neuma, *Neumata &c.* ſunt notæ illæ quæ in fine vocis Alleluja prolixe cantantur. *Allelujatici cantus modulatio, laudes fidelium Deo dicatas exprimit, & gratiarum actiones, quibus ſuſpirant ad æterna gaudia. Verbum eſt breve, ſed longo protrahitur neumate.* Stephanus Eduen. lib. de Sacram. altaris, cap. 12. Et Hugo Victorinus de Miſt. Eccl. *Quando ſequentia dicitur, poſterius Alleluja non habet pneuma.*

Nimbus, apud ſcriptores eccleſiaſticos diadema ſignificat, quod imponi ſolet imaginibus Sanctorum Canonizatorum, aliàs *Aureola, ſplendores, lumen, quod circa Angelorum capita pingitur, Nimbus vocatur*. Iſidorus lib. 19. Etym. c. 31.

Nola, *Campana*. Strabo cap. 5. rer. eccleſiaſt. A Campania Italiæ Provincia eadem vaſa majora quidem Campanæ dicuntur; minora verò, quæ & a ſono tintinnabula vocantur, Nolas appellant a Nola ejuſdem civitate Campaniæ.

Nolarium Campanile denotat.

Nomen offerre. Quidam ritus erat, quo Sacerdos illos nominabat, qui panem pro oblatione, vel aliquid Eccleſiæ dederat. *Offertur nomen eorum, & nundum pœnitentia facta*. Cyprian. l. 3. epiſt. 14.

Nominum recitatio. Poſt illa Canonis verba: *Memento Domine famulorum &c.* ſub ſilentio orat

orat Sacerdos pro defunctis, qui ritus in primitiva ſervabatur Eccleſia, utpote ab Apoſtolis derivatus, recitatis ſingulorum nominibus. *Non temere ab Apoſtolis hæc ſancita fuerunt, ut in tremendis Myſteriis defunctorum agatur commemoratio*. Chryſoſt. homil. 69. ad popul. Antioch. Et Auguſtinus Serm. 32. de verbis Apoſt. *Hoc a Patribus traditum univerſa obſervat Eccleſia, ut pro eis, qui in Corporis & Sanguinis Chriſti communione defuncti ſunt, cum ad ipſorum ſacrificium ſuo loco commemorantur, oretur, ut pro illis quoque id offerri commemoretur*. Card. Bona l. 2. c. 4. citat Flori Magiſtri exemplar, in quo hæc reperiuntur. *Uſus antiquorum fuit, ſicut etiam uſque hodie Romana agit Eccleſia, ut ſtatim recitarentur ex Dyptychis, ideſt tabulis, nomina defunctorum: atque ita poſt lectionem nominum ſubjungerentur verba ſequentia. Ipſis Domine &c.*

Nymphæum. Vas aquæ, quod ponebatur ante fores Eccleſiæ, ut Fideles ingreſſuri manus lavarent. *Nymphæum, & triporticum* ante Oratorium ſanctæ Crucis memorat Anaſtaſius in Hilario.

O

O. Antiphonæ, quæ dicuntur in Adventu, incipiendo a die 17. Decembris, uſque ad diem 23. majores vocantur, eo quod ma-

jori cum ſolemnitate decantantur. Olim incipiebantur a die 16. & ultimo loco hæc dicebatur. *O Virgo Virginum, quomodo fiet iſtud, quia nec primam ſimilem viſa eſt, nec habere ſequentem? Filiæ Jeruſalem, quid me admiramini. Divinum eſt Myſterium hoc, quod cernitis*. Cujus quidem meminit Amalarius lib. 2. de Ord. Antiphon. c. 13. Secundum autem Eccleſiarum diverſitatem, diverſam etiam ſolemnitatem in earum cantu ſortiebantur. Non erit ingratum hic referre ex Martene, ordinem, quem præſcribunt Floriacenſes Conſuetudines. *Antiphonam O. prima die dicet Abbas, ſecundam Prior, tertiam Hortolanus, quartam Celerarius, quintam Theſaurarius, ſextam Præpoſitus, ſeptimam Armarius, octavam Magiſter operis, erat & Capicerius. Ea die qua canitur O. pittantia de bono vino in refectorio ad prandium cum phialis propinanda eſt, & in Vigilia Nativitatis Domini.* Et in Pittantiario antiquo Sancti Germani à Pratis. *Omnibus diebus, quibus canitur Antiphona O. pittantia injungitur: primamque Antiphonam O Sapientia Abbas imponere jubetur*, & Conſuetud. Floriacen. *Ex quo O, incipit, nullus ſanguine minuatur, niſi cui in capitulo, petita venia conceditur.*

O ſalutaris Hoſtia. Stropham hanc cantabant Monachi Caſalini ex Martene, ad elevationem SS. Sacramenti, idque propter inſtan-

tes

tes neceſſitates bellorum, & hereſim. Card. Bona l. 2. rer. Liturgic. c. 13. n. 2. hæc habet: *ſolent quædam Galliarum Eccleſiæ, dum tollitur in altum Hoſtia, eos verſiculos canere: O Salutaris Hoſtia, idque rogante Ludovico XII. ab Epiſcopis Regni illius, ingruentibus undique bellis ſtatutum fuit cum tamen ſatius ſit Chriſtum in ſilentio adorare, ſicut conſuevit Romana Eccleſia*. In multis autem Eccleſiis Ambroſianis, & maxime ruralibus, canuntur prædicti verſiculi poſt datam benedictionem populo cum SS. Sacramento, quo tempore a Sacerdote reponitur in tabernaculo.

Obitum facere. V. Facere Obitum.

Oblata. Sub hac voce in Sacris Liturgiis quamplura comprehenduntur. Tamen magis preſſa, rigoroſaque ſignificatione pro ipſo Miſſæ Sacrificio Deo Patri oblato accipitur, in ipſo enim Chriſtus, Agnus ſine macula, qui tollit peccatum mundi offertur, & immolatur. Et hoc ſub nomine *Oblationis* communiter a SS. PP. Miſſa, vel Euchariſtia accipitur.

Oblata ſecundo loco accipiuntur pro pane, & vino, quod Fideles pro conſecratione offerebant, ſeu pro illa panis & vini quantitate, quæ debebat conſecrari, ut patet ex Orationibus, ſeu Collectis quæ in Miſſa recitantur, in quibus de oblatis fit mentio, & in Miſſalis Rubricis, in quibus *Oblata* in-

cenſari jubetur. Ambroſiano ritu diverſa eſt oratio ſuper Sindonem, ab oratione ſuper oblata. Ordo Romanus. *Populus dat oblationes ſuas, ideſt Panem & vinum, & offerunt cum Fanonibus candelis, primo Maſculi, deinde feminæ .... Pontifex dum cantatur offertorium, a Presbytero, & Archidiacono ad locum, ubi oblationes a fidelibus Laicis, ſive viris, ſive feminis offeruntur, eaſdem accepturus ducatur... Pontifex deſcendit ad Senatorium, & ſuſcipit Oblationes Principum... antequam tranſeat in partem mulierum, deſcendit ante Confeſſionem*. Et Heraldus Turonen. Epiſcopus, c. 7. ſui Capitularis. *Populus extra cancellos ſtet, ejus Oblatio extra cancellos recipiatur*. Hæc omnia adamuſſim obſervat Metropolitana Mediolanenſis, ut etiam ſuo loco videbitur. V. *Veglones*.

Oblata etiam veniunt pro quacumque re, quæ Deo offertur, aut Eccleſiæ: ſive pro pauperum alimento, ſive pro Miniſtrorum ſuſtentatione, ſive pro Eccleſiæ reparatione &c. circa quæ infinita propemodum leguntur ſacrorum Canonum ſtatuta.

Oblatas, ſeu hoſtias non conſecratas in tumulo, ſimul cum corpore defuncti nonnulli olim includebant: ut patet ex lib. 1. miracul. S. Othmari Abbatis c. 3. ſec. 3. Benedictin. *Sub capite, vel circa pectus Viri Dei quadam panis rotulæ, quæ vulgo Oblatæ dicuntur,*

tur, ita illeſæ, atque ab omni corruptione extraneæ ab Epiſcopo inveniebantur. Et in vita S. Guthberti apud Bolland. 2. Martii. *A navigantibus ad noſtram inſulam delatus, toto corpore lavato, capite ſudario circumdato. Oblatis ſupra ſanctum pectus poſitis &c.*

Oblatæ nummulariæ, ſeu in formam denarii. Has nunc vulgò Particulas vocamus, ideſt hoſtias minores illas, quibus Sacerdos populum communicat: quæ licet integræ conſecrentur, ſimul cum hoſtia: & ſingulis integræ porrigantur, nomen tamen *Particularum* ex introducta conſuetudine retinuerunt. Unde tamen hiſce *Particulis Denarii* ſeu *Nummularii* nomen acceſſerit, hic habes. Honorius in Gemma animæ lib. 1. c. 66. ait: *Quia populo non communicante non erat neceſſe panem tam magnum fieri, ſtatutum eſt, eum in modum denarii formari, vel fieri, ut populus pro oblatione farinæ denarios offerret, pro quibus traditum Dominum recognoſcerent: qui tamen denarii in uſum pauperum, qui membra ſunt Chriſti, cederent, vel in aliquid, quod ad ſacrificium pertinet.* Et c. 35. *Ideo Imago Domini cum litteris in hoc pane exprimitur, quia in denario imago, & nomen Imperatoris ſcribitur.* Vivebat autem Honorius anno 1130. Georgius Caſſander epiſt. 114. ad Jacobum Pamelium meminit Bernoldi Conſtantienſis

Preſbyteri, qui claruit anno 1060. & quem compoſuiſſe volumen ad eccleſiaſticæ Reipublicæ utilitatem, prænotatum *Ordo Romanus*, ait Trithemius: de hoc inquam volumine loquens idem Caſſander in Liturgicis c. 27. hæc ſcribit. „ Plura ab eodem „ auctore, alioquin prudenti, pio, & ec- „ cleſiaſticarum traditionum ſtudioſiſſimo „ in eam ſententiam dicuntur, qui indi- „ gniſſimè tuliſſe videtur ætate ſua in qui- „ buſdam Eccleſiis Oblatas panis, quæ pri- „ ſca Eccleſiæ conſuetudine ad uſum Sa- „ crificii ad menſam Domini a populo of- „ ferebantur, ad imaginem nummorum, „ & ad tenuiſſimam quamdam, & leviſſi- „ mam formam a vera panis ſpecie alie- „ nam fuiſſe redactas; quare per contem- „ ptum minutias nummulariarum Oblata- „ rum appellat, imaginariam, & umbra- „ tilem levitatem illis tribuit, & indignas „ eſſe panis vocabulo pro ſua tenuitate: ac „ propter eas offitium, atque Religionem „ eccleſiaſtici offitii multum per omnem „ modum confundi aſſerit. Ex his autem patet qua ætate cœperint hoſtiæ, & particulæ, quibus nunc utimur. Quod autem hæ nummulariæ oblatæ non apud omnes receptæ fuerint, colligitur ex Petro Abbate Cluniacenſi, qui floruit an. 1150. & lib. 1. Miracul. c. 5. ſcribit hominem quemdam, qui Corpus Domini indignè ſuſceperat,

num-

numquam illud trajicere potuiſſe, *ſed fruſta omnia comminuti Corporis Chriſti, cum vino, quod ſuſceperat, in vas, quod ore ſuppoſitum fuerat, refondere coactus eſt*. Unde eruitur talem tunc fuiſſe panem, qui diglutiri non poſſet, niſi dentibus comminueretur.

Oblatio. In quo conſiſtat Oblatio Sacrificii, prout Sacrificium eſt, diſputant inter ſe Theologi: fatentur tamen Oblationem eſſe intrinſecam Sacrificio, adeoque a certa precum, ſeu rituum formula minime dependentem: alioquin Apoſtolorum, & priorum, qui nundum inſtitutis Orationibus in Miſſali præſcriptis vivebant Sacrificium oblatione caruiſſet. Quicquid igitur Offertorii nomine comprehenditur, ſimplex cæremonia eſt, ac mere accidentalis, mox futuri Sacrificii præparatio.

Oblationarii erant illi, ad quos ſpectabat oblationes ſuſcipere, & deferre Archidiacono. *Archidiaconus ſuſcipit Oblatas duas de Oblationario, & dat Pontifici*. Ordo Romanus. Dicitur Gregorium Tertium diſpoſuiſſe, ut in cœmeteriis circumquaque poſitis luminaria ad vigilias faciendas, & oblationes de Patriarchio per *Oblationarium* deportarentur ad celebrandas Miſſas.

Obſequi ad Miſſam. Inſervire ſacro, Sacerdoti in Miſſa miniſtrare &c. Martene lib. 2. c. 5. *Quod ſi talis matutinalis Miſſa fuerit, ad*

quam

quam tres obſequuntur Converſi . . . Quando vero unus tantum obſequitur .

Obſequium . In libro uſuum Ciſtercien. quomodo hoſpes ſepeliatur : *Quo tumulato , ſi cantor viderit expedire interrumpat pſalmodiam . . . Ab hoc obſequio poſſunt remanere infirmi &c.* Et de ſepultura Abbatis apud Martene lib. 5. cap. 11, 12. *De obſequio autem ipſius ita fieri debet &c.* Ex quibus colligitur obſequii nomine venire ea omnia , quæ ad defuncti ſepulturam exequiaſque fieri ſolent . Conſuetudines Mſs. S. Germani Pariſienſis apud cit. Martene lib. 3. cap. 24. 28. *Ad Veſperas fit duplex feſtum de Domno Dagoberto Rege hoc modo : campanæ dupliciter ſonantur . . . deinde celebretur feſtive obſequium Regis Antiphona* Placebo : ℣. *Congregati ſunt &c. a quatuor in cappis , & poſt* ℣. *repetatur Audivi vocem : Antiphona : Ego ſum reſurrectio &c.*

Hic obſequium quoque ſumitur pro Anniverſario &c. Obſequium quoque ſumitur pro his omnibus , quæ aguntur circa agentes animam ex Martene .

Offitium , ſeu obſequium circa morientes . Nomine quoque obſequii venit apparatus rerum neceſſariarum ad aliquam publicam Eccleſiaſticam functionem . Conſuetudin. Divionen. *Quoties aliqua urgente neceſſitate. Reliquiæ Sanctorum extra Monaſterium ſunt defe-*

deferendæ hujuſmodi obſequiis ſunt proſequendæ.

Octava eſt complementum ſolemnitatis. Ex his multas celebrat Romana Eccleſia, quæ tamen in Ambroſiana non obſervantur, apud quam iſtæ ſolæ fiunt, & ritu omnino a Romano diverſo, videlicet Nativitatis Domini, Epiphaniæ, Reſurrectionis, Pentecoſtes, & Corporis Chriſti.

Odor incenſi. Incenſatio, thurificatio, incenſare &c. *Deinde Domnus Abbas aſpergat aquam ſuper ſepulturam, cum odore incenſi.* Martene l.5. c.10. ſimiliter nomine incenſationis intelligenda ſunt alia plura apud eumdem, ut V.G. *Præbeat odorem Sacerdoti ... Det odorem Sacerdoti. Ipſe etiam cereus per manum Diaconi incenſi fumo perfunditur. Altare aromatizet &c.* quæ omnia thurificationem important.

Oeconomia. Hoc vocabulo utitur Epiphanius hæreſi 75. pro Sacrificio, idemque eſt apud illum *Oeconomiam facere*, ac ſacrificare, & Euſebius lib.8. Demonſtrat. Evang. Dixit Chriſtum tradidiſſe Diſcipulis ſuis *ſymbola divinæ œconomiæ*.

Offerenda: Amalarius, aliique ſub offerendæ nomine comprehendunt ea omnia, quæ a Sacerdote, & Miniſtris fiunt, & recitantur a Salutatione, ideſt *Dominus vobiſcum* poſt Symbolum, uſque ad concluſionem ſecretæ Orationis, cum alta voce Sacerdos dicit: *Per omnia ſæcula*. *Of-*

Offerendæ ſæpe meminit Martene, qui l. 2. c. 4. hæc habet. *Ad majorem Miſſam de Calice in his diebus, & Corporali unus interim Miniſtrorum ſervit, ad minorem unus Infantum, qui & cum Sacerdote ad offerendum procedit, calicem & patenam cum linteolo tenens &c.*

Offertorium ritu Romano eſt Antiphona illa, quæ legitur poſt ſymbolum, ſi dicendum ſit, ſive poſt Evangelium. Ambroſiano vero ritu non dicitur niſi poſt Orationem ſuper Sindonem: lecto enim Evangelio dicitur Antiphon. quam vocant *poſt Evangelium*.

Offertorium primum. Græci hunc ritum ſervant. Facta majoris Hoſtiæ oblatione, plures particulas ſingillatim offerunt, quas *Meridas* vocant. Quod & faciunt reliqui Sacerdotes, & Diaconi celebranti aſſiſtentes. His peractis, thus adoletur tum ipſis donis, tum velaminibus. Protheſi, Sacrario &c. & hoc eſt Offertorium primum.

Offerſio: *Donum*: *Oblatio*. *Et hæc cartula offerſionis nomine firma & ſtabilis permancat. Magri*.

Offenſio Sacramenti. Negligentia ſeu quid aliud circa Sacramentum, ut effuſio Sanguinis, vel quid ſimile. Conſuetud. Lyrenſes. *Pro offenſione Sacramenti 40. diebus debet jejunare: ſed ex 40. diebus poteſt Prælatus in ſecreto 20. relaxare pœnitenti*.

Offitium: ſumitur primo pro integro horarum cur-

curſu Canonicarum, quem recitare debent omnes in ſacris conſtituti, Beneficia poſſidentes, Religioſi, Moniales &c. & hoc ſub nomine venit etiam Offitium Defunctorum, Pſalmi Graduales, Pœnitentiales &c.

Offitium quoque accipitur pro Miſſa, & principaliter pro Defunctis: & etiam pro Introitu Miſſæ ipſius: Liber uſuum Ciſtercien. *Sollicite provideatur, ut ante Dominicam, qua canitur Offitium Judica me Deus, perfecti ſint.*

Olibanum: Incenſum.

Omophorion: apud Græcos ſignificat Pallium. Differt tamen Omophorion Græcorum a Pallio Latinorum, illud enim eſt longa faſcia ejuſdem circiter latitudinis, collum primo involvens, tum a collo per medium pectus infra genua dependens, crucibus intertexta.

Opus Dominicum a S. P. Benedicto vocatur Divinum Offitium: ſed ex ſtatutis Adalardi Abbatis Corbejenſis lib. 1. c. 2. ſub hoc nomine veniunt opera ſervilia, quæ Dominis ſuis ſervi debent præſtare. *Primo die jejuniorum Quadrageſimæ ut habeant ſpatium Confeſſiones renovare, Monaſterii ſervis ab opere Dominico parcendum eſſe decernunt.*

Oraculum: Capella, Oratorium &c. *Intra Baſilicam S. Petri oraculum miræ pulchritudinis conſtruxit.* Anaſtaſius in Leone.

Orale, habitus ſacer, quo utitur Summus Pontifex,

tifex,

tifex, cum ſolemniter celebrat, dictus etiam Fanon. *Romanus Pontifex poſt albam, & cingulum aſſumit Orale, quod circa caput involvit, & replicat ſuper humeros, legalis Pontificis ordinem ſequens, qui poſt lineam ſtrictam, & zonam induebatur Ephod.* Innocentius III. l. 1. c. 33. Eſt autem Orale velum ſericum ſubtiliſſimum, diverſis coloribus diſtinctum, & virgatum.

Orarium ab omnibus Scriptoribus Eccleſiaſticis accipitur pro ſtola. Gemma animæ lib. 5. c. 104. *Deinde circumdat collum ſuum ſtola, quæ & orarium dicitur.* Rabanus Maurus l. 1. c. 19. *Quintum eſt, quod orarium dicitur, licet hoc quidam ſtolam vocent.* Alcuinus de Divin. Officiis cap. 39. *Sequitur orarium, ideſt ſtola.* Apud veteres tamen orarium nihil aliud erat, quam ſudarium, vel linteolus ad faciem abſtergendam. S. Ambroſius Orat. de obitu S. Satyri fratris, deſcribens tempeſtatem, qua jactabatur, inquit: *Divinum Fidelium Sacramentum ligari fecit in orario, & orarium involvit collo, atque ita ſe dejecit in mare.* Ex quo loco aperte habetur hic orarii nomine non intelligi ſtolam, Satyrus enim laicus erat; ſed vulgare linteum: quod & clarius colligitur ex cit. Ambroſio epiſt. 54. de Miraculis SS. Protaſii, & Gervaſii.

Quan-

Quanta, inquit, *oraria jactitantur, & tactu ipſo medicabilia repoſcuntur*. Et Pontius in vita S. Cypriani. *Fratres linteamina, & oraria ante ipſum ponebant, ne ſanctus cruor defluens a terra abſorberetur*.

Oratio. Orationum nomine in Liturgiis veniunt omnes illæ Collectæ, ſeu Orationes, quæ a Sacerdote ſive alta & intelligibili voce, ſeu ſubmiſſa in Sacrificio recitantur. Ambroſiani quatuor Orationes dicunt in Miſſa: prima vocatur *ſuper Populum*: ſecunda *ſuper Sindonem*: tertia *ſuper Oblata*: quarta *Poſtcommunionem*.

Oratio ſuper Populum ritu Romano dicitur in feriis Quadrageſimæ, Diacono, vel ipſo Sacerdote præcinente: *Humiliate capita veſtra Deo*.

Orationem dare veteris Eccleſiæ praxi dicebatur, quam Sacerdos dicebat *Oremus*. Hunc ritum explicat Uranius in Vita S. Paulini, deſcribens obitum S. Joannis Epiſc. Neapolitani. *Ad Eccleſiam proceſſit, & aſcenſo tribunali populum ex more ſalutavit, reſalutatuſque populo orationem dedit, & collecta oratione ſpiritum exhalavit*. Anaſtaſ. in Sergio III. *Et data a Pontifice ſuper populum oratione*.

Oratio ad complendum. Poſtcommunio, ſeu collecta, quæ dicitur abſolutis horis Canonicis, ſeu Miſſa.

Oſculatorium eſt tabella illa argentea, vel alio

ex

ex metallo, cum Crucis, vel Chriſti Imagine, quæ oſculanda porrigitur in Miſſa, & hanc primo Sacerdos, deinde reliqui oſculantur, & vulgò dicitur *Pax*.

Oſtenſorium Theca illa, in qua ponitur Hoſtia conſecrata, cum publicæ Fidelium ad orationi exponitur, ut fit in Oratione 40. horarum.

Oſtiarius. Ejus officium deſcribit Iſidorus epiſt. ad Lanfred. *Pertinent ad eum claves Eccleſiæ, ut claudat & aperiat Templum Dei, & omnia, quæ ſunt intus cuſtodiat: Fideles recipiat, infideles reiiciat*. Dicuntur quoque Janitores.

P

P*Ala* Inſtrumentum ruſticanum, *Sacerdos autem primus cum pala mittens ter aliquantulum ſuper illud* (cadaver) *de terra ſubjungit has collectas. Martene &c.*

Palla linea, ſeu Sindon, ſuper quam Corpus Chriſti conficitur, cui ideò & *Corporalis* nomen ab Eccleſiaſticis fuit indictum. Ordo Romanus. *Ubi pallæ corporales lotæ fuerint, nullum aliud linteamen ibidem debet lavari*. Et Innocent. lib. 2. de Myſteriis Miſſæ. c. 56. *duplex eſt palla, quæ dicitur corporale: una quam Diaconus ſuper altare totam extendit, altera, quam ſuper calicem plicatam imponit*. Martene

l. 2.

l. 2. cap. 4. n. 17. *In ſiniſtro* (altaris) *ponant terſonium ſub palla , cui benedicta ſuperponitur . Quatuor enim pallæ , abſque Sudario ſuper altare poni debent.* Tobalea vulgò dicitur.

Palla Linoſtima , Stola Diaconalis . Legitur S. Silveſtrum ſtatuiſſe , ut Diaconi Palmaticis in Eccleſia uterentur, & palla linoſtima læva eorum tegeretur. Zozimum, quoque ajunt ſtatuiſſe , ut Diaconi lævas tectas haberent de *Pallis linoſtimis*.

Pallium Pontificale ornamentum , quod ſolis Patriarchis & Archiepiſcopis , vel ex Privilegio particulari aliquibus Epiſcopis conceditur. Eſt autem Pallium faſcia lanea candida, tribus circiter digitis lata, & in modum circuli contexta, quæ ſuper humeros imponitur, ex quo circulo alia ſimilis faſcia ante pectus, alia deorſum ex oppoſito pendet, duæ ſuper humeros demittuntur; quæ faſciæ purpureis Crucibus ſunt inſignitæ: ipſum autem Pallium tribus aciculis, ſeu ſpinulis aureis colligatur. Fit ex lana agnorum candidorum, qui in die S. Agnetis in ejuſdem Eccleſia Romæ extra Portam Piam in via Nomentana ad Miſſam ſolemnem offerri, & benedici ſolent, ac Subdiaconis Apoſtolicis conſignari, & in aliquo Sanctimonialium Monaſterio enutriri, donec veniat tempus eos tondendi. Ex horum lana texunturPal-

lia, quæ in Baſilicam Vaticanam delata, ſuper corpora SS. Petri & Pauli ponuntur in vigilia Nativitatis ipſorum, ibique tota nocte dimittuntur, ac ſequenti die deputatis cuſtodienda traduntur.

Pallia ſunt etiam illa ornamenta quibus altaris pars exterior tegi ſolet, prout ratio coloris exigit: Martene l.4. c. 1. *In choro quatuor Pallia, & in Presbyterio octo ſuſpenduntur.* Et infra, *Altare majus tribus palliis myſtica Ratione cooperitur*, Et Conſuetud. Cluniac. c. 11. *Ad nocturnos tria diverſi coloris pallia ſuper altare principale mittuntur, ſingulatim auferenda. Frontalia* altarium alii nominant.

Pallium, Baldachinam, Daſium, Umbellum, &c. Conſuetud. Lyræ. *Sacriſta extendat pallium, & unam tuillam ſuper Corpus Domini, & cereum coram eo accendat, qui ardeat uſque ad tenebras.* Et liber uſuum Beccens: *Poſt hæc ferat Diaconus hoſtias conſecratas, corporalibus involutas, prius a Sacerdote incenſatas, in locum conſtitutum. Secretarius extendat pallium deſuper, & coram accendat cereum.* Ex his poteſt inferri nomine Pallii etiam intelligi linteum, Corporale &c.

Pallium etiam ſumitur pro tapeto, ſtrato, coopertorio &c. *Taliter paratum corpus feretro imponatur, & pallio cooperiatur.* Lanfrancus Statut. 24. & alibi: *Dicta*

colle-

collecta Obſecramus miſericordiam tuam &c. duo exfratribus, qui foras ſunt, pallium deſuper extendunt.

Palmarum Feſtum, Dominica in Ramis Palmarum; dictum etiam Dominica florum, ſeu ramorum, Paſcha petitum, ſeu Competentium, ea enim die Neophytis ſymbolum tradebatur, ideoque in Eccleſia Ambroſiana Sabbatum præcedens, vocatur Sabbatum in traditione ſymboli. In Proceſſione hujus diei deferebatur quoque Euchariſtia ſuper humeros Sacerdotum in tabernaculo bene ornato, ut ex Albino Flacco de divin. offit. & ex Lanfran. c. 1. §. 4. *Hodie præparatur quoddam portatorium honeſtiſſime, in quo intromittitur ſanctum Evangelium, quod intelligitur Chriſtus, Diaconi ſupradictum portatorium bajulantes*. Et Conſuetud. Germaniæ. *Manc in Palmis cuſtodes præparent diligenter quoddam portatorium in modum feretri, in quo reponuntur parvæ capſæ, ſive textum Evangeliorum.*

Palmorerium: Palmarum ramus. Puricellus pag. 1133. *Ibi honorifice Domnus Abbas recipit Archiepiſcopum, & ipſe Domnus Archiepiſcopus Dat Abbati Palmorerium*: & pag. 1135. *Exiſtente ipſo Archiepiſcopo ſupra equum, & Abbate ſtante dat ei palmorerium unum, idem Domnus Archiepiſcopus.*

Panis fractio, Miſſæ Sacrificium.

Pareçcleſiæ. Quamvis Græci unicum in Eccleſiis altare habeant, plura tamen ipſi Eccleſiæ proxima, & muro disjuncta Sacella habent, quæ ab ipſis Parecclesiæ vocantur, quaſi Eccleſiarum appendices, in quibus pro feſtis diebus liturgias privatim habent.

Paratorium: Abacus, menſa, ſive credentia, ubi diſponi ſolent, quæ ad Miſſæ Sacrificium ſpectant. *Calicem autem Subdiaconus accipit, ſequens, & dat Acolytho, & ille revocat in Paratorium*. Ordo Romanus.

Paratura linoſtima: Martene l. 2. c. 3. n. 14. Et *habeant ſingulas Paraturas linoſtimas, ſubtiliores, quibus in diebus feſtis ſolùm in proceſſionibus utuntur*. *Linoſtima* autem fortè dicitur, quia ex lino contextæ erant hujuſmodi Paraturæ.

Particula: Particulæ impropriè vocantur illæ minores hoſtiæ, quas ſupra vidimus appellatas hoſtias nummularias, ſeu in denarii forma, quibus nunc communicantur laici, & qui non celebrant. Rigoroſè tamen, & in ſenſu liturgico neutiquam tales appellari poſſunt: illæ enim partes hoc ſub nomine veniebant, quæ ex pane majori conſecrato ſecabantur, & fidelibus communicaturis diſtribuebantur, erant enim partes parvæ reſpectu totius ma-

teriæ ſacrificii. In ampliori tamen ſignificatione illæ poſſunt dici Particulæ; quæ ſimul cum majori hoſtia à Celebrante conſecrantur, & in eadem Miſſa populo communicanti diſtribuuntur: Verè enim de his dici poteſt, quod ſint partes illius Sacrificii; & ab illarum parvitate, reſpectu majoris hoſtiæ *Particulæ* nuncupantur.

Paraphoniſta. Magiſter Cantorum. *Paraphoniſta cum ſchola incipit Vigilias*: Antiqua Cæremonialia.

Paſcha annotimum. Dies anniverſarius baptiſmi. *Romani annotimum Paſcha, quaſi anniverſarium Paſcha dicunt, quia antiquitus illi qui in Paſcha priore baptizati erant, in ſequenti anno ſuæ regenerationis anniverſarium diem cum oblationibus ſolemniter celebrabant*. Micrologus de eod. obſervat. c. 26. Card. Bona loc. cit. lib. 2. c. 12. Ex vetuſtiſſimo Codice refert preces particulares in Miſſa recitatas illa die: Ambroſiano autem ritu per totam octavam Paſchæ binæ aſsignantur Miſſæ; una quidem de Feſtivitate, altera pro baptizatis.

Paſcha clauſum; Sabbatum in Albis, eo enim die terminabatur Paſchalis ſolemnitas; ideò rectè Ambroſiano ritu Dominica ſequens nuncupatur *Dominica in Albis depoſitis*.

Paſcha petitum, ſeu *Competentium*; Dominica

 Pal-

Palmarum: eo enim die Symbolum tradebatur Competentibus, ſeu Catechumenis. Conſuetud. Germaniæ, ex Martene lib. 3. c. 13.

Paſſio: *Paſſiones*, ſunt illa Evangeliorum capita, in quibus D. N. J. C. acerbiſsima Paſsio narratur. Leguntur autem ritu Romano in Dominica Palmarum, & in ſequentibus feriis tertia, & quarta, & ſexta in Paraſceve. In Eccleſia tamen Mediolanenſi in Dominica Palmarum legitur Evangelium Joannis cap. 11. ab illis verbis: *Proximum erat Paſcha Judæorum &c.* uſque ad illa: *Quia multi propter illum abibant ex Judæis, & credebant in Jeſum*. Hunc ritum non legendi Paſſionem in dicta Dominica, obſervabant & alii, ut ex ſtatutis Lanfranci c. 1. §. 4. *Sacerdotes ad privatas Miſſas unam tantum collectam dicant: Evangelium, Cum appropinquaſſet, Paſſionem nullus legat*. Uldaricus lib. 1. c. 54. *In Ramis Palmarum una Collecta eſt dicenda: nec Paſſio legitur, ſed illa tantum Lectio S. Evangelii: Cum appropinquaret*. Conſuetud. S. Benigni, c.27. *Sabbato ante ſanctum diem Palmarum cappæ incraſtinum ferendæ præparentur. Incraſtinum nec ad Miſſam Matutinalem, nec ad Miſſas privatas Paſſio legitur, ſed illud Evangelium: Cum appropinquaret*. Idem præſcribunt Conſuetud. S.Benigni, Compendien.,

dien., Ordinar. Tullenſe, Conſuetud. Grandi monten &c. Illæ tamen S. Germani à Pratis, hæc habent: *Quando erimus circa finem Tractus, Sacriſta pulſabit unam parvam campanam pro congregandis domnis ad audiendam Paſsionem, quia ipſa die non debet legi niſi in magna Miſſa*, Corbejenſes autem: *Nullus legat Paſſionem, niſi ſolus Celerarius privatim*.

Ambroſiani porrò Feria 5. in Cœna Dñi legunt Paſſionem ſecundum Matthæum uſque ad illa verba: *Flevit amare*: & Ferià ſexta in Paraſceve legunt quæ ſequuntur ab illis verbis: *Mane facto conſilium inierunt &c.* In reliquis verò diebus numquam Paſſiones legunt.

Paſtorale. Baculus Paſtoralis.

Paſtophorion. Locus in quo ſacræ veſtes, & vaſa reconduntur. lib. 4. de Geſtis Friderici, c.13. *Vulpes & Lepores Paſtophoria Eccleſiæ, & officinas Canonicorum ingreſſæ*.

Patena Calicis operculum, ſic dicta a patendo. Hanc Græci *Diſcon* vocant, ſed diſcus magis cavus & capacior eſt, ne panis ſacri micæ excidant.

Patenas magni ponderis, gemmiſque ornatas inter Pontificum, & Principum donaria legimus, quæ autem uſui eſſe non poterant.

Patenæ porro aliæ erant Miniſteriales, aliæ Chriſma-

males. Primæ ceteris ampliores pro miniſtranda Fidelibus Euchariſtia inſerviebant. Secundæ autem alium uſum non habebant niſi in Baptiſmate & Confirmatione. Anaſtaſius in Silveſtro. *Patenam argenteam Chriſmalem obtulit*. Patenas quoque vitreas fieri ſancivit Zepherinus.

Patrocinium, *Patrocinia*: Sanctorum reliquiæ quorum Patrocinia invocantur, vel in Proceſſionibus deferuntur, dicta etiam Philacteria. Martene pluribus in Locis.

Pauſans, *Pauſantes*, qui in communione catholica in Domino quieverunt. Mozarabum ritu, in eorum Miſſa bina fit mentio *Pauſantium*, primo poſt offertorium vivorum, in quo præmiſſa commemoratione B. Virginis, Zachariæ &c. ait Sacerdos: *Item pro ſpiritibus Pauſantium* & recitantur multa Sanctorum nomina. His recitatis ſecundo Chorus ait: *Et omnium Pauſantium*. Tum ſequitur oratio, in qua fit mentio offerentium, & defunctorum.

Pax, inſtrumentum illud, quod oſculandum datur in Miſſa. V. *Oſculatorium*. Pacis dandæ, ſeu oſculandi ſe in oſculo Sancto originem, rituſque vide apud Card. Bona l. 2. cap. 2. 16. 46. Dabatur autem Pax, aut per oſculum, aut per inſtrumenti porrectionem. Ritu Ambroſiano dicit Diaconus: *Offerte vobis pacem*, & Chorus respondet *Deo gratias*, & præmiſſa oratione,

Do-

Domine Jeſu Chriſte &c. pax datur. Eodem ritu pax tantum annuntiatur poſt Evangelium. *Poſtea Reverſus ad medium altaris, extendens & jungens manus dicit Dñus vobiſcum, Kyrie ter. Tum junctis manibus legit antiphonam poſt Evangelium, ſi legenda ſit: deinde ipſe, vel Diaconus dicit Pacem habete.* ℟. *Ad te Domine.* Rubr. Miſſal. Ambroſ. Hunc ritum dandæ Pacis per oſculum viguiſſe adhuc tempore Innocentii III. patet ex ejuſdem l. 3. Myſterior. Miſſæ, c. 5. ex quo infert Card. Bona l. 2. c. 17. hanc conſuetudinem permanſiſſe donec a Fratribus Franciſcanis plerique ritus Eccleſiæ Romanæ aut ſublati ſunt, aut immutati.

Pecten. Olim Sacerdos Sacrafacturus, non ſolum manus lavabat, ſed & caput pectebat, ut ex Rituali MS. Abbatis Rotaldi apud Magri in vocab. *Deinde miniſtretur ei aqua ad manus, & Pecten ad caput.*

Pectorale, Gemma illa, quam Epiſcopus portat in pectore, ubi Pluviale connectitur, dicta etiam *Rationale. Prior Subdiaconorum cum Subdiacono Romanæ Curiæ; cum Capellano Aule Imperialis ad Pectorale dexterum laudes Imperatoris cantat.* Petrus Burgenſis Cæremoniarum Magiſter.

Pedifer, qui Baculum Paſtoralem defert ante Epiſcopum, vel Abbatem. Martene l. 4. c. 1. *Notandum eſt, quod quando Abbas facit*

facit offitium, Pedum, ſeu Croſſa a Capellano, ſive Pedifero defertur.

Pedum, Baculus Paſtoralis: *Neviſſimus ſit Abbas, cum ſuo Capellano ante ipſum Abbatem Pedum, ſeu Croſſam deferente.* Cit. Martene.

Pedules, ſub hoc nomine comprehenduntur *Sandalia*, ſeu *Compagi*, de quibus ſuo loco. Ordo Romanus ad Abbates horum uſum extendit; agens enim de Abbatum ordinatione, ait: *Epiſcopus det ei Baculum, & Pedules.*

Pelvis ænea. Campana: ſic Franciſcus Sanctius Brocenſis apud Puricellum Monum. Baſil. Ambroſ. explicat emblema illud 15. Andreæ Alciati de cuſtodia & vigilantia.

Inſtantis quod ſigna canens dat Gallus Eoi,
Et revocat famulas ad nova penſa manus:
Turribus in ſacris effingitur: ærea mentem
Ad ſuperos Pelvis quod revocat vigilem.

Subdit autem Sanctius, quod ærea pelvis, aliud non ſit, niſi Campana.

Penula quid ſit, valde inter ſe Scriptores diſſident. Communior tamen opinio eſt, eam fuiſſe aliquam veſtem ſacram, ſeu ſacrificantium propriam. Nicephorus Conſtantinopolitanus dona mittens Leoni III. ex antiqua translatione ait: *Miſimus fraternæ veſtræ beatitudini Encolpium aureum, tunicam candidam, & penulam caſtaneam.*

Pe-

Pera, ſacculus a collo ad lumbos pendens. Hinc pera viatoria vocatur illa, in qua panem, & alia portare ſolent itinerantes. Erat autem pera, pellis caprina, quam in mortificationis inditium Monachi portare ſolebant, ut ex Caſſiano Collat. 11. c. 3. *Sumpto baculo & pera, ut illic cunctis egredientibus moris eſt &c.* Et de Sancto Anſelmo Cantuarienſi, hæc habet Eadmerus in ejus vita num. 33. lib. 2. apud Bolland. 27. Aprilis.

Peram & baculum peregrinantium more coram Altari ſuſcepit. Et in libro Miracul. Sancti Columbani Abbatis: *Juſſit antecedere Cruces, cum cereis, & thuribulis, cappamque ſuam, nec non & peram, ubi adſuetus erat, dum viveret, Evangelium portare*.

Pharus. Candelabri, ſive lucernæ ſpeties, in quibus candelæ, ſeu cerei, vel oleum ardebat. Anaſtaſ. in Silveſtro nominat *Pharum ex auro puriſſimo*: in Benedicto III. Pharum, *Cantarum argenteum, ſedentem in pedibus quatuor, in quo lucerna, & cerei ſimul ponebantur*. Et alibi *pharos coronatos* meminit.

Pertica: Virga, haſta, arundo &c. *Novus ignis poſtquam conſecratus fuerit, aſpergatur, & incenſetur. Portetur quoque pertica ſuper quam ferendus eſt ignis ab illo, a quo portandus eſt, qui in proceſſione procedit*. Con-

facit offitium, Pedum, ſeu Croſſa a Capellano, ſive Pedifero defertur.

Pedum, Baculus Paſtoralis: *Neviſſimus ſit Abbas, cum ſuo Capellano ante ipſum Abbatem Pedum, ſeu Croſſam deferente*. Cit. Martene.

Pedules, ſub hoc nomine comprehenduntur *Sandalia*, ſeu *Compagi*, de quibus ſuo loco. Ordo Romanus ad Abbates horum uſum extendit; agens enim de Abbatum ordinatione, ait: *Epiſcopus det ei Baculum, & Pedules*.

Pelvis ænea. Campana: ſic Franciſcus Sanctius Brocenſis apud Puricellum Monum. Baſil. Ambroſ. explicat emblema illud 15. Andreæ Alciati de cuſtodia & vigilantia.

Inſtantis quod ſigna canens dat Gallus Eoi,
Et revocat famulas ad nova penſa manus:
Turribus in ſacris effingitur: ærea mentem
Ad ſuperos Pelvis quod revocat vigilem.

Subdit autem Sanctius, quod ærea pelvis, aliud non ſit, niſi Campana.

Penula quid ſit, valde inter ſe Scriptores diſſident. Communior tamen opinio eſt, eam fuiſſe aliquam veſtem ſacram, ſeu ſacrificantium propriam. Nicephorus Conſtantinopolitanus dona mittens Leoni III. ex antiqua translatione ait: *Miſimus fraternæ veſtræ beatitudini Encolpium aureum, tunicam candidam, & penulam caſtaneam.*

Pe-

Pera, ſacculus a collo ad lumbos pendens. Hinc pera viatoria vocatur illa, in qua panem, & alia portare ſolent itinerantes. Erat autem pera, pellis caprina, quam in mortificationis inditium Monachi portare ſolebant, ut ex Caſſiano Collat. 11. c. 3. *Sumpto baculo & pera, ut illic cunctis egredientibus moris eſt &c.* Et de Sancto Anſelmo Cantuarienſi, hæc habet Eadmerus in ejus vita num. 33. lib.2. apud Bolland. 27. Aprilis.

Peram & baculum peregrinantium more coram Altari ſuſcepit. Et in libro Miracul. Sancti Columbani Abbatis: *Juſſit antecedere Cruces, cum cereis, & thuribulis, cappamque ſuam, nec non & peram, ubi adſuetus erat, dum viveret, Evangelium portare*.

Pharus. Candelabri, ſive lucernæ ſpeties, in quibus candelæ, ſeu cerei, vel oleum ardebat. Anaſtaſ. in Silveſtro nominat *Pharum ex auro puriſſimo*: in Benedicto III. Pharum, *Cantarum argenteum, ſedentem in pedibus quatuor, in quo lucerna, & cerei ſimul ponebantur*. Et alibi *pharos coronatos* meminit.

Pertica: Virga, haſta, arundo &c. *Novus ignis poſtquam conſecratus fuerit, aſpergatur, & incenſetur. Portetur quoque pertica ſuper quam ferendus eſt ignis ab illo, a quo portandus eſt, qui in proceſſione procedit.*

Con-

Conſuet. S. Benigni ; & infra : *Unus verò de infantibus affert candelam accenſam , ut præſto ſit ignis ſi extinguatur , qui ſupra perticam portatur .* Conſuetud. S. Dionyſii . *Poſt orationem aſpergatur ignis aqua benedicta ; & impleatur thuribulum de ipſo igne , & accendantur cerei , & candela portanda ſuper perticam :*

Phanon : vide *Fanon* . Conſuetud. Farfenſes: *Inchoet prior Miſerere mei Deus , & exeant extra portam cum phanonibus , famulis portantibus . . . Debet eſſe omnis proceſſio ſicut ſupra , excepto phanone* . Nomine autem *phanonum* veniunt Vexilla , vel quid aliud expanſum .

Phænolium , *Phælorium* , ſacrum Græcorum indumentum , correſpondens Latinorum Planetæ , a Latinis pro *penula* acceptum .

Phiala , *Phiola* . Ampulla , Gallice *une fiole* ; vas ex quacumque materia , in quo ponitur vinum & aqua pro Sacrificio ;

Philacteriæ Thecæ in quibus Sanctorum Reliquiæ . *Duo Secretariorum alter in dextro choro , alter in ſiniſtro ; in ſcutellis tenent Philacteria , miniſtrantes ipſa duobus aliis.* Martene l. 3. c. 19. & l. 2. c. 3. *Sacerdos in collo ſuo Philactorium cum ligno Domini gerat* .

Phrygium : Mitra . Scriptores Græci ajunt Patriarcham Alexandrinum uti Phrygio , ſive Loro , ex eo quod Cœleſtinus Papa illud

lud miſerit Cyrillo, quum eum juſſit Epheſino Concilio vice ſua præſidere.

Pignora: Sanctorum Corpora, vel Reliquiæ.

Pipa aurea Cannula, ſeu Fiſtula pro hauriendo Sanguine Domini ex Calice. Apud Miræum in Codice piarum Donationum c.21. extat Teſtamentum Everardi Comitis an. 937. in quo inter ſupellectilem ſacram *pipa aurea* nominatur.

Piſcina: vulgo ſacrarium, ideſt locus ille, in quo debet projici aqua poſt lotionem Corporalium, & cineres rerum ſacrarum prius combuſtarum.

Pixis: Vas illud ſacrum, in quo reponi ſolent Particulæ conſecratæ, *ſciendum quod omni die Dominico Corpus Domini mutatur, & dum Sacerdos procedit ad pacem, recens conſecratum a Diacono in* PIXIDE CORTICA *reponitur. Prædictam autem Pixidem, dum Pſalmi familiares dicuntur poſt Tertiam, Diaconus de Columba jugiter pendente ſuper Altare bene cum linteolo de pulvere exterius terſa, abſtrahit &c.* Martene una ex his Columbis adhuc magna cum veneratione aſſervatur Mediolani in Baſilica Apoſtolorum, ſeu S. Nazarii.

Cur autem Pixis hæc, *Cortica* vocetur, plane neſcio: ſed ſi divinandum eſt, dicerem, per verbum *Cortica* ſignificari Pixidem velo, ſeu panno ſaltem ſerico coopertam, ut moris eſt apud omnes, deſumpta voce

Cor-

Cortica, a Cortice : ſicut enim cortex cuncta cooperit, ita & illud velum Pixidis cortex nuncupari poteſt.

Planeta : ultimum Sacerdotis operaturi indumentum : ſacrum Concil. Tolet.4. cap.27. *Presbytero in ſua Ordinatione Planeta datur*, *quæ idem eſt*, *ac Caſula*. Olim Planeta totum involvebat Sacerdotum ; & ideo cum Hoſtiam, ſeu Calicem elevaturus eſſet, elevabatur a Miniſtro, ne impedimento eſſet Sacerdoti genua flectenti.

Planetæ plicatæ. Diebus jejuniorum, & Quadrageſimæ Miniſtri utuntur quidem Planetis, ſed ante pectus complicatis a parte interiori. Hoc olim neceſſarium erat propter earum amplitudinem, ut Miniſtri expeditiores forent ad miniſtrandum : ſicque paulatim introductum eſt, ut Diaconus, cujus in Miſſa præcipuum eſt miniſterium, Planetam exuat, & ejus loco ſtolam latiorem accipiat.

Pluviale ; olim dictum Cappa, eſt veſtis Eccleſiaſtica a ſola parte anteriori aperta, ab humeris ad pedes uſque deſcendens, & tempore pluviæ ſumebatur. Et hinc forte emanavit, ut a parte poſteriori capitis tegumentum aſſutum habeat, quod *Capucium* dicitur, ut in hodiernis pluvialibus cernitur.

Poderis Græce Latine *Alba*. Dicitur *Poderis*, quia ad pedes uſque, quos Græci Podus

vo-

vocant, deſcendit. Paulinus Tyriorum Epiſcopus orationem habitam in Templi dedicatione apud Euſebium lib. 9. c. 4. ſic exorditur: *Amici, & Sacerdotes Dei, qui podere induti eſtis &c.* Iſidorus lib. 9. Originum c. 21. *Poderis eſt tunica Sacerdotalis linea corpori aſtricta, uſque ad pedes deſcendens: hæc vulgo Camiſia vocatur.*

Pœnitentes in veteri Eccleſia in quatuor diſtinguebantur claſſes, ſeu ordines. Flentium ſcilicet, audientium, ſubſtratorum, & conſiſtentium; de quibus omnibus ſuo loco.

Pogium: Balauſtium, ſive cancelli Presbyterium cingentes. *Qui ordinandi ſunt ſtent in Pogio ſub gradibus.* Ordo Roman.

Polycandelum, candelabrum multas habens, ſeu ſuſtinens candelas. *Obtulit Polycandelum porphireticum pendentem in pergula ante Confeſſionem in catenulis aureis.* Anaſtaſ. in Leone Tertio.

Polyſtaurion: Polyſtaurium. In Eccleſia Orientali Phœnolium, ſeu Caſula Pontificalis a Presbyterali in hoc differt, quia iſta ſimplex eſt, illa multis crucibus inſignita, ideoque *Polyſtaurion* appellatur, ac ſi Latine Multicrucium diceremus. *Gammadium* alii vocant.

Poma fuiſſe olim benedicta in die S. Jacobi intra Miſſarum ſolemnia docet ordinar. Tullenſe.

In

In hac Miſſa novorum pomorum fit benedictio, quæ poma a Sacriſta paranda ſunt, benedicenda enim ſunt infra Canonem ad illa verba: Intra quorum nos conſortium &c. Poſtea fit a Sacerdote benedictio pomorum ita dicendo: Benedic Domine, & hos fructus pomorum &c. Eadem benedictio præſcribitur a Conſuetud. Compendien. & Dionyſianis.

Portalicia Eccleſiæ, ideſt Januæ majores Eccleſiæ. *Item ſciendum eſt quod per totum prædictum offitium magnæ campanæ debent pulſari, & portalicia Eccleſiæ aperiri, ut Laici interveniant ad devotionem, exultationem, & gaudium creationis novi Papæ.* Rituale Ms. Corbejenſe.

Porta ſancta, Porta ſpecioſa. Quatuor ut plurimum in ambonibus olim erant portæ, quarum binæ ad Navium ſpectantes vocabantur *ſpecioſæ*. Aliæ geminæ ad Sanctuarium præbentes ingreſſum dicebantur *Sanctæ*. Harum cura Subdiaconis incumbebat.

Portella: Porta minor, ſeu lateralis Templi. *Fiat proceſſio per clauſtrum, & per portellas ingredimur Eccleſiam.* Ordin. Tullenſe.

Portatorium: Feretrum, lectica, vel quid ſimile. Ms.Conſuetud. Germaniæ. *Mane in Palmis cuſtodes præparent diligenter quoddam portatorium, in modum feretri ..... Proſequatur illud portatorium ab Abbate,*

& Pre-

& Presbytero delatum cum ſumma gravitate.

Portiuncula: Pars Particula, pars Hoſtiæ conſecratæ. Udalricus: *Qui rediens, & illam portiunculam Dominici Corporis, quam ſumpturus eſt, de patena accipiens, ipſam portiunculam ſumens*, Nomine autem Portiunculæ, venit *Particula*.

Poſtcommunio: Ambroſiano ritu *Tranſitorium*, eſt Antiphona illa, quæ dicitur poſt Sacerdotis & Fidelium communionem. Diaconus enim olim videns omnes communicaſſe, faciebat ſignum Crucis in fronte, ut prior ſcholæ Cantorum ex eo intelligeret, quando deberet poſt Antiphonam, quæ communio vocatur, gloriam SS. Trinitati pſallere, & verſum repetere: Pſalmus enim & Gloria Patri cum Antiphonæ repetitione cantari ſolebant; recitata Antiphona dicitur Oratio ad Complendum, ea enim recitata pro gratiarum actione, Sacrificium completur; ideoque juſta Caſſian. lib.2. de noct. orat. cap.20.

Preces concludere, eſt ultimam Orationem, ſeu Collectam in Miſſa, vel Offitio recitare. *Nulla vox, præter Sacerdotis precem concludentis, auditur*.

Preces Irenicæ, ſeu *Diaconicæ*. Uſque ad ſeculum nonum perſeveravit ritus, ut in Miſſa diebus, quibus non dicebatur *Gloria in excelſis*, *poſt Kyrie eleiſon*, Diacono præ-

R cinen-

cinentæ, & Choro reſpondente, recitarentur prolixæ preces, illis ſimiles, quas Græci *Irenicas*, ſeu *Diaconicas* vocant, pro omni hominum ſtatu. Hic mos adhuc retinetur in Ambroſiana Eccleſia: Dominicis enim diebus Quadrageſimæ, immediate poſt Ingreſſam, Diaconus, ſi in offitio Diaconatus eſt, alioquin ipſemet Sacerdos ſequentes Preces dicit, Choro, vel Miniſtro reſpondente *Domine miſerere*, ſeu *Kyrie eleiſon*. Dominica prima Quadrageſimæ. *Divinæ pacis, & Indulgentiæ munere ſupplicantes ex toto corde, & ex tota mente precamur te.*

℟. *Domine miſerere.*

Pro Eccleſia tua ſancta Catholica, quæ hic, & per univerſum Orbem diffuſa eſt, precamur te. ℟. *Domine miſerere.*

Pro Papa noſtro, & Pontifice noſtro, & omni Clero eorum, omnibuſque Sacerdotibus, ac Miniſtris precamur te. ℟. *Domine miſerere.*

Pro famulis tuis Imperatore, & Rege Duce noſtro, & omni exercitu eorum precamur te. ℟. *Domine miſerere.*

Pro pace Eccleſiarum, vocatione Gentium, & quiete populorum precamur te. ℟. *Domine miſerere.*

Pro Civitate hac, & converſatione ejus, omnibuſque habitantibus in ea precamur te. ℟. *Domine miſerere.*

Pro

Pro aeris temperie, ac fructu, ac fœcunditate terrarum precamur te.

℟. *Domine miſerere.*

Pro navigantibus, iter agentibus, in carceribus, in vinculis, in metallis, in exiliis conſtitutis precamur te.

℟. *Domine miſerere.*

Pro Virginibus, Viduis, Orphanis, captivis, ac pœnitentibus precamur te. ℟. *Domine miſerere.*

Pro his, qui diverſis infirmitatibus detinentur, quique ſpiritibus immundis vexantur, precamur te.

℟. *Domine miſerere.*

Pro his, qui in ſancta Eccleſia fructus miſericordiæ largiuntur, precamur te. ℟. *Domine miſerere.*

Exaudi nos Deus in omni oratione, atque deprecatione noſtra, precamur te. ℟. *Domine miſerere.*

Dicamus omnes.

Kyrie eleiſon. Kyrie eleiſon. Kyrie eleiſon.

Hæ preces quoque dicuntur in Dominica de Abraham, ſeu tertia: & in Dominica de Lazaro, ſeu quinta Quadrageſimæ. In Dominica vero de Samaritana, ſeu ſecunda Quadrageſimæ, & in Dominica de Cœco, ſeu quarta, recitantur aliæ preces.

Præfatio: Præfationes: Præfationum quis primus fuerit auctor, ignorare ſe confeſſus

eſt Valfridus Strabo c. 22. ubi hæc habet. *Præfationem Actionis, qua populi affectus ad gratiarum actiones incitatur, ac deinde humanæ vocis ſupplicatio cœleſtium virtutum laudibus admitti depoſcitur, quis primus ordinaverit, nobis ignotum eſt*. In aliquibus Miſſalibus præfigitur hic titulus *Immolatio*: & interdum *Conteſtatio Miſſæ*. Vid. Card. Bona lib. 2. cap. 10. rerum Liturg. diffuſe de hac materia tractan. Romana Eccleſia, & illæ, quæ eam ſequuntur, undecim tantum Præfationes habent in tota Liturgia: Ambroſiana vero quamplurimas, & in feriis, & in Dominicis, & Sanctorum Feſtivitatibus: inter reliquas autem binæ ſunt celebriores, ſaltem ob earum antiquitatem. Prima eſt illa quæ ritu Ambroſiano legitur in Dominica ſexta poſt Epiphaniam, licet Algerus eam citet ex quinta. De ea hæc habet Guitmundus ex S. Benedicti Monacho Epiſcopus Averſanus, qui obiiſſe dicitur anno 1080. lib. 1. de Euchariſtia adverſus Berengarium. *Ne quis exiſtimet me hanc ſententiam ex meo ſenſu commentatum, Præfationem iſtam, quæ per totum Orbem Latinum inter Epiphaniam, & Septuageſimam in quadam Dominica habetur, hic ſuppoſui, hæc continentem: Æterne Deus: & tibi hanc Immolationis Hoſtiam offerre, quæ eſt ſalutifera, & ineffabile divinæ gratiæ Sacramentum:*

tum : (ſic autem legitur apud Card. Bona, in Miſſali vero Ambroſiano: *Quæ ſalutifero, & ineffabili divinæ gratiæ Sacramento offertur a plurimis*) *quæ offertur a plurimis & unum Corpus Chriſti Sancti Spiritus infuſione perficitur. Singuli accipiunt Chriſtum Dominum, & ſingulis portionibus totus eſt, nec per ſingulos minuitur, ſed integrum ſe præbet in ſingulis. Propterea, ipſi, qui ſumimus communionem hujus Sancti Panis, & Calicis unum Chriſti Corpus efficimur*. Hujus Præfationis auctoritate utitur Algerus Cluniacen. Monachus, qui floruit anno 1130. in lib. de Sacram. Corporis, & Sanguinis Domini cap. 5. eam Ambroſio tribuens, & in lib. Sacrament. S. Gregorii PP. Dominica quinta poſt Epiphaniam. Hinc colligitur & antiquitas Ambroſiani ritus, & ejuſdem Eccleſiæ ſtudium in eo manutenendo.

Præfatio altera, quam etiam nunc recitant Ambroſiani, ex qua proprii ritus comprobatur antiquitas, ea eſt, quam dicunt in Feſto Sancti Martini Turonenſis Epiſcopi, quam ex Codice annorum circiter mille refert Card. Bona loc. cit. pag. 79. eaque hæc eſt, in nonnullis tamen diverſa ab ea, quam refert Emus Auctor.

Æquum & ſalutare, nos te omnipotens Domine in beati Sacerdotis, & Confeſſoris tui Martini laudibus honorare, qui Sancti tui

Spiritus dono repletus, ita in ipſo tyrocinio fidei perfectus inventus eſt, ut Chriſtum texiſſet in paupere, & veſtem, quam egenus acceperat, mundi Dominum induiſſet. Oh felix largitas, quam divinitas operatur: oh Chlamydis glorioſa diviſio, quæ militem texit & Regem. Digne huic confeſſionis tuæ præmia contuliſti: digne ei Arianorum ſubyacuit feritas, digna tanto amore Martyrii, perſecutoris tormenta non timuit ſecurus. Quanta putamus erit glorificatio paſſionis, quando pars chlamydis ſic extitit pretioſa? Et quid erit pro oblatione integri corporis recepturus, qui pro quantitate veſtis exiguæ, & veſtire Deum meruit, & videre. Oh animi imitanda benignitas. Oh virtutum veneranda potentia. Sic egit ſuſcepti Pontificatus offitium, ut per formam laudabilis vitæ obſervantiam exigeret diſciplinæ. Sic Apoſtolica virtute ſperantibus contulit medicinam, ut alios ſupplicationibus, alios viſu ſalvaret. Hæc tua Domine eſt virtus & gloria &c.

Præcinctorium, *ſubcingulum*, *ſubcinctorium* ex Gemma lib. 1. cap. 26. recenſetur inter Pontificalia indumenta poſt cingulum, eoque in Eccleſia Latina nullus utitur, niſi ſolus Papa ſolemniter celebrans, & eſt inſtar parvi manipuli ſiniſtro latere pendens.

Præſanctificata. V. Miſſa Præſanctificatorum.

Presbyterium: Pars chori interior ante majus Al-

Altare. Sumitur etiam pro cœtu, ſeu conventu Sacerdotum. *Presbyterii noſtri copiam glorioſis Sacerdotibus exornaret*. Cyprianus epiſt. 35. & epiſt. 46. *Omni igitur actu ad me perlato, placuit contrahi Presbyterium*.

Primicerius, Eccleſiaſtica dignitas. Hæc vox tamen ſtricte accepta ſignificat caput, ſeu primum cujuſcumque ordinis. Legitur enim *Primicerium Cantorum*, *Lectorum*, *&c.*

Proceſſio nigra dicebatur illa, quæ fiebat in triduo Rogationum: tunc enim cooperiebantur Altaria velis nigris, & Miniſtri nigra inducebant veſtimenta, quem ritum adhuc Eccleſia Mediolan. retinet: Magri.

Proceſſio in Pſalmis. Proceſſio, quæ ritu Ambroſ. fiebat in pervigiliis SS. Gervaſii, & Protaſii, & Ambroſii: Puricellus loc.cit. pag. 1153.

Item teſtatur ſe multotiens per longum tempus interfuiſſe Proceſſioni, quæ fit in Pſalmis.

Proclauſin Græce, Latine fletus, Pœnitentium prima ſtatio.

Pronus, *Prona*, *Pronum*. Erant trabes, ſeu candelabra per Eccleſiæ tranſverſum, ſeu circuitum diſpoſita, ſuper quæ cerei accendebantur. Martene lib. 3. cap. 13. loquens de ritibus in Cœna Domini, ait; *Hujuſmodi cereos accendebant per modum pyramidis ante S. Altare. Floriacenſes ſuper*

per pronas : *Corbejenſes ſparſim per omnem Eccleſiam* . Et lib. 4. cap. 3. *Omnis Rota*, *& duodecim lampades lampadarii debent accendi* . *In circuitu Chori accendentur ſexaginta quatuor cerei* , *& tres ad pronos* .

Prophetalis verſus qui de Prophetis ſumitur, vel poſt lectas Prophetias canitur.

Prophetæa, Eccleſiæ, quæ in memoriam Prophetarum erigebantur. Theodorus Lector lib. 1. *Reliquiæ S. Samuelis in ejus Prophetæo ſunt poſitæ* .

Propitiatorium, locus altari vicinior, cancellis munitus, qui ſolis Sacerdotibus ac miniſtris tempore Sacrificii patebat.

Proſa, dicta etiam, *Jubilatio*, & *ſequentia*. Proſa, vel quod alii Sequentiam vocant, non cantatur, niſi in quinque feſtis principalibus.

Proſecutoria apud Græcos appellantur illæ Eccleſiæ, quas Latini Oratoria vocant.

Proſphora . Latine *Oblatio* : Euſeb. Cæſarien. lib. 6. hiſtor. Eccl. c. 43. *Proſphora facta portionem ſingulis dividens*, *dum eam tradit*, *miſeros homines benedictionis loco juvare cogit* .

Proſtratio, *Proſtrati* . SS. Gregorius Neocæſarien. Baſilius M. aliique veteres PP. inter quatuor Pœnitentium ſtationes *Proſtrationem* nominant. *Proſtratos autem* idem Gregorius ſub Audientium appellatione compræhendit: iſtoſquæ omnes cum catechume-

menis ante offertorium docet foras expelli.

Protcleſtica, *Orationes*. Sunt orationes præparatoriæ ante Miſſam dicendæ: Græci enim Sacrificium vocant *Teleten*, Hujuſmodi eſt illa celeberrima S. Ambroſii, quæ incipit, *Summe Sacerdos*, quam quidam contra fidem veterum Codicum, ut notat Card. Bona, Anſelmo Cantuarien: adſcribunt.

Prothefis, Altare parvum, in quo Græci præparant panem, & vinum pro Sacrificio, multis adhibitis cæremoniis.

Pſallenda in ritu Ambroſiano eſt illa Antiphona quæ ad laudes, & horas cantari ſolet.

Pſallentia, Pſalmorum cantus, ſeu ordo. *Peto etiam charitatem tuam, ut ſicut a Rectore tuo Alexandro Epiſcopo noſtro didiciſti, Græcorum Pſallentiam ad nos dirigere tua fraternitas dignetur.* Damaſus PP. Hyeronymo ſcribens.

Pſallentium pſallentii. Copia Pſalmorum ſeu multitudo cantantium. In vita S. Galli. *Igitur exinde cum multo Pſallentio in civitatem ſuſcipitur*. Et S. Gregor. Turonen. l. 9. c. 10. *Cum honore debito, grandique pſallentio in Monaſterio locarentur*.

Pſalmellus, Ex Rubr. Miſſalis Ambroſiani eſt ille ℣. Pſalmi, qui poſt lectionem dicitur loco Gradualis.

Pſalmiſta, ex Concil. Tolet. *Cantor*, apud Græcos, Pſaltes. S. Iſidorus. *Ad Pſalmiſtam pertinet officium canendi, dicere bene-*

dictio-

dictiones, pſalmos Laudes. ℟. *Et quidquid pertinet ad canendi ſapientiam.*

Pſalmi familiares, qui apud Monachos in fine horarum dicebantur pro Familiaribus. Martene ex pluribus Ritualibus.

Pſalmi proſtrati, ex cit, Martene in Quadrageſima addebantur Familiaribus, & proſtrato corpore dicebantur.

Pſalmus reſponſorius, erat ille, cujus ſinguli verſus ab uno cantore præcantati, ab omnibus repetebantur. Martene.

Pſalmi plebeii, ideſt a particulari perſona compoſiti: quos Concil. Laodien.C.ultimo prohibet. *Quod non oporteat plebejos pſalmos canere in Eccleſia.*

Pſalmi fortiores, ideſt longiores. S. P. Benedictus Reg. c. 17.

Pſichia apud Græcos ſignificat parvam illam lineam pallam,qua latini Calicem operiunt.

Puer, *Pueri*, Pueros olim cantaſſe in Eccleſia patet ex Venantio Fortunato, ſic loquente.

Hinc puer exiguis attemperat organa cannis.
Inde ſenex largam ructat ab ore tubam.
Tympana rauca ſenum puerilis fiſtula mulcet.
Atque hominum reparant verba canora lyram.

Pugillares, erant Fiſtulæ illæ, quibus hauriebatur Sanguis Chriſti è Calice, dictæ & *Syphon.* Ordo Romanus: *Deinde Archidiaconus tradit calicem Subdiacono, qui tradit*

dit ei pagillarem; *cum quo confirmat* [ideſt communicat] *populum*.

Pulpitus, Locus, ex quo habentur conciones, leguntur Evangelia, lectiones, promulgantur Decreta &c. S. Cyprianus epiſt.34. *Quid aliud ſuper pulpitum, ideſt ſuper tribunal Eccleſiæ oportebat imponi, ut loci altioris dignitate ſubnixus*. V. *Ambo*.

Pulvillus, lectorile, Pulvinus, *Cuſcino*, ſeu velum oblongum, quo cooperiebatur Pulpitus, ſive Ambo, ex quo Evangelium cantabatur. *Subdiaconus verò ſi dies feſtus eſt, præcedens portat pulvillum, & ponit ſuper analogium. Converſus pulvillum cum analogio incenſat cum uno tantum ſigno Crucis, ac Diaconus Textum de ſuper ponit, & Evangelium inchoat*. Martene l.2. c.4. & infra *Subdiacono eundem* [*textum*] *utraque manu circumferente ſuper cuſſinum*.

Purificatorium linteus, quo Calix abſtergitur, hunc autem Monachi appenſum tenebant in cornu Epiſtolæ cujuſque altaris.

Q

Q*uadrageſima* olim communiter dicebatur una major, altera minor. Hæc pro Eccleſiarum diverſitate incipiebat a Feſto S. Martini, uſque ad Domini Nativitatem, ideoque & Quadrageſima S. Martini dicebatur, incipiens diebus 40. ante Nativitatem. Major autem, dicta etiam Jeju-

Jejunium magnum,a feria quarta Cinerum exordium ſumebat apud varias Eccleſias. Dixi apud *Varias Eccleſias*. Jejunium enim Quadrageſimale, non fuiſſe inchoatum a feria quarta poſt Quinquageſimam an.517. nundum enim hic mos invaluerat ſub exordiis S. Gregoriis M., aperte probatur ex ejuſdem Gregorii homil.4. in Evang.quam ad hujus rei probationem profert & Amalarius lib. 1. de offit. c. 7. Probabile tamen eſt eumdem Gregorium ſub vitæ finem conſtituiſſe, ut a fer.4. poſt Quinquageſimam jejunium inchoaretur, ut patet ex ipſius S. Gregorii Sacramentario, licet nonnulli ſuſpicentur hanc eſſe laciniam Sacramentario Gregorii aſſutam, ut notat Cabaſutius in notit. Eccl. in Notis ad Concil. Aurelianen. 1. Ritu Ambroſiano jejunium initium ſumit a feria 11. poſt Dominicam dictam. *In capite Quadrageſimæ*. Dominicæ porro Quadrageſimæ eodem ritu denominationem ſumunt ab Evangelio, quod in eo die in Miſſa legitur. Dominica ſecunda dicitur *De Sammaritana*, in ea enim legitur Evangelium mulieris Sammaritanæ. Tertia de *Abraham* in ea enim legitur Evang. Joannis c. 8. *Dicebat Jeſus ad eos &c.* uſque ad illa. *Exivit de Templo* hoc enim in Evangelio pluries de Abraham fit mentio. Quarta nuncupatur *de Cæco* ob Evangelium cæci nati, quod recitatur.

tur. Quinta de *Lazaro*, ab hiſtoria ejuſdem reſuſcitati, cujus mentio fit in Evangelio. Sexta *Dominica Palmarum*.

Quaſella, apud Martenè l.3.c.6. parag.27. Ritus in die Epiphaniæ obſervandos præſcribens, hæc habet. *Hora igitur cantata induant omnes Cappas a Cantore ſibi miniſtratas, ſtantibus interim miniſtris ante altare majus cum aqua benedicta, Cruce candelabris, thuribulo uno, Diacono cum quaſella eburnea. Thurificet Abbas altaria, deinde Textum, & geſtandas Reliquias &c.* Quaſella igitur eburnea nihil aliud erat, niſi theca ſeu ciſtula, in qua portandæ reliquiæ recondebantur. Quaſillus enim, ſive Quaſillum ſignificat ciſtam, ſeu vaſculum illud, in quo reponebantur ea quæ ad Lanificium ſpectant.

Quinquageſima ſic dicta, ex eo enim die uſque ad Paſcha, quinquaginta dies decurrunt. Ordo Romanus. *Quinquageſima vero, quæ decurrit uſque in diem Sanctum Reſurrectionis*.

Quinquageſima quoque accipitur pro illis diebus, qui mediant inter Paſcha, & Pentecoſtes. *Non igitur jejunamus in Quinquageſima, quia in his diebus nobiſcum Dominus conmmoratur* S. Ambroſius Serm. 61. *Per hos quinquaginta dies nobis eſt jugis, & continuata feſtivitas, itaut hoc omni tempore neque ad obſervandum indicamus* jeju-

jejunia, neque ad exorandum Deum genibus inclinamus. Idem Ambroſius relatus diſtinc.76. can.8.

R

R*Aſtrum*, Inſtrumentum quodam dentatum, ut plurimum ferreum, ſuper quod candelæ in Eccleſia poni ſolent. Ordin. Tullenſ. apud Martene l.3. c.20. *Ad hanc Nonam quinque Lampades in Lampario accendantur, & ſeptem cerei in raſtro & Cereus Paſchalis, qui poſt debet auferri a Sacriſta*.

Ramolivæ dies. V. *Dies Ramolivæ*.

Receptaculum: vas illud quod ponitur ad Eccleſiarum ingreſſum, & in quo adſervatur aqua Benedicta, ut fideles ingredientes ea ſe aſpergant, & ſignent. *Rediens autem de officinis ſi quid ſupereſt ei de ipſa aqua infundat in receptaculum, quod eſt ad introitum Eccleſiæ ad hoc deputatum*. Liber uſuum Ciſtercien.

Receptórium, Sacrarium, ſeu locus alius, in quo indumenta, vaſaque ſacra recondantur. Sidonius lib.5. epiſt. 17. *Et nuntiatum eſt progredi Epiſcopum de Receptorio*. Ad ſacrum ſcilicet faciendum.

Reclinatorium Cancellus brevior inter Ciborii columnas, ubi Diaconi, Subdiaconi, aliique communicabant.

Regia, Janua, ſeu Porta major Eccl[illegible]æ, Puricellus loc. cit. p. 1098. *Si Abbas & Monachi recipiant Ordinarios ad Regias S. Satyri, cum incenſo, & aqua ſancta... Monachi S. Ambroſii recipiant Ordinarios ad januas illarum Eccleſiarum cum incenſo &c.*

Regiæ Virgæ. Martene l.3. c.4. *Poſt Proceſſionem aſſiſtant tres Cantores in choro regias virgas in manibus tenentes*. Et c. 16. *Archicantor & duo ſocii ejus aſſiſtentes in choro regias virgas in manibus tenentes incipiant officium.* Has regias virgas nihil aliud fuiſſe arbitror, niſi baculum quemdam, quarum uſus adhuc viget Mediolani, in Metropolitana enim Dignitate, Cæremoniarum Magiſter, & alii; ſicut & Præpoſiti Baſilicarum, & Collegiatarum, baculum ligneum, in ſummitate globum argenteum habentem deferunt in Proceſſionibus, & aliis functionibus.

Reja, *Rengus*, Gallice *une raje*, *Rang*. Linea, ordo: *Omnes illi, qui in reja ſtant, quando privatis diebus reveſtiuntur ad Epiſtolam, ſive ad Evangelium, vel ad quodlibet altaris offitium, non ideo mutant ſtationem rejæ. Dum in albis eſt ultimus ſtet in reja*. Liber uſuum Becenſium. Et Rituale Corbejæ apud Martene l.5. c. 5. n.40. *Debent etiam eſſe de rengo, ante prædictum gradum, ſecundum tempus, quo fuerunt induti*.

Repræſentatio corporis Tumulus ille, qui poni-

tur

tur in Eccleſiis in Defunctorum anniverſariis, ſeu exequiis, & Caſtrum doloris vocatur. *Item ſciendum, quod quando corpus præſens, vel repræſentatio feretri ponitur.* Et infra. *Quod ſi aliquis Religioſus obierit & ipſius corpus non fuerit præſens, in prædictis exequiis & Miſſa, vel aliquod feretrum vacuum repræſentans corpus ipſius, tam in prædictis exequiis, quam Miſſa tunc prædictæ ſolemnitates non fiunt.* Martene lib. 5. c. 10.

Reſponſorium: ſpecies Eccleſiaſtici cantus, qui poſt lectiones canitur, vel recitatur. S. Iſidorus lib. 1. Offit. Eccl. c. 8. *Reſponſoria ab Italis Longo ante tempore ſunt reperta, & vocata hoc nomine, quod uno canente, chorus conſonando reſpondet.* Accipitur etiam pro Graduali, quod lecta Epiſtola Chorus cantat. Caſſander in expoſitione ordinis Romani in Liturg. c. 21. *Reſponſorium, quod ad Miſſam dicitur, pro diſtinctione aliorum, Graduale vocatur, quia hoc pſallitur in gradibus.* Dicitur etiam *Reſponſum, Reſponſus*.

Reſponſorium Orationis, *Reſponſorium exhortationis*, ex Regula Magiſtri cap. 21. Pſalmus 94. *Venite exultemus Domino*.

Reſponſoria Ambroſiana quorum frequens mentio in ritibus Monaſticis ut apud Martene: ex MS. S. Martialis Lemovicen. Nonis Aprilis. *Hic incipiunt parva reſponſoria, quæ*

quæ dicuntur Ambroſiana. Et lib. 3. c. 26. *A Paſcha uſque ad Calendas Septembris erit* ℟. *Ambroſiorum*. Et alibi: *Quartum erit Ambroſianum de pluribus Apoſtolis. Cum vero ad Laudes, vel Veſperas cantat aliquis eorum Reſponſorium Ambroſianum &c.*

Reſurrectio. Lectio S. Evangelii, ſeu Evangelium agens de Domini Reſurrectione, quæ alternis Dominicis variabatur, S. Cæſarius in Regula ad Monachos c. 21. *Omni Dominica ſex Miſſas facite. In prima Miſſa ſemper Reſurrectio legatur. Dum Reſurrectio legitur, nullus ſedeat*. Et in Regula ad Virgines, cap. 69. apud Bolland. 12. Januarii: *Omnibus vero Dominicis ad Vigilias ſemper Evangelia legantur: ſed ſemper in prima Miſſa una Reſurrectio legatur, altera Dominica, altera Reſurrectio: ſicque tertia, ſicque quarta*. Miſſarum autem nomine intelligi debent Orationes.

Ripis, *Ripidia*, *Bipidion*. Flabellum, Ventilabrum apud Græcos. V. *Flabellum &c.*

Rochetum: Veſtis ſacra, linea, Cardinalium, & Epiſcoporum propria, ſed & aliis per privilegium conceſſa. Cæremon. l. 1. c. 4. *Vtuntur croceis obſcuris, & ſubtus parvo caputio ſupra Rochetum*.

Rogationes: Litaniæ &c. ſeu Proceſſiónes, quæ ritu Romano fiunt in triduo ante Aſcenſionem Dómini, Ambroſiano autem poſt primam Dominicam proxime ſequentem

 eam-

eamdem Aſcenſionem . Harum inſtitutorem fuiſſe S. Cazurum Mediolani Archiepiſcopum, non autem Mamertum Viennenſem Antiſtitem ad evidentiam probat Vir Clariſs. Joſephus Saxius in Vitis Archiepiſcoporum Mediolanenſium. In aliquibus locis in hiſce Proceſſionibus portabantur ſuper perticas Lupi, & Dracones, ſeu Serpentes, ad denotandam cauſam propter quam inſtitutæ fuerint, hoc tantummodo factum legitur: in Gallia tamen; nam in Ambroſianis ritibus nulla eorum fit mentio, ſed ſolum de malis, & preſſuris ob imminentes Barbarorum incurſiones. Concilium Aurelianenſe Can. 29. jubet, ut his tribus diebus omnes abſtineant, & cibis Quadrageſimalibus utantur, quem ritum obſervat adhuc Ambroſiana Diœceſis, & Inſula Melitenſis.

Roſa mediana, nuncupatur a Theophylo Raynaudo in tract. de benedictione Roſa illa, quæ benedicebatur a Summo Pontifice in Baſilica S. Crucis in Hieruſalem in quarta Dominica Quadrageſimæ, ut patet ex ſermone Innocentii III. occaſione ejuſdem benedictionis. Fit autem ex auro puriſſimo, & a Sum. Pontif. dono mittitur Regibus, aut Principibus &c.

Rogus Dei, Oratio, ſive Collecta, ſic dicta, quoniam per illam rogatur Deus. Magiſt. Regul. c. 35. Extra *lectionem verſus*, & *Regus Dei*, & alibi pluries. *Ro-*

Rota, candelabra ferrea, in formam rotæ compacta, ſuper quæ accendebantur candelæ. *Omnis rota, & duodecim lampades lampadarii debent accendi*. Martene l.4. c.3.

Rotula panis: hoſtiæ, oblatæ. Ivo Monachus de Miraculis S. Othmaris Abbatis cap. 3. *Rotulas panis* vocat oblatas, quæ in ejus ſepulchro repertæ ſunt.

Ruga, rugæ. Sulcus, ſeu canaliculi, in quibus ponebantur quædam virgulæ *Laudanæ* appellatæ pro Altarium ornatu. *Fecit laudanas duas de argento puriſſimo penſantes libras octonas, quas poſuit ſupra rugas de Presbyterio &c.* Anaſtaſ. in Adriano. Et Ordo Romanus. *Poſt quos Acoliti, qui rugam conſervant*.

S

S*Abbatum Sanctum*. In lib.3. de Geſtis Sanctorum Rotonenſium, c. 1. vocabatur Dominica Palmarum. Martene loc. cit. lib.3. cap.12. in adnotationibus, ſeu notis.

Sabbatum in traditione Symboli in Liturgia Ambroſiana appellatur Sabbatum ante Dominicam Palmarum.

Sabbatum vacans olim dictum fuit Sabbatum illud: Summus enim Pontifex vacabat ſtationibus, & elæemoſynas pauperibus diſtribuebat. Græci Sabbatum Lazari appellant.

Sabbatum mediæ Quadrageſimæ; ideſt Sabbatum præcedens Dominicam quartam Quadrageſimæ, alias Dominica *Lætare*. Conſuetud. S. Germani: *Dominica in medio Quadrageſimæ, qua canitur Lætare &c.* Et Conſuetud. Compendienſes: *Sabbato mediæ Quadrageſimæ ſonabit claſſicum, parabitur Eccleſia &c.*

Sacculus, *Saccularii*. Ordo Romanus deſcribens ritum Miſſæ, poſt datam pacem ante communionem, ait: *Et accedentes Subdiaconi ſequentes cum Acolythis, qui ſacculos ad hæc idoneos portant, a dextris, & a ſiniſtris Altaris. Ipſi ergo Subdiaconi extendentibus Acolythis brachia cum ſacculis ſequentes, a fronte parant ſinus ſacculorum Archidiacono ad ponendum oblationes, prius a dextris, deinde a ſiniſtris*. Saccularii ergo illi erant Acolythi, qui oblationes a Fidelibus acceptas, & in ſacculis repoſitas, ad Altare portabant: ab aliquibus, ſed male, ſacellarii dicti.

Sacculum, ſeu burſa *Mox vero ut Subdiaconus pacem accepit, fiſtulam argenteam, cum qua Sanguis Domini ebibi ſolet, in ſaculo ex panno mundiſſimo ad hoc ipſum facto reconditam, de armariolo Diacono defert &c.*

Sacellarius cuſtos opum Eccleſiæ, Theſaurarius &c. Ordo Romanus. *Poſt equum verò hi ſunt, qui æquitant: Vicedominus, Veſtia-*

ſtiarius, *Nomenclator*, *atque Cacellarius.*

Sacellum communiter accipitur pro Oratorio, aut Capella privata, ſeu domeſtica, aut pro Altari ex minoribus, in quibus ſtatis diebus Miſſa fieri debet.

Sacellum quoque ſumitur pro Theca, in qua Sanctorum Reliquiæ aſſervantur. *Dein oppoſito obtutibus ejus Crucifixi Domini ſigno, & ſupra pectus ejus poſito, Reliquiarum, ut ipſe juſſerat Sacello, Congregatio tota inchoavit Litaniæ ſupplicationes*. Tom. 4. Spicilegii ex Hariulphi Chronico lib. 4. cap. 35.

Sacerdotale: res ad Sacerdotem pertinens, ut habitus, ſeu indumentum Sacerdotale, Benedictio Sacerdotalis &c. vel etiam liber, in quo continentur ritus & cæremoniæ a Sacerdotibus obſervandæ.

Sacerdotes mediocres. *Tempore Quadrageſimæ Tractus dicitur ab ipſis Cantoribus, & aliis duobus Sacerdotibus mediocribus*. Martene lib.4. cap. 1.

Sacerdotium aliquando accipitur pro ordine Sacerdotali, pro Epiſcopatu, Præbenda, Sacerdotum cœtu &c.

Sacramentarium, hoc titulo prænotatur S. Gregorii Magni liber continens Orationes, & Collectas totius anni in Miſſa recitandas.

Sacrarium: locus Altari vicinior, cancellis circumdatus, ad quem Sacrificii tempore

 ſolis

ſolis ſacris Miniſtris patebat acceſſus, dictus & Propitiatorium. *Sacrarium ſolis Sacerdotibus pervium eſt, aliis omnibus inacceſſum.* S. Ambroſius.

Sacrificium, multipliciter ſumi poteſt; primo pro tota Miſſæ actione. Pro omnibus laudibus, quæ Deo dantur, juxta illud *Sacrificium laudis honorificabit me*. Pro dolore de peccatis, & dicitur *Sacrificium contriti cordis*. Pro toto divino Offitio, ut ex S. Fructuoſo Regul. cap. 5. *Gallicinio jam ſonante recitatis tribus Pſalmis Laude, & benedictione ſua, Matutinum celebrent Sacrificium*. In benedictione quoque Cerei legitur *Suſcipe Sancte Pater incenſi hujus Sacrificium veſpertinum &c.* ideſt Sacrificum laudis, oblationis &c.

In Miſſa Mozarabum *Sacrificium* ſignificat illam Orationem, quæ dicitur poſt illa verba *in ſpiritu humilitatis &c.*

Sacriſta, Cuſtos Sacrarii. *Dicto Completorio, cum clauſiſſet Oratorium, erat enim Sacriſta &c.* Cæſarius l. 1. c. 35.

Sacro, *Sacrare*, Benedicere. *De hinc procedant ad Sacrandum ignem .... Sacrato igne proiiciat Sacerdos aquam benedictam ſuper eum*. Lanfrancus in ſtatutis.

Sal, Salis benedictio antiquiſſima eſt, ut patet. *Omni Dominica, cum aqua benedicta ſit, unus eorum de ſale ſervit, & quod reſtat,* por-

portat ad proceſſionem. Uſus Beccenſes. Vas autem illud *Salarium* dicebatur, & ex Cluniacenſibus argenteum erat. *Redditque infanti ſcutellam argenteam ſale vacuatam*. Sal autem olim dabatur Catechumenis, ut ex Auguſtino l. 1. Confeſſ. cap. 11. *Signabar jam ſigno Crucis, & condiebar ejus ſale*. Concil. Cartagin. tertium, can. 5. *Placuit ut etiam per ſolemniſſimos Paſchales dies Sacramentum catechumenis non detur, niſi ſolitum Sal*. Capitularia quoque Caroli Magni lib. 7. c. 190. præcipiunt ut in Paſchate Sacramentum catechumenis non detur, *ſed tantum benedictum ſal a Sacerdotibus pro commnnione tribuatur*.

Salutare altare, ipſum oſculari. *Mox Pontifex ſalutat altare, & ſuſcipit Oblatas*. Ordo Roman.

Salutare populum, ideſt dicere *Pax vobis*, vel *Dominus vobiſcum*. Et hæc ſalutatio Sacerdotalis dicitur. Petrus Damianus in opuſculo *Dominus vobiſcum*, c. 4. *Sacerdotalis autem ſalutatio idcirco fit in Eccleſia, ut ſe Sacerdos pacem habere cum tota plebe fidelium doceat*.

Salutatorium, locus, in quo Eiſcopus ante Miſſam ſedebat, & fidelium ſalutationes excipiebat, qui ſe illius precibus commendabant &c. S. Gregorius M. l. 4. ep. 54. uſum Pallii præſcribens Mariniano Ravennæ Antiſtiti, ait: *Quo non aliter uti memineris*.

niſi in propria tua civitatis Eccleſia, dimiſſis jam filiis, procedens a ſalutatorio ad ſacra Miſſarum ſolemnia celebranda: peractis verò Miſſis idem in ſalutatorio curabis deponere.

Sancta, Hoſtia conſecrata. Ordin. Corbejen. de fer. 6. in Paraſceve. *Sequatur libera nos quæſumus Domine: cum dixerint* Amen. *ſumat de Sancta, & ponat in calice nihil dicens, & communicant omnes . . . ſumit de Sancta, & dimittit in calicem, ſanctificaturque vinum non conſecratum per panem ſanctificatum.*

Sancta Sanctis ex Liturgia Baſilii exclamat Pontifex Myſterium peracturus: cujus formulæ meminit Chryſoſt. homil. 17. in Epiſt. ad Hebr. *Vox illa in noſtras aures incurrens alios quidem repellit, & ejicit; alios autem introducit & ſiſtit: nam quando dicit Sancta Sanctis, hoc dicit: Si quis non eſt ſanctus, non accedat.* Olim & ante communionem Diaconus clamabat. *Sancta Sanctis.*

Sancta Sanctorum: Pars interior Presbyterii, & tabernaculo vicinior. Conſuetud. Corbejen. *Interim Domnus Abbas, & Priores, & ſocii Abbatis ſuccincti mundent infra Sancta Sanctorum . . . Poſt proceſſionem aſcendant juxta Sancta Sanctorum quidam bene cantantes accedant fratres, quos præviderit Archicantor infra Sancta Sanctorum.*

San-

Sanctifico, Benedico: *Ante Tertiam ſanctificet Sacerdos aquam: deinde faciat cum cruce, & aqua benedicta proceſſionem &c.* Ordin. S. Petri ſupra Divam.

Sanctuarium, rigoroſe eſt ea pars Eccleſiæ, quam Presbyterium appellamus. Porrò Sanctuarium cancellis interjectis a reliqua Eccleſia dividebatur, & in ejus meditullio erat altare. *Locus erat Sanctuarii in ſpeciem quadratam, columnis ſublimibus undique circumſeptus, quarum media intervalla interſtitiis ex ligno inſtar retis, aut tranſennæ cancellatis, in mediocrem, & æquabilem longitudinem circumcluſa &c.* Euſeb. Cæſarien. l. 10. hiſtor. Eccleſ.

Sanctuaria etiam vocabantur Sanctorum Reliquiæ.

Cantor præparabit Sanctuaria ad majus altare. Poſt Tertiam Abbas incenſabit majus altare, & Sanctuaria &c. Martene l. 4. c. 8. Et S. Gregorius lib. 9. Epiſt. 72. *Opportunus Abbas Monaſterii S. Leontii, quod in quinto Vrbis milliario ſitum eſt, Sanctuaria ejuſdem Martyris, quæ de Eccleſia nomini ipſius dicata, ut aſtruit, furto ſublata ſunt, ſibi denuo poſtulat debere concedi.*

Sanctuaria etiam nuncupabantur quædam vela, quibus Sanctorum reliquiæ tangebantur, & veluti donum pretioſum à ſummis Pontificibus mittebantur. Baronius in notis ad Martyrol. 15. Julii. *Vnde ſi Beatitudini veſtræ*

ſtræ videtur, Sanctuaria Beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli ſecundum morem, ei largiri præcipite. In Conſuetud. S. Cornelii Compendien. Sanctuarium erat Sudarium, ſeu linteum ſacrum, quo Chriſti Corpus fuit in ſepulcro involutum: *Omnes ſint in albis, & fiat proceſſio, & deferatur Canctuarium &c.* V. Martene l.3. c.11. Sanctuarium altaris ex Rives erat velum, quo velabatur altare ne eſſet conſpicuum.

Sandalia. V. Caliga, Compagi, Pedules.

Sandalium, bis repetitam hanc vocem *Sandalium* lego apud Puricellum Mon. Baſil. Ambroſ. primò quidem pag. 509. ubi referens privilegium conceſſum a Paſchali II. Abbati Monaſterii S. Ambroſii anno 1103. XVI. Calend. Martii, Indictione decima, inter alia legitur. *Concedimus tibi, tuiſque ſucceſſoribus quicquid de uſu Dalmaticæ, Sandalium, nec non chirothecarum, & licentiam ferendi tintinabulum capellæ &c.* Secundo autem pag. 998. ubi ex Catalogo Archiepiſc. Mediolanenſium referens adventum in hanc urbem S. Galdini Cardin. Archiepiſcopi anno 1167. quinta Septembris, hæc habet: *Mediolanum venit, & in Monaſterio Clarævallis moram traxit, ubi a Mediolanenſibus paratum equum Sandalio coopertum aſcendit; & inde ad Eccleſiam B. Ambroſii; poſtea ad Eccleſiam majorem Pallium ſuper caput auratum habens, quod*

quod cum quatuor haſtis a Confanoneriis portabatur. Hic Sandalium nil aliud ſignificat, niſi pannum, ſeu linteum ſericum vulgo *Zendale*, *Zendado*, quo equus & Baldachinum cooperiebatur. Primo autem loco Sandalis nomine veniunt illa ornamenta Pontificalia, ut patet.

Sandapila, Lectica, ſeu feretri genus, quo defunctorum cadavera efferuntur. Hinc Sadapilarii, qui ea efferebant. Hos profana antiquitas *Pollinctores* vocabat. *Laborantes* autem dicuntur ab Ignatio in epiſt. ad Antiochenos, & horum verſabatur offitium in fidelium defunctorum efferendis cadaveribus, ut ex Epiphanio in Compendio: erat autem Offitii nomen, non ordinis: alio nomine *Foſſores*, *&* *Foſſarii* dicti.

Sarmentum, Virgulæ ſupervacuæ a vite abſciſſæ. *Palmæ anteriori anno benedictæ reſervantur propter cineres faciendos anno ſequenti; licet quidam faciant de Sarmento vitis*. Conſuet. Grandimonten.

Scevophylax, Cuſtos vaſorum ſacrorum, alias *Cimiliarcha*.

Scevophilacium, *Scevophilacion*. Sacrarium, ſeu locus, ubi vaſa ſacra conſervantur.

Scella, *Scilla*, *Schilla*, Campana. *Ibi quondam pendebat vas fuſile, mediocris videlicet ponderis. Vulgaris hoc uſus ſcellam nominat, quod miræ ſonoritatis dulcedine audientium ſenſus afficiebat.* In act. S. Priminii Epiſc.

Scho-

Schola, Univerſitas, Cœtus, Conventus &c. *Pſalmodiis dediti facies ſuas, uti mos eſt, lavent: Schola univerſa, cum magiſtro, & Abbate*. Concordia Dunſtani, c. 1.

Schola Cantorum, univerſitas Cantorum, ſeu collegium, in quo pueri informabantur ad cantum eccleſiaſticum, cujus Scholæ, ſeu collegii caput Primicerius Cantorum vocabatur.

Schola S. *Ambroſii* cujus frequens mentio in ritibus &c. Mediolanenſis Eccleſiæ, Veglones & Vegloniſſæ, ſeu ſenes, queis inter reliqua incombit panem, & vinum offerre in Miſſa ſolemni.

Scholarum Magiſtri. Infantes, cum eorum Magiſtro. Martene pluribus in locis.

Schola Virgariorum Collegium Cantorum, ideo ſic dictum, quia virgas in manibus ferebant. Magri.

Sconſa, *Abſconſa*: Laterna cœca, quia in ipſa lumen abſcondebatur.

Scotula, inſtrumentum pro ſubſtinenda candela, vulgo *Bugia*.

Sciniarius cuſtos Archivii, ſeu ſcrinii, in quo conſervantur ſcripturæ ad Eccleſiam ſpectantes. *Scriptum per manus Benedicti Notarii Regionarii, ſcriniarii*. Epiſt. Sergii IV.

Scrinium, Theca, Arca, &c. Conſuetud. S. Benigni *Scrinia quædam cum Reliquiis Sanctorum*.

Scriptani, *ſeu Scriptanes*, Puricell. Mon. Baſ.

Am-

Ambroſ. pag. 369. refert Teſtamentum Ariberti Archiep. Mediol. confectum anno 1034. in quo Scriptanes hos nullos alios arbitror eſſe, niſi Scriptores, ſeu Notarios, qui Teſtamentum receperunt, rogaverunt, aliaque neceſſaria præſtiterunt.

Scrutinium, Examen, quo catechumeni de fidei Myſteriis interrogabantur Quadrageſimæ tempore, ut poſſent Sabbato Sancto admitti ad baptiſmum. Hoc autem ſcrutinium fiebat ſepties, ut ex Albino de Divin. Offit. c. 19.

Neque hoc ommittendum eſt, quod Romani infra Quadrageſimam ſex ſcrutinia celebrant, & hodie ſeptimum, in iſto ſeptenario intelliguntur dona Sancti Spiritus in baptiſmate data.

Scurolum, Locus ut plurimum ſubterraneus, & obſcurus, ſub quo, vel in quo conſervantur, ſeu cuſtodiuntur Corpora Sanctorum, vel Reliquiæ alias Confeſſio. Nomen uſitatam etiam apud noſtrates tam in Teſtamentis, quam aliis Scripturis tum publicis, tum privatis.

Scurolum etiam licet improprie dicitur locus ille, in quo Fer. quinta in Cœna Domini reponitur SS. Sacramentum.

Scutella, Diſcus, ſeu pelvis, patenæ ſimilis, ſed magis cava, quæ ſupponebatur ori communicantium. *Debent autem ſinguli ita ſe ſcutellæ adjungere, ut ſi forte inter ſumen-*

ſumendum Corpus Domini aliquando vel de ore ſumentis, vel de manu porrigentis lapſum fuerit, niſi in ſcutellam cadere poſſit. Martene l.2. c.5.

Scutellarum nomine etiam veniunt apud cit. Martene l.5.c.5. Thecæ, ſeu Reliquiæ. *Duo Secretariorum alter in dextro Choro alter in ſiniſtro in ſcutellis tenent Philacteria.*

Scyphus, vas ſacrum, in quo ponebatur vinum in Miſſa oblatum, Ordo Romanus.

Secretarium: Sacrarium, Vulgo Sacriſtia Invitis Pontificum paſſim legitur eos ſepultos prope *Secretarium*. Fortunatus in vita S. Radegundis. *Intrans in Secretarium Monachæ veſtem induit.*

Secretum Miſſæ. Canon, ſeu Actio Miſſæ. *Quia ſecretum Miſſæ frequentur invenitur aut ſcriptorum falſitate, aut librorum vetuſtate corruptum, ita ut diſtincte legi non poſſit, Archidiaconorum ſollicitudo provideat, ut in ſingulis Eccleſiis ad verum, & probatum exemplar Canon Miſſæ cum omni diligentia corrigatur*. Concil. Eboracen.

Semanteria apud Græcos ſunt illa ſigna, quorum pulſatione fideles ad Synaxim vocantur.

Senatorium. Chorus inferior. *Deſcendit deinde Celebrans ad ingreſſum Senatorii, ſeu chori inferioris*. Rubr. Miſſal. Ambroſ.

Senatus Cleri, ſeu Presbyterium, aut Presbyterorum collegium, ſeu Cætus & univerſitas.

ſtas. *Facto igitur Presbyterio conſtitit doctrinæ noſtræ, ideſt legi Chriſtianæ eſſe contraria: unde omnium noſtrum tam Presbyterorum, & Diaconorum, quam totius etiam Cleri una lata fuit ſententia &c.* S. Hieronymus Cleri Romani Senatum vocat.

Seniores ideſt Presbyteri. Tertullian. Apolog. c.39. de Conventibus Chriſtianorum, ait. *Præſident probati quique Seniores*, & S. Gregorius M. lib.11. epiſt.49. ad Joannem Panormitanum Epiſt. *Tabellarium una cum conſenſu Seniorum, & Cleri, memineris eſſe ordinandum.*

Septimana Reſurrectionis Septimana major vocatur ab Udalrico lib.1. c.6.

Sepulcrum, Locus in quo defunctorum corpora humantur, ſeu ſepeliuntur.

Sepulcrum quoque communiter vocatur locus ille, in quo Fer. quinta in Cœna Domini poſt Miſſam reconditur SS.Sacramentum. Hunc ritum antiquiſſimum eſſe colligitur ex Concordia Dunſtani. *Quia eo die* (Paraſceves) *Depoſitionem Corporis Salvatoris noſtri celebramus, uſum quorumdam Religioſorum imitabilem ad fidem indocti vulgi, & neophytorum corroborandam æquiparando ſequi, ſi ita cui viſum fuerit, vel ſibi taliter placuerit, hoc modo decrevimus. Autem in una parte altaris, quædam aſſimilatio ſepulcri &c.* Et ex ſtatutis Lanfran-

franci: *Expleta Miſſa* [Fer. quintæ] *fiat oratio Veſpertina ſupra formas . Interea Sacerdos præcedente Proceſſione cum altare venit, vadat ad locum conſtitutum, decenter ornatum , ibique reponat Corpus Domini incenſato ipſo loco ante repoſitionem, & poſt repoſitionem.*

Sequentia Rythmus ille, qui ritu Romano poſt Epiſtolam in aliquibus ſolemnitatibus canitur. Radulph. Tungren. propoſit. 23. & Guibertus Tornacen. lib. de Offit. de Epiſc. c. 23. *Quando ſequentia dicitur, poſterius Alleluja non habet pluma : ſed chorus loco ejus ſequentiam concinit.* Ritus Ambroſianus omnes excludit ſequentias.

Serpens , Serpentes. Serpentes, lupoſque fuiſſe portatos in proceſſione Rogationum, jam vidimus, & nunc iterum ſerpentis mentio occurrit ex Dunſtani Concordia, præſcribente ritus ſervandos in Cœna Domini. *Hora congrua agatur Nona , qua cantata , ob arcanum cujuſdam myſterii inditium , ſi ita placuerit , induant ſe fratres , & pergant ad oſtium Eccleſiæ ferentes haſtam cum Imagine Serpentis , ibique ignis de ſilice excutiatur. Illo benedicto ab Abbate , Candela quæ in ore Serpentis infixa eſt , ab illo accendatur &c.*

Servitium ſumitur aliquando pro offitii recitatione, *de Servitio S. Mariæ , in quo reddendo tenetur quilibet , continua devotione ſtudeat*

deat frequentare. Martene l. 1. c. 13. & l. 4. cap. 6.

Si autem Dominica dies in ipſa occurrerit, ſervitium integre fiat de ipſa Dominica. Et Ordin. S. Petri ſuper Divam. *Hæc igitur Dominica*, (ideſt ſecunda Quadrageſimæ) *& aliæ, quæ ſequuntur, ſuum plene habent ſervitium, nec carebunt ſuis utriſque Veſperis*.

Sigillum. Card. Bona lib. 2. Rer. Liturg. cap. 1. loquens de Græcorum Liturgia. *Eſt autem ſigillum Crucis effigies pani inpreſſa. Poſt hæc ſcindit ipſum ſigillum in partes, & ponit in diſco; & attollit, addetque incenſum*.

Signum Campana, Eulogius Martyr in Apologetico. *Per idem tempus graviter in nos præſidialis graſſabatur inſania, itaut excelſa pinnaculorum proſterneret, quæ ſignorum geſtamina erant ad conventum Canonicum quotidie Chriſticolis innuendum*. Uſus Beccenſes. *Quando viſitandus eſt infirmus, ſonet majus ſignum, & conveniunt fratres in chorum*. S. P. Benedictus reg. c. 43. *Mox ut auditum fuerit ſignum, relictis omnibus &c.*

Sindon, In ordine Romano jubetur Acolithis, ut ſindonem in collo ligatam habeant, & ne abſque ſindone, & ſacculis procedant. Ea autem utebantur, ne vaſa ſacra nudis manibus tangerent. Sindon tamen commu-

munius ſignificat linteum, ſeu pannum lineum quo teguntur altaria, alias Tobalea.

Siphon, Fiſtula, ſeu canna avrea, vel argentea, qua Sanguis Chriſti olim e calice hauriebatur. Anaſtaſius in Adriano. *Obtulit calicem majorem, cum ſiphone.*

Situla Situlus, Vas liquida continens. *Primus ex Converſis unus, cum ſitula aquæ benedictæ.* Martene l. 5. c. 8. ex ſtatutis Lanfranci, c. 4. & Rituale Corbejæ: *Debent etiam eſſe ibi aqua benedicta in ſitulo, cum hyſopo &c.*

Skella, Campana, Puricell. loc. cit. pag. 570. *Skella vero, quæ a Monachis fracta eſt, ejuſdem ponderis, & quantitatis, in eodem loco intra clauſtrum Canonicæ ponetur, & reſtituatur, & nullam aliam ſkellam, vel tintinabulum habeant.*

Solea, erat locus in Eccleſia Amboni & Sanctuario intermedius, quo ad ſumendam Euchariſtiam procedebant Laici, & Clerici, qui ob aliquam culpam ad communionem Laicam fuerant redacti.

Sorores. Tullenſe Ordin. agens de Ritibus Feſti Purificationis B. M. *Interim ſacriſta incipit a deſtro choro a ſuperioribus, & ſocius ſuus a ſiniſtro cereos fratribus, & Converſis, & ſororibus quoque, & extraneis ſi affuerint, diſtribuendo.* Et alibi, *Hac die* [Paſchæ] *Diaconus tot hoſtias conſervandas apponat, ut in ipſa die fratribus, qui*

non

non communicaverunt, Converſis & ſororibus ſacra communio ſufficiat.

Sparſorium : Aſperſorium, aſpergillum &c. Conſuetud. Cluniacen. *Cruce interim in clauſtro, cum aqua benedicta, ex una parte ligni pendente ſparſorio, exaltata, Sacerdos ſparſorium primo inde abſtrahit : Cantore imponente antiphonam, ſumat Sacerdos ſparſorium &c.* Martene l. 2. c. 3.

Spongia utuntur Græci ad abſtergendum calicem, & diſcum in Sacrificio incruento, quia Sacrificii cruenti a Chriſto oblati pars fuit, & inſtrumentum.

Squilla, Scilla &c. Campanula. *Cum appropinquaverit tempus horæ tertiæ, pulſetur modice ſignum minimum, ſquillam dictum.* Martene.

Stallum, Stallium. Locus cujuſque Clerici in choro, juxta dignitatem & ordinem unicuique convenientem. *Intravit chorum uterque, ſtante Priore in ſtallo ſuo.* Cœſarius lib. 1. c. 6. & lib. 5. c. 5. *Vidit duos dæmones juxta preſbyterium intrare, & paulatim aſcendere ad Stallum Abbatis.*

Statio, apud Scriptores Eccleſiaſticos ſignificat moram, ſeu tempus illud, quo fideles certis diebus ſtabant in Eccleſia. Hæ ſtationes jejuniorum diebus fiebant : unde ſolvere ſtationem, idem erat ac ſolvere jejunium : Iſidorus lib. 6. c. ult. Etymol. *Diſcernunt autem quidam inter jejunium, & ſtatio-*

tionem : nam jejunium eſt indifferenter cujuslibet diei abſtinentia non ſecundum legem, ſed ſecundum propriam voluntatem ; ſtatio autem eſt obſervatio ſtatutorum dierum, vel temporum, ut quartæ, & ſextæ feriæ, vel Quadrageſimæ. Et S. Ambroſius Serm. 36. *Stationes vocantur jejunia, quod ſtantes, & commorantes in eis, inimicorum inſidias reppellimus*. Nunc vero Stationum nomine veniunt indulgentiæ illæ, quæ certas Eccleſias viſitantibus conceduntur.

Sticharium, indumentum ſacrum, quo Græci loco Albæ utuntur. Simeon Theſſalonicen. *Sticharium lucidi veſtitus Angelorum imitamen eſt*.

Stola, Indumentum ſacrum Presbyterorum & Diaconorum. Conc. Triburienſe apud Gratianum. *Presbyteri non vadant niſi ſtola, vel orario induti*. Stolam quoque vocatum fuiſſe Pallium Archiepiſcopale lego apud Puricellum loc. cit. pag. 489.

Subcingulum, *Subcinctorium*, inter veſtes ſacras numeratur ab Honorio lib. 1. Gemma, c. 206. ſed hodie nullus eo utitur, niſi Romanus Pontifex, cum ſolemniter celebrat, eſtque inſtar parvi manipuli, e ſiniſtro latere pendens.

Subdiaconus: Ordo nunc Sacer. De ejus antiquitatæ, muneribus, obligationibus legendi Morinus, Cabaſutius, & alii Theologi.

logi. Hic ſolum referre placet, quod ſcribit Gualvaneus Flamma in Chronico majori, ex Puricello loc. cit. cap. 299. ſequ. *Data itaque tali ſententia, ad Eccleſiam S. Ambroſii cum Epiſcopis, & Baronibus ſupradictis, Otthonem Regem introduxit, & Coronam præparavit. Tum Ottho omnes regias veſtes depoſuit, & veſtes ſacras Subdiaconi induit; ſcilicet ſtrictum cum manipulo.* Quid autem ſignificet ſtrictum, vide infra verbo *Subtile* & in Manipulo Florum. *Poſtea ſtola, & manipulo induitur, erat enim quaſi Diaconus.* Sigorius quoque de eodem loquens, ait. *Italiam ingreſſus, recta Mediolanum adibat: ibi vero condicto die in Ambroſianam ædem procedens, Archiepiſcopo rem divinam facienti, regiis depoſitis veſtibus, ac Subdiaconi veſtibus ſumptis miniſtrabat.* Anno 973.

Subtile ſubtilis. Honorius in Gemma lib. 1. cap. 229. duas peculiares veſtes tribuit Subdiacono, Tunicam, quam *Subtile* vocat, quia ſubtilius contexta, & *Sudarium*, ſeu *Mappulam*, cui ſucceſsit Manipulus. *Subdiacono prædictæ veſtes conceduntur: inſuper duæ aliæ, ideſt ſubtile, & ſudarium. Subtile, quod & ſtricta Tunica dicitur portat, ut ſe juſtitia, quaſi lorica induat.* Hinc habes, quid ſignificet ly: *Strictum* ſuperius relatum in Imperatoris

Coronatione ubi vidimus cum habitu Subdiaconi indutum eum *ſtricto*.

Subſtractus, *ſubſtratio*. Synodus Nicœna can. 11. 12. tres diſtinguens pœnitentium claſſes, ſecundam *ſubſtrationem*, ſeu *ſubſtratorum* vocat. At S. Gregorius Niſſenus, & S. Baſilius, qui quatuor numerant, in tertia *proſtratos* collocant, ideſt *ſubſtratos*. Iſti intra Eccleſiam admittebantur in ea parte, quæ a forium liminibus occurrebat prima; ibique partem eam Miſſæ, quæ Catechumenorum dicebatur, homilias, ac ſermones una cum illis audiebant: ſed ante Offertorium Diaconi voce excludebantur. Hi jejuniis, precibus, humicubationibus affligebantur, & ſingulis in ſynaxibus ſuper illos in genua procumbentes, cum manuum impoſitione fundebantur preces, & hoc per plures annos, donec eorum converſio ſincera cognoſcerentur.

Subſtratorium. Tobalea, ſeu linteum, quo tegitur Altare, ſupra quod duæ aliæ Tobaleæ debent extendi. *Pallæ quæ ſunt in ſubſtratorio in alio vaſe debent lavari*. Sanctus Gregorius in Sacrament.

Succentor, qui Cantoris agit vices. Hugo Decanus S. Mariæ Pariſiorum: *Ablutioni autem, & mandato intereſſe tenebitur ſuccentor Eccleſiæ noſtræ*.

Sudarium, *ſudariolum*. Manipulus, ſeu Sindon linea, brachio ſiniſtro alligata, qua

ſudor,

ſudor, & ſordes abſtergebantur. Amalarius lib. 2. cap. 24. *Sudarium ad hoc portamus, ut eo detergamus ſudorem*. Bleſſenſ. ſerm. 22. *Sudarium namque, quod & manipulus dicitur, geſtas in læva*. Sudariolum autem idem eſt, ac Purificatorium, apud aliquos.

Suffitio: Incenſatio. S. Dionyſius lib. 2. Eccl. Hjerarch. cap. 3. §. 2. *Pontifex precem ſacram ad Altare Dei celebraturus ab ejuſdem ſuffitione initium faciens univerſum circuit chori ambitum, donec ad Altare divinum veniens &c.*

Suffitorium, Thuribulum, ſeu vas, in quo thus variique odores incenduntur.

Suggeſtum, Ambo, Pulpitus, Tribunal &c.

Superſtans. Præfectus Sacrario, ſeu Sacriſta. Puricellus loc. cit. pag. 1113. *Si Dominus Archiepiſcopus ponit ibi ſuperſtantem, etſi non poteſt reficere ſuper ſtans ille Eccleſiam... Ego credo quod ſit ibi ſuperſtes per Dominum Archiepiſcopum....* Prope Baſilicam S. Stephani Mediolani adhuc viſitur parva domus, ſupra quam lapidi inſculptum eſt *Superſtantiaria*, ſive domus ſuperſtantis Eccleſiæ, ideſt præfecti Sacrario, quod idem eſt ac Sacriſtæ.

Sumptorium. Cochleare, quo miniſtrabatur Euchariſtia, ut moris eſt apud Græcos. *Calicem majorem, cum patena, ſumptorio-*

quæ fecit ex auro. Flodoardus lib. 3. hiſtor. Rhemen. cap. 4.

Superaltare. Lapis conſecratus, ſupra quem celebretur Miſſa. *Cum ſuperaltare cælato, & Cruce ſuperpoſita*. Matth. Pariſ. in vit. Abbat.

Superhumerale. *Poſt ſandalia in Eccleſiæ veſtimentis ſequitur ſuperhumerale, quod fit ex lino puriſsimo*. Scriptor de ritib. veter. Eccl. ſub nomine Caroli Magni. Vide Amictus.

Superpelliceum. Gotta: veſtis ſacra cunctis nota.

Supervigilia, dies præcedens vigiliam. Conſuetud. Compendien. *In ſupervigilia Nativitatis Domini veſperæ & horæ de B. Maria non dicantur*.

Symbolum aliud eſt Apoſtolicum, aliud Nicænum, & aliud Conſtantinopolitanum, & eſt illud, quod cantatur in Miſſa. Hoc vero cantari potius, quam Nicœnum Patres antiqui inſtituerunt, non quia muſicis modulis aptius ſit, ſed quia in eo Catholica dogmata clarius exprimuntur, & hæreſes omnes eo uſque exortæ plenius confutantur.

Synaxis Græce: Latine *Collatio* apud PP. idem ſignificat, ac Miſſa, quia hæc nos in Chriſto adunat, & in iis, qui eadem menſa fruuntur, divinam efficit morum ſimilitudi-

tudi-

tudinem, animum colligens in unum, ac Deo conjungens.

Pachimeres in Paraphr. *Synaxis minime intelligenda eſt populi congregatio, prout aliqui nunc temporis vocem illam accipiunt, ſed cum Deo conjunctio communioque.* Magiſter tamen in Regul. pro Congregatione accipit, ſeu conventu.

Syſtaſin Græce: Latine *Conſiſtentia*. Hic erat quartus Pœnitentium gradus, ſeu ſtatio, in qua pœnitentes Fidelium precibus, & Miſſæ Sacrificio uſque ad ejus finem aſsiſtebant: offerre tamen munera ad Altare prohibebantur ad tempus, ſicut & communicare non poterant. Eorum locus, ſeu ſedes erat ab Ambone verſus Sanctuarium, ſive permixti fuerint cum Fidelibus, ſive ab illis ſeparati.

T

T*Abella*. Euchariſtiam ſumpturis olim Tabellæ quædam ſpongia perpollitæ a Miniſtris apponebantur, veluti menſulæ, ut ſi quid forte decideret, in illis exciperetur, ut ex Chryſoſtomo, & Athanaſio obſervat Baronius an. 57. n. 146. His porro Tabellis linteoli ſucceſſerunt.

Tabernaculum locus in quo adſervatur Sanctiſsimum Euchariſtiæ Sacramentum, vulgo *Ciborium*. Porro & Eccleſias Tabernaculorum

lorum nomine veniſſe, colligitur ex epiſt. Felicis IV. ad Orthodoxos, quæ habetur in C. *Sicut non alii* de Conſecr. diſtinct. 1. in quo diſtrictæ prohibet, ne Sacrificium Miſſæ offeratur. *Extra Tabernacula divinis precibus a Pontificibus delibuta.*

Tabula conſecrata. Lapis conſecratus, in quo Sacrificium offertur. Accipitur etiam pro Altari portatili, habetur enim in Concil. Triburien. Can. *Decernimus* de Conſec. diſtin. 1. quod Sacerdotes in itinere, ſi deſit Eccleſia. *Poſsint in Tabula conſecrata Sacrificium offerre.*

Tabula porro hæc etiam *Itineraria*, ideo dicebatur.

Tabula lignea: Lignum illud, quod pulſatur loco campanarum in triduo Paſsionis. Martene lib.3. cap.13. num.58. *Ante introitum Eccleſiæ, in ea parte, quæ eſt verſus Capitulum, quam plures Tabulæ ad hoc proviſæ percutiuntur, eo modo, quo ſigna pulſari ſolent.* Ambroſiani *Crotalum vocant.*

Tabula mortuorum Crotalum, Tabula lignea, qua vocabantur Monachi ad infirmum morti proximum. S. Humbelina S. P. Bernardi ſorore, animam agente *Angelus mortuorum tabulam pulſavit.* In ejus Vita.

Tabula aliquando etiam accipitur pro lamina, ſeu bractea. Anaſtaſ. in Pelagio I. *Eodem tempore inveſtivit Corpus B. Petri Apoſtoli tabulis argenteis deauratis.*

Tu-

Tabulatum erat locus in Eccleſia mulieribus in ſublimi ſpecula prope teſtudinem, clathris inpoſitis ut a virorum conſortio ſubducerentur. Quare Chryſoſtomus ab altari ſubmovit Diaconum ſibi miniſtrantem, eo quod mulierem ſurſum in tabulato manentem procaciter inſpexiſſet; & Ambroſius ad Virginem lapſam, c. 6. *Nonne vel illum locum, tabulis ſeparatum, in quo in Eccleſia ſtabas, recordari debuiſti?*

Tapetia, *Tapecia*, *Tapetum*, nomina omnibus cognita. Apud Puricellum pag. 1139. Et *vidi tapetum poni in ſede Archiepiſcopi*. Martene l. 4. cap. 1. *Ante Miſſa introitum ſternantur unum, aut duo tapetia*: & c. 8. *Ad magnam miſſam debent eſſe tapeta &c.* & alibi. *Via ſtrata debet eſſe tapeciis*.

Telajon Græce: Latine perfectio, nomen tributum divinæ Liturgiæ, in ea enim omnia perficiuntur divina myſteria.

Teletarchus a Dionyſio lib. 1. cæleſt. Hierar. appellatur Chriſtus Dominus: quia ab ipſo prima ratio initiandi, primuſque ritus celebrandi profluxit, cum in ultima cœna ſeipſum obtulit Deo Patri ſub ſpecie panis & vini.

Telete, *Teleten*, *Teleton*. Initiatio, Conſecratio, Perfectio, quæ omnia Miſſam ſignificant. Syneſius in fine epiſt. 58. de hoc Sacramento loquens, arcanum myſterium vocat, Græcè *Teleton*. Lucianus Samoſatenus

tenus Chriſtum blaſphemans in Dialogo de morte Peregrini; ait ipſum affixum Cruci fuiſſe ob novam inſtitutam *Teleten*, novum ſcilicet Myſterium, novum Sacrificium.

Templum. V. Eccleſia, Collecta &c. Dionyſius Alexandr. apud Euſebium lib. 7. hiſt. cap.2. *Quivis locus, in quo varias ærumnas pertulimus, ager, inquam, ſolitudo, navis, ſtabulum, carcer, inſtar templi ad ſacros conventus peragendos fuit*. . . . . .

Terſorium: pannus lineus pro abſtergendis manibus ante Miſſam, vel locus ad hunc effectum deputatus. Lanfranci ſtatuta.

Textus nomine communiter venit liber Evangeliorum. *Priuſquam Sacerdos procedat ad offerendum, oſculatur Textum, qui Textus ſemper debet deferri illi, qui primus offert .... Accipiet Textum argenteum, & portabit in Choro, & dabit oſculari*. Martene pluribus in locis. Et ex eodem *Textus* quoque portabantur in Proceſſionibus, lib. 3. cap. 4. *Septem Diaconi ſint induti Dalmaticis, cum totidem Subdiaconibus, qui deferant ſeptem Textus*. Et alibi: *Egreditur primo portitor aquæ benedictæ; poſtea Crucifer; dein portitor Textus*.

Textus fidei. S. Athanaſii Symbol. *Quicumque vult &c.* Udalricus lib. 1. & Conſuetud. Cluniacen. cap. 3. *Textus fidei; ſcilicet Quicumque a S. Athanaſio conſcriptus nullo die*

die obmittitur, ut non dicatur a nobis: ſed in privatis diebus ſimul cum aliis Pſalmis: in Dominica poſt preces. Textus porro, ſeu Evangeliorùm libros, auro, argento, gemmiſque pretioſis ornatos fuiſſe innuit S. Gregorius M. lib. 12. epiſt. 7. ad Theodelindam. Rupertus Abbas lib. 2. cap. 23. de Divin. Offic. *Codices quoque Evangelici auro, & argento, lapidibuſque pretioſis non immerito decorantur*. Moſcovitæ non audent textum Evangelii tangere, niſi prius laverint manus, ſeque ſigno Crucis munierint, & inclinato capite honorem ei exhibuerint.

Theca, *Thecæ*: Reliquiaria, ſeu alia vaſa, in quibus Sanctorum Reliquiæ continentur: dicta etiam *Lipſana Philacteria &c. Thecam pretioſam*, ſeu peram ad reponenda Corporalia, memorat Conradus Epiſcpus in Chron. Moguntino.

Theſaurarius, in aliquibus Cathedralibus eſt dignitas Eccleſiaſtica. Ejus munera ſecundum Eccleſiarum diverſitatem ſunt quoque diverſa.

Thiara, ſeu *Tiara*: Mitra.

Thuribularius, cujus eſt Thuribulum tenere, & miniſtrare. Martene lib. 2. cap. 4. *Thuribularius præparet Thuribulum, & tradat Subdiacono... Poſtea reddat Thuribulum Thuribulario*.

Thuribulum, vas in quo thus incenditur, ex legis

gis præcepto, & Apoſtolica traditione. Caſſander in Liturg. Poſt *Credo Thuribula per Altaria portantur, & poſtea ad nares hominum, & per manus fumus ad os trahitur.*

Thuribula feſtiva. Horum pluribi mentionem facit Martene, ut ex lib. 4. cap. 1. *Thuribulum feſtivum circumfertur.* Mediolani in Metropolitana ſolemniter celebrante Archiepiſcopo, tria adhibentur Thuribula, & quidem ſine operculo, ſicut & in omnibus aliis Eccleſiis: Uno, Archiepiſcopus incenſat Oblata, Sacramentum, & quidem genuflexus, Crucem, Altaris menſam, & partem anteriorem: Secundo, unus ex Diaconibus reliquum Altare, & ex parte poſteriori thurificat: Tertio, quo Clerus, Magiſtratus, & populus adolentur.

Thurificator, qui thuribulum in ſacro miniſterio portat. *Egrediantur Ceroferarii, & Clerici thurificatores veſtire albas, & præparare ignem, incenſum &c... Clerici thurificatores ſint ſolliciti, ut ignem habeant, & incenſum ſemper paratum &c.* Cæremon. Caſalis benedicti.

Thurificatus, qui metu perſecutionis thus idolis adhibuerat, inter quos numeratur, ſed falſo, S.Marcellinus Papa. Cyprianus epiſt. 53. *Cornelius qua ratione Trophimo, & thurificatis communicat?* Dicebantur quoque ex Tertulliano *Thurificuli*, & *Thurarii.*

Thus:

Thus : Incenſum : Olibanum . Thuris uſus a tempore Apoſtolorum in Eccleſiam profluxit . Tertullianus lib. de Corona cap. 10. *Thus quidem incendimus, ſed non eodem ritu, nec eodem habitu, nec eodem apparatu, quo agitur apud Idola*. Thus autem multum adhibebant Sandionuſſiani in die Pentecoſtes, ut ex eorum Conſuetudin. *Thus multum accendatur ante Altaria, ut tota fumo odorifero repleatur Eccleſia*. Et Compendien. *Tantum thuris ante majus Altare, & minus, & Crucifixum accendatur, & tota repleatur Eccleſia*.

Thymiamaterium, Thuribulum, ſeu vas in quo adoletur incenſum, & alia odorifera. Liber Pontificalis refert a Conſtantino Magno oblata Thymiamateria duo ex auro puriſſimo, penſantia libras triginta : & aliud item aureum cum gemmis, librarum quindecim. Et in Sergio *Hic fecit thymiamaterium aureum majus cum columnis, & coopercula, quod ſuſpendit ante imagines tres B. Petri Apoſtoli, in quo incenſum, & odor ſuavitatis feſtis diebus, cum Miſſarum ſolemnia celebrantur, omnipotenti Deo opulentius mittitur*.

Timpana, Campanæ. Martene l.4. c. 8. *Reponant feretrum S. Apri in caſſia ſua, interim pulſentur Timpana magna Turris*.

Tintinnabulum, parva Campana. Horum mentio in Scriptura Sacra, & apud ethnicos Scri-

Scriptores. Paſchalis II. conceſſit Abbati S. Ambroſii Mediolani inter alia *licentiam ferendi tintinnabulum cappellæ*. Puricell. p. 509. In diverſa autem omnimoda ſignificatione ſumitur tintinnabulum in MS. conſuetud. S.Germani a Pratis, ut ex Martene l.2. c.12. ibi enim loquentes de Mandato, ſive pedum lotione, hæc habent. *Prior incipit: Mandatum novum: & tunc lavabunt pedes Prioris illi hebdomadarii, habentes aquam calidam in tintinnabulis*. Hic ſub nomine tintinnabulorum venient lebetes, ſeu vaſa fictilia, vel ænea, in quibus aqua calida ſervabatur, forte ſic dicta, quia Campanæ ſimilitudinem referrent.

Titulus: Eccleſiæ olim Tituli dicebantur, ut apud Anaſtaſium in Marcello. *Hic viginti quinque Titulos in urbe Roma conſtituit propter baptiſmum, & pænitentiam, & propter Martyrum ſepulturas*. Et Prudentius hym. de Coron. *Parte alia Titulum Pauli via ſervat hoſtienſis*.

Toalia, linteum, quod a Subdiacono ferebatur ante Pontificem, dum equitabat, ut Papa poſſet os abſtergere, ſi ſpuere vellet. *Subdiaconus regionarius cum toalia, ut cum voluerit Dominus Papa ſpuere, poſſit illo gauſape os ſuum mundare* Magri Vocab.

Tobalea lintea illa, queis altaria teguntur, manus mundantur &c.

Ton-

Tonſura. Vid. *Abraſio capitis*. Concil. Toletan. IV. Can. 40. *Omnes Clerici, vel Lectores, ſicut Levitæ & Sacerdotes detonſo ſuperius capite toto, inferius ſolam circuli coronam relinquant, non ſicut huc uſque in Galliciæ partibus facere lectores videntur, qui prolixis, ut laici, comis, in ſolo capitis apice modicum circulum tondent, ritus enim iſte in Hiſpaniis huc uſque hæreticorum fuit.*

Torta panis. Oblata, ſeu panis, vel hoſtia non conſecrata. Bernoldus Conſtantienſis apud Caſſandrum in Liturgicis, c. 27. *Manifeſtum eſt cujus menſuræ vel formæ debeant eſſe Sacerdotum Oblatæ, quæ ex pugillo ſimile fieri jubentur, & ad ſpeciem coronæ, quod eſt Tortam panis offerre.*

Torſea Intortitium, Funale, vulgo *Torcia*: *Poſt finem Miſſæ Abbas cum miniſtris ſuis, & torceis illuminatis portabit in uno magno calice Corpus Domini... Portatur Corpus Domini conſecratum reverenter per Prælatum, ac ſi diceret Miſſam, cum Torſeis ardentibus... Populus conſuevit habere cereos magnos ardentes, cum aliquibus Torſeis*. Martene l. 3. c. 13. & 25.

Traditores ſic appellati ab antiquis Patribus illi, qui tormentorum metu ſacros Codices tradebant perſecutoribus. Optatus Milevitanus. *In Africa duo mala, & peſſima admiſſa eſſe cantat; unum in Traditione, alterum in Schiſmate.* Et in actis S. Saturnini. *O*

Martyrem legis ſacræ idoneum, diligentemque cuſtodem, qui Traditorum facinus perhorreſcens, Scripturas Dominicas ne perderet, inter ſecreta ſui pectoris collocavit.

Tractus, Cantus, ſive Verſus, qui dicitur poſt Epiſtolam pro Alleluja à Dominica Septuageſimæ uſquæ ad Paſcha ex Gregorii M. inſtitutione: & conſtat ex aliquibus verſibus, vel etiam integro pſalmo. Ritu Ambroſiano *Verſus*, *vel Cantus* nuncupatur.

Tranſenna, locus per quem in Eccleſia ingreſſus ad virorum partem patebat. *Hæc Baſilica aperitur tribus arcubus paribus, prælucente tranſenna per quam viciſſim ſibi tecta ac ſpatia Baſilicæ junguntur*. Dicebatur quoque Pergula, a pergendo, ut ex Anaſtaſio in Stephano. *In pergula Baſilicæ S. Petri poſuit cantharum &c.* Vulgo Coridore.

Tranſitorium Ambroſiani vocant antiphonam illam, quæ poſt Communionem dicitur, quia tunc Sacerdos ex cornu Evangelii tranſit ad partem Epiſtolæ.

Tribuna, Abſis, Abſida, Eccleſiæ pars retro Altare Majus. Puricell. pag. 566. *Tribunal* quoque appellatur apud cit. Puricellum p. 1164. Sedes etiam Epiſcopalis ab aliquibus *Tribunal* vocatur.

Triangulare, Candelabrum tres cereos habens. *Illud Triangulare ante S. Crucem dependens, accen-*

accenditur. Conſuet. Cluniac. l. 1. c. 11.

Triangulum, arundo illa, ſeu pertica ſuper quam in Sabbato Sancto accenduntur tres candelæ, ut ex Rubricis illius diei. *Accipit arundinem cum tribus candelis in ſummitate illius, triangulo diſtinctis*.

Tricerion, *Tricerium*, Cereus triſulcus, quo Epiſcopus Græcus celebrans ſæpe populo benedicit.

Triodion apud Græcos liber Eccleſiaſticus continens tres Odas, quæ in quadrageſima ſolent cantari.

Triſagion hymnus, qui cantatur poſt Præfationem. *Sanctus: Sanctus: Sanctus &c.* Aliud quoque eſt Triſagion, quod Græci quotidie, Latini ſemel in anno, Græce ſimul & Latine cantant fer. 6. in Paraſceve. *Sanctus Deus: Sanctus Fortis: Sanctus & Immortalis miſerere nobis*. Hujus hymni originem narrat Felix III. Epiſt. ad Petrum Gnaphæum: cum enim CP. terræmotibus quateretur, & populus ſubdiu oraret, cum Proclo Patriarcha, puer parvulus coram multitudine in Cœlum raptus eſt, & poſt horam in terram demiſſus, narravit ſe hunc hymnum ab Angelis cantari audiviſſe, ſibique impoſitum ut populo denunciaret Deum illi propitiaturum, ſi hunc hymnum devote cantaret: quo cantato, ab imminenti clade liberati ſunt.

iduum ad calcandam Gentilium ſuperſtitionem,

non deſuerunt Chriſtiani, qui Gentilium ſuperſtitiones, quas Calendis Januarii exercebant, & ipſi exercerent, illas deſcribit Alcuinus de Divin. offitiis. „ Quidam ſe mutabant in ſpecies monſtruoſas, in ferarumque habitus trasformabant. Alii in fœmineo geſtu mutati virilem vultum effæminabant, alii phanaticis auguriis profanabantur, perſtrepebant ſaltando pedibus, tripudiando plauſibus. Nonnulli ita auguria obſervabant, ut focum de domo ſua, vel aliud quodcumque beneficium petenti minime tribuerent. Diabolicas etiam ſtrenas & ab aliis accipiebant, & ipſi aliis tradebant. Nec non etiam menſulas plenas ad manducandum tota nocte paratas habebant &c. „ Hiſce inæptis lætitiis univerſalis jejunii triſtitiam, publicaſque litanias oppoſuit Eccleſia, ne fidelis populus communicaret diſſolutionibus, quibus gentiles illis diebus indulgebant in honorem Jani, ut ex Concil. Turonico 1. an. 570. Can. 17. *Excipitur triduum, quod ad calcandam gentilium conſuetudinem Patres noſtri ſtatuerunt, privatas in Calendis Januarii fieri Litanias: ut in Eccleſiis pſallatur, & hora octava in Calendis ipſius Circumciſionis Miſſa Deo propitio celebretur.* Hæc porro Miſſa juxta ritum antiquum omnino diverſa erat a Romana, in ejus enim

enim Ingreſſa legebatur. *In conſpectu gentium nolite metuere: vos enim in corde veſtro adorate & timete Dominum; Angelus enim ejus vobiſcum eſt*. Oratio ſuper populum. *Omnipotens ſempiterne Deus, qui menſæ tuæ participes a diabolico jubes abſtinere convivio: da quæſumus plebi tuæ, ut guſtu mortiferæ profanitatis abjecto, puris mentibus ad epulas æternæ ſalutis accedat*. Lectio ex Baruch. c.6. *Hæc dicit Dominus propter peccata &c.* uſque ad illa verba. *Angelus enim ejus vobiſcum eſt*. Pſalmellus. *Sciant gentes, quoniam nomen tibi Deus tu ſolus Altiſſimus ſuper omnem terram*. Antiph.poſt Evangelium. *Hic eſt Deus noſter, vivens in ſecula, regnum ejus non æſtimabitur, & poteſtas ejus in æternum erit*: offertorium. *Ubi ſunt nunc dii eorum, in quibus confidebatis in eis; quorum adipem ſacrificiorum edebatis &c.* hujus antiqui ritus adhuc in Mediolanenſi Eccleſia aliquod ſupereſt veſtigium.

Trullus: *Tholus*, vulgo Cupola. Synodus in Trullo vocatur ſecundum Concilium Œcumenicum, in quo Monothelitæ damnati fuerunt.

Tugurium. Fiſtula ad hauriendum Sanguinem e Calice. *Quando communicaverit Diaconus, ipſe accipiet calicem, & feret ſuper Altare matutinale, & conventus ibit illuc potum cum tugurio argenteo*. Martene l.3. c.15.

Tuilla. Tobalea, Sindon, Mappa &c. *Sacriſta exſtendit pallium, & unam tuillam ſuper Corpus Domini, & cereum coram eo accendet.* Martene l.3. c.12.

Tunica, habitus Eccleſiaſticus Subdiaconorum, cum prius ſola alba induerentur, quibus ex Honorio lib.1. cap.229. duæ aliæ veſtes conceſſæ ſunt, *Tunica*, quam *ſubtile* vocant, & *ſudarium*. Tunicæ Epiſcopalis meminit Ordo Romanus, eam Dalmaticam minorem vocans: *Tunica talaris* ab aliquibus dicitur *Alba*, ſeu *Camiſium*.

Turris nuncupatum lego vas illud, ſeu oſtenſorium, quo in Proceſſionibus Euchariſtia ferebatur. *Acceptaque Turre Diaconus in qua Myſterium Dominici Corporis habebatur, ferre cœpit ad oſtium &c.* Gregor. Turonen. lib.1. de Gloria Mart. Bullingerus: *Conſtantinus fecit patenam ex auro puriſſimo, cum Turre & columbam ornatam gemmis*. In pluribus Eccleſiis adhuc in præſens hujuſmodi vaſa, ſeu oſtenſoria rotunda ad modum Templi, ſive Turris conſpiciuntur.

Tuto: *Tutare candelas*, lampades &c. ſignificat eas extinguere. Gallice *Tuer le candele*. Hæc vox ſæpe legitur apud Martene, & præcipue ex Ordinario Corbejenſi. *Cum incipit Cantor primam Antiphonam, ſit Cuſtos paratus, & tutat unam lampadem: cum audierit ſecundam Antiphonam tutat*

aliam,

aliam: in ſecundo quoque Nocturno ipſum ordinem tutationis obſervet.

V

V*Aſa ſacra*: *Vaſa initiata*. Horum nomine rigoroſe loquendo ea ſola veniunt Vaſa, quæ Oleo ſacro inunguntur, ut calix & patena, licet quidquid Sacrificio inſervit, ſacrum dici poſſit, per benedictionem enim ex uſu profano ad ſacrum transfertur.

Vas fuſile, *Vas productile*. Campana. Strabo rer. Eccleſiaſt. c.5. *De vaſis fuſilibus, vel etiam productilibus, quæ ſimpliciter ſigna vocantur, quia eorum ſonoritate quibuſdam pulſibus excitata ſignificantur horæ, quibus in domo Dei ſtatuta celebrantur Officia &c.*

Vaſculum: Pixis, Patena, Scutella &c. *Sacerdos dicat Orationem ... vertat ſe ad dextrum cornu Altaris, & poſita ibi patena cum hoſtiis, ſumat hoſtiam de vaſculo præparato a Diacono: vaſculum autem illud ſuper Altare dimittatur, uſque poſt Miſſam.* Uſus Ciſterc. cap.53.

Veglones, *Vegloniſſæ*, qui & *ſchola S. Ambroſii* nuncupantur in Liturgia Ambroſiana, ſunt de Corpore Capituli Metropolitanæ. Proceſſionibus interſunt propria ſub Cruce &c. unde autem illis inditum hoc nomen *ſcholæ S. Ambroſii*, me ignorare fateor: non enim aſſenſum præſtare valeo

cuidam Scriptori aſſerenti ideo appellatam, quia ab eodem Doctore inſtitutam. Extra omnem dubitationis aleam eſt tempore ejuſdem S. Archiepiſcopi viguiſſe morem, ut fideles in Miſſa offerrent, nuſquam autem legi electos fuiſſe viros, ac mulieres, qui nomine totius populi panem & vinum ad Altare portarent pro Sacrificio, eo præſertim ritu & habitu, quo in præſens utuntur, ut videre eſt ſub hac voce *Scyphus*: & ibi relatis adde. Quod antequam ad oblationem procedant, extra fores ſacrarii meridionalis Metropolitanæ, menſam præparant, candidis linteis, ſeu mappulis ornatam, in qua panem & vinum pro oblatione ponunt.

Vela: in Miſſa neceſſaria plurima fuere. Quare Optatus Milevitanus lib. 6. *Quis Fidelium neſcit in peragendis Myſteriis ipſa ligna* (Altaria ſcilicet, quæ in Africa lignea erant) *linteamine cooperiri? Inter ipſa Sacramenta velamen potuit tangi, non lignum.* Anaſtaſius in vitis Pontif. pluribi meminit velorum auro gemmiſque ornatorum. Tribus velis Græci ſacra tegunt: uno diſcum: ſecundo Calicem: tertio utrumque. Calicem in principio Eccleſ. velo coopertum fuiſſe, probant aliqui ex can. 72. Apoſtolorum. *Vas aureum, vel argenteum, vel velum ſanctificatum, nemo amplius in ſuum uſum convertat.* Velis quoque ornatas

Tem-

Templorum januas majores, ſeu regias teſtatur Paulinus natal.3 1.

Aurea nunc niveis ornantur limina velis. Leo III. *fecit vela alba holoſerica majora tria, quæ pendent ante regias in introitu*. Anaſtaſ. de Baſil. S. Petri, & de S. Maria ad Præſepe, *Fecit velum aliud majus album, quod pendet ante regias majores in introitu*.

Venia: Genuflexio, genuflectere, inclinare &c. *Diſcooperta Cruce, & incœpta Antiphona Ecce lignum Crucis omnes petunt veniam ſuper genua. Incœpta Antiphona ſuper omnia ligna &c. iterum venia ab omnibus petitur*. Conſuetud. S. Benigni, c.68.

Ventilabrum: Flabellum. Ad quid inſervirent *Flabella*, ſeu ventilabra, jam vidimus, ibi relatis; adde: *Duo Diaconi ex utraque parte Altaris teneant flabellum ex tenuibus membranis; vel ex Pavonum pennis, vel ex velo, quibus leniter abigant prætervolantes beſtiolas, ne in pocula incidant*. Auctor Conſtitut. Apoſtolicarum lib.8.cap.12. In Vita S. Euthimii num. 78. tom. 2. monum. Eccl. Græcæ. *Aliquando una Sabbatorum, ille quidem Deo miniſtrabat; eique incruentum offerebat Sacrificium: Donatianus autem adſtabat ad dexteram partem cum illo myſtico ventilabro.*

Verſus Propbetalis, qui de Prophetis ſumptus eſt, vel poſt Prophetias legitur. Ord. Rom. *Et pertranſit Pontifex in caput ſcholæ*,

læ, & ſtat ſemper inclinatus uſque ad verſum prophetalem.

Verſum aperitionis. Domine labia mea aperies. Magiſter in Regul. cap.44. *Oportet in Nocturnis dici verſum aperitionis.*

Veſtiarium, Sacrarium, Sacriſta. Menardus pag. 273. *Sacerdos in veſtiario, ceterique Miniſtri ſanctis veſtibus juxta ordinem induantur.* Et alibi. *Ductus eſt Ebbo Epiſcopus in veſtiarium, & indutus Pontificalibus veſtimentis.*

Veſtibulum. Porticus Eccleſiæ, Atrium.

Vexillum, Vexilla: Uſusferendi Vexilla in Proceſsionibus antiquiſsimus eſt, & eorum frequens mentio apud Scriptores. Lanfrancus in ſtatutis Rogation. *Præcedunt famuli cum Vexillis.* Item de Rogationibus Conſuetudin. Divionen. *Armarius incipit Antiphonam De Jeruſalem, Famuli Vexilla deferunt.* Et de die Aſcenſionis Floriacenſes. *Præeuntibus Vexillis cum Oratione &c.*

Viaticum: Euchariſtia, quæ in extremis vitæ ſolet miniſtrari. Zonara: *Sancta morientibus impertiantur, ut Viaticum illud habeant, nec eorum ſanctificatione priventur.*

Balſamon quoque. *Non privari excellenti Viatico ſacræ Communionis in extremis vitæ.* Non deſunt tamen, qui *Viatici* nomine intelligi volunt reconciliationem, & abſolutionem, quæ publice pœnitenti-

bus

bus in extremis dabatur,licet nundum expleta pœnitentia, ex Concil. L. Arauſicano can. 3. *Qui recedunt de corpore pœnitentia accepta, placuit ſine reconciliatoria manus impoſitione eis communicari, quod morientium ſufficit conſolationi, ſecundum deffinitiones Patrum, qui hujuſmodi Communionem ſufficienter Viaticum*. Et Concil. Gerunden. can. 9. *Is, qui ægritudinis languore pœnitentiæ benedictionem, quam Viaticum reputamus per Communionem acceperit &c.*

Vigiliæ, harum nomine nunc veniunt dies illi, qui aliquam præcedunt feſtivitatem, in quibus & jejunium, & abſtinentia a carnibus & multis in locis etiam a lacticiniis præcipitur. In primis autem Eccleſiæ ſeculis fiebant vigiliæ in Eccleſia cum fidelium cœtu, & proceſſionibus antelucanis, ut ex Sidonio Apollinari l. 5. epiſt. 17. Concil. Matiſconen. 2. an. 585. can. 1. fidelibus præcipiens Dominici diei celebrationem, ait: *Noctem quoque ipſam, quæ nos inſperata luce inacceſſibili reddidit ſpiritualibus erigamus excubiis*. Et S. Baſil. in pſal. 44. *Jam inde ab uſque media nocte, quum hoc dicatum Martyribus, templum ſubjeritis, ipſorum Martyrum Deum hymnidicis laudibus placabilem vobis reddite, ac propitium.* De his vigiliis hæc ſcribit Plinius epiſt. ad Trajanum. *Quod ſoliti eſſent* (fideles) *ſtato*

ſtato die ante lucem convenire, carmenque Chriſto, dicere. Circa ſeculum 13. nocturnæ in Templis vigiliæ interdictæ fuerunt: in Synodo enim Coproniacenſi an. 1260. can. 1. habetur. *Cum ex Vigiliis; quæ in Eccleſia fiunt; frequenter multa turpia inſequantur. . . præcipimus firmiter, & ſtatuimus ne de cetero in prædictis Eccleſiis, vel cæmeteriis vigiliæ fiant*. Concil. quoque ad Pontem Audomari an. 1279. can. 10. *Firmiter inhibemus ne vigiliæ & choreæ in cæmeteriis, & locis ſacris fiant*.

Vigiliæ pro defunctis: ideſt Veſperæ & matutini. MS. Conſuetud. S. Dionyſii apud Martene lib. 3. c. 24. *Poſt veſperas fiat vigilia pro fratribus, & benefactoribus. Ad vigilias Invitatorium: Regem cui omnia vivunt. . . . Poſt hoc celebretur vigilia Regis, ideſt Anniverſarium*.

Virgarius: Eccleſiæ cantor, qui virgam præ manibus ferebat. Martene l. 3. c. 4. *Aſſiſtant tres Cantores in choro; regias virgas in manibus tenentes*. Et c. 6. *Archicantor, & duo ſocii ejus aſſiſtentes in choro regias virgas in manibus tenentes incipiant offitium*.

Vnctura; locus in quo infirmus oleo ſacro unctus fuit. Uſus Ciſterc. c. 93. *Sacriſta verò pergens in ordine ſuo ferat oleum, & ſtuppas, vel pannum ad detergendam uncturam*.

Vn-

Unguentum ſalutiferum. Unctio extrema, oleum infirmorum. In vita B. Roberti de Arbriſſello Fundatoris Ordinis Fontis Ebreldi, apud Bollan. 25. Februarii. *Unctus autem ſalutifero unguento &c.* Obſervat Menardus per ſeptem continuos dies, unctionis & Euchariſtiæ Sacramentum olim infirmis miniſtratum fuiſſe, quod certè probat locus ex vita S. Rimberti ab anonymo ſcripta, ſecul. 4. Benedict. p. 2. *Septimo ante obitum die miniſterium ſacræ Unctionis cum oleo ſancto ei fieri cœpit, & una cum communione Corporis & Sanguinis Domini uſque in diem animæ exeuntis de corpore, hoc ſalutare remedium omni die percepit.*

Urceus, *Urceolus*. Ampulla, Amula, Scyphus. Ordo Romanus. *Pontifice oblationes populorum ſuſcipiente, Archidiaconus ſumit poſt eum Amulas, & refundit in calicem majorem... Archidiaconus ſumit Amulam Pontificis &c.* Martene l. 3. c. 4. *Cantor vero extremus offerat pretioſam ampullam cum aqua.* In qua tamen quantitate aqua ponenda ſit in calice, audi ex Conſuetud. Lyrinenſ. apud Martene l. 2. c. 8. n. 2. *In vino quatuor ſunt conſideranda, color, ſapor, ut purum ſit, & non acidum. In aqua duo ſunt conſideranda, ut munda ſit, & recens. De vino tantum debet poni in calice, & non amplius, tantum quo tertia*

pars

pars hoſtiæ competenter e natare queat. De aqua tantum, & non plus, quantum poſſit abſorberi aqua a vino.

S. P. Bernardus epiſt. 69. refert quorumdam opinionem, qui putabant aquæ mixtionem fore neceſſariam ad integritatem Sacrificii: certum tamen eſt, omiſſa aqua validam eſſe Conſecrationem. Quia vero aqua ratione myſterii apponitur, unica gutta ſufficit. Antonius Auguſtinus in Synodalibus Conſtitutionibus Terraconenſibus affert Conſtitutionem Pii V. ad illius Civitatis Archiepiſcopum, in qua nonnullos arguit, qui non guttam tantummodo aquæ, ſicut fieri debet, calici infundebant, ſed plus aquæ, quam vini, aut tantumdem, quod omnino corrigi emendarique præcepit. Hunc exceſſum quidam præcaventes, aquam vino miſcendam parvo cochleari excipere ſolebant, qui mos adhuc permanet apud Cartuſianos.

Uvarum benedictio. Antiquiſſima eſt hæc benedictio uvarum tam in Eccleſia Græca, qnam in Latina. Hanc Græci habent die 9. Auguſti: ejus auctorem quidam faciunt Eutychianum Papam. Ritus autem hujus benedictionis in die S. Sixti ex Miſſali Lugdunenſi eſt ſequens.

„ In Canone Miſſæ, antequam Sacerdos di-
„ cat. Per quem hæc omnia Domine bo-
„ na creas &c. ponantur a Diacono ſuper

„ altare ad partem dexteram, propè ma-
„ num Sacerdotis dexteram acini uvarum
„ invaſe mundo, & Sacerdos dicat: Be-
„ nedic Domine hos fructus, novos uvæ,
„ quos tu Domine rore cœli, & inundan-
„ tia pluviarum, & temporum ſerenitate
„ atque tranquillitate ad maturitatem per-
„ ducere dignatus es, & dediſti eos ad
„ noſtros uſus cum gratiarum actione per-
„ cipere in nomine Domini noſtri Jeſu
„ Chriſti. Deinde Sacerdos aſpergat aci-
„ nos uvaruui aqua benedicta, & poſtea
„ ſubjungat. Per quem hæc omnia &c.
„ Diaconus vero elevet vas acinorum de
„ altari, & tradat Vice-Magiſtro chori,
„ quo accepto, ipſe videlicet Vice-Ma-
„ giſter chori diſtribuat acinos uvarum om-
„ nibus de conventu in choro exiſtenti-
„ bus, & omnibus aliis laicis in Eccleſia.
Apud Monachos quoque hanc uvarum benedictionem in uſu fuiſſe, patet ex Martene lib. 4. c. 7. Hac die. (Transfigurationis Domini) *benedicantur uvæ novæ ad Miſſam*, Tum ex Ordinario Corbejenſi ritum deſcribit. „ In hac feſtivitate bene-
„ dicuntur Uvæ, quæ primum lavantur
„ diligenter a cuſtode Eccleſiæ, & in ſcy-
„ pho ponuntur argenteo. Ad horam po-
„ ſtea benedictionis, antequam ſcilicet
„ dicatur ad Miſſam: Per quem hæc om-
„ nia Domine ſemper bona creas: ſumun-
„ tur

„ tur ab Armario, & altari cum reveren-
„ tia applicantur. Benedictio vero ita ſi-
„ lenter dicitur, ut nec a Diacono, vel
„ Armario audiatur, Benedictione per-
„ acta, Armarius uvas ab Altari reportat,
„ & Secretario reddit. Quod ſi in feſto
„ S. Sixti nundum poſſunt inveniri uvæ,
„ quando primitus inveniri poterunt, eo-
„ dem modo benedicentur.

Statuta Monaſterii Cluniacenſis apud Dacherium tom. 4. Spicilegii lib. 1. c. 35. *Sed ſi nondum ſunt maturæ* [die ſcilicet S. Sixti] *Cuſtos Eccleſiæ obſervat, quando primo matureſcunt, & faciat eas ad Eccleſiam deferri. Allatas Armario repræſentat, & Armarius Sacerdoti inter Canonem, ad horam competentem, & prænotatam ut eas benedicat.*

In die quoque Aſcenſionis benedictas fuiſſe fabas; & in die Sabbati ſancti benedictum fuiſſe lac & mel pro Cathechumenis, & in die Paſchatis agnum docet Card. Bona l. 2. c. 15. Ren. Liturgic.

Agni porro benedictionem, ſicut & illam ovorum in die Reſurrectionis D. N. J. C. adhuc præſcribunt Miſſalia, & Ritualia.

Concilium Trullanum, can. 28. Uvas offerri vetuit, ad tollendum abuſum, qui in diverſis Eccleſiis irrepſerat, ut eas miniſtri Sacrificio incruento conjungentes, ſimul cum Euchariſtia populo diſtribuerent.

Ideo decrevit, ut Sacerdos ſolam oblationem populo porrigeret, & Uvam tamquam primitias ſeorſim benediceret, & petentibus tribueret ad fructuum Datoris gratiarum actionem.

X

XErophaſia. Rerum aridarum, ſeu ſiccatarum comeſtio. Hanc deſcribit Tertullianus lib. 1. adverſus Pſyticos his verbis: *Xerophagiam obſervamus ſiccantes cibum ab omni carne, jurulentia, & vividioribus quibuſcumque pomis, ne quid vinoſitatis edamus, vel potemus*. Concilium Laodicenum ſub Damaſo, can. 50. *Non oportet in Quadrageſimæ poſtrema ſeptimana, quinta feria jejunium ſolvere, & totam Quedrageſimam injuria afficere, ſed per totam Quadrageſimam jejunare aridis veſcentes.* Hanc autem *Xerophaſiam* in jejuniis Græci aliqua ex parte obſervant, apud quos vigere a cunctis piſcibus abſtinentiam teſtatur Balſamon, quos Tertullianus ſub nomine *omnis carnis* comprehendit. Armeni etiam ſchiſmatici, & Eutychetis ſectarii non ſolum ab omni carne animalium, quæcumque illa ſint, a lacticiniis, & ovis, ſed etiam a vino, & oleo abſtinent, ex eorum relatione, qui illas regiones peragrarunt.

Balſamon item ad Apoſtolorum Can. 169. docet ſervari quoque a Græcis Xerophagiæ jejunium non in ſola Quadrageſima, ſed & in omnibus anni quartis & ſextis feriis, adeo ut nec cum egrotantibus diſpenſetur, etiam in mortis articulo, niſi circa piſces. Cur autem Orientales adeo averſentur jejunia Sabbati, hæc eſt ratio: quia jam ab Apoſtolorum tempore obortæ erant hæreſes, aſſerentes Deum Hebræorum, qui hunc mundum condidit, & Moyſi legem dedit, eſſe malum, omniumque malorum originem, atque in ejus odium Sabbatis jejunabant, quos ille dies ſuo cultui deſtinarat. Hujus hæreſis auctor fuit Simon magos, eamque propagarunt ejus diſcipuli Menander, Baſilides, Saturninus, Cerinthus &c.

Xenodochium, vulgo *Hoſpitale* locus pro ſuſcipiendis, alendis, curandiſque infirmis, ac peregrinis. Concil. Nicænum Generale primum, ſub Silveſtro anno 315. ex Arabica editione juxta *Rives*, *Statuit* in hæc verba, *ſit in omnibus Civitatibus locus ſeparatus peregrinis, infirmis, & pauperibus, qui vocetur Xenodochium*. Inter prima Xenodochia fuere illud erectum Jeroſolymis ab Hircano. Romæ a Fabiola: Conſtantinopolis a S. Zotico Presbytero; & in Portu Romano a S. Pammachio.

Xylinum, *Xylon*, *Bambace*. Rituale Romanum.

num de Sacramento Unctionis extremæ. *Miniſter verò, ſi eſt in ſacris, vel ipſemet, Sacerdos, poſt quamlibet unctionem tergat loca inuncta novo globulo bombacij, vel rei ſimilis.* Liber uſuum Ciſtercienſ. c. 93. *Quoties dicitur per iſtam Sanctam unctionem &c. ſtupæ mittentur, vel pannus &c. quas poſtea in piſcinam ad hoc deputatam comburet.* Idem præcipit Breviarium Caſalis benedicti, & Ordinarium Cartuſienſium.

Digitized by Google

OPUSCULI TRIPARTITI

PARS SECUNDA

In qua potiorum rituum, uſuum, conſuetudinum, dignitatum eccleſiaſticarum, atq. rerum quæ ad ſacra peragenda inſerviunt prima inſtitutio exploratur.

LECTORI.

VOcibus Eccleſiaſticis, atq. Liturgicis breviter in hoc Onomaſticon collectis, & ſignificatione per idoneos teſtes probatoſque Auctores explanata, maxime circa voces magis exoticas, quæ in diverſis codicibus ſacris occurrunt; pro preſentis Opuſculi complemento, viſum eſt, & de tempore quo diverſi uſus, ritus, conſuetudines, ſtatuta, & officia eccleſiaſtica, ſaltem potiora introducta fuerunt hic eſſe breviter agendum, ut ex ipſa antiquitate introductionis rituum Chriſtianorum, erga eoſdem majori devotione concepta, majori etiam fervore ab his ad quos ſpectat compleantur; rerum enim omnium, præcipue ſacrarum antiquitas, ſemper majorem, quo major probata, apud omnes gentes ſibi conciliavit venerationem; quam in pluribus improbant Novatores, blaterantes plures eccleſiaſticos ritus, conſuetudi-

nes , uſus , & ſtatuta nova eſſe adinventa ; ut itaqne commodius quæ circa hanc materiam , de prima ſcilicet prædictornm inſtitutione occurrunt , unico quaſi intuitu , poſſint à ſacræ antiquitatis ſtudioſis haberi perſpecta , in hoc ſupplemento breviter collecta exhibentur. Cum vero non niſi ex pluribus , & diverſis voluminibns hæc ſacra eruditio erui valeat , quæ omnia omnibus ſemper preſtò eſſe nequeunt , hic perſtricta exhibentur . Opus utiq. breve , ſed labor longus, à quo per hujus opuſculi ſupplementum ſacræ eruditionis ſtudioſus abſolvitur , cui æternam felicitatem Auctor præcatur .

OPUS-

OPUSCULI TRIPARTITI
PARS SECUNDA
IN QUA
RITUUM ECCLESIASTICORUM EXPLORATUR ANTIQUITAS.

A

A*Blutio*, ritus abluendi manus in Sacrificio poſt oblationem quando inceperit, poſitive aſſerere nequeo: cum tamen de hac ablutione mentionem faciat Cyrillus Alexandrinus, hinc ſatis patet non modo hunc ritum eſſe antiquiſſimum, ſed etiam liturgiam latinam jam per univerſam Eccleſiam ante S. Cyrilli Alexandrini tempora fuiſſe dilatatam, quandoquidem hic S. Scriptor jam vivebat cadente ſeculo quarto.

Acolitus. Acolitatus officium quo tempore inſtitutum fuerit, & cæperit numerari inter Ordines: vide pag. 8.

Adventus. Jejunandi in adventu antiquiſſimam conſuetudinem, non auſim aſſerere à Monachis fuiſſe introductam in Eccleſia: cer-

tum tamen eſt hanc inter monachos à primeva Monachiſmi inſtitutione fuiſſe in praxi, qua de re teſtimonia perhibet Martene lib. 3. de ritibus Cap. 1. Sed quoniam compertum habeo Anaſtaſium ſinaitam reprehendere eos, qui a monachis jejunium in adventu afferunt introductum, & Apoſtolicum vult eſſe inſtitutum, eidem lubens aſsentior: hoc ſolum addendo, quod hoc Apoſtolicum inſtitutum a Monachis & regularibus ferè tantum uſque ad noſtra tempora fuit obſervatum,& continuatum, quapropter ſi conſuetudo jejunandi tempore adventus non fuit a ſui exordio inſtitutio devotionis Monaſticæ, Monacorum tamen pietati debet Eccleſia adeo ſanctæ & apoſtolicæ conſuetudinis propagationem, & conſervationem.

Abſolutio a gravioribus delictis impertiri ſolita per Rom. Pont. Ivo in lib. Decret. part. 10. cap. 33. ſub Nicolao Papa anno 867. perſeverabat ex uſu antiquo.

Aera Hebreorum incæpit anno mundi 2544., quando Hebrei egreſſi ſunt ex Ægypto a dura captivitate Faraonis: & tunc primum omnium Paſca cellebrarunt. Catholicorum autem aera incipit a Nativitate Chriſti. In præſenti opuſculo cum explorata exhibeantur eccleſiaſticorum uſuum, & ſtatutorum initia, indiſpenſabile viſum eſt etiam Aeræ initium inſinuare.

Agnus

Agnus Dei. Ceræ Sacræ uſum cum imagine Chriſti Agni jam circa medium primi ſeculi fuiſſe introductum, miraculiſque comprobatum narrat Baronius ad annum 58. Componebantur autem Agnus Dei ex cera accepta ex cereo Paſquali; cum alia cera pura admixta, & ſacro criſmate delibuta.

Alleluja hujus vocis in Romana Eccleſia antiquus eſt uſus; ex antiqua traditione ab Eccleſia Catholica per totum orbem diffuſam fuiſſe hanc vocem aſſerit, S. Auguſtinus *in pſal.* 106. eſt autem hæc vox letitiæ, quam ab initio in uſu habuit Eccleſia Hieroſolimitana. De ejuſdem introductione in Eccleſia. vide *pag.* 15. Dimiſſio autem hujus vocis Alleluja, quæ eſt vox lætitiæ a Septuageſima uſque ad Paſcha, præcepta fuit per decretum in Concilio Aquiſgranenſi.

Altare. Prima mentio Altaris iu Scriptura fit. *Gen. Cap.* 8. *edificavit autem Noe altare Domino*. Sed cum ex eadem ſcriptura compertum habeatur antiquiores Patriarcas ſacrificaſſe Domino; quemadmodum legitur de Abel, conſequens eſt altarium uſum ad ſacrificandum Deo fuiſſe ab ipſo mundi initio introductum. Compacta autem tunc fuiſſe creditur ſive ex terra aggregata, ſive ex lapidibus congeſtis. Primum omnium altare. de quo mentio fit in Scriptura, erectum fuit ex lapide, & unctum oleo, a Patriarca Jacob, figuravit

autem

autem ſpiritualem Chriſti onctiouem: & in hujus Miſterii ſignum etiam nunc altaria ex lapide fiunt, & oleo onguntur.

Annulus. Annuli uſus, quem in ſignum Prælatitiæ dignitatis deferunt Epiſcopi, & Abbates, quando invaluerit: vide pag. 28.

Antiphonas canendi in Eccleſia ritus quando exorſus vide pag. 29.

Appellationes, earum uſum apud gravatos in judiciis ſubalternis ad Sedem Apoſtolicam, eſſe ex traditione Apoſtolica, & ex auctoritate a Chriſto collata D. Petro, probant efficaciter omnes Canoniſtæ.

Aqua benedicta. Hujus antiquum fuiſſe uſum in ingreſſu Eccleſiæ ad purificationem introeuntium comprobatur *Exodi* 10. proinde aqua precibus Sacerdotis benedicta adventantibus offertur, cujus mirabilem efficaciam pluribus miraculis comprobatam legimus apud antiquos Patres, & in domibus aſſervandam ſtatuit Annacletus Pontifex: ſed & ab initio Eccleſiæ conſueviſse catholicos aqua benedicta ſe aſpergere maxime in ingreſſu locorum piorum: ubi ad orationem conveniebant, cenſetur communiter traditio apoſtolica.

Aureus numerus: ad inveniendum cujuslibet anni Paſchalem diem in Niceno Concilio fuit adinventus, ab aliquo ex illis S. Patribus, ſpeciali Dei lumine obumbrato.

Bal-

B*Alzamus*: Utitur Eccleſia pro conficiendo chriſmate balzamo: planctam balzami primam detulit Regina Saba ad Salomonem. Hanc plantavit Salomon in agro Jericontino: & ſola Judea, poſtmodum Ægyptus hanc planctam aluit, teſte Plinio.

Baptiſmus. Chriſtum inſtituiſſe baptiſmum adeo clare conſtat ex Evangelio, ut ejus ſtatim omnibus obvium fiat initium; baptiſmus autem Chiſti contigit ejus anno trigeſimo expleto.

Benedictio. Aquæ, Olei, Panis aliorumque fructuum ex Apoſtolica traditione ad Eccleſiam derivata eſt. Vide *Clem. Conſtit.* 3. panem Chriſtus daturus turbis quod prius benedixerit conſtat ex Evang. Lucæ 9. Pravorum demonum molitiones per Aquæ benedictæ aſperſionem eſſe diſſolutas narrant antiqui Patres Epiphanius, Hieronymus, Theodoretus, & alii: de his benedictionibus faciendis decretum edidit Euthichianus Pontifex ſeculo tertio.

Bigamus. A Sacerdotio excluſi in lege veteri erant Bigami: quæ autem ad inſtitutionem morum ſpectant, ex Synagoga ad Eccleſiam Chriſti tranſferre ſattagerunt Apoſtoli, quapropter bigamos non poſſe ordinari tra-

ditio-

ditionem eſſe Apoſtolicam aſſerit Tertullianus de Monog. cap. 7.

C

C*Alicum* ſacrorum uſus varii; qui primus in conſecratione calicem argenteum adhibuerit; quæ fuerit ejus ſtructura, vide p. 54. 55. 56.

Candelabrum. Utitur candelabris Eccleſia Ad Altarium ornamentum, ſuperaccenſas candelas ſuſtinentibus. Candelabri forma deſcribitur. *Exodi* 25. 31. *& Cap.* 37. 17. Salomon eorundem uſum introduxit in templo.

Campanas benedicendi prima inſtitutio: vide pag. 59. & 89.

Candelas accendendi in Eccleſia quando ritus invexerit vide pag. 66.

Cantus modulati prima in Eccleſia introductio. vide pag. 66.

Cantus alterni in Eccleſia primus uſus. Vide pag. 67.

Canticum Omnium primum cecinit Moiſes poſt ſubmerſos Egyptios.

Cardinalis Cardinalium prima mentio facta eſt in Conc. Rom. ſub Silveſtro Papa, erant numero ſeptem, miniſtrantes Pontifici Solemnia agenti; Pauperum in ſingulis regionibus Urbis ſibi aſſignatis curam agentes: ex quo Diaconi regionarii etiam dicti fuerunt.

Caſus reſervati. Quoſdam atrociores caſus Epiſcopos non abſolvere ſed reſervaſſe illos Rom. ſedis Antiſtiti, ut abſolutionem, pro ut expedire comperiſſet, impenderet, facile ex ſerie antiquarum hiſtoriarum Eccleſiæ evincitur.

Cantus Canendi Dei laudes alternatim in Eccleſia inſtitutionem eſſe apoſtolicam plures aſſerunt: quandoquidem de cantu alternativo loqui videtur Paulus *Epiſt. ad Epheſ.* 5. Temporibus Trajani Imperatoris, qui cadente primo ſeculo gerebat Imperium jam conſueviſſe Chriſtianos Romæ, in unum convenientes hymnos canere, pſalmos, & Cantica, ſcribont antiqui Patres: quem uſum a Chriſto Domino, & ab Apoſtolis fuiſſe preſcriptum aſſerit S. Auguſtinus *Epiſt.* 119.

Cereus Paſcalis. Cum de hujus Cerei Paſcalis benedictione, & Symbolico Sacramento hymnum cecinerit Poeta Prudentius, qui vixit currente ſeculo tertio, evidenter convincitur ante Zozimum Pontificem viguiſſe in Eccleſia hujus cerei benedicendi uſum, quem quidem Zozimus ad omnes parecias extendit: vide quæ dicta ſunt verbo *Agnus Dei*.

Cœlibatus Cælibes vivere Dei miniſtros ad ſacra facienda electos præcepit Eccleſia. In Sacra Scriptura a Chriſto Domino, & ab Apoſtolis, quam commendatus ſit Cælibatus

ſatis

ſatis notum eſt. Qui primus a creatione mondi celebs vixerit difficile eſt aſſerere. Hanc prærogativam multi adſcribunt Abel, ſed aſſertio arduas patitur difficultates. Cælibatum in Eccleſia latina a ſacris miniſtris fore ſervandum ex præcepto, decretum eſt a ſecunda Synodo Generali ſub Damaſo Pontifice ...

Chirotecarum in Miſſe Sacrificio uſus antiquus: vide pag. 81.

Chriſtianus. Chriſtianorum nomine primi ſunt diſtincti Antiochiæ ſequaces Legis Evangelicæ. Petro ibi primarum Sedis adminiſtrante. Sed quia hoc nomine etiam diſtingui auſi ſunt aliqui hæretici; ad diſcriminandos veros Chriſtianos a falſis, *Cattolicum* nomen eſt aſſumptum, & aſſeri debet hoc actum fuiſſe ex inſtitutione Apoſtolica, quandoquidem in Apoſtolorum Symbolo Eccleſia Chriſti, *Cattolica* noncupatur.

Communio: de uſu communionis ſub utraque ſpecie: vide pag. 86.

Concilium. Inſtitutio cellebrandi Concilia eſt a Chriſto, ipſe enim Concilii celebrandi Typum expreſſit tunc, cum ſuis congregatis Apoſtolis, ſummam rerum queſtionem propoſuit, interrogans quæ eſſet illorum de filio hominis opinio *Matth.* 16. & in ſignum Primatus voluit Petrum definire propoſitam queſtionem, ejuſq. definitionem

col-

collaudavit, tamquam a Deo Petro infuſam. Concilia varia ab Apoſtolis in cauſis tunc emergentibus fuiſſe celebrata conſtat ex actibus Apoſtolorum.

S. Confeſſorum feſtivitates a quo tempore in Eccleſia receptæ: vide pag. 102.

Crucis ſignum: Munire ſe Chriſtianos Signo Crucis, in omnium ſuarum actionum initio, res etiam quaſcunq:, quibus uti debent benedicere, traditionem eſſe, quæ fluxit ab Apoſtolis ad Eccleſiam, ait Tertullianus de Com. Mill. cap. 3. & 4. Munire ſe autem triplicato Crucis Signo in fronte, in ore, & in pectore ad recitationem Evangelii conſueverunt fideles ſtatim ac contra Eccleſiam exortæ ſunt perſecutiones, ad exprimendum ſe Evangelicum verbum eſſe conſtanter profiteri paratos mente, verbo, & vita: & ex tunc ad noſtra uſque tempora pia hæc diffuſa conſuetudo.

D

D*Almaticarum* prima iſtitutio: vide p. 117.

Decimæ. Sacerdotibus erogare decimas eſt divina inſtitutio, de qua fit mentio *Levit. cap. ultimo*. *Numeri* 18. 21. *Deuter.* 14. 22. *Tob.* 1. 7. Summo autem Pontifici, conſtat ex ſcriptura quod erogabatur decima abondantior, ita ut inferiores Sacerdotes etiam decimarum ſuarum decimam

ſum

ſummo Sacerdoti offerrent: quapropter harum decimarum loco Romanus Pontifex annatas beneficiorum colligere conſuevit.

Diaconiſſas quando Eccleſia admiſerit: vide pag. 120.

Diaconorum Ordo inſtitutus à tempore Apoſtolorum: vide pag. 123.

Dies. A diis gentium nominare dies, ſicut conſueverant gentiles, horruerunt in ipſo ortu Religionis Catholicæ Chriſtiani, qui propenſius quotidiæ Deum verum venerantes, & quoad poterant a laboribus manualibus feriantes; ut impenſius orationi vacarent, cæperunt ex tunc dies ebdomadæ, ferias vocare, excepta Dominica, ſingulariter Chriſti Domini reſſurectionis memoriæ dedicata, quæ ideo ſemper diei Dominici nomen retinuit.

Dimiſſioriales literæ: vide pag. 162.

E.

E*ccleſia*. Deo in honorem Sanctorum Eccleſias edificare ceperunt Cattolici ab ipſius Religionis Evangelicæ naſcentis primordiis, in libro enim de Rom. Pontif. legitur quod Anacletus adhuc Presbyter Eccleſiam conſtruxerit in Vaticano, in honorem S. Petri ibi tumulati, quam Eccleſiam etiam inter perſecutiones perſeveraſſe per plura tempora

pora

pora illeſam ſcribit Euſebius *hiſt.* 2. 24.

Epiphania. Diem quo Magi ab Oriente, duce ſtella, venerent Jeroſolimam adorare Verbum Dei Incarnatum, conſuevit ab initio Evangelicæ prædicationis celebrare Eccleſia Catholica ſub nomine Epiphaniæ; hoc eſt, Apparitionis, ſive manifeſtationis: hunc diem futurum ſolemnem prædixerat. Iſaias 60. David Pſalm. 71. ex quo patet inter primarias & antiquiores ab Eccleſia præceptas feſtivitates, hanc diem tribus præclaram miraculis meritò computatam.

Eſus carnium permiſſus in die Natalis Domini dum contingit die veneris Nativitatem Regis Regum Jeſu Chriſti celebrari, in tantæ ſolemnitatis gratiam fuit a primis Eccleſiæ ſæculis diſpenſatus, ac licet nulla irrefragabili auctoritate probari poſſit prima hujus diſpenſationis introductio, illative tamen vetuſtiſſimam eſſe hanc Indulgentiam probari poteſt ex Guigonis ſtatutis cap. 8. Fragmentum Epiſtolæ Theodomari ad Carolum Magnum aſſerit, quod Benedictinis a carne quotidie ex primo inſtituto abſtinentibus, permiſſum tamen erat in die Natalis Domini & per totam octavam volatilia comedere, unde inferri liquet hanc diſpenſationem comedendi carnes in die Natalis Domini multo magis invaluiſſe apud ſæculares ex diſpenſatione ſummo-

rum Pontificum a primis Eccleſiæ ſæculis.

Exedra nomen eſt genericum ad ſignificanda domicilia, ſeu cubicula ad varios miniſtrorum templi uſus edificata *Paralip.* 1. 28. ex quo invectus eſt uſus ut Epiſcoporum, Canonicorum, aliorumq. Eccleſiæ miniſtrantium domicilia, prope Eccleſiam Cathedralem, quemadmodum & Parochi prope Pareciam, conſtruerentur,

Excommunicatio. Lex excommunicandi, quod idem eſt ac prohibendi a conſortio aliorum Fidelium in certa gravia crimina lapſum, & ab introitu Eccleſiæ, cœpit in lege veteri, confirmata in lege gratiæ. S. Gregorius Niſſenus eam vocat legem Eccleſiæ veterem; invaluit hæc lex etiam apud gentiles, ut facinoroſi a templis dimoverentur. A fortiori debuit hæc lex vigere in Eccleſia Catholica, cui Chriſtus tradidit poteſtatem ligandi, atque ſolvendi. Hac poteſtate munitus Apoſtolus 1. *ad Cor.* 15. inceſtuoſum tradidit Satanæ in interitum carnis, quo ſpiritus ſalvus eſſet in die Domini. Exemplo itaque Apoſtoli, & auctoritate Chriſti uſus excommunicandi receptus.

Hymnos

H

Hymnos canendi in Eccleſia primus uſus: vide pag. 174.

Hyppapante, ritus accendendi candelas in hoc feſto, ſcilicet Purificationis B. M. V. vide pag. 176.

I

Indictio quo tempore cœperint anni numerari per indictiones variæ ſunt auctorum opiniones, difficilius etiam dilucidandæ, quia tres indictiones eſſe perhibentur. Cum Eccleſia Romana in computatione annorum utatur indictione (unaqueque indictio quindecim annis conſtat, itaut quot indictiones tot per quindennium multiplicandi ſint anni) nobis ſatis hic erit innuere, quod in Eccleſia uſus computandi tempora per indictiones invaluit anno 312. & hoc ſecundum probabiliorem opinionem aſſerimus; quandoquidem apud monumenta Eccleſiaſtica prima mentio indictionis facta eſt in Concilio Romano ſub Julio Pontifice, qui Silveſtro ſucceſſit. Indictio autem qua ex tribus utitur Eccleſia eſt Conſtantiniana, ſic dicta quia incipit a die qua Conſtantinus de Maxentio Romæ triumphavit.

Incenſi uſus in Sacrificiis: vide pag. 181.

Introitus Miſſæ recitabatur ante tempora S.Gregorii. vide pag.185.

Inſtitutio, quod accepturus Euchariſtiam accedat jejunius. Vide pag.178.

Jubilæus: ab anno quinquageſimo, quo ingreſſi ſunt Hebræi Terram Chanaam, cœpit numerari annus Sabbaticus, ſive Jubilæus, ſemper celebrandus ex Dei præcepto *Levit.*25. *Deuter.*31. recurrente quinquageſimo; quapropter anno centeſimo a dicto introitu celebratus eſt annus ſecundus Sabbaticus, & ſic deinceps; ita ut a primo Jubilæo Hebræorum uſque ad 29. nempe ultimum 1450. irrepſerint anni; fuit autem ultimus Jubilæus Hebræorum anno Auguſti Cæſaris 23. regni vero Herodis ſexto. Annum Jubilæi inter Catholicos recurrente centeſimo ſemper celebrandum inſtituit Bonifacius VIII. anno 1300. Gregorius XI. reduxit ad quinquageſimum: Sixtus autem IV. ad vigeſimum quintum.

L

LAmpas. Luminis Sacer uſus a ſuperſtitione Gentilium vindicatus in Dei cultum, & Sanctiſſimæ Dei Genitricis, necnon Sanctorum Martyrum, ab initio Eccleſiæ fuit translatus: Legimus cæreis accenſis Apoſtolos deduxiſſe a Hieroſolymis ad Vallem Joſaphat Sanctiſſimum Corpus B. M. V. ut ibi-

ibidem tumularetur. Lumina accendere conſueverant gentiles in ſignum lætitiæ in natali Principum; nil vetat eadem accendere in Eccleſia in ſignum lætitiæ in natalitiis Sanctorum. De miſtico candelabro ardente in Templo Hieroſolymitano ſatis clare loquitur Scriptura ſacra.

Lampades accenſæ in primo Miſſæ Sacrificio. Vide pag. 189.

Lectio ab ipſis Eccleſiæ incunabulis in Miſſa recitata. Vide pag. 194.

Linoſtinæ pallæ uſus. Vide pag. 198.

M

M*auſoleum*. Sepulcrum Eliſei Hieronymus in Abdiam vocat mauſoleum, eo quod fuerit Eliſeus onorificé ſepultus, ſic præcipiente Joas Rege Iſraelis. Contigit mors Eliſei anno 3198. hinc conſtat, quod onorifice tumulare mortuos, qui dum vixerunt in carne hac corruptibili emicuerunt virtutibus, conſueverunt homines etiam multo ante propagatam Chriſti legem. Aſſerit Hieronymus epiſt. 27. ſepulcrum Eliſei magna deinceps in veneratione fuiſſe: & ad ejus venerandas exuvias conſueviſſe homines a diſſitis finibus properare pluribi legitur, ex quo evincitur debitum eſſe Reliquiis Sanctorum cultum, quem improbant accatholici.

Memoria Defunctorum in Sacrificio, inſtitutio Apoſtolica. Vide pag. 226.

Mitra Mitræ uſus a quo tempore, in ornamentum, & diſtinctionum Epiſcoporum invaluerit facile eſt probare, quandoquidem S. Jacobum Hieroſolymitanum Epiſcopum laminam auream geſtaſſe in capite aſſerunt antiqui Patres. *S. Hieron. de Scriptor. Ecclef. in Jacobum. S. Epiph. hæreſ.* 24.

Miſſa. Cum de ſacroſancto Miſſæ Sacrificio plura habeantur commentaria omni eruditione cumulata a doctiſſimis viris, inter quos Card. Joannes Bona a Monte Regali Congreg. S. Bernardi decus & ornamentum, ad eundem lectorem remittimus, ut quæcumque circa inſtitutionem Miſſæ occurrunt apprime ediſcere valeat. Tanti Sacramenti inſtitutor fuit Dominus noſter Jeſus Chriſtus in die Cœnæ, quando & Apoſtolos Sacerdotes creavit, a quibus propagatum in Eccleſia militante Sacerdotium; de ritibus itaque quæ in Miſſa celebranda adhibentur ab Eccleſia Latina, nihil hic ſuperaddimus, cum de his omnibus de tempore, & a quo Pontifice fuerint introducti ſigillatim agant Liturgici, abunde indicantes quot & quanta Myſteria per unumquemque ritum in Sacrificio ab Eccleſia præceptum ſignificantur; ad quos ſacros ritus, cæremonias, & eorum ſignificata, ſi ut par eſt, omnes Sacerdotes ſerio atten-

attenderent, plures utique ex ipſis cautius, majorique cum animæ eorum emolumento illa perficerent: quod hic non ſine confuſione dicendum occurrit hoc eſt; plures eſſe Sacerdotes de ſignificatione eorum, quæ quotidie agunt prorſus ignaros, hoc unum tantum forte ſcientes; quod ut ad Altare Sacrificium offerant permiſſum illis eſt mendicare eleemoſynam, ſed ſi interrogentur quot Cruces vel ſignando ſe ipſos, vel ſuper oblata, vel cum hoſtia, & calice conſecrato, vel benedicendo populum Celebrantes, in unaquaque Miſſa perficiant, vix ex pluribus paucos eſt invenire qui dicere valeant, eſſe numero in Miſſa vivorum 52. in Miſſa de requiem 45. Quarum ſingulæ ſuam myſticam & peculiarem continent ſignificationem: etiam de inſtitutione ceterorum Sacramentorum videbatur in hoc ſupplemento agendum, ſed de his omnibus copioſos & eruditos tractatus cum Doctores Theologi perfecerint ad eoſdem recurrendum ab his, qui de tempore inſtitutionis ſingulorum Sacramentorum, & de eorum efficacia pleniorem deſiderant cognitionem.

Monachiſmus. Si quæ eſt vitæ communis in Dei cultum ſpecialis ratio ob vetuſtatem ſuæ inſtitutionis commendabilis, hæc, citra omne dubium eſt, vita Monaſtica, inchoata anno a creatione Mundi 2594. a filiis Cinæi

cognati Moyſis, quando de Jerico aſcenderunt in Deſertum cum filiis Juda. *Judic.* 1. ut ibidem vitæ ſolitariæ, ſcilicet Monaſticæ addicti, Deo ſoli ferventius famularentur: Vitam hanc Monaſticam egregie commendat. *Jeremias* 35. 1. qui Monacos non modo Cinæos, ſed etiam Reccabitas eſt nuncupatus a nomine auctoris vitæ Monaſticæ. Vide Hieronymum Epiſt. 8. ad Paulinum. Ex his, quæ Jeremias de Reccabitis loquitur cap. cit. in fine ad conſolationem inſtitutum Monaſticum profitentum, deduci poteſt Monachiſmum non defecturum uſque ad finem ſæculi, quidquid contra ipſum moliri valeat quæcumque ſecularis poteſtas. Vitæ vero Eremiticæ, & Monaſticæ reſtauratores fuerunt S. Paulus, & S. Antonius. A S. Antonio S. Athanaſius Monaſticæ inſtitutionis prima rudimenta ſe auſiſſe profitetur.

O

O*blatio*. Oblationibus Fidelium ſuſtentare Eccleſiaſticos ab initio ſuæ inſtitutionis conſuevit Eccleſia Catholica; quapropter legimus Chriſtum cum ſuis Diſcipulis, cum munus prædicationis obiret, de oblationibus victitaſſe, ſicut aperte colligitur ex Evangelio: ex oblationibus autem ſtatim in initio Eccleſiæ copioſe a credentibus ero-

erogatis, legimus conſueviſſe Apoſtolos eas diſtribuere in ſuſtentationem pauperum Fidelium. Ab ipſo autem ſui exordio non modo oblationes manuales, ſed etiam bona immobilia poſſediſſe Eccleſiam Chriſti, compertum habemus ex Hiſtoriis Eccleſiaſticis. Primum bonum immobile quod poſſedit Eccleſia fuit domus Joannis, qui dicebatur Marcus, in qua Beatiſſima Virgo uſque ad ſuum feliciſſimum tranſitum Hieroſolymis habitavit. Deinde in Eccleſiam converſa.

Officium Laudum Matutinarum antiquitas, ſive mos conſurgendi ad nocturnas præces canendas in Eccleſia, quod fuerit inter Chriſtianos invectus ab initio fundationis Eccleſiæ, facilè probatur ex his, quæ de nocturna pſalmodia ſcribunt antiqui Patres. Mox enim tunc erat quod ter in nocte alternatim ſe conferrent Catholici ad Eccleſiam ad orandum, & canendnm Pſalmos cum Clericis, ad hoc ut tempore perſecutionis omni hora eſſent diſpoſiti ſe offerre Deo hoſtiam laudis per Martyrium: in cujus frequentatæ orationis memoriam, quæ tunc fiebat ter in nocte a Chriſtianis, Officium nocturnum, ſive Matutinum diviſum eſt in tres nocturnos. De tribus nocturnis ſcribit *Caſſianus lib.3. cap.3.*

Onctio Regum. De hac onctione exempla habemus in Scriptura de Samuele, de Davide.

vide. Etiam Azaelem ab Eliſeo onctum fuiſſe in Regem Syriæ, ſic precipiente Deo Profetæ anno 3151. compertum eſt ex ſacris paginis; ſicut & de onctione eorum qui eligebantur ad Sacerdotium.

Oratio diverſos orandi ritus habuerunt in primitiva Eccleſia catholici, ab Eccleſia ipſa approbati, ut plurimum enim genuflexi tamquam venerabandi ante Majeſtatem Dei, aliquando ſtantes in memoriam Dominicæ Reſurectionis; ſępe procumbentes, & etiam ſibi percutientes pectus tamquam pœnitentes, orare conſueverunt, qui ritus a Chriſto fuit in Publicano commendatus: iſti omnes ritus adhuc inpręſens in Eccleſia perſeverant: Monet tamen *Tertullianus de Orat.* quod orando ſedere eſt extra diſciplinam eſſe. Subintellige quando infirmitas vel gravis laſitudo non excuſat. Orare viros in Eccleſia detecto, & mulieres velato capite fuit monitum Divi Pauli in ſua *epiſt. ad Corint.* & ex eo tempore ſic deinceps per univerſam Eccleſiam orandi uſus invaluit.

Ordo Sacer. Ordines ſeptem numero ab Eccleſia ſunt ſtabiliti, omnes ſeptem recenſiti in Romano Concilio ſub Silveſtro Can. 2. & in Cartagin. 3. Sacri ordinis inſtitutio ſemper appellata eſt in Eccleſia Sacramentum, ſicuti perhibet Tertullianus de preſcrip. cap. 4. Ordines ſemper collati ſunt ab Epi-

ſcopo

ſcopo inter Miſſarum ſolemnia. Hæc veritas aperte conſtat ex actibus Apoſtolorum ubi legitur quod Miniſtrantibus illis, id eſt Apoſtolis domino, imponebant manus ſuper eos, quos ordinabant Presbyteros, præmiſſo etiam ut legitur, jejunio. Imponendas eſſe manus ſuper eos, qui Sacerdotio initiantur, ſancitum eſt Lege Divina. *Exod.* 29. quæ lex ex Apoſtolorum inſtitutione in nova Lege eſt retenta. Ex dictis clare colligitur quando inſtitutio conferendi Ordines per manuum impoſitionem ſuum habuerit initium.

Oſculum. Conſuetudo inter ſibi obviantes ſalutandi ſe oſculo viguit inter gentiles multo ante Chriſti adventum. Sed eorum oſculum erat oſculum urbanæ amicitiæ, quem morem etiam in præſens alicubi gerunt diverſæ nationes. Cum moneat Apoſtolus ſæpe ſuis in Epiſtolis ad quos ſcribit *Salutare ſe invicem in Oſculo*, ſtatim ſubdit *Sancto*: intelligens hæc oſcula eſſe ſymbolum pacis & Chriſtianæ dilectionis: conſueverunt itaque fideles in Eccleſia juxta D. Pauli monitum, Viri quidem inter Viros, & Fœminæ inter Fœminas ſe invicem oſculari in oſculo Sancto: Hæc oſcula non tollere, ſed moderare curavit primitiva Eccleſia, addita in actu oſculi verbali ſalutatione *pax tecum*. Dignis autem de cauſis progreſſu temporis mutatus eſt, & quidem

lau-

laudabiliter uſus oſculi, in oſculum Crucis, aut Sacræ Imaginis ſuper tabellam impreſſæ, quam defert inter Miſſarum ſolemnia unus ex Miniſtris Altaris oſculandam Fidelibus Miſſæ Sacrificio adſtantibus.

Oſpitale. Miniſtrare infirmis ut ſic, actio eſt umanæ naturæ, natura licet commotæ ſuper individua ſuæ ſpeciei, quæ videt morbo ſuccumbere, huic commotioni utpote naturali facti ſunt ſenſibiles cujuſcumque nationis homines, qua de re plura leguntur in hiſtoriis humanæ miſerationis exempla. Elevata autem eſt hæc actio miſerationis in Lege Evangelica ad opus miſericordiæ meritorium, quandocumque miniſtratio fit ex motivo Chriſtianæ Charitatis, ad quam exercendam inſtituta ſunt Oſpitalia, in quibus congregantur pauperes egrotantes, ut opportunum habeant ſubſidium. Prima Oſpitalis inſtitutio ad receptaculum pauperum ægrotantium facta eſt Romæ a S. Fabiola nobili Matrona Romana, quæ ibidem ſuis ſumptibus noſocomium extruxit.

P

P*Allium* in Sacerdotio Legis Hebraicæ fuiſſe Summi Sacerdotis ſuperumerale inſigne conſtat. *Exod.* 28. Quapropter ad illius imitationem Summus Pontifex in Lege Evangelica

gelica illo ſolus uti conſuevit. Ex indulgentia Pontificum Metropolitis Pallii conceſſus eſt uſus: hanc indulgentiam primus conceſſit Marcus Papa Epiſcopo Oſtienſi. Pallium autem de quo hic agitur eſt ex lana contextum, utpote ſignificans Paſtorem, ovem aberrantem quærentem, & inventam umeris ſuis ſuper impoſitam.

Panis. Cum pane azimo utatur Eccleſia Latina in Sacrificio Miſſæ, quærendum videtur quando ejuſdem ritus invaluerit. Quoad uſum panis azimi extra Sacrificium; prævidente Deo filiis Iſrael, urgentibus Ægyptiis eorundem diſceſſum, tempus defecturum ut ſibi poſſent providere pro eorundem alimonia itineris tempore fermentatum, creditur quod per Moyſen eos monuerit, & docuerit ſecum deferre farinam, ex qua ſibi panem azimum in via poſſent conficere, qui cum minus ſuavis ſit fermentato, ideo vocatus eſt panis afflictionis; & quia hoc pane azimo præcepit Deus ut per ſeptem dies ſemper uterentur in Paſcate, hinc factum eſt, ut celebrante Chriſto primum Sacrificium in die azimorum, confecerit in pane azimo; & hinc eſt quod uſus azimi panis pro Srcrificio, a prima Sacrificii inſtitutione ſemper invaluerit.

Paſcha. Qui de tempore, & die celebrandi Paſchatis, ſcripſerunt conſtanter aſſerunt ab

Apo-

Apoſtolis Petro & Paulo Romanam Eccleſiam ſuam auſiiſe doctrinam. Videatur *Socrates hiſt.* 21. *Euſebius lib.* 5. *hiſt.* 22. Pius Papa de celebratione Paſchatis die Dominico poſt Decimam quartam lunæ Martii primus decretum edidit, inherens traditioni Apoſtolicæ: ita refert Euſebius.

Pontifex. Pontificatus initium, ſive primus Pontifex fuit Aaron frater Moyſis a Moyſe ipſo viſibiliter, ſic Deo præcipiente, conſecratus; & in ejus ſucceſſione Sacerdotium & Pontificatus permanſit: figuratus eſt in Aarone Petrus, cui & ſuis ſucceſſoribus Chriſtum Eccleſiam ſuam gubernandam commiſit. *Aaron autem & filios ejus conſtitues ſuper cultum Sacerdotii. Num. cap.* 3. *verſ.* 10. *Separatuſque eſt Aaron ut miniſtraret in Sancto Sanctorum.* 1. *Paralip. cap.* 23. *verſ.* 13. *Tu autem & filii tui cuſtodite Sacerdotium veſtrum. Num. c.* 18. *verſ.* 7.

Porticus. Atrium ſive porticus exterior ut plurimum conſtruitur ante magnificentiores Baſilicas. Hujus conſtructionis origo deſumpta eſt ex atrio, quod Salomon præpoſuit Templo a ſe Hieroſolymis conſtructo. Hæc porticus in prima deſtructione templi evaſit ruinas, & ſuperſtes conſervata, in reedificatione templi tempore Zorobabelis iterum novo templo excitato unita, ſemper nomine atrii Salomonis inſignita fuit: quia

quia de facto eadem erat a Salomone conſtructa, quapropter in hac ambulaſſe Chriſtum docentem populum innuit Evangelium.

Præfationum in Miſſa quis fuérit auctior, vide *pag.* 259.

Q

Quadrageſima. Jejunium Quadrageſimale Apoſtolicam eſſe inſtitutionem aſſerit Hieronymus ep.54. ad Marcel. S. Leo Papa Serm. 4.6. 9. de Quadrageſima. Theophilus Alexandrinus conſtanter ait ex ipſa Evangelica traditione fuiſſe inſtitutum: Tam ex Scriptura, quam ex traditione majorum præſcriptum, ſcripſit Tertullianus cap. 13. adverſus Pſych. Gregorius Nazianzenus epiſt.74.appellat *divinam legem*.

Quatuor anni tempora. Jejunat Eccleſia, Vere in Quadrageſima, Eſtate in Pentecoſte, Autumno menſe Septembri, & Hieme menſe Decembri. Hæc jejunia ex doctrina S. Spiritus, & ex Apoſtolica inſtitutione ſumpſiſſe principium aſſerit S. Leo Papa Sermone de jejunio menſis ſeptimi.

Re-

R

R*Egula Eccleſiæ*, id eſt regula quam ſervat Eccleſia circa directionem eorum quæ indiſpenſabiliter neceſſaria ſunt ad promovendam & ſuſtinendam fidem Catholicam & Apoſtolicam, eſt antiquior quocumque Concilio; procedit enim non ex alicujus Concilii auctoritate, ſed ex ipſa Apoſtolorum traditione; immo ex auctoritate ab ipſo JeſuChriſti tradita D. Petro & ſucceſſoribus ejus; Eſto quod de Regulis eſſentialibus fidei in diverſis Conciliis œcumenicis ſancita ſint decreta. Hinc tamen non debet inferri quod hujuſmodi regulæ ſuum habuerint initium a tempore Concilii, in quo de præfatis regulis decreta ſancita ſunt, ſed exordium, ut jam diximus, ſumpſerunt ab ipſo Chriſto Domino in carne viſibili cum Apoſtolis converſante, eoſque docente omnia quæ ad Catholicam fidem ſtabiliendam erant neceſſaria. Utque aliquo exemplo ea quæ hic dicimus clarius exprimantur; pauca ad rem ſubnectenda eſſe arbitramur.

Certum eſt V.G. inter eſſentiales regulas fidei adſtipulari numerum librorum canonicorum Sacræ Scripturæ. Circa hunc numerum cum ſint exortæ variæ controverſiæ, Eccleſia in Conciliis congregata ſancivit circa præfatum numerum, & declaravit qui

qui nam ſint libri habendi, quique non habendi pro Canonicis; ut impoſterum, quæcumque circa numerum Canonicorum librorum dirimerentur controverſiæ. Nihilominus poſitis his decretis, dicendum non eſt quod libri Canonici cæperint ut tales haberi tempore, quo in Conciliis circa eorum numerum ſancitum eſt decretum; nam libri ſacræ ſcripturæ, quotquot inter Canonicos adſtipulantur, jam erant Canonici a tempore Apoſtolorum, imò a tempore quo ſcripti fuerunt; quia dictante Spiritu Sancto conſcripti ſunt. Eccleſia autem in Conciliis congregata, preſigendo numerum librorum Canonicorum, ſimpliciter declaravit qui, & quales a tempore Apoſtolorum libri eſſent Canonici. Ex dictis clare infertur quod regulæ eſſentiales fidei, de quibus actum in Conciliis Œcumenicis ſuum non habuerunt initium a tempore Conciliorum, in quibus de præfatis regulis ad dirimendas natas controverſias eſt actum, ſed ſuum habuerunt exordium a prædicatione Chriſti, & a traditione Apoſtolica. Itaque aliquo interrogante V.G. quando libri Sacræ Scripturæ ab Eccleſia recepti cæperunt eſſe Canonici, non eſt reſpondendum quod tales eſſe cæperint à tempore Nicænæ Synodi, in qua de numero Canonicorum librorum actum eſt, ſed a tempore Apoſtolorum, quodq. Nicæna Synodus

Z per

per ſuum decretum non dedit Canonicitatem libris, ſed declaravit ſimpliciter qui nam eſſent libri qui à tempore Apoſtolorum recepti fuerant ab Eccleſia tamquam Canonici.

Reliquiæ. Sanctorum Reliquiis cultum preſtare, aperta miracula quæ ex preſtito hoc cultu, ad glorificandum Deum, qui mirabilis eſt in Sanctis Suis, patrata ſunt, docuerunt Chriſtifideles. Cœperunt autem hæc miracula innoteſcere ex Sepulcro Eliſei: itidem in lege gratiæ actor. Apoſtol. 15. legimus Sudaria & ſemicinctia Pauli poſita ſuper infirmos expuliſſe ab eis languores, & malignos ſpiritus: Quantum autem per cultum preſtitum Reliquiis Sanctorum a naſcente Eccleſia uſq. in hodiernum diem Glorificetur Deus in Sanctis Suis, fidem indubiam faciunt Eccleſiaſtica monumenta.

Rogationum prima inſtitutio: vide pag. 274.

S

SAcrum Triſagion Cantandi Origo: vide pag. 307.

Salis benedictio: vide pag. 278.

Sepulcrum. Ritus conſtruendi ſepulcrum feria quinta in Cœna Domini ad recundendum in illo Sanctiſſimum Sacramentum ſive Corpus Domini, quo tempore ſua noverit primordia: vide pag. 287.

Non

Non modo autem hic Ritus invectus & inventus ab inenarrabili priſcorum Monacorum pietate ad excitandam in fidelibus devotionem, ſed etiam plures alii ſacri Ritus, qui poſtmodum ab auctoritate Eccleſiæ approbati in toto Orbe Catholico fuerunt recepti, quippe qui devote adſtantium mentes ad Chriſtianam pietatem, & ad ferventiores actus fidei, ſpei & caritatis exercendos inflammant. Hujuſmodi pre cæteris eſt celebritas feſti S. Sacramenti, ad quam promovendam, multis præcedentibus revelationibus a Deo deſtinatam fuiſſe S. Julianam Sanctimonialem Ciſtercienſem aſſerunt Lectiones eius officii a Sacra Congregatione Rituum approbati. Feſtivitas hujus S. Virginis, quæ ante & poſt obitum fuit pluribus miraculis clara celebratur die quinta Aprilis; vocata eſt autem ad cæleſtis ſponſi nuptias dum in Eccleſia orabat coram venerabili Euchariſtia, nonis Aprilis, anno Domini 1257. Monachis etiam debetur Ritus commemorationis omnium Fidelium defunctorum prima die poſt feſtum omnium Sanctorum. Hanc ſolemnem commemorationem [ait Martyrologium Romanum] Sanctus Odilo Abbas Cluniacenſis in ſuis Monaſteriis primus fieri præcepit, quem Ritum poſtea univerſalis Eccleſia recipiens comprobavit: Sed omnes Ritus a Monachis inſtitutos ab Ec-

cleſia receptos & comprobatos referre, ſeriem nimis prolixam protraheret.

Suffragia: Pro defunctis fieri cepiſſe ſuffragia ab ipſa Moſaycæ legis iſtitutione conſtans eſt omnium piè ſentientium opinio: quod ſi inter Judæos acceptus non fuiſſet hic ſenſus, quod ſcilicet ſuffragia vivorum proſunt defunctis, certe Judas Machabæus non miſiſſet Jeroſolimam decem millia dracmas argenti ut offerrentur Sacrificia pro expiatione defunctorum. Satis nota omnibus eſt hiſtoria: hinc evincitur quod Judei aſſerebant immortalitatem animæ, corporis reſurrectionem, purgatorii exiſtentiam, & pœnarum purgatorii remiſſionem per orationes, eleemoſynas, atque ſacrificia obtineri: Manum itaq. ori imponant hæretici, qui aſſertionem purgatorii, novum aſſerunt eſſe in Eccleſia Romana adinventum, pro augendo Eccleſiaſticorum marſupio.

Symbolum. Apoſtolorum dictum, quando, a quibus, & ubi compactum ſit novimus per ipſam traditionem Apoſtolicam. Apoſtoli per orbem priuſquam dividerentur Evangelium propagaturi, Symbolum unanimiter compoſuerunt, in quo totius Catholicæ fidei Myſteria credenda colliguntur, illudq. non ſcripto ſed verbo tradiderunt omnibus credentibus, a quibus ſucceſſive propagatum ad poſteros. Hæc autem Myſte-

ſte-

ſteriorum credibilium collecta, quod idem eſt ac Symbolum dictum Apoſtolorum, facta eſt anno a Nativitate Chriſti 44. ab ejus conſumata paſſione 12. hujus noſtræ aſſertionis veritas cumprobatur auctoritate D. Hieronymi ep.61. Ambroſii ep.81. Auguſtini de Fide & operibus cap. 9. & plurium aliorum antiquorum Patrum.

Cum vero ex Myſteriis primariis credibilibus Religionis Catholicæ unum ſit exiſtentia Corporis Chriſti in Euchariſtia, quæri hic poſſet cur de hoc Myſtero nulla in Symbolo facta ſit expreſſa mentio. Sed quia hoc Myſterium ab initio inſtitutionis Venerabilis Sacramenti Euchariſtici firmiter fuit ſpeciali prerogativa fidei in cordibus primorum credentium a Chriſto infixum, de ipſo tamquam irrefragabili Myſterio nullam in Symbolo faciendam eſſe mentionem explicitam cenſuerunt Apoſtoli. Dici etiam poteſt quod cum inſtitutio hujus Sacroſancti Myſterii ſit Sacramentum, & omnia Sacramenta ſint Sacrum Myſterium a Chriſto inſtitutum ad Conferendam gratiam, medio aliquo ſigno ſenſibili, repræſentante exterius effectum quod gratia operatur interius inviſibiliter in anima, cumque Ritus quibus operari debebant hæc ſigna ſenſibilia, ſtabiliendos Chriſtus reliquiſſet Eccleſiæ ſuæ; & quando Apoſtoli Symbolum compoſuerunt nundum Eccleſia Ritus qui-

buſ ſigna ſenſibilia Sacramentorum operari debebantur ſtabiliſſet, ideo de Sacramentis nullam fecerunt expreſſam mentionem Apoſtoli in Symbolo; quamvis dici poſſit quod fecerint de iiſdem mentionem implicitam, quando quidem præceperunt credendum eſſe in unam Sanctam Eccleſiam Catholicam, ſcilicet credenda eſſe illa omnia quæ Eccleſia Catholica credenda & agenda fore progreſſu temporis expreſſe preſcripſiſſet: cumque plures Ritus Liturgicos, cum quibus perficienda eſſent Sacramenta, Eccleſia vel per ſummos Pontifices, vel in Conciliis congregata preſcripſerit poſt deceſſum Apoſtolorm, ideo de ſacris Myſteriis non modo Euchariſtiæ, ſed etiam cæterorum Sacramentorum, in Symbolo Apoſtoli ſervarunt ſilentium. Alia itidem ratio ſervati ſilentii ſive non factæ mentionis explicitæ de Sacramentis in Symbolo eſt; quod cum Chriſtus eodem modo procedere voluerit in collatione vitæ ſpiritualis ſcilicet gratiæ, quæ per Sacramenta in anima infunditur, quo proceſſit in collatione vitæ temporalis., ad quam plura ſucceſſive concurrunt, nempe nativitas, nutritio, aquiſitio virium, earundem cum deperduntur reparatio, cum pluribus aliis ſubſidiis, quæ omnia ſimul haberi nequeunt, ſed tantum ſucceſſive miniſtrantur; ita etiam pari proceſſu voluit

luit nobis vitam conferre Spiritualem media Sacramentorum ſuſceptione, quæ cum omnia ſimul ſuſcipi nequeant, opportuno tantum tempore miniſtranda occurrunt ad vitam ſpiritualem aquirendam, fovendam & conſervandam, juxta præſcriptum ab Eccleſia progreſſu temporis faciendum: & cum tempore quo actum eſt Symbolum, nondum Eccleſia circa Ritum miniſtrandi Sacramenta, quæ agenda occurrerent preſcribere potuiſſet, ideo de Myſterio Sacramentorum in Symbolo ab Apoſtolis nulla expreſſa facta eſt mentio,

Subdiaconatus Ordinis antiquitas: vide pag. 242.

T

T*onſura* in Clericis auctoritate Apoſtolica introducta, in Concilio Carthagin. 4. per Canonem formaliter præſcripta. Conſule Baronium: vide quæ dicta ſunt pag. 3.

Tractus qui in Miſſa dicitur poſt Epiſtolam inſtitutor: vide pag. 306.

Tunicæ uſus quando conceſſus fuerit Subdiaconis: vide pag. 310.

V

V*eſtes Sacerdotales* habituum Sacerdotalium materiam, figuram, & ornatum præſcripſit Altiſſimus Moyſi *Exodi* 28., & 39.

& 39. ad earundem veſtium fere normam veſtes induunt Sacerdotes Evangelicæ legis: quapropter quando invaluerit earundem uſus, ſatis aperte patet ex dictis. Veſtes quibus utuntur omnes Sacerdotes ſunt ſex. Amictus, Alba, Zona ſive Cingulum, Manipulus, Stola, Caſula. Dictarum veſtium myſticas ſignificationes abunde proferunt omnes auctores Liturgici; inter quos, pro ſuæ excellentia pietatis & Doctrinæ Cardinalis Bona, quas ſignificationes, ſi, ut par eſt, ſeria mente revolvat Sacerdos, cum celebraturus veſtimenta induit, utique devotus ad altare accedet, compunctus ab altari recedet; excitabitur inſuper ad ſacra peragenda cum uberrimo ſui ipſius ſpirituali fructu, & adſtantium ſumma cum edificatione, ſi non ex conſuetudine & præcipitanter, ſed ex devotione & graviter proferat ſingulas Orationes, quas unicuique veſtimento Eccleſia aptatas precipit recitandas, Quia verò poteſt contingere, quod præſens opuſculum incidat in alicujus manus, qui ſit de Myſtica ſignificatione veſtium Sacerdotalium jejunus; ne fraudetur a deſiderio quod forte poſſet in eodem excitari, intelligendi præfatas Myſticas ſignificationes; ex multiplicibus quæ proferuntur unam aut alteram ad unumquodq. veſtimentum accomodam cenſui hic ſubnectendam: & ut ab Amictu detur exordium.

AMICTUS.

Sacerdos ad altare ingreſſurus operit *Amictu* caput, ut repræſentet Chriſtum qui divinitatem ſuam abſcondit in carne; & ut diſcat quod Sacrificaturus totum ſe debet abſcondere in ſui compunctione cordis, nullumq. divagationi ſenſuum tempore ſacrificii aditum reſerare.

ALBA.

Impoſito amictu *Albam* veſtit, & hæc ſignificat Evangelicæ legis, quam Chriſtus docuit candorem, qui eſt candor lucis æternæ. Hunc candorum debent in ſuis actibus Sacerdotes ab omni nevo immunem cuſtodire.

ZONA.

Albam præcingit *Zona*, quia ſicut de Chriſto ſcriptum eſt, *erit inſtitia cingulum lomborum ejus*; ita Sacerdos qui Chriſtum repræſentat, ſemper cingulo juſtitiæ, fidei, & puritatis debet apparere præcinctns.

MANIPULUS.

Manipulus quem levæ Sacerdos applicat, denotat cum ſpirituali gaudio eſſe ſibi ſerviendum Eccleſiæ, ut de omnibus Sacerdotibus dici valeat. Venient cum exultatione portantes manipulos ſuos, recepturi mercedem laborum ſuorum.

STOLA.

Stola quæ Sacerdotis collum circundat, & in

in crucis formam diſpoſita deſcendit ſuper pectus, denotat quancumque crucem, quam nobis Deus imponere decreverit, viriliter, & cum raſſegnatione eſſe ferendam, ad imitationem Chriſti, qui factus eſt obediens uſque ad mortem crucis.

C a s u l a.

Super omnes veſtes poſtremò Sacerdos induit *Caſulam*, quæ denotat veſtem nuptialem quæ eſt caritas, dignis ornata moribus, ſine qua nemo introducitur ad ſpirituales nuptias, quas repræſentat menſa Eucariſtica.

Veſtes Pontificales. Pontifex ſive Epiſcopus præter Veſtes omnibus Sacerdotibus communes, aliis etiam peculiaribus ornatur Veſtibus, quarum nomina [*Exod.* 28. & 39.] commemorantur, & forma deſcribitur, Moyſi à Deo ipſo præſcripta: ad earum imitationem Eccleſia Chriſti ſuos ornat Pontifices, cum debent agere pontificalia; quapropter Novatores, non niſi temerè blaterant, veſtes Sacerdotum & Pontificum auro, & gemmis ornatas umanum eſſe adinventum ad fovendam ſuperbiam, quandoquidem Deo præcipiente uſus non modo auri & argenti, ſed etiam gemmarum in ornandis veſtibus Sacerdotalibus invaluit, ſicut conſtat (*Exod. cap.cit.*) ubi de duodecim geminis diverſorum generum

ad

ad ornatum veſtium pontificalium ex Dei prçcepto ſit ſermo.

Uvarum benedictionis antiquitas: *vide pag.*318.

Cum autem ſolemnium benedictionum quæ ab Eccleſia fiunt coram populo, una ſit Cinerum, alia Ramorum olivæ & palmarum, de antiquitate præſentium benedictionum aliquid hic diſſerendum: & primo quoad uſum benedicendi cineres ſpectat: quando & unde hic uſus ſuam habuerit originem videre eſt apud Martene Cap. IX. inſcripto de capite jejunii: ubi huic inſtitutioni aſſerit locum dediſſe conſuetudinem in primitiva Eccleſia receptam per quam in capite jejunii publici pœnitentes ante fores Eccleſiæ ſe repræſentabant Epiſcopo ſacco induti, nudis pedibus, & Epiſcopus pro eorum abſolutione ſeptem Pſalmos Pœnitentiales cum præsbyteris decantabat: poſtmodm cineres ſuper capita pœnitentium ſpargebat, & aqua benedicta aſpergebantur; pluraque alia ad excitandos pœnitentes ad veram contritionem peragebat. Ex his ſola remanſit conſuetudo imponendi cineres ſuper capita fidelium, qui cineres priuſquam imponerentur ſuper capita pœnitentium ſolemniter, ſicut adhuc impreſens ſit, benedicebantur. Quoad benedictionem autem Ramorum olivæ, quæ ſit in Dominica di-

cta

cta in Palmis, quando hujus benedictionis uſus in Eccleſia fuerit introductus, evidenter probare valdè eſt difficile; hunc tamen uſum in memoriam ingreſſus in Hieruſalem facti a Chriſto Domino, cum ei obviam facti ſunt pueri, & tota plebs hæbrea ſternentes veſtimenta ſua, & palmas elevantes manibus, eſſe antiquiſſimum in Eccleſia, ſatis ex eo conſtat quod de hac benedictione & proceſſione diffusè agitur in manuſcriptis conſuetudinibus Monacorum, & in Statutis Lanfranci, in quibus etiam de modo exequendi mandatum, ſive lotionem pedum in feria quinta majoris hebdomadæ varij obſervantur ritus a Patre Edmondo Martene relati.

Vigilia Natalis Domini: Hanc noctem in vigilia Nativitatis Salvatoris noſtri D. J. C. pertranſeundi ferè totam inſomnem, morem antiquiſſimum fuiſſe, & eſſe adhuc in præſens Monacorum, non modo divinas Laudes, ſed Miſſam in noctis meditulio ſolemniter celebrantium, conſtat ex conſuetudinibus S. Dionyſii in Gallia: idemque teſtificat Ordinarium Caſſinenſe. Hanc autem conſuetudinem celebrandi in Vigilia Nativitatis Domini in media nocte jam invaluiſſe in Eccleſia, potiſſimum Romana, ante Monachorum inſtutum facilè eruitur ex geſtis Romanorum Pontificum;

ſed

ſed & Nicomediæ in Chriſti Natali ſub Diocletiano multos Catholicos qui convenerant ad Domini natale celebrandum in Eccleſia fuiſſe igne conſumptos, & meruiſſe naſci in cælis, eo die quo Chriſtus naſci pro ſalute mundi dignatus erat in terris, teſtatur Martyrologium. Certiſſimum autem eſt Chriſtianos primitivæ Eccleſiæ conſueviſſe nocturno tempore ſurgere, & convenire in Eccleſia ad offerendum Deo ſacrificium laudis. Quod eo magis præſtitiſſe in nocte Natalis Domini credendum eſt: apud Monacos à Monachiſmi exordio uſque ad hæc tempora in omibus Monaſteriis, in quibus viget obſervantia Monaſtica, ſemper in media nocte vigiliæ Nativitatis Domini, ſolemnis ab Abbate Miſſa celebratur. In mea Congregatione ab hora quinta noctis ferè uſque ad horam decimam vigilant Monachi pſalentes nocturnum officium, Miſſam ſolemnem, & laudes, poſt quas per duas circiter horas cum dimidià quieſcentes, iterum excitantur ad Chorum, in quo horam primam concinunt, & ſtatim ſecundam Miſſam in aurora dictam celebrant.

Vexilla deferendi uſus in proceſſionibus. *Vid. pag.* 314.

Votum. Primus omnium Deo votum nuncupavit Abraham, cum expergefactus à mirabili

bili ſomno, lapidem quem ad dormiendum capiti ſuppoſuerat erexit in titulum, vovens ſi reverteretur cum ſalute &c. videatur *Gen. cap.* 28. Votum autem eſt promiſſio de meliori bono facta Deo. Cui laus & gloria in perpetuas æternitates.

OPU-

Digitized by Google

OPUSCULI TRIPARTITI

PARS TERTIA.

LECTORI.

Subſannabit quis fortè præſentis Tripartiti Opuſculi auctorem, quaſi præſumentem, potiſſimum in hac tertiâ parte, erudire minervam, cum ibidem verba quæ in pſalmodia occurrunt, quorum ſenſus non eſt ſtatim omnibus legentibus obvius, ad ſuum genuinum ſenſum revocandi, ab expoſitoribus ſacris collectum, provinciam aſſumpſerit; ceſſabit autem ſubſannatio, ſi ea, quæ in prima epiſtola ad Lectorem prænotata exponuntur, unico ſuo vel levi, & tranſitorio benigno intuitu dignare ſibi complaceat, atque reflexu. Sibi non aliis hæc documenta collegerat Auctor ingenuè profiteri non erubeſcens, ſæpè numero ſibi contigiſſe in recitatione Divini Officii, plura profferre, quorum intelligentiam ſtatim non habebat ſatis perſpectam, quam ut acquireret ad claſſicorum Scriptorum, Sacræ Scripturæ interpretum fontem reccurrens, hanc compendioſam difficiliorum periodorum, aut verborum in pſalmodia occurrentium, explanationem auſit, ad quam in emergentibus difficultatibus pro ſaniori intelligentia poſſet recur-

currere. Publici juris facta hæc collectio ſi fortè in alicujus incidat manus, qui in intelligentia prædictorum, quemadmodum & auctor, tarditate laboret ingenii, nec ſtatim obvium habeat verborum, quæ proffert in pſalmodia intellectum, opportunum ſui intellectus tarditati hic inveniet ſubſidium, abſolutus a labore, & ab onere congregandi in unum, quæ ad rem hic collecta exhibentur. Hæc tibi me proffari debere arbitratus, umaniſſime Lector, diutinam tibi a Deo incolumitatem exoro

OPU-

OPUSCULI TRIPARTITI

PARS TERTIA

Continens brevem dilucidationem Verborum & Periodorum quorumdam in Pſalmis Davidicis, & Hymnis Officii Eccleſiaſtici occurrentium quorum genuinus ſenſus non eſt ſtatim omnibus obvius.

PSALM. 2. verſ. 4. *Et Dominus ſubſanabit eos*. Subſanatio eſt iriſionis ſpecies; quæ fit rugata fronte: ità Hieron. & Auguſtin. metaphorice Deo tribuitur, quod ſolius hominis eſt proprium.

Pſalm. 5. v. 11. *Sepulchrum patens, eſt guttur eorum*. De ſimulatoribus eſt ſermo, qui dum aliquem adulantur, vellent ſi poſſent vivum deglutire, in mortem tradere, & ſepellire. *Lyranus*.

Pſalm. 7. verſ. 14. *Et in eo paravit vaſa mortis*: vaſa mortis ſunt inſtrumenta excogitata, & fabrefacta ad interficiendum. *Lyran. ibid.*

Verſ. 15. *Ecce parturiit injuſtitiam, concepit*

pit dolorem, & peperit iniquitatem Ordo præpoſterus, inquit Nicolaus de Lyra, quia conceptio præcedit parturitionem: Literaliter Saul concepit dolorem adverſus David, ex invidia dolens, quod publicè diceretur: *Percuſſit Saul mille, & David decem millia*: parturiit injuſtitiam, quando invaleſcente invidiæ dolore, filiam ſuam Davidi conceſſit, ut eum ruere faceret gladio Filiſtinorum; peperit autem iniquitatem, quando aperte, & manifeſte eum perſequebatur, & interimere conabatur. Moraliter qui malus eſt ex Diaboli ſuggeſtione concipit voluntatem peccandi, propter quam dolores inferni certiſſime ſubſequuntur; parturit autem per conatum adimplendi, parit vero in actu peccandi.

Pſalm. 9. verſ. 7. *Periit memoria eorum cum ſonitu*. Cum impietas evertitur fit ſtrepitus, inquit Auguſtinus, quia nemo pacem conſcientiæ acquirit, niſi qui magno ſtrepitu, ſcilicet labore & conatu pugnat cum vitiis: vel ut interpretatur Lyranus: periit memoria idololatrarum cum ſonitu prædicationis Apoſtolorum.

Pſalm. 11. verſ. 7. *Eloquia Domini eloquia caſta*: id eſt ſine macula falſitatis *argentum igne examinatum, probatum terræ*: inſinuatur infallibilis certitudo Verbi Dei, ſummaque ejus puritas. Sæpius in ſcripturis adducitur

hæc

hæc comparatio *purgatum ſeptuplum*: id eſt perfectiſſimè per Spiritum ſeptiformem: *ita Auguſtin.*

Pſalm. 13. verſ. 1. *Dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus.* De Nabucodonoſor, & Sennacherib, qui verum Deum blaſphemando negabant interpretatur præfata verba Lyranus, & univerſum hunc Pſalmum. Moraliter intelligendus eſt de omnibus in malo obſtinatis, & obcæcatis, inter quos nec unum eſt reperire, qui faciat bonum aliquod meritorium.

Pſalm. 15. verſ. 7. *Inſuper & uſque ad noctem increpuerunt me renes mei.* Alia litera habet: *erudierunt.* Renes ex Gloſſa ordin. ſunt Judæi, qui ſecundum carnem erant de Chriſti conſanguinitate, quique uſque ad noctem Paſſionis, & uſque ad mortem Chriſti Jeſu, contumeliis, opprobriis, increpationibus eum affecerunt. Moraliter renes ſunt Doctores S. Eccleſiæ, eo quod in ipſis adſit virtus progignendi filios ſpirituales: hi profecto non ceſſabunt uſque ad noctem, id eſt uſque ad finem mundi erudire myſticum Chriſti corpus, quod eſt Eccleſia. *Lyranus.*

Verſ. 10. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno*, id eſt in Limbo Sanctorum Patrum, ubi per ſolas triginta novem horas anima Chriſti commorata eſt: *Lyranus.*

Pſalm. 16. verſ. 14. *Et ſupplanta eum*, id eſt ſubverte, cohibe, proſterne, *ita ex Græco*.

Pſalm. 17. verſ. 3. *Et cornu ſalutis meæ*. Multipliciter cornu ſumitur in ſcripturis, vel pro fortitudine, vel pro imperio, vel pro exercitu, vel pro ſuperbia, vel pro majeſtate, gloria, potentia, valida defenſione, efficaci auxilio &c. hic vero ſumitur pro certiſſima ſalute.

Verſ. 51. *Et faciens miſericordiam Chriſto ſuo David*: Reges apud Hebræos dicebantur Chriſti, id eſt uncti oleo. Hic David dicitur Chriſtus, quia expreſſa Dei juſſione unctus fuit; & præſertim quia fuit progenitor Regis Regum Domini noſtri Jeſu Chriſti. David interpretatur Dilectus.

Pſalm. 18. verſ. 1. *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam.* Moraliter *Dies*, id eſt Angelus ordinis ſuperioris, *diei*, id eſt Angelo ordinis inferioris, *eructat verbum*, id eſt exhibet multam invitationem ad Dei laudes: *& nox*, ideſt homo in hujus ſeculi caliginoſo diſcrimine poſitus, *nocti indicat ſcientiam*, ideſt proximorum corda ad Dei laudes inſtruit, & inflammat: *ita Gloſſa*.

Verſ. 14. *Et emundabor a delicto maximo*. Maximum delictum ex Auguſtino eſt ſuperbia, ex D. Bernardo eſt conſenſus formalis ad peccatum mortale, ex aliis eſt Apoſtaſia; communiter impœnitentia finalis.

Pſalm.

Pſalm. 19. verſ. 13. *Quoniam pones eos dorſum.* Ponere dorſum idem eſt ac aliquem in fugam agere, vel flagellis in dorſo cedere.

Pſalm. 20. verſ. 8. *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui.* Eſt emphaſis poetica, qua Propheta impios, & peccatores, in extrema Chriſti manifeſtatione, diſtrictoque judicio in Gehennæ igne æternaliter involuendos eſſe denuntiat *Gloſſa*.

Pſalm. 21. verſ. 12. *Circumdederunt me vituli multi.* (Verba Chriſti in nocte ſuæ Sanctæ Paſſionis) ideſt milites qui eum comprǽhenderunt. *Tauri pingues*: ideſt Principes Sacerdotum, Scribæ, & Phariſæi, quos cœleſti doctrina adimpleverat Chriſtus, & beneficiis. *Ita Juſtinus*.

Verſ. 21. *Erue a phramea*, ideſt a gladio, vel ab iniquis enſes abſtringentibus, *animam meam*, ſcilicet vitam. Sumitur pars nobilior ad ſignificandum totum compoſitum. *Et de manu canis*, ideſt Pilati, qui utpote gentilis dicitur canis, canis autem apud Hebræos computabatur inter animalia immunda. *Unicam meam*. Scilicet vitam, quæ ſcilicet homini unica eſt, vel etiam animam proprie ſumptam.

Verſ. 22. *Salva me ex ore leonis*, id eſt Herodis, vel Caiphæ, vel etiam ipſius Romani Imperatoris, cujus vices gerebat Pilatus in Judea, *& a cornibus unicornium*. Similitudo deſumitur a Monocerote, vel

Rinocerote, qui uno tantummodo cornu ſunt præditi. Ita ſentientibus Dione, Eliano, Plinio.

Pſalm. 22. verſ. 2. *Super aquam refectionis educavit me*. De Chriſto Paſtore univerſalis Eccleſiæ interpretatur hic Pſalmus; quemadmodum enim Paſtor ovibus ſuis de Paſquoſis locis, deque àquarum potu proſpicit ad earum congruam refectionem; ita Chriſtus animam rationalem ęnutrire non deſinit juxta Fontes Spiritus Sancti ac fluenta Scripturarum Sanctarum: *Janſenius*.

Pſalm. 26. verſ. 7. *Unam petii a Domino hanc requiram*: id eſt unam rem, quæ eſt autem iſta res? Domus æterna, inquit Auguſtinus, ubi dies æterni numquam inclinantur, ubi jucunda Dei viſio beatos facit habitatores.

Pſalm. 28. verſ. 6. *Vox Domini intercedentis flammam ignis*. Literaliter loquitur Propheta de Aarone, qui eo tempore quo Deus incendium miſit ſuper filios Iſrael in Deſerto, & abſumpſit Core, Datan, & Abiron, cum multis aliis de populo, obtulit Thymiama, & inter vivos, & mortuos incedens, Deum pro populo depræcabatur. *Lyran.* Miſtice intelligitur de Sanctis Martyribus, qui Verbo Domini confirmati, per medias flammas inceſſerunt illeſi; multoſque gentiles mirabili hoc facto converterunt ad veram fidem. Verſ.

Verſ. 8. *Commovebit Dominus deſertum Cades*. Cades eſt nomen deſerti quod a monte Sinai uſq. ad urbem eodem nomine Cades dictam trium dierum ſpatio protenditur. Dicitur etiam deſertum pharan, & interpretatur *Sanctitas*.

Pſalm. 29. verſ. 12. *Conſidiſti Saccum meum* pro ſacco intelligit D. Auguſt. Sacram Chriſti Domini humanitatem : nec) ait S. Doctor) tibi vileſcat quod dicit Saccum, ibi enim erat incluſum prætium tuum.

Pſalm. 31. verſ. 12. *In camo, & fremo maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te*. Camus eſt funis qua ora mulorum circonligantur: juxta Eſichium eſt fiſcella ex vimine compoſita, qua ora bovum, & mulorum obſtinguntur ne alio divertant.

Pſalm. 32. verſ. 17. *Falax equus ad ſalutem in abundantia autem virtutis ſuæ non ſalvabitur.* Moraliter equus (ait Caſiodorus) eſt corpus hominis qu antumque robuſtum, tamen fallax eſt ad ſalutem corporalem, ſive etiam Spiritualem. Vel ut inquit Auguſt. Equus eſt mondana felicitas, quæ homines quodammodo vehit, & dum nimis properat, cadit ad ſimilitudinem equi, & ſeſſorem perdit.

Pſalm. 34. verſ. 17. *Quaſi proximum, & quaſi Fratrem noſtrum ſic complacebam*. Eſt idiotiſmus hebraicus, quo ſumitur caſus pro caſu, & equivalet. Quaſi de proximo

& de fratre noſtro . Myſticè verba ſunt Chriſti, ac ſi diceret. Complacebam mihi de populo Judaico, ex quo ſecundum carnem natus ſum, quaſi de proximo, imo de fratre meo: *Gloſſa*.

Verſ. 21. *Et Dilataverunt ſuper me os ſuum, & dixerunt Euge, Euge*. Iſte voces aliquando ſunt hortatoriæ ad aliquid agendum, quemadmodum in Evangelio. Euge ſerve bone: Sæpe his vocibus uti ſolent qui ſibi blandiuntur, & gandent de alieno malo, ſicut hic in pſalmo, & alibi paſſim.

Pſalm. 35. verſ. 8. *Filii hominum in tegmine* id eſt in protectione alarum ſuarum ſperabunt. Alæ in hoc loco juxta Hyeron. ſunt duo teſtamenta quibus teguntur homines, qui illis obediunt: vel ex Remigio ſunt duo præcepta caritatis: vel ex Arnobio manus Chriſti in Cruce protenſæ.

Verſ. 12. *Non veniat mihi pes ſuperbiæ*. Orat hic juſtus ut poteſtas diaboli cujus peccatum ſuperbia eſt non opprimat eum, nec dominetur ejus. *Gloſſa*.

Pſalm. 36. verſ. 37. *Vidi impium ſuperexaltatum*. Nomine impii deſignantur oppreſſores juſtorum, qui juſto Dei judicio brevi in inferno demerſi evanuerunt: *Gloſſa*.

Pſalm. 38. verſ. 7. *Verumtamen in Imagine pertranſit homo*. eſt comparatio vitæ præſentis, quæ fugax eſt, cum vita æterna: ita S. Thomas ex Orig.

Pſalm.

Pſalm. 41. verſ. 2. *Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum*, ſic legi debet, non vero, ut multi legunt, ad Deum fontem: *Ita Lorinus*, *& alii*.

Verſ. 6. *Effudi in me animam meam* animam effundere idem eſt ac maximo perfundi gaudio. Sicut anguſtia animum conſtringit, ſic letitia diffundit. *Vgo iVctor*.

Verſ. 6. *Tranſibo in locum tabernaculi admirabilis*. Locus tabernaculi eſt Jeruſalem. Dicitur admirabile quia mirabilia multa per tabernaculum operata ſunt. *Et Hermonim* id eſt habitantium juxta montem Hermon: juxta hunc montem Baptizatus eſt Chriſtus.

Pſalm. 44. verſ. 10. *Myrra*, *& gutta*, id eſt ſtacten, & eſt Myrra diſtillata, Caſia eſt frutex aromaticus fragrans odore, proinde quid diverſum a communi Caſia.

Pſalm. 45. verſ. 4. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*. Alluditur ad Flumen Siloe qui Civitatem Jeruſalem dulci cum impetu perlabitur, gratoq. murmure lætificat. *Ita Janſenius*: Moraliter aquæ, id eſt virtus Baptiſmi lætificat Sacram Eccleſiam, quæ eſt Myſtica civitas & Tabernaculum Dei.

Pſalm. 46. verſ. 9. *Quoniam Dii fortes terræ vehementer elevati ſunt*. Dii terræ ſunt Apoſtoli, & Doctores Eccleſiæ, qui prædicatione & Doctrina proficiunt Orbi ad ejus converſionem, exaltati ſunt a Deo, & honorificati, quando propulſatis Judæorum ſu-

ſuperſtitionibus & hæreticorum cavillationibus Eccleſiam Sanctam mirabiliter dilataverunt, & honorabilem reddiderunt: Caſſiodorus:

Pſalm. 47. verſ. 9. *Conteres naves Tharſis*. Regio eſt Tharſis in India ad quam Salomon Claſſem mittebat, ut inde aurum argentum itinere triennali deferret.

Pſalm. 48. verſ. 5. *Cur timebo in die mala, iniquitas calcanei mei circundabit me*. De malis operibus quæ cuilibet homini clarè patebunt in morte hic eſt ſermo.

Verſ. 7. *Frater non redimit, redimet homo?* Si Chriſtus qui frater noſter effectus eſt ſecundum carnem in die judicii non miſeretur impiorum, quis miſerebitur eis?

Verſ. 14. *Sicut oves in inferno poſiti ſunt, mors depaſcet eos*. Sermo eſt de impiis, qui quaſi pecudes congregatæ, in ſtabulum ut mactentur, ſic in inferno collocabuntur in pabulum mortis & ignis æterni.

Pſalm. 57. verſ. 3. *Alienati ſunt peccatores a vulna erraverunt ab utero*. Aliqui adhuc in utero matris exiſtentes, per aliqua indicia, ſic permittente Deo, ſpecimen præbuerunt eorum futuræ perditæ vitæ. Sic fuit de Eſau: qui adhuc in utero matris exiſtens impellebat fratrem ſuum Jacob: Intelligi poteſt moraliter de peccatoribus hic textus; hi ſiquidem abalienantur a vulua, & errant ab utero S. Matris Eccleſiæ,

ejus

ejus mandatis a prima ſua juventure non obtemperantes.

Verſ. 4. *Sicut aſpidis ſurdæ & obturantis aures ſuas*. Aſpis eſt ſerpens vaferrimus, & adeo ſui tenax veneni, ut aures jam ex ſe ſurdas obturet, ne ad voces incantantium venenum ſuum cogatur deponere. Eſt Symbolum impiorum qui renuunt derelinquere vias ſuas malas.

Verſ. 11. *Priuſquam intelligerent Spinæ veſtræ rhamnum*. Senſus eſt antequam o peccatores Spinæ noſtræ tenuiores, id eſt pravæ veſtræ cogitationes, ad effectum reducantur, & ex tenuioribus Spinis evadant in duriores, ſcilicet in rhamnum. Rhamnus eſt genus Spineti in Spinas duriores ſuccreſcentis. Nonnulli ſentiunt ex rhamnis contextam fuiſſe Spineam Coronam Jeſu Chriſti, alii & communiter ex junco marino.

Pſalm. 59. verſ. 6. *Lætabor & partibor ſichimam, & convallem tabernaculorum dimetiar*. Sichima eſt Samariæ civitas, quæ dicitur Sichar, juxta quam converſa fuit mulier Samaritana. Convallis tabernaculorum eſt illa, quæ in Geneſi vocatur Convallis illuſtris, id eſt Vallis Sochot, ubi Jacob declinans furorem fratris ſui Eſau, fixit tentoria propter iram fratris, Deo auxiliante declinatam lætatus eſt Jacob.

Verſ. 7. *Meus eſt Gallaad*. Galaad eſt locus ille ubi Laban, & Jacob inierunt fœdus, in-

interpretatur accervus teſtimonii. *Meus eſt Manaſſes*, & Ephraim &c. Duæ tribus provenientes a duobus Filiis Joſeph: *Juda Rex meus*. Tribus Juda, quæ precæteris principatum habuit. *Moab ulla Spei meæ*. Regio Moabitarum. In Idumeam extendam calceamentum meum. Idumea eſt Regio & populatio ab Edom, hoc eſt Eſau fratre Jacob denominata.

Pſalm.62. verſ.9. *Partes vulpium erunt*. Id eſt aſſociabuntur, & fœdus habebunt cum hominibus fraudulentis, & in futuro cum Dæmonibus, qui vulpes dicuntur, propter inſignem eorum calliditatem, & vaferrimas nocendi artes.

Pſalm.63. verſ.8. *Sagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ eorum*. Inſinuatur hoc loco juxta Aignanum effectus prædicationis Evangelicæ poſt Chriſti Reſurrectionem, & ſenſus eſt. Sagittæ parvulorum, hoc eſt efficacia verba Apoſtolorum, qui parvuli dicuntur propter eorum umilitatem, *factæ ſunt plagæ eorum*, id eſt, penetraverunt corda ſuperborum, ſive Gentilium, ſive Judæorum, & in eis effecerunt ſalutiferas plagas: eos reducendo ad veram Fidem.

Pſalm.67. verſ.13. *Rex virtutum dilecti dilecti, & ſpecici domus dividere ſpolia*. Rex virtutum, id eſt, Deus Pater, Dilecti Dilecti, id eſt, Filii ſui Unigeniti incarnati, qui eſt ſpecioſus forma præ filiis hominum, divi-

diviſit merita, quandoque ex ejus meritis participant omnes qui ſalvantur, & in Domo Dei collocati ſpecioſiorem faciunt Domum glorioſæ æternitatis, & Urbem cæleſtis Jeruſalem, in qua fulgebunt in perpetuas æternitates.

Verſ. 14. *Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi ejus in pallore auri*. Ibi in ſpiritu prophetico, de Doctoribus S. Eccleſiæ ſermonem habet Pſalmiſta, indicans quod ſi Doctrinam ſuam auriant a duobus Teſtamentis, & in ſola Doctrina quam duo Teſtamenta proferunt quieſcant, tunc pennæ columbæ, id eſt Eccleſiæ Fides, & mores erunt deargentatæ puritate ſapientiæ, & deaurataæ fervore charitatis.

Verſ. 15. *dum diſcernit cæleſtis* (id eſt Rex Chriſtus (*Reges*) id eſt Paſtores Eccleſiæ) *ſuper eam*, id eſt, qui vigilant ad Eccleſiæ cuſtodiam, & incrementum doctrina, & prædicatione, tunc Fideles ex quibus Eccleſię corpus conficitur *nive dealbabuntur in ſelmon*, id eſt purgabantur ab omnibus peccatorum ſordibus, & inſtar nivis dealbabuntur, facti ſumme accepti oculis Domini Jeſu, qui paſcitur inter lilia: *In Selmon*. Selmon eſt mons in Tribu Ephraim juxta Jordanem, ingentibus nivibus coopertus. Mons pinguis eſt mons *Baſan*, qui ob ſuam feracitatem *pinguis* interpretatur.

Verſ. 18.

Verſ. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantium Dominus in eis in Sina in Sancto*. De Chriſti triumphali Aſcenſione in Cælum profert David, deſcribens frequentiſſimum comitatum Sanctorum, & Angelorum.

Verſ. 23. *Ex Baſan convertam*. Baſan terra dominationis Og: & ſonat confuſio, dedecus, turpitudo.

Verſ. 27. *Prævenerunt Principes*, id eſt Apoſtoli, qui in die triumphalis Chriſti Aſcenſionis in monte Sancto cum Angelis de tanta feſtivitate lætantibus immixti, *in medio juvencularum tympaniſtriarum*, id eſt Sanctarum Mulierum, quæ Chriſto jugiter adhæſerunt, dum adhuc mortalis converſabatur inter homines, & poſt Reſurrectionem, quoad potuerunt ubique ſequi ſatagerunt; uſque dum in die Aſcenſionis, cum cæteris Apoſtolis inenarrabili exultatione perfuſæ, meruerunt Chriſtum videre aſcendentem in Cælis glorioſum.

Verſ. 28. *Ibi Beniamin adoleſcentulus*: id eſt, Saul qui erat de Tribu Beniamin.

Verſ. 29. Principes Juda, Principes Zabulon, Principes Nephtali, tres Tribus Iſrael, quorum Duces, & Principes pluries de hoſtibus populi triumphaverunt. *Judas* dicitur confitens. *Zabulon* habitaculum certitudinis. *Nephtali* Cervus emiſſus. Ita Bernard. relatus a Lorino.

Verſ. 32. *Æthiopia præveniat*: id eſt Populi habitatores Orientalium plagarum, qui ob intenſiſſimum ſolis calorem nigri vocantur. Inde advenerant Eunuchus Reginæ, Candacis, primus ex Æthiopis per S. Philippum Apoſtolum Baptiſmo initiatus, ad veram Fidem converſus, prævenit manus ſuas Deo, cum baptizari poſtulans, Deum glorificavit.

Verſ. 33. *Increpa feras arundinis*: id eſt homines ferinis moribus præditos, qui velut arundines moventur omni vento, ad perpetranda peccata. *Congregatio taurorum in vaccis populorum, ut excludant eos, qui probati ſunt argento*. Senſus eſt Principes Gentilium, & præcipue Romani Imperatores congregati ſunt poſt propagatum Evangelium, cum omnibus promiſcui ſexus Idolorum cultoribus, ad deſtructionem Chriſtianæ Religionis.

Pſalm. 70. verſ. 23. *Nam & ego confitebor tibi in vaſis Pſalmi*. Vaſa Pſalmi ſunt diverſa inſtrumenta muſicalia, quibus cantus Pſalmorum comitabantur gratiſſime Hæbrei, Pſalmos canentes.

Pſalm. 73. verſ. 14. *Contribulaſti capita draconum in aquis*. Literaliter dracones ſunt Ægyptii, qui in Mari Rubro ſubmerſi ſunt. Miſtice dracones ſunt dæmones, quorum ſuperba dominatio confringitur per aquas Baptiſmi.

Verſ. 15.

Digitized by Google

Verſ. 15. *Tu confregiſti capita draconis, dediſti eum eſcam Populis Æthyopum.* Capita draconis ſunt omnes bellatores Pharaonis, qui ſubmerſi in Mari, dati ſunt in eſcam corvis. Miſtice capita draconis ſunt dæmones, dati in ludibrium gentium, poſtquam per Baptiſmum Gentiles exuerunt nigredinem infidelitatis.

Verſ. 16. Tu ſiccaſti fluvios Ethan, id eſt flumina Sodomæ, & Gomorræ, quæ in cinerem ſunt redacta. *Euthymius.*

Pſalm. 74. verſ. 7. *Quia calix in manu Domini vini meri, plenus miſto. Et inclinavit ex hoc in hoc, verumtamen fæx ejus non eſt exinanita.* Calix ibi deſignat validam, & inevitabilem vindictam, qua peccatores impœnitentes a Deo puniuntur: fæx hujus calicis, id eſt acerbitas punitionis non eſt exinanita, quia uſque ad cònſummationem ſæculi remanet in Deo virtus ad peccatores puniendos, ſecundum ordinem ſuæ juſtitiæ. *Lyranus.*

Pſalm. 77. verſ. 11. Filii Ephrem, id eſt ex Tribu Ephraim, præ omnibus tribubus experti in emiſſione ſagittæ.

Verſ. 13. *In Campo Taneos. Taneus* erat regio ſecus Nilum, quæ a Dani Civitate nomen habebat. *Herodotus.*

Verſ. 27. *Tranſtulit auſtrum de Cælo*, id eſt ventum Orientalem, & *induxit africum*, id eſt Meridionalem. *Ita Cajet.*

Verſ.46. *Miſit in eos cœnomiam*: eſt cœnomia muſca canina, & etiam exprimit omne genus muſcarum.

Verſ.52. *Primitias omnis laboris eorum in Tabernaculis Cam*: ibi ſermo eſt de Ægyptiis, a Cam ſecundogenito filio Noe, a patre maledicto, deſcendentibus.

Verſ. 61. *Et repulit Tabernaculum Silo*: Silo eſt Urbs de Tribu Ephraim prope Bethel Tribus leucis a Jeruſalem diſtans, in qua manebat Arca Domini, quando in caſtra perducta fuit, & inde capta a Philiſteis.

Verſ.68. *Et repulit Tabernaculum Joſeph, & Tribum Ephraim non elegit*. Duæ Tribus à quarum ditione abſtulit Dominus Arcam fœderis, eamque in ditione Tribus Juda conſtituit ſub Davide Rege.

Verſ. 97. *Et edificavit Sanctificium ſuum in terra &c.* Sanctificium erat congregatio illorum hominum, quos peculiariter Dominus ad Sacra Tabernaculi miniſteria eligi præceperat.

Pſalm. 78. verſ. 2. *Poſuerunt morticinia* id eſt Cadavera.

Pſalm. 79. verſ. 1. *Qui deducis velunt ovem Joſeph*. Id eſt populum Iſraeliticum denominatum *Joſeph*, quia Joſeph in Egypto pavit reliquos fratres, a quibus derivavit omnis populus hæbraicus. Joſeph

 in-

interpretatur *augmentum Domini*.

Verſ. 2. Coram Ephraim, Beniamim, & Manaſſe: eſt Synecdoche, nam ſub hiſce Tribus Tribubus ſignatur univerſus populus Judaicus: Ephraim interpretatur *frugifer*. Beniamim *filius dexteræ*. Manaſſes *oblivio*.

Verſ. 15. *Exterminavit eam aper de Silva*. Apri nomine, hic juxta Chryſoſtomum intelligitur Nabuccodonoſor, qui e Babilone tamquam e Silvà iniquitatis contra electam vineam, ſcilicet populum hæbreum deſeviit: *Et ſingularis ferus*, id eſt Salmanaſar Rex Aſſyriorum.

Verſ. 18. *Et ſuffoſſa*. Terminus Suffoſſionis hoc loco ſignificat eradicationem, *ita Lorinus*.

Verſ. 19. *Fiat manus tua ſuper virum dexteræ tuæ, & ſuper &c.* Literaliter de Beniamino, Myſtice de Chriſto Domino interpretantur hæc verba.

Pſalm. 80. verſ. 3. *Bucinate in neomenia tuba*. Tuba neomenia eſt qua clangebant Sacerdotes Kalendis cujuſq. menſis, & in feſtivitatibus. Tubæ ductiles erant malleo productæ: Corneæ ex cornibus animalium fabrefactæ, his omnibus tubis utebantur hebræi in feſto Tubarum, in principio ſeptimi menſis.

Verſ. 13. *Ibunt in adinventionibus ſuis*: Eſt male-

maledictio comminata a Deo contra male operantes in evidentem animarum ſuarum perditionem: Relinquendo eos in ſuis pravis inclinationibus obduratos. *D. Auguſt.*

Pſalm. 82. Hic pſalmus juxta Nicolaum de Lyra compoſitus fuit contra Sennacherib Regem Siriæ, vexantem Ezechiam Regem Juda, contra quem Sennacherib excitaverat populos multos.

Verſ. 5. *Tabernacula Idumæorum & Iſmaelitæ.* Idumæi ſunt populi Arabiæ deſertæ incolæ, ab Edon ſcilicet Eſau deſcendentes, in tentoriis commorantes. Iſmaelitæ Patrem habent Iſmaelem Abrahæ filium, & ſub tentoriis incerta ſede pariter habitant. *Moab* eſt Regio in Arabia. Moabitæ deſcendunt a filio primogenito Lot. *Agareni* populi Arabes latrociniis dediti, ab Agar Abrahæ ancilla progeniti. *Gebal* ſtirps *Sobal* filii *Seir Amorræi.* *Ammon* populus deſcendens ab altero filio Loth. *Amalech* deſcendit hæc natio ab Amaleco filio Eliphaz, primogenito Eſau. *Alienigenæ* populi Paleſtinæ Iſraelitico populo ſemper adverſi. *Cum habitantibus Tyrum*, Tyrus celebris urbs maritima in phænicia.

Verſ. 7. *Etenim Aſſur venit cum illis.* Aſſur idem eſt ac Sennacherib: qui fœdere inito

cum præfatis gentibus, meditabatur perdere Iſraeliticum populum.

Verſ. 8. *Fac illis ſicut Madian*: Regio vaſtiſſima in Arabia unde Madianitæ; & *Siſſaræ* Siſſara Dux Madianitarum ſub *Jabin* eorum Rege fuit clavo Confoſſus a Jaele muliere Iſraelitica, eum inſequente Baracco Duce exercitus hæbreorum. *Sicut Jabin in torrente Ciſſon*. *Jabin* Rex Madianitarum interemptus a Gedeone. *Ciſſon* torrens ſcaturiens e radicibus montis Thabor.

Verſ. 9. *Diſperierunt in Endor*. Endor civitas poſita ad radices montis Thabor.

Verſ. 10. *Pone principes eorum ſicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana*. Quatuor reguli Madianitarum, primi duo necati a bellatoribus tribus Ephraim, alii duo interempti ab ipſo met Gedeone.

Pſalm. 86. verſ. 3. *Memor ero Rahab*: hæc eſt mulier per Joſue ab internicione Jerocontina liberata, & hic per hanc mulierem deſignatur tota Cananæorum natio: *Et Babylonis*: per hanc civitatem hic tota Ægyptus exprimitur.

Verſ. 5. *Numquid Sion dicet homo, & homo natus eſt in ea*. per li primus homo intelligunt expoſitores S. Joannem, Baptiſtam de quo dictum eſt, *Fuit homo miſſus a Deo*: & homo natus eſt in ea, & ipſe fundavit eam

eam Altiſſimus. Secundus hic homo eſt Verbum patris, caro factum, de quo teſtimonium perhibet Joannes. Li Sion ſignificat Sinagogam cui Joannes anuntiavit adventum Meſſiæ. Significat Eccleſiam cujus lapis fundamentalis eſt Chriſtus.

Pſalm. 88. verſ. xi. *Tu humiliaſti ſicut vulneratum ſuperbum*: id eſt Pharaonem.

Verſ. 13. *Thabor & Hermon*: duo mentes apud hæbreos celeberrimi, primus in Galilæa, ſecundus ſecus Jordanem, ubi Iſraeliticus populus ſicco pede cum arca tranſiit. In primo transfiguratus eſt Chriſtus, & Baptizatus ad radices ſecundi.

Pſalm. 89. verſ. 10. *Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur*. ad texendam telam jugiter occupatur aranea, quam telam vel levis ventus diſſipat. Quaſi araneæ intenti ſunt homines ad conſequendos honores & divitias, que repentinò evaneſcunt interitu. *Lyranus*.

Pſalm. 90. verſ. 3. *Quoniam ipſe liberabit me de laqueo venantium* id eſt ab inſidiis dæmonum.

Verſ. 5. *Non timebis a timore nocturno*. Timores nocturni ſunt phantaſmata, larvæ, ſpectra a phantaſia, vel a dæmone immiſſa.

Uerſ. 6. *A Saggitta volante in die*, hæc eſt tentatio ſuperbiæ. *A negotio perambulan-*

 te

te in tenebris: ibi inſinuatur tentatio de Luxuria quæ non lucem quærit, ſed tenebras. Ab incurſu, & Dæmonio meridiano, id eſt a validis tentationibus, quæ poſt vinum, & epulas impellunt ad libidinem.

Pſalm. 100. verſ. 8. *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ*, ſummo mane armis orationis oportet ſe præmunire contra dæmonum verſutias.

Pſalm. 103. verſ. 12. *Expectabunt Onagri in ſiti ſua*. Onager eſt Aſinus ſilveſter indomitus, in quo figurantur quicunq. ſunt tumultuariis affectionibus exagitati, aberrantes a jugo divinæ legis.

Verſ. 19. *Herodii Domus Dux eſt eorum*: Herodius eſt avis italicæ dictus *Griffo*, avis rapaciſſima parva, refugium herinaciis. Eſt hærinacius animal parvum, & ſpinoſum, denotat ex Gloſſa interlineari minuta & quotidiana peccata.

Verſ. 28. *Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei*. Draco eſt diabolus, quem juſti non timent ſed contemnunt.

Pſalm. 104. *Dixit & venit Cænomia & Cyniſes Locuſta & Brucus*: parva inſecta quæ nutriuntur in pratis.

Pſalm. 105. verſ. 28. *Et initiati ſunt Bebelſegor, & comederunt ſacrificia mortuorum.* Behelſegor erat ſtatua ſeu idolum a Nino Rege

Aſſy-

Aſſyriorum Patri ſuo Belo conſecratum: *Sacrificia mortuorum* id eſt carnes animalium Beelſegor immolatorum.

Verſ.32.*Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis*. Aquæ eductæ a Moyſe in deſerto *Sin* juxta Cades, dictæ fuerunt aquæ contradictionis, propter jurgia populi contra Moyſen, & Aron.

Verſ.37. *Et immolaverunt filios ſuos & filias ſuas Dæmoniis*. Filii Iſrael eouſq. inſanierunt in cultu idolorum ut parvulos ſuos propriis mactatos manibus ſacrificaverint.

Pſalm.106. verſ.20. *Miſit verbum ſuum & ſanavit eos de interitionibus eorum*. Interitio eſt infirmitas qua quis ducitur irreparabiliter ad mortem. *Ex Gloſſa Ordinaria*.

Verſ. 34. *Terram fructiferam in ſalſuginem*, ideſt in terram ſterilem, ſalſugo enim eſt ſterilitas, ad quam ſal reducit terram ubi ſal ſpargitur.

Verſ. 40. *Et errare fecit eos* (ſcilicet Principes populi) *in invio & non in via*, ideſt fecit eos deviare, a rectæ rationis tramite, invium quippe eſt locus ubi nullum apparet iter.

Pſalm. 108. verſ.23. *Excuſſus ſum ſicut locuſtæ*. Eſt comparatio fugacis vitæ humanæ, cum ſaltibus locuſtarum.

Verſ.29. *Et operiantur ſicut Diploide confuſione ſua*. Diploides erat duplex pallium, quo

utebantur Hæbreī: utitur hoc termino ad exprimendam magnam confuſionem eorum, qui coram Deo & hominibus facti ſunt deſpectabiles propter opera ſua prava, ita ut videri erubeſcant.

Pſalm. 109. verſ. 5. *Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*: Melchiſedech interpretatur Rex juſtitiæ, qui præfiguravit æternum Chriſti Sacerdotium.

Pſalm. 115. verſ. 2. *Ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax*. David vehementer turbatus in bello contra filium ſuum Abſalon, per exceſſum ita locutus eſt dicens: *omnis homo mendax. Gloſſa*.

Pſalm. 117. verſ. 22. *Lapidem quem reprobaverunt edificantes hic factus eſt in caput anguli*. David quem perſequebatur Saul cum fautoribus ſuis, & volebat redactum ad nihilum factus eſt Rex Iſrael. Figura fuit Chriſti, qui condemnatus a Judæis, poſt Reſurrectionem triumphans factus eſt caput Eccleſiæ militantis & triumphantis.

Pſalm. 119. verſ. 4. *Sagittæ potentis acutæ*: id eſt Verbum Dei eſt ignitum vehementer ad inflammandas animas ad amorem ſuum ne per vitia deſignata per carbones deſolatorios, deſolentur virtutes in animabus noſtris.

Pſalm. 120. verſ. 6. *Per diem Sol non uret te, neque Luna per noctem*. Alludit Propheta ad populum in deſerto.

Pſalm. 124. verſ. 5. *Declinantes autem in obligationes &c.* qui declinant a rectitudine fidei ad peccata, adducentur a Domino cum operantibus iniquitatem, ſcilicet, cum dæmonibus obſtinatis in iniquitate ſua.

Pſalm. 126. verſ. 5. *Non confundetur cum loquetur inimicis ſuis in porta*. Judices olim in portis civitatum audiebant litigantes; & miniſtrabant juſtitiam.

Verſ. 4. *Ita filii excuſſorum*: Fili excuſſorum erant juvenes deſtinati ad præliandum contra filios Iſrael.

Pſalm. 131. verſ. 17. *Paraui lucernam Chriſto meo*. Ideſt regiam dignitatem deſtinavi in familia David. Lucerna enim, ſicut & candelabrum accipitur in ſcriptura aliquando pro dignitate Regali, & etiam Sacerdotali.

Pſalm. 132. verſ. 2. *Sicut unguentum in capite quod deſcendit in barbam barbam Aron.* Literaliter intelligitur de unctione Summi Sacerdotis. Moraliter unguentum in capite eſt plenitudo gratiæ, quæ eſt in capite Chriſto Jeſu, & ſe difudit in omnes electos. Excludens ab eis omnem mundanam triſti-

tiam

tiam, quod exprimitur per ſequentia verba. *Quod deſcendit in oram veſtimenti ejus*. Ideſt juſti & electi erunt ita perfuſi ſpirituali gaudio & lætitia: ut nulla unquam valeat eos contriſtare mundana adverſitas.

Pſalm. 134. verſ. 8. *Qui producit ventos de theſauris ſuis*. Ventorum origo, & cauſa adhuc latet intelligentiam noſtram, ideo exprimitur de ventis, quod Deus producat de theſauris ſuis. Miſtice ſignificat quod Myſteria Divinitatis, & fides uſque dum vivimus in hoc ſeculo a nobis ſunt incompræhenſibilia.

Pſalm. 136. verſ. 1. *Super flumina Babilonis &c.* Totus hic Pſalmus verſatur circa adductionem populi Iſrael a terra ſua, & ejus captivitatem factam præcipiente Nabuchodonoſor Rege Babylonis.

Pſalm. 139. verſ. 10. *Caput circuitus eorum*. Saul intelligitur per caput, qui præibat circuitum eorum, qui falſis accuſationibus criminabant David inſontem, ut morti traderent.

Pſalms 140. *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*. Oleum peccatoris ſunt verba adulatoria, quæ impinguant mentem ſuperbia. *Gloſſa*.

Verſ. 7. *Abſorpiti ſunt juncti petræ judices eo-*

Iſrael

rum . Moyſes & Aaron judices populi Iſrael abſorpti ſunt, ideſt mortui antequam ingrederentur terram promiſſionis juxta petram in deſerto *Sin* : in pœnam quod dubitaverunt de facta a Deo promiſſione circa præfatum ingreſſum.

Pſalm. 143. verſ. 8. *Libera me de aquis multis*. Aquæ multæ ſunt tribulationes multæ, ſunt pericula, a quibus petit David liberari, & de manu filiorum alienorum. Philiſtim eo quod eſſent idololatre dicebantur filii alienorum.

Verſ. 14. *Eorum filiæ compoſitæ*. Quia ut pulchræ apparerent ornabantur.

Pſal. 146. verſ. 3. *Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum*. Contritio ſanat peccatores, & continet ne in ulteriora labantur peccata.

Verſ. 4. *Qui numerat multitudinem ſtellarum*. ideſt electorum qui ſcripti ſunt in libro vitæ. Et omnibus eis nomina vocat, diſponens eis præmia ſecundum uniuſcujuſque merita.

Pſal. 147. Juxta Salianum conſcriptus & decantatus fuit hic Pſalmus Eſdræ & Nehemiæ temporibus, quando civitas Jeruſalem reædificata fuit. Et reparatum Templum Domini.

Pſalm. 149. Interpretatur hic Pſalmus de extre-

me

mo judicio in quo Sancti cum Chriſto tamquam armati gladiis contra reprobos, de eorum condemnatione, divinæ cohærente juſtitiæ exultabunt.

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

REC
714385

Digitized by Google

Digitized by Google